

ΔΕΛΤΙΟΝ ΒΙΒΛΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

ΤΟΜΟΣ 1ος

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1971

ΤΕΥΧΟΣ 2ον

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ι. ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ : «Ειρήνη Χριστού»	Σελ. 99
Η. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ : Μία διόρθωσις εἰς Ἑσθήρ 1,18α	» 115
Π. ΑΝΔΡΙΟΠΟΥΛΟΥ : Τὸ πρόβλημα τοῦ «μυστικισμοῦ» τοῦ Ἀπ. Παύλου	» 117
Σ. ΑΓΟΥΡΙΔΟΥ : Πράξεις τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου Θωμᾶ	» 126
Π. ΧΡΙΣΤΙΝΑΚΗ : Ἡ ἐν Ναοῦμ 1,9 ἀρχὴ τοῦ δεδικασμένου τῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κρι- θέντων	» 148
ΧΡΟΝΙΚΑ : Studiorum Novi Testamenti Societas, ΚΣΤ Γενικὴ Συνέλευσις (Σ. Ἀ- γουρίδης).	» 154
Τὸ Β' Πανερωπαϊκὸν Μεταφραστικὸν Συνέδριον τῆς Βίβλου (Ν. Πα- παδόπουλος)	» 166
Τὸ ἐν Uppsala 7ον Διεθνὲς Συνέδριον τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης (Ν. Πα- παδόπουλος)	» 170
ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ.....	» 176
Π. ΣΙΜΩΝΑ : Roland de Vaux - Νεκρολογία	» 186

ΕΚΔΟΣΙΣ
"ΑΡΤΟΣ ΖΩΗΣ"
ΑΘΗΝΑΙ

ΔΕΛΤΙΟΝ ΒΙΒΛΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

Ἐξαμηνιαία ἔκδοσις ἐρεύνης Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης

Ἐκδότης: Ἴδρυμα αἰῶνος Ζωῆς
(Στάσις Παράδεισος, Ἀμαρόσιον, Ἀθήναι)

Διοικητικὸν Συμβούλιον: Χρ. Μακρῆς πρόεδρος, Ν. Πολιτάκης, Ν. Ράλλης,
Ἄγγ. Καλόβουλος, Φ. Βίτσας, Σ. Ἀγουρίδης, Ι. Παναγόπουλος.

Ἐκδοτικὴ Ἐπιτροπὴ: Καθ. Σ. Ἀγουρίδης, Ὑψηλ. Ν. Παπαδόπουλος, Γ. Γρα-
τσῆας Δ.Θ., Ι. Παναγόπουλος Δ.Θ., Π. Ἀνδριόπουλος Δ.Θ., Γ.
Πατρῶνος, Ν. Ράλλης, Ἄγγ. Καλόβουλος.

Υπεύθυνος: Ἄγγελος Καλόβουλος, Μεσογείων 12, Ἄγ. Παρασκευῆ.

Διεθνήσις Περιοδικοῦ: Καθηγ. Σ. Ἀγουρίδης, Εὐφράνορος 12, Ἀθήναι 502.

Ἄρθρα, μελέται, ἀνακοινώσεις, βιβλιοκρισίαι, βιβλία ἀποστέλλονται πρὸς:

Ἰωάννην Παναγόπουλον, Χρ. Μάντικα 1, Ἀθήναι 812.

Τὰ ἀποστέλλόμενα χειρόγραφα δεόν νὰ εἶναι δακτυλογραφημένα καὶ νὰ μὴ ὑπερβαίνουν τὸ ἓν τυπογραφικὸν φύλλον (16 σελίδες). Οἱ συγγραφεῖς παρακα-
λοῦνται ὅπως χρησιμοποιοῦν τὰς ἐξῆς συντημήσεις τῶν βιβλίων τῆς Ἁγίας Γρα-
φῆς: Παλαιὰ Διαθήκη: Γεν., Ἐξ., Λευϊτ., Ἀριθ., Δευτ., Ἰησ. Ναυφ., Κριτ., 1,
2, 3, 4 Βασ., 1, 2 Παραλ., 1, 2 Ἐσθρ., Νεεμ., Ἐσθ., Ἰουδ., Τωβ., 1, 2, 3, 4 Μακκ.,
Ψαλμ., Παρ., Ἐκκλ., Ἀσμ., Σολ., Σειρ., Ὄσ., Ἀμ., Μιχ., Ὀβδ., Ἰων., Ἀββακ.,
Σοφον., Ἄγγ., Ζαχ., Μαλ., Ἦσ., Ἰερ., Ἰεζ., Δαν., Βαρ., Θρ., Καινὴ Διαθήκη:
Ματθ., Μάρκ., Λουκ., Ἰωάν., Πράξ., Ρωμ., 1, 2 Κορ., Γαλ., Ἐφ., Φιλίπ., Κολ.,
1, 2 Θεσ., 1, 2 Τιμ., Τίτ., Φιλήμ., Ἐβρ., Ἰακ., 1, 2 Πέτρ., 1, 2, 3 Ἰωάν., Ἰούδ.,
Ἄποκ. Αἱ παραπομπαὶ εἰς αὐτὰ δεόν νὰ γίνωνται δι' ἀριθμῶν (π.χ. Λουκ. 5,
18). Οἱ συγγραφεῖς φέρουν ἀκεραίαν τὴν εὐθύνην τῶν ἀπόψεών των.

Εἰς τοὺς συνεργάτας τὸ Περιοδικὸν χορηγεῖ δωρεάν 100 ἀνάτυπα τῆς μελέ-
της αὐτῶν, ἐφ' ὅσον ζητήσουν τοῦτο γραπτῶς.

Ἀπαγορεύεται ἡ μετάφρασις, ἀναδημοσίευσις ἢ φωτομηχανικὴ ἀνατύπωσις
οἰουδήποτε κειμένου τοῦ περιοδικοῦ ἄνευ ἀδείας τῆς Ἐκδοτικῆς Ἐπιτροπῆς.

Ἐτησίαι συνδρομὴ: ἐσωτερικοῦ (προαιρετικῆ) Δρχ. 100
ἐξωτερικοῦ § 4

Τιμὴ τεύχους Δρχ. 50

Αἱ συνδρομαὶ ἀποστέλλονται δι' ἐπιταγῆς εἰς τὸν ὑπεύθυνον τοῦ Περιοδι-
κοῦ Ἄγγελον Καλόβουλον, Μεσογείων 12, Ἄγ. Παρασκευῆ.

ΔΕΛΤΙΟΝ ΒΙΒΛΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

Ἑξαμηνιαία ἔκδοσις ἐρεῦνης Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης

«Ειρήνη Χριστού»

Ἰωάννου Παναγοπούλου Δρ. Θ.

1. Εἰσαγωγικά

Οὐδεμία λέξις ἐχρησιμοποιήθη τοσοῦτον εὐρέως καὶ συνειδητῶς ὑπὸ τῶν πρώτων χριστιανῶν κατὰ τὴν καθημερινὴν αὐτῶν ἀναστροφὴν καὶ τὰς λατρευτικὰς αὐτῶν συνάξεις, ὡς ἔκφρασις τοῦ καινοῦ αὐτῶν συνειδότος, ὅσον ἡ εἰρήνη. Οὕτω π.χ. ὁ ἀπ. Παῦλος ἐπικοινωνεῖ μετὰ τῶν πιστῶν τῶν κατὰ τόπους ἐκκλησιῶν διὰ τοῦ κλασσικοῦ ἐπιστολιμαίου χαιρετισμοῦ : «Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ πατρὸς ἡμῶν καὶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ» (Ρωμ 1,7· 1 Κορ 1,3· 2 Κορ 1,2· Γαλ 1,3· Εφ 1,2· Φιλιπ 1,2· Κολ 1,2· 1 Θεσ 1,1· 2 Θεσ 1,2· Τιτ 1,4· Φιλημ 3, πρβλ. Αποκ 1,4· 1 Τιμ 1,2· 2 Τιμ 1,2), τὸ αὐτὸ δὲ ποιοῦσι κατὰ κανόνα καὶ οἱ λοιποὶ συγγραφεῖς ἐπιστολῶν τῆς Κ.Δ. : 3 Ἰωαν 3· 1 Πέτρ 1,2· 2 Πέτρ 1,2· Ιουδ 2¹. Ὡσαύτως μετὰ τοῦ αὐτοῦ χαιρετισμοῦ, ὡς δι' εὐλογίας, κατακλείεται ἡ δι' ἐπιστολῶν κοινωνία τῶν συγγραφέων τῆς ΚΔ μετὰ τῶν πιστῶν : «Ὁ δὲ θεὸς τῆς εἰρήνης μετὰ πάντων ὑμῶν» (Ρωμ 15,13· 16,20· 2 Κορ 13,11· Φιλιπ 4,7· 9· 1 Θεσ 5,23· 2 Θεσ 3,16· Εφ 6,23· Εβρ 13,20, πρβλ. 1 Πέτρ 5,14· 3 Ἰωαν 15)². Ἐκτὸς τούτων εἰς τὰς παραινετικὰς προτροπὰς τῶν ἐπιστολῶν ἡ εἰρήνη, ὁμοῦ μετὰ τῆς χαρᾶς, τῆς ἐλπίδος, τῆς δικαιοσύνης, τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀγάπης, εἶναι τὸ ὑψιστον εὐκτατον ἀγαθὸν τῆς ζωῆς τῶν χριστιανῶν (2 Τιμ 2,23), διὰ τοῦτο καὶ συχνάκις προτρέπονται οἱ χριστιανοὶ νὰ «διώκουν» αὐτήν : Εβρ 12,14· 1 Πέτρ 3,11· 2 Πέτρ 3,14· Ρωμ 14,19· Εφ 4,3. Ἄλλαχού δὲ (Γαλ 5,22) αὕτη θεωρεῖται καρπὸς τοῦ Πνεύματος καὶ συνεπῶς οὐσιαστικὸν γνῶρισμα τῆς χριστιανικῆς ιδιότητος.

Ἡ εἰρήνη αὕτη συνδέεται ὀνομαστικῶς καὶ πραγματικῶς πρὸς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ τὸν Πατέρα αὐτοῦ. Οὕτως, ὁ Θεὸς τῶν πιστῶν ὀνομάζεται ἐπανειλημμένως «Θεὸς τῆς εἰρήνης» (Ρωμ 15,33· 16,20· 1 Κορ 14,33· 2 Κορ 13,11· Φιλιπ 4,9· 1 Θεσ 5,23· Εβρ 13,20), ἡ εἰρήνη δ' αὕτη εἶναι κατὰ συνέπειαν «εἰρήνη Θεοῦ» (Φιλιπ 4,7), ἥτις προσφέρεται ὑπ' αὐτοῦ (Γαλ 1,3·

(1) Πρβλ. Βαρν 1,1· 1 Κλημ προοίμ· Ἰγν Τραλλ προοίμ., Φιλαδ προοίμ. («δμόνοια Θεοῦ»)· Πολυκ Φιλιπ προοίμ.

(2) Πρβλ. ὠσαύτως Βαρν 21,9· 1 Κλημ 65· Ἰγν Μαγν 15· Φιλαδ 11,2· Σμυρν 13,2.

Εφ 1,2· 6,23· Αποκ 1,4) και πρὸς τὴν ὁποίαν ἐκάλεσεν Οὐτός τοὺς πιστοὺς (1 Κορ 7,15). Ὡσαύτως αὐτὸς ὁ Χριστὸς εὐαγγελίζεται τὴν εἰρήνην (Εφ 2,17) ἢ φέρει τὴν εἰρήνην (2,15), τὸ εὐαγγέλιον αὐτοῦ εἶναι «εὐαγγέλιον τῆς εἰρήνης» (6,15), ὁ ἴδιος δὲ ὀνομάζεται ὑπὸ τοῦ Παύλου «κύριος τῆς εἰρήνης» (2 Θεσ 3,16) ἢ συνεκδοχικῶς «ἡ εἰρήνη ἡμῶν» (Εφ 2,14), συνεπῶς δὲ γίνεται λόγος περὶ «εἰρήνης Χριστοῦ» (Κολ 3,15). Ἐκ τῶν ἀνωτέρω γίνεται σαφές ὅτι ἡ ἔννοια καὶ σημασία τῆς χριστιανικῆς εἰρήνης δέον νὰ ἀναζητηθοῦν ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸ πρόσωπον καὶ τὸ σωτηριολογικὸν ἔργον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

2. Δωρεὰ τοῦ ἀναστάντος Χριστοῦ.

Ἡ χριστιανικὴ εἰρήνη εἶναι κατ' ἀρχὴν δωρεὰ εἰς τὸν κόσμον τοῦ ἀναστάντος καὶ εἰς τὴν οὐρανίαν αὐτοῦ δόξαν εἰσελθόντος Χριστοῦ. Συμφώνως πρὸς τὴν μαρτυρίαν τοῦ τετάρτου Εὐαγγελιστοῦ (20,19 ἐξ), ὁ Ἄναστάς, ὅτε ἐνεφανίσθη πρὸ τῶν συγκεντρωθέντων Μαθητῶν εἰς τὸ ὑπερῶν, ἐχαιρέτισεν αὐτοὺς δις διὰ τοῦ χαιρετισμοῦ «εἰρήνη ὑμῖν», ὡσαύτως δὲ καὶ τὴν ἐπομένην Κυριακῆν, πρὸ τοῦ δυσπίστου Θωμᾶ (20,26· Λουκ 24,36 ἑτέρα γραφή). Ἐνταῦθα εἶναι λίαν σημαντικὴ ἡ συνάφεια τῆς διηγήσεως. Κατόπιν τῶν συνταρακτικῶν γεγονότων τοῦ πάθους, τρομοκρατηθέντες οἱ Μαθηταὶ διελύθησαν (Ματθ 26,56· Μαρκ 14,49) καὶ προφανῶς ἐκλονίσθη ἡ πίστις αὐτῶν πρὸς τὸν Ἰησοῦν. Ἡ σωματικὴ ἐμφάνισις πρὸ τῶν Μαθητῶν καὶ ὁ χαιρετισμὸς τῆς εἰρήνης εἶναι ἡ πρώτη ἀπόδειξις καὶ ἡ πρώτη δωρεὰ τῆς ἀναστάσεως. Ἡ πίστις τῶν Μαθητῶν στερεοῦται ἐκ νέου, —δι' αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ ἐχάρησαν στ. 20—, ἀνανεοῦται ἡ κοινωνία πρὸς τὸν Διδάσκαλον καὶ ἀσφαλίζεται ὁ πρὸς αὐτὸν δεσμός. Ἡ ἐξαγγελωμένη εἰρήνη τοῦ Ἄναστάντος, ὡς ἡ πρώτη εὐλογία, εἶναι ἡ ἐπανασύνδεσις τῆς σχέσεως μετὰ τοῦ Ἰησοῦ, ἡ ἀποκατάστασις τῆς μετ' αὐτοῦ κοινωνίας καὶ ἡ συμμετοχὴ εἰς τὴν ὑψωθεῖσαν οὐρανίαν αὐτοῦ φύσιν. Ἡ δωρεὰ αὕτη καὶ ἡ κατάστασις, τὴν ὁποίαν αὕτη δημιουργεῖ, ἔχει ὡς κέντρον τὴν προσωπικὴν, ἐλευθέραν καὶ συνειδητὴν αὐτοπροσφορὰν τοῦ Ἄναστάντος. Συνεπῶς ἡ χριστιανικὴ εἰρήνη εἶναι ἀποκλειστικῶς δωρεὰ τοῦ ὑπερνήκησαντος τὰς ἀντιθέσεις καὶ ἀπόλυτον ἐξουσίαν λαβόντος Κυρίου καὶ οὐχὶ προσωπικὸν ἐπίτευγμα τοῦ ἀνθρώπου. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἀμέσως μετὰ τὴν παροχὴν τῆς εἰρήνης, ἀποστῆλλων ὁ Ἰησοῦς τοὺς Μαθητὰς εἰς τὸν κόσμον, ἐμφυσοῖ εἰς αὐτοὺς τὸ ἅγιον Πνεῦμα (στ. 22). Ἄγιον Πνεῦμα καὶ εἰρήνη σχετίζονται οὕτω οὐσιαστικῶς. Ἡ πραγματικὴ εἰρήνη εἶναι ἡ κατάστασις τῆς κατοχῆς τοῦ Πνεύματος, δηλ. ἡ ἀδιατάρακτος χαρισματικὴ κοινωνία μετὰ τοῦ Ἰησοῦ,

ή έντελώς προσωπική μετοχή εις τούς πνευματικούς καρπούς τής αναστάσεως. Δέν υπάρχει χριστιανική ειρήνη εκτός του χώρου τής ιστορικής δράσεως του άγ. Πνεύματος, εις τήν προκειμένην περίπτωση, εκτός του υπό του άγ. Πνεύματος άγιαζομένου κύκλου των Μαθητών, δηλ. τής Έκκλησίας. Τοιτο θά επιβεβαιώση και ο άπ. Παύλος έν Γαλ 5,22. Τήν μετά του Πνεύματος σχέσιν τής ειρήνης δηλοΐ και εις έτέραν συνάφειαν ο τέταρτος Εύαγγελιστής έν 14,25 - 27, ένθα όμιλει περί του Παρακλήτου. 'Ο Παράκλητος είναι ή δωρεά του άπερχομένου εκ του κόσμου Ίησου, όστις θά μαρτυρή άδιαλείπτως περί αυτού και θά συνεχίζη ούτω τó έργον Του. Πρός τó έργον τούτου του Παρακλήτου σχετίζεται και ή ειρήνη, τήν όποιαν «δίδει» ο Ίησους. Πρόκειται περί τής καταστάσεως τής συνεχούς μαρτυρίας του άγ. Πνεύματος, δηλ. τής προσωπικής βεβαιώσεως περί του Ίησου και έπομένως περί τής διαρκούς και ζώσης μετ' αυτού κοινωνίας. Έτερον ουσιαστικόν στοιχείον έν τή διηγήσει του Ίωάννου είναι ή όμολογία του Θωμά : «ό κύριός μου και ό θεός μου» (20,28). 'Η άπόδεξις τής αναστάσεως διά τής σωματικής εμφάνισεως και τής εύλογίας προκαλεί τήν εις τόν Άναστάντα όμολογίαν. 'Η όμολογία του Χριστου είναι αυθεντικόν σύμπτωμα τής χριστιανικής ειρήνης, δύναται δέ νά έννοηθί μόνον ώς άπάντησις εις τήν εύλογίαν. Ούτως ή ειρήνη δέν είναι ή παθητική κατάσταση τής ήρεμίας και ήσυχίας, άλλ' ή έμπρακτος μαρτυρία και διακονία αυτής, εις τās περιοχάς τής ζωής, ένθα διαβιοΐ ο πιστός. 'Ως τοιαύτη ή ειρήνη είναι έκφρασις τής εις Χριστόν πίστεως και συνεπώς ή κατάστασις του πιστεύειν, μεθ' άπάντων των έκφραστικων αυτής τρόπων, είναι ή κατάστασις χριστιανικής ειρήνης. Περί τούτου όμως θά επανέλθωμεν κατωτέρω.

3. 'Η κρίσις τής ειρήνης του κόσμου

Τι σημαίνει όμως ειδικότερον ότι ή ειρήνη είναι δωρεά του Ίησου Χριστου και του Πνεύματος; Διά νά παραμείνωμεν εις τόν εύαγγελιστήν Ίωάννην, αναφέρομεν τó χωρίον - κλεις επί του προκειμένου 14,27 : «Ειρήνην άφήμι ύμιν, ειρήνην τήν έμήν δίδωμι ύμιν» ού καθώς ο κόσμος δίδωσιν έγώ δίδωμι ύμιν». Τοιτο επαναλαμβάνει και ή συναφής μαρτυρία 16,33: «Ταυτα λελάληκα ύμιν ίνα έν έμοι ειρήνην έχητε» έν τφ κόσμφ θλίψιν έχητε» αλλά θαρσεΐτε έγώ νενίκηκα τόν κόσμον». Τά πλαίσια και των δύο χωρίων είναι μία άποχαιρετιστήριος όμιλία του Ίησου προς τούς Μαθητάς έν δψει του πάθους. 'Όπως έν 15,11 και 17,13, ένθα ο Ίησους έπαγγέλλεται εις τούς Μαθητάς τήν ιδικήν του χαράν, έν μέσφ των θλίψεων του κόσμου, ούτω και ένταυθα, όδεών προς τó πάθος, ύπισχνεται τήν ειρήνην αυτού έν δψει των ταραχών έν τφ κόσμφ.

Χορηγός της ἀληθοῦς εἰρήνης εἶναι μόνον ὁ Ἰησοῦς καὶ μάλιστα ὁ ἐν πλήρει συνειδήσει εἰς τοὺς ἀνθρώπους παραδιδόμενος Ἰησοῦς. Ἡ εἰρήνη αὕτη «δίδεται» εἰς τοὺς Μαθητάς ὡς ἔκφρασις τῆς ριζικῆς ἀντιθέσεως πρὸς τὰς συνθήκας τοῦ κοσμικοῦ καὶ κοινωνικοῦ βίου. Αὕτη δὲν δύναται νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὴν ἡσυχίαν, τὴν ἀσφάλειαν τῆς ζωῆς ἢ τὴν εὐμερίαν, πρὸς ὅ,τι δηλ. ἀποτελεῖ ἀπωτέραν σκοπιμότητα τοῦ κοινωνικοῦ ἀνθρώπου. Ἡ εἰρήνη τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἐτέρας ὕφης, δι' αὐτὸ καὶ δὲν ἀναγνωρίζεται ὑπὸ τοῦ κόσμου. Αὕτη δὲν παρουσιάζει ἐντυπωσιακὰ καὶ «καθησυχαστικὰ» ἐξωτερικὰ συμπτώματα, δὲν εἶναι κατάστασις ἱστορικῆς, κοινωνικῆς, οἰκογενειακῆς, οἰκονομικῆς ἢ ἄλλης ἀσφαλείας. Ἀντιθέτως αὕτη δύναται νὰ ὑπάρχῃ ἀκόμη καὶ εἰς τὰς πλέον δυσμενεῖς συνθήκας, εἰς τὸ πλέον ἀφόρητον πάθος, εἰς τὸ μαρτύριον. Ὡς τοιαύτη ἡ εἰρήνη εἶναι τὸ σημεῖον τῆς πνευματικῆς παρουσίας τοῦ Παθόντος καὶ Ἀναστάντος, ἡ ἔκφρασις τῆς νίκης κατὰ τοῦ κόσμου. Ἡ ἰδέα αὕτη ὑπόκειται καὶ εἰς τὴν γνωστὴν συνοπτικὴν μαρτυρίαν Ματθ 10,34 - 35 = Λουκ 12,51 - 52, καθ' ἣν ἡ γνησία χριστιανικὴ ἰδιότης δὲν δύναται νὰ συμβιβασθῇ ἢ νὰ συγχωνευθῇ πρὸς τὰς συνθήκας τῆς ἱστορικῆς ζωῆς, ἀκόμη καὶ πρὸς τὸν οἰκογενειακὸν βίον, ἀλλ' εἶναι εἰς τὴν οὐσίαν τῆς ἡ ριζικῆς ὑπέρβασίς των. Ἡ ὑπαρξίς τοῦ πιστοῦ δὲν εἶναι συμβιβασμός καὶ ἐπομένως «εἰρηνική», παθητικὴ ὑποταγὴ εἰς τὰς κρατούσας καταστάσεις, ἀλλὰ ζῶσα διαμαρτυρία κατὰ τῆς ἀνέτου καὶ ἀνευθύνου πολιτεύσεως καὶ συνεπῶς «εἰρηνικὴ ἐπανάστασις», δηλ. ζῶσα καὶ ἔμπρακτος ὑπόδειξις τῶν πραγματικῶν διαστάσεων τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς. Δὲν εἶναι ὑπερβολὴ νὰ λεχθῇ ὅτι αὐθεντικὸν σύμπτωμα τῆς χριστιανικῆς εἰρήνης εἶναι ἡ μὴ ἐνδειξις τῆς δι' ἐξωτερικῶν γνωρισμάτων, δηλ. ἡ ἐν πίστει καὶ διὰ τῆς πίστεως βίωσις τῆς. Συνεπῶς ἐλευθερία καὶ εἰρήνη εἶναι ἔννοιαι ἀλλήλη ἐνδεοί. Ἐλευθερία ἐκ τοῦ κόσμου καὶ τῶν διαφερόντων του, ἐλευθερία ἐκ τῶν προσωπικῶν φιλοδοξιῶν καὶ ροπῶν, ἐλευθερία εἰς τὴν κλησιν τῆς κοινωνίας πρὸς τὸν ἐκ τοῦ κόσμου ἀποχωροῦντα καὶ πρὸς τὸν Σταυρὸν ὀδεύοντα Κύριον(!). Ἡ τελικὴ ἀμοιβὴ τοῦ κόσμου εἶναι ἡ θλίψις, ἡ ἀπαγοήτευσις, ἡ ἀγωνία, ὁ φόβος, ἡ ἀμφιβολία. Ἀντιθέτως ἡ ἀμοιβὴ τῆς ἀκολουθίας τοῦ Χριστοῦ εἶναι τὸ θάρρος, ἡ ἐμπιστοσύνη, ἡ νίκη κατὰ τοῦ κόσμου καὶ τοῦ θανάτου, τὸ πλήρωμα τῆς ζωῆς, ἡ εἰρήνη.

Συμφῶνως πρὸς τὰ ἀνωτέρω γίνεται φανερόν ὅτι ἡ εἰρήνη τοῦ Χριστοῦ δὲν εἶναι ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, ὅπως καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἰησοῦς, ἀλλ' εἶναι «ἀνωθεν», «ἐκ τοῦ οὐρανοῦ» (3,13.27.31· 6,38.41 κ.ά.), «ἐκ τοῦ πατρὸς» (10,29· 14,20· 15,15· 17,24 κ.ά.), εἶναι δηλ. ἐκ τοῦ κόσμου τοῦ Θεοῦ ἢ, ὡς θέτει τὸ

(1) Πρβλ. BULTMANN R., *Das Evangelium des Johannes*, Göttingen 1962¹⁷, 486.

θέμα ὁ Παῦλος, ἰδίωμα τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἢ μᾶλλον αὐτὴ ἡ βασιλεία (Ρωμ 14,17). Ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ὁμοῦς εἶναι ὁ χῶρος τῆς ἐλευθέρως, χαρισματικῆς καὶ προσωπικῆς κοινωνίας μετ' αὐτοῦ διὰ τῶν δωρεῶν τοῦ ἁγ. Πνεύματος, εἶναι τὸ βασιλεῖον τοῦ «καινοῦ» ἀνθρώπου, τοῦ ζῶντος ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Ἡ εἰρήνη τοῦ χριστιανοῦ εἶναι ἡ μυστικὴ πραγματικότης τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, εἶναι ὁ τρόπος τῆς ἱστορικῆς αὐτῆς παρουσιάσεως. Ταύτην ἀκριβῶς τὴν εἰρήνην θεωρεῖ ὁ Ἀπόστολος «ἀπερέχουσαν πάντα νοῦν» (Φιλιπ 4,7) καὶ ταύτην, ὡς δωρεάν τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ, εὐχεται εἰς τοὺς ἀναγνώστας του. Ἡ ἀντιδιαστολὴ τῆς εἰρήνης ταύτης πρὸς πᾶσαν ἄλλην ἐκδοχὴν εἰρήνης εἶναι τοσοῦτον προφανῆς ὥστε οἱ ἱεροὶ συγγραφεῖς νὰ μὴ ἀφήνουν οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν περὶ τούτου. Εἰς τὰ ἀνωτέρω ἀναφερθέντα χωρία τοῦ Ἰωάννου (14,27 καὶ 16,38) γίνεται προηγουμένως λόγος περὶ τῶν θλίψεων καὶ τῶν δεινῶν, τὰ ὅποια ἀναμένουν τοὺς Μαθητὰς καὶ τοὺς πιστοὺς ἐν τῷ κόσμῳ. Ὁ κόσμος δὲν δέχεται τὸν Ἰησοῦν καὶ συνεπῶς καὶ τὴν εἰρήνην αὐτοῦ, διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον θὰ ἐπιφέρῃ ταλαιπωρίαν εἰς τοὺς κήρυκας αὐτῆς. Τὸ ἐδάφιον 14,27 συγκεκριμένως προλαμβάνει ἐμφαντικῶς τὰς ἰδέας τῶν ἐπομένων ἐδαφίων 15,18 - 16,7 καὶ 16,16 - 24, ἐνθα ἀποκαλύπτεται ὁ κόσμος ἐν τῇ πολεμικῇ αὐτοῦ κατὰ τοῦ εὐαγγελίου. Ὁ κόσμος μισεῖ καὶ διώκει πᾶν ὃ, περ δὲν εἶναι ἐξ αὐτοῦ. Οἱ Μαθηταὶ προειδοποιοῦνται ἐνταῦθα περὶ τῆς τύχης αὐτῶν, ταυτοχρόνως ὁμοῦ λαμβάνουν τὴν ἐπαγγελίαν: «Ἄλλὰ θαρσεῖτε ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον». Ὁ κόσμος κεῖται ἐν τῷ πονηρῷ καὶ κυβερνᾶται ὑπὸ τοῦ φρονήματος τῆς σαρκός, δηλ. ὑπὸ τοῦ θανάτου καὶ τῆς φθορᾶς. Συνεπῶς δὲν δύναται οὗτος νὰ δεχθῇ τὴν εἰρήνην τοῦ εὐαγγελίου καὶ τὴν προσφερομένην ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ σωτηρίαν, τὰ ἀγαθὰ δηλ. ἐκεῖνα, τὰ ὅποια εἶναι «φρόνημα τοῦ πνεύματος» (Ρωμ 8,6). Οὕτως, ἡ εἰρήνη Χριστοῦ εἶναι ἡ κρίσις τῆς εἰρήνης τοῦ κόσμου. Τοῦτο θὰ ἐπεξηγήσῃ κατὰ τρόπον ἐντυπωσιακὸν ὁ Ἀπόστολος ἐν 1 Θεσ 5,3: «ὅταν λέγωσιν (δηλ. οἱ ἄνθρωποι) εἰρήνην καὶ ἀσφάλειαν, τότε αἰφνίδιος αὐτοῖς ἐφίσταται ὄλεθρος... καὶ οὐ μὴ ἐκφύγωσιν». Ὁ Ἀπόστολος ἔχει ἐνταῦθα πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν δὴθεν αὐτάρκειαν καὶ ἀσφάλειαν τῶν αὐτοκαλουμένων ἰσχυρῶν, οἱ ὅποιοι ἐγκαυχῶνται τόσον πρὸς ἑαυτοὺς ὅσον πρὸς τοὺς ἄλλους διὰ τὸν πλήρη ὑπ' αὐτῶν ἔλεγχον τῆς καταστάσεως καὶ ἐπαγγέλλονται ἀδιάσειστον ἀσφάλειαν καὶ ἱστορικὸν μεσσιανισμόν. Εἰς τὴν πραγματικότητα ὁμοῦ οὗτοι ἔχουν ἤδη ἀπολέσει τὸν ἔλεγχον καὶ δὲν δύνανται νὰ διδῶν τὸν πραγματικὸν κίνδυνον, ὁ ὅποιος αἰφνιδίως τοὺς καταλαμβάνει. Πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην ταύτην εἰρήνην, ἥτις εἶναι τὸ φᾶσμα τῆς πραγματικῆς εἰρήνης καὶ ἥτις ἀνέτως κοσμεῖ τὰς δημαγωγικὰς ἐπαγγελίας, ἀντιπαραβάλλει ὁ Ἀπόστολος τὴν εἰρήνην τοῦ Χριστοῦ, ὑπογραμμίζων οὕτως εἰς τοὺς πιστοὺς ὅτι ὄχι μόνον πρέπει νὰ εἶναι λίαν προσεκτικοὶ εἰς τὰς ἀποπλανητικὰς ἐπαγγελίας τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ ρηξικελεύθως νὰ

ἀπορρίπτουν αὐτάς. Ὁ χριστιανὸς δὲν ἀναμένει τὴν εἰρήνην αὐτοῦ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἢ ἐκ τῶν κυβερνῶντων αὐτόν, οὔτε εἶναι δυνατόν νὰ παρασυρθῇ ἐκ τῆς «ἀσφαλείας» καὶ «σταθερότητος» τῆς καταστάσεως. Αὕτη, ὅπως πάντοτε, ἐγκυμονεῖ τὸν ὄλεθρον τῶν ἐμπνευστῶν καὶ ἰδεολόγων τῆς.

Ἡ εἰρήνη τῶν γνησίων ὁπαδῶν τοῦ Ἰησοῦ δὲν ἔχει τίποτε τὸ κοινὸν πρὸς τὴν παροδικὴν καὶ ὑπὸ ἀνθρωπίνων συμφερόντων καθοριζομένην εἰρήνην τοῦ κόσμου. Εἰς τὸ θέμα τοῦτο ἡ ἀπόστασις εἶναι ἀγεφύρωτος καὶ ἐπαφίεται εἰς τὸν πεφωτισμένον νοῦν τοῦ πιστοῦ νὰ διακρίνῃ τὴν πραγματικὴν ἀπὸ τῆς ἀπατηλοῦς εἰρήνης. Ὁ πραγματικὸς κίνδυνος τοῦ χριστιανοῦ ἐγκοιταί εἰς τὸ γεγονός ὅτι οἱ ἄνθρωποι πολλακίς χρησιμοποιοῦν ἀνέτως τὴν γλῶσσαν τῆς πίστεως καὶ ἀποτολμοῦν νὰ ἐμφανίζονται ὡς γνήσιοι ἐκπρόσωποι καὶ ἀποστολικοὶ κήρυκες τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν. Ὑπὸ τὸ προσωπεῖον τῆς δῆθεν χριστιανικῆς ἰδεολογίας κρύπτεται ὁμως ἡ σατανικὴ πρόθεσις τῆς ἀλλοτριώσεως τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῆς δημιουργίας ψευδαισθήσεως, ὅτι ἡ ἀποδοχὴ καὶ συμμόρφωσις πρὸς τὴν κοσμικὴν ἢ κοινωνικὴν ἢ ἄλλην ἰδεολογίαν εἶναι δῆθεν ἐκφρασις γνησίας χριστιανικῆς πολιτείας. Ὁ Ἀπόστολος διαισθάνεται ἐνταῦθα τὸν τρομερὸν κίνδυνον καὶ ὑπενθυμίζει εἰς τοὺς χριστιανούς ὅτι : «Οὐκ ἐστὲ ἐν σκότει, ἵνα ἡ ἡμέρα ὑμᾶς ὡς κλέπτης καταλάβῃ· πάντες γὰρ ὑμεῖς υἱοὶ φωτός ἐστε καὶ υἱοὶ ἡμέρας. Οὐκ ἐσμέν νυκτός οὐδὲ σκότους· ἄρα οὖν μὴ καθεύδωμεν ὡς οἱ λοιποὶ, ἀλλὰ γρηγοροῦμεν καὶ νήφωμεν» (5,4 - 6). Ἡ ἐγρήγορσις καὶ ἡ προσοχὴ τῶν πιστῶν εἶναι ἐπιβεβλημένη πρὸ τῶν ἀπατηλῶν ἀσμάτων καὶ εὐγκαυχημάτων τῶν κατὰ κόσμον σειρήνων, δικαιολογεῖται δὲ ἐκ τοῦ καινοῦ συνειδότος αὐτῶν, καθ' ὃ οὗτοι δὲν ἀνήκουν πλέον εἰς τὸν κόσμον οὔτε τρέφονται ἢ θάλλονται ὑπ' αὐτοῦ.

4. Ἰησοῦς Χριστός, ἡ εἰρήνη ἡμῶν

Ποία εἶναι ὁμως ἡ χριστιανικὴ εἰρήνη κατὰ τὸ πραγματικὸν αὐτῆς νόημα ;

Ἡ ἀπόλυτος σύνδεσις τῆς εἰρήνης πρὸς τὸ πρόσωπον καὶ τὸ ἔργον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ φέρει ἡμᾶς εἰς τὴν καρδίαν τῆς Χριστολογίας καὶ ὑποδεικνύει τὰ πραγματικὰ αὐτῆς πλαίσια. Ἡ θεολογικὴ περιεκτικὴ συνάφεια, ἐν ἣ τίθενται αἱ περὶ εἰρήνης μαρτυρίαι ἀφορᾷ εἰς τὸ διαλλακτικὸν καὶ λυτρωτικὸν ἔργον τοῦ Σωτῆρος, εἰς τὰς προσωπικὰς καὶ κοσμικὰς αὐτοῦ διαστάσεις. Κλασσικὸν χωρίον ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἶναι Εφ 2,13 - 18. Ἐνταῦθα ὁ Ἀπόστολος ὀνομάζει τὸν Ἰησοῦν τὴν «εἰρήνην ἡμῶν», καὶ τοῦτο διότι ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὁ «ποιήσας τὰ ἀμώτερα ἔν και τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας, τὴν ἔχθραν, ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασιν καταργήσας, ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ ἐν αὐτῷ εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον ποιῶν

ειρήνην, και ἀποκαταλλάξει τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἐνὶ σώματι τῷ θεῷ διὰ τοῦ σταυροῦ, ἀποκτείνας τὴν ἐχθραν ἐν αὐτῷ» (στ. 14 - 16). Τὸ ἐδάφιοι τοῦτο, ὁ κατ' ἐξοχὴν ὕμνος τῆς χριστιανικῆς εἰρήνης, προβάλλει ἐν τῇ συναφείᾳ αὐτοῦ τὰς ἐξῆς ιδέας :

α) Ἡ κατάστασις τοῦ κόσμου χωρὶς τὸ ἔργον τοῦ Ἰησοῦ ἦτο κατάστασις ἐχθρας. Ὁ κόσμος ἦτο διηρημένος εἰς τοὺς Ἰουδαίους και εἰς τοὺς ἐθνικοὺς. Οἱ δεῦτεροι, εὐρισκόμενοι ἐν τῇ ἀγνοίᾳ τοῦ Χριστοῦ, ἦσαν ἠλλοτριωμένοι τῆς πολιτείας αὐτοῦ, ἐστεροῦντο τῶν ἐπαγγελιῶν, εὐρίσκοντο ἐν ἀμφιβολίᾳ και ἀθεΐᾳ, ἐν ἐνὶ λόγῳ ἦσαν «μακράν» τοῦ Θεοῦ. β) Ὁ Ἰησοῦς ἤρεν τὴν ἀντίθεσιν και τὴν ἐχθραν ταύτην μεταξὺ Ἰουδαίων και ἐθνικῶν και ἐποίησεν ἀμφοτέρους ἐν ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ, τῇ Ἐκκλησίᾳ. γ) Τοῦτο ἐγένετο διὰ τῆς καταργήσεως τοῦ μεστοίχου τοῦ φραγαμοῦ⁽¹⁾, τὸ ὅποιον ἐπὶ ποινῇ θανάτου ἐχώριζεν αὐτούς. δ) Διὰ τοῦ σταυρικοῦ αὐτοῦ θανάτου, τ.ε. διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, κατήργησε τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν τῶν Ἰουδαίων, ὁ ὁποῖος ὠδήγει οὐχὶ εἰς τὴν ζωὴν, ἀλλ' εἰς τὴν ἁμαρτίαν. Ὁ Κύριος ἐπλήρωσε τὸν νόμον τοῦτον ἐφάπαξ και κατέστησεν αὐτὸν κατὰ συνέπειαν ἀκυρον· οὕτως ἐγεφυρώθη τὸ χάσμα μεταξὺ Θεοῦ και ἀνθρώπων. ε) Διὰ τοῦ σταυρικοῦ θανάτου τοῦ Ἰησοῦ ἐπετεύχθη ἐπίσης ἡ δημογυρία τοῦ καινοῦ ἀνθρώπου, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐλλεῖπει πᾶσα ἀντίθεσις και διαχωρισμός. στ) Ἄπαντες οἱ ἀναδημιουργηθέντες ἄνθρωποι συνηνώθησαν εἰς τὸ ἐν μυστικὸν σῶμα τοῦ Κυρίου, εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ὁ δὲ σταυρὸς ἀπέβη πλέον τὸ κατ' ἐξοχὴν σύμβολον τῆς εἰρήνης. η) Αὕτη ὁμως ἡ ἐνότης τῶν ἀνθρώπων εἶναι δυνατὴ μόνον ἐν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, τῷ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ τῆς εἰρήνης (στ. 18). ζ) Τοῦτο σημαίνει ὅτι οἱ ἄνθρωποι δὲν εἶναι πλέον μακράν τοῦ Θεοῦ, ξένοι και πάροικοι, ἀλλ' «συμπολῖται τῶν ἁγίων και οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ» (στ. 19), «ἐγγύς» αὐτοῦ και συνεπῶς λιθοὶ τοῦ «κατοικητηρίου τοῦ θεοῦ ἐν πνεύματι» (στ. 13.22). Ἐν ὄψει τοῦ ἔργου τοῦτου ὁ Ἀπόστολος ὀνομάζει τὸν Ἰησοῦν, ὡς εἶδομεν, «ἡ εἰρήνη ἡμῶν», ὅστις «ἐλθὼν εὐγγελίσαστο εἰρήνην ἡμῖν τοῖς μακράν και εἰρήνην τοῖς ἐγγύς (στ. 17). Ἐν τῷ χωρίῳ τοῦτω, ὅπερ ἀναφέρεται εἰς τὴν προφητικὴν μαρτυρίαν ἐν Ησ 9,6 και 57,19, ὁ Ἀπόστολος ἐρμηνεύει τὸν Ἰησοῦν ὡς τὴν πληρωσιν τῆς μεσσιανικῆς εἰρήνης, ὡς εἶχε ταύτην ὀραματισθῆ και ἐξαγγελλεῖ ὁ Ἡσαΐας, και συνεπῶς ὡς τὴν ἀποκάλυψιν και πραγμάτωσιν τῆς τελείας και ὀριστικῆς εἰρήνης.

Τὴν διδασκαλίαν ταύτην περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ διὰ τοῦ σταυρικοῦ αὐτοῦ θανάτου χορηγομένης εἰρήνης ἐκφράζει και ὁ ἕτερος ὄρος, ὁ ὁποῖος

(1) Τὸ χωρίον ἐνταῦθα ὑπαινίσσεται προφανῶς τὸ κέδρινον τρίφρακτον, τὸ ὅποιον ἐχώριζεν ἐπὶ ποινῇ θανάτου τὸν χῶρον τῶν ἐθνικῶν ἀπὸ τοῦ ἔθνους Ἰερουζαλήμ.

χρησιμοποιείται ἐν προκειμένῳ, ὁ ὄρος κ α τ α λ λ α γ ῆ καὶ τὰ συνώνυμα ἢ παράγωγα αὐτοῦ. Οὕτω π.χ. ἐν Ρωμ 5,10: «Εἰ γάρ ἐχθροὶ ὄντες κατηλλάγημεν τῷ θεῷ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, πολλῶ μᾶλλον καταλλαγέμετες σωθησόμεθα ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ». Ἐνταῦθα καταλλαγή, καὶ κατὰ συνέπειαν εἰρήνη, εἶναι συνώνυμος πρὸς τὴν σωτηρίαν καὶ τὴν ἐν Χριστῷ ζωὴν καθόλου. Ὁμοίως καὶ ἐν 2 Κορ 5,18 - 19: «Τὰ δὲ πάντα ἐκ τοῦ θεοῦ τοῦ καταλλάξαντος ἡμᾶς ἑαυτῷ διὰ Χριστοῦ ὡς ὅτι θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ κόσμον καταλλάσσων ἑαυτῷ, μὴ λογιζόμενος αὐτοῖς τὰ παραπτώματα αὐτῶν». Ἡ κατάστασις τῆς εἰρήνης εἶναι ἡ κατάστασις τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν καὶ τῆς πνευματικῆς καθαρότητος. Ὡσαύτως ἐν Κολ 1,19 - 20 ὁ Ἰησοῦς θεωρεῖται ὁ εἰρηνοποιήσας τὰ πάντα εἰς αὐτόν, οὐχὶ μόνον τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ καὶ τὴν κτίσιν καθόλου: «Καὶ δι' αὐτοῦ ἀποκαταλλάξει τὰ πάντα εἰς αὐτόν, εἰρηνοποιήσας διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ, δι' αὐτοῦ εἴτε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς εἴτε τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Τὴν διδασκαλίαν ταύτην θὰ συμπληρώσῃ ἐπιγραμματικῶς ὁ Παῦλος ἐν Ρωμ 5,1: «Δικαιωθέντες οὖν ἐκ πίστεως εἰρήνην ἔχομεν πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ἡ ἐκ πίστεως δικαιοσύνη εἶναι κατάστασις τῆς εἰρήνης πρὸς τὸν Θεόν, δηλ. τῆς μετ' αὐτοῦ κοινωνίας, ἣτις ὡς τοιαύτη, εἶναι ἡ πραγματικότης καὶ ἡ ἐνέργεια τῆς ἐν Χριστῷ ἀπολυτρώσεως (πρβλ. τὸ συναφές χωρίον Ρωμ 5,1)⁽¹⁾.

Ἐν ὄψει τῶν ἀνωτέρω εἶναι πλέον κατανοητὸς ὁ ὕμνος τῶν ἀγγέλων ὑπεράνω τῆς φάτνης κατὰ τὴν γέννησιν τοῦ Σωτῆρος: «Δόξα ἐν ὑψίστοις θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία» (Λουκ. 2,14), ὡς ἐπίσης καὶ ἡ ἰαχὴ τῶν Ἱεροσολυμιτῶν κατὰ τὴν εἰσοδὸν τοῦ Ἰησοῦ εἰς τὴν πόλιν πρὸ τοῦ Πάσχα: «Εὐλόγημένος ὁ ἐρχόμενος, ὁ βασιλεὺς ἐν ὀνόματι Κυρίου· ἐν οὐρανῷ εἰρήνη καὶ δόξα ἐν ὑψίστοις» (Λουκ 19,38). Ὁ ὕμνος αὐτὸς ἀφορᾷ εἰς τὸ πρόσωπον καὶ εἰς τὸ ἔργον τοῦ Μεσσίας καὶ δὲν πρέπει νὰ ἐννοηθῇ ὡς εὐχὴ, ἀλλ' ὡς ὁμολογία καὶ δοξολογία τοῦ θεοῦ γεγονότος. Ἡ «εἰρήνη ἐν ἀνθρώποις» καὶ ἡ «ἐν οὐρανῷ εἰρήνη» εἶναι ἡ καινὴ κατάστασις, τὴν ὅποιαν ἐγκαθιδρύει ὁ Μεσσίας, ἡ διαλλαγὴ τῶν ἀνθρώπων καὶ τοῦ κόσμου πρὸς τὸν Θεόν, ἣτις καθίσταται πραγματικότης διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ (πρβλ. ὡσαύτως Ἀποκ 12,10· 19,1).

5. Ἡ εἰρήνη τοῦ πιστοῦ

Τὰ ἀνωτέρω χωρία ἐξαντιλοῦν τὰς μαρτυρίας ἐκεῖνας, ἐνθα ἡ εἰρήνη σχετίζεται ἀμέσως πρὸς τὸ πρόσωπον καὶ τὸ ἔργον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

(1) Πρβλ. τὸ χωρίον Εβρ 7,1 - 3, ἐνθα ὁ Μελχισεδέκ, τιθέμενος ὡς τύπος τοῦ Ἰησοῦ, ἐρμηνεύεται ὡς «βασιλεὺς εἰρήνης».

Εἰς ταῦτα διατυπῶνται καὶ ἡ πραγματικὴ θεολογία τῆς εἰρήνης. Κατὰ τὸ ἀντικείμενον αὐτῆς ἡ εἰρήνη δηλονότι δέον νὰ θεωρηθῆ συνώνυμος πρὸς τὴν ἐν Χριστῷ σωτηρίαν, τὴν ἐν πίστει δικαίωσιν, δηλ. τὴν ἐν Χριστῷ ζωὴν. Αὕτη εἶναι ἡ βασικὴ θεολογικὴ σημασία τῆς εἰρήνης, ἣτις ἐπιβεβαιοῦται καὶ ἐπεξηγεῖται δι' ἑτέρων συναφῶν μαρτυριῶν. Οὕτω π.χ. ἐν Ρωμ 8,6 ἡ εἰρήνη τίθεται παραλλήλως πρὸς τὴν «ζωὴν», ἐν δὲ Ἀποκ 12,10· 19,1 διατυπῶνται ὅτι καὶ ἐν Λουκ 2,14· 19,42 διὰ τοῦ ὄρου σωτηρία. Τοῦτο ἐπιβεβαιοῦται ὡσαύτως καὶ διὰ σειρᾶς χωρίων, ἔνθα ἡ εἰρήνη συσχετίζεται πρὸς ἑτέρας χριστιανικὰς ιδιότητας, ὡς π.χ. ἐν 2 Κορ 13,11 καὶ Εφ 6,23 πρὸς τὴν ἀγάπην, ἐν Γαλ 5,22 πρὸς τὴν ἀγάπην, τὴν χαρὰν, τὴν μακροθυμίαν, τὴν χρηστότητα, τὴν ἀγαθωσύνην, τὴν πίστιν, τὴν πραότητα καὶ τὴν ἐγκράτειαν, ἐν Ρωμ 1,7 καὶ εἰς τὰ πλεῖστα προοίμια τῶν ἐπιστολῶν πρὸς τὴν χάριν, ἐν 15,13 πρὸς τὴν χαρὰν καὶ τὴν πίστιν, ἐν 1 Τιμ 1,2 πρὸς τὸ ἔλεος, ἐν 2 Τιμ 2,22 πρὸς τὴν δικαιοσύνην, τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀγάπην.

Ἡ θεολογικὴ σημασία τῆς εἰρήνης ἐν τῇ ΚΔ προϋποθέτει τὴν ἔννοιαν αὐτῆς ἐν τῇ ΠΔ. Ὁ ἀντίστοιχος ὄρος ἐν αὐτῇ εἶναι *shalom*, ὅστις δηλοῖ πρωταρχικῶς τὴν κατάστασιν τῆς πληρότητος, τῆς ὁλοκληρίας, τοῦ ὑγιοῦς καὶ ὁλοκληρωμένου, γενικῶς δὲ τὴν κατάστασιν τοῦ εὖ εἶναι⁽¹⁾, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκονται ἄτομα ἢ ὁμάδες, καὶ ἣτις δύναται νὰ εἶναι ὑγεία, εὐφορία, ἀσφάλεια ἢ ὡσαύτως ἡ πνευματικὴ πληρότης τῆς διαθήκης. Ἡ ΠΔ δὲν ποιεῖται διάκρισιν μεταξύ τούτων· πολιτικῆ, στρατιωτικῆ ἢ οἰκονομικῆ ἀσφάλεια εἶναι συναφῆς πρὸς τὴν σωματικὴν ἢ πνευματικὴν ὁλοκληρίαν τοῦ ἀνθρώπου. Ἐν τούτοις ἐν τῇ ΠΔ ἐπικρατεῖ κυρίως ἡ θρησκευτικὴ ἔννοια τοῦ ὄρου, ἔνθα ἔννοεῖται συγκεκριμένως ἡ κατάσταση τῆς κοινωνίας καὶ ζωῆς σχέσεως μεταξύ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ λαοῦ ἐν τῇ διαθήκῃ αὐτοῦ (πρβλ. Κριτ 6,24 ἐξ.). Ὁ Γιαχβὲ εἶναι ὁ ἀποκλειστικὸς χορηγὸς τῆς εἰρήνης (Μιχ 5,4· Ησ 45,7). Ὁ πρῶτος δὲ καὶ κύριος ὄρος αὐτῆς εἶναι ἡ παρουσία τοῦ Θεοῦ (Ἀριθμ 6,26· 1 Παραλ 23,25). Ἡ δικαιοσύνη, δηλ. ἡ πιστότης καὶ ὑπακοὴ ἔναντι τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, ἀσφαλίζει τὴν ὁλοκληρίαν τοῦ ἀτόμου, δηλ. τὴν εἰρήνην αὐτοῦ (Ησ 32,17· 48,18· 57,2· Ιεζ 34,35· 57,26· Ψαλμ 71,7· 84,10 κ.ά.). Ἡ διαθήκη εἶναι ἡ ζωτικὴ σχέσις, ἣτις τοποθετεῖ τὸν ἄνθρωπον εἰς πλήρη κοινωνίαν μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπομένως εἶναι διαθήκη εἰρήνης (Ιεζ 37,26), δηλ. ἀγάπης τοῦ Θεοῦ (Ησ 54,10). Ἡ διαθήκη τῆς εἰρήνης δημιουργεῖ τὴν κοινωνίαν καὶ ἀμοιβαίαν σχέσιν τῶν πιστῶν τόσον μεταξύ τῶν ὄσων καὶ πρὸς τὸν Θεόν, ἔχει δὲ ὡς κύριον χαρακτηριστικὸν τὴν ἄρσιν τῆς ἀτομικότητος καὶ ἀπομονώσεως καὶ τὴν σύστασιν ζωῆς καὶ ἀδιαταράκτου

(1) WESTERMANN C., 145 ἐξ. (πρβλ. τὸν ἐν τέλει βιβλιογραφικὸν πίνακα) RAD. C. von, ἐν ThWb II, 400.

κοινότητος⁽¹⁾. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ προσφέρεται ὡς εὐλογία πρὸς τὸν ἄνθρωπον (Αριθμ 25,12· Ματ 2,5), ἥτις δύναται τελικῶς νὰ θεωρηθῇ αὐτὴ αὐτὴ ἡ σωτηρία (Ἦσ 52,7· Ναοὺμ 1,15). Τέλος ὁ ὄρος ἀποκτᾷ πνευματικὸν περιεχόμενον ἐν τῷ προφητικῷ κηρύγματι, ἐνθα εἰρήνη θεωρεῖται τόσον ἡ χαρισματικὴ δωρεὰ τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν ἀνθρώπινην ὑπακοήν (Ἦσ 48,18.22) ὅσον καὶ τὸ ἐσχατολογικὸν ἀγαθὸν αὐτοῦ κατὰ τὴν μεσσιανικὴν ἐποχὴν (πρβλ. χαρακτηριστικῶς Ψαλμ 84,7· Ἦσ 26,12· 54,10). Ὁ ἐσχατολογικὸς Ἰσραὴλ χαίρεται τὴν παρουσίαν τοῦ Μεσσοῦ ὡς «παιδεία εἰρήνης ἡμῶν ἐπ' αὐτόν» (Ἦσ 63,5).

Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω γίνεται προφανὴς ἡ γενικὴ σημασία τῆς χριστιανικῆς εἰρήνης ὡς τῆς ἐκφράσεως τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας. Τοῦτο βεβαίως δὲν εἶναι αὐτονόητον δι' ἡμᾶς σήμερον, ἐνθα ὁ ὄρος εἰς τὴν ἑλληνικὴν, ὑπὸ τὴν κλασσικὴν ἐπίδρασιν, ἐκφράζει τὴν ἐννοιαν τῆς ἀπαθείας, ἡσυχίας, γαλήνης, ἀσφαλείας, ψυχικῆς ἡρεμίας ἢ τῆς ὁμονοίας γενικῶς⁽²⁾ καὶ ἐρμηνεύεται ἐν ἀντιθέσει καὶ συγκρίσει πρὸς τὸν πόλεμον. Εἰς τὴν ΚΔ ὁ ὄρος φέρει τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς σημασίας αὐτοῦ ἐν τῇ ΠΔ, τὰ ὅποια ὁμως λαμβάνουν καινὴν περιεχόμενον ὑπὸ τὴν προοπτικὴν τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας. Ἡ ἐπίδρασις τῆς ΠΔ ἐμφανίζεται συγκριμένως εἰς τὰς πολλαπλὰς ἐκεῖνας μαρτυρίας, ἐνθα ὁ ὄρος χρησιμοποιεῖται ὡς χαιρετισμὸς, ὡς εὐλογία, ἐνθα καὶ ἔχομεν τὴν πρωταρχικὴν αὐτοῦ σημασίαν τῆς εὐημερίας, τῆς εὐζωφίας καὶ τῆς ὑγιοῦς καταστάσεως. Ἡ πλέον συνήθης ἐκφρασις ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἶναι «πορεύου, ὕπαγε εἰς εἰρήνην», ἡ ὅποια ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν ἡμετέραν νεοελληνικὴν «πῆγαινε στὸ καλὸν» (πρβλ. Πραξ 16,36· 1 Κορ 16,11· Ἰακ 2, 16). Ἐνταῦθα δίδεται ἡ διαβεβαίωσις ὅτι ὁ ἀποχωρῶν εὐρίσκεται ἐν ἀσφαλείᾳ, ἐφ' ὅσον ἔχει τύχῃ τῆς προστασίας τοῦ εὐλογοῦντος. Βεβαίως ἐνταῦθα προϋποτίθεται ἡ προσωπικὴ σχέσις καὶ κοινωνία ἀμφοτέρων, ἡ σωματικὴ καὶ πνευματικὴ ἐπαφῇ, ἐν τῇ ὅποια ἐπικρατεῖ ἡ ἐμπιστοσύνη, ἡ εὐθύνη καὶ ὁ ἀλληλοσεβασμὸς⁽³⁾. Ἡ ἰδέα αὐτῆ ἀποδίδεται περιπτωτικῶς καὶ διὰ τοῦ συνήθους τύπου «ἢ πίστις σου σέσωκέ σε· πορεύου εἰς εἰρήνην» (Λουκ 7,50) ἢ «ὑπάγε καὶ ἴσθι ὑγιὴς ἀπὸ τῆς μάστιγός σου» (Μαρκ 5,34, πρβλ. Λουκ 2,29· 8,48). Καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν δηλοῦται ἡ ἐννοία τῆς ὀλοκληρίας καὶ πληρότητος, τὴν ὅποιαν λαμ-

(1) Εἶναι λίαν ἀπίθανον ὅτι ὁ ὄρος ἔχει γενικῶς συλλογικὴν ἐννοιαν ἐν τῇ ΠΔ, ὡς ὑπεστήριξεν ὁ G. von RAD, ThWb II, 405. Ὡς ἀπέδειξεν ὁ C. WESTERMANN 153 ἐξ. εἰρήνη δὲν ἀφορᾷ κατ' ἀρχὴν εἰς τὰς σχέσεις δύο ἀτόμων ἢ κοινωνιῶν, ἀλλ' ὡς εἶδομεν, εἰς τὴν πληρότητα καὶ ὀλότητά των, δηλ. εἰς τὴν αὐθεντικότητά των. Ἡ συλλογικὴ ἐννοία εἶναι ὀπσοδότητε μεταγενεστέρα.

(2) Πρβλ. H.G. LIDDEL - R. SCOTT, A Greek - English Lexicon, Oxford⁹ 1961, 490.

(3) WESTERMANN C., 160 ἐξ.

βάνει ὁ εὐλογημένος, ἐφ' ὅσον ἐθεραπεύθη ἡ ἀνάγκη του καὶ ἐπανεῦρε τὴν ὑγίαν του.

Ἰδιαιτέραν σημασίαν ἀποκτᾷ ἡ εἰρήνη εἰς τὰ προοίμια καὶ τοὺς χαιρετισμούς τῶν ἐπιστολῶν, ἐνθα ἔχομεν ἀφ' ἐνός μὲν τὴν ἰουδαϊκὴν ἐπίδρασιν ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν ἔκφρασιν τοῦ καινοῦ ἐν Χριστῷ συνειδότης. Οὕτω π.χ. ὁ κλασσικὸς τύπος τῶν ἐπιστολικῶν προοιμίων «χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ πατρὸς ἡμῶν καὶ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ» (Ρωμ 1,7· 1 Κορ 1,3· 2 Κορ 1,2· Γαλ 1,3 κ.ά.), ὁ ὁποῖος ἔχει ληφθῆ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐκ τῆς λατρείας τῆς πρώτης Ἐκκλησίας⁽¹⁾, ὡς ἐπίσης καὶ ἡ ἐν τέλει ἀποστολικὴ εὐλογία αὐτὴ δὲ θεὸς τῆς εἰρήνης μετὰ πάντων ὑμῶν» (Ρωμ 15,33· 16,20· 2 Κορ 13,11· Φίλιπ 4,9· 1 Θεσ 5,23· 2 Θεσ 3,16 Ἐβρ 13,2), ἣτις ἀνήκει ὡσαύτως εἰς τὴν λατρευτικὴν γλῶσσαν τῆς πρώτης Ἐκκλησίας⁽²⁾, δὲν εἶναι ἀπλῶς εὐχὴ ὅπως ὁ Θεὸς καὶ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς παράσχουν χάριν καὶ εἰρήνην, ἀλλὰ πραγματικὴ παροχὴ τῆς χάριτος καὶ τῆς εἰρήνης αὐτῶν πρὸς τοὺς ἀναγνώστας καὶ ἀκροατὰς τῶν ἐπιστολῶν, διὰ τοῦ Ἀποστόλου. Διὰ τοῦ χαιρετισμοῦ τούτου ὁ Ἀπόστολος μεταδίδει τὴν εἰρήνην τοῦ Χριστοῦ. Ἡ εἰρήνη αὕτη εἶναι καρπὸς τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας, ἡ κατάστασις τῆς βιώσεως τῆς τελείας σωτηρίας, ἡ ὁποία ἐδωρήθη εἰς τοὺς πιστοὺς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Ἐπομένως εἰρήνη, ἐν τῇ συναφεῖα ταύτῃ, δὲν εἶναι τόσον ἡ ἀνάπαυσις τῶν σεσωσμένων συνειδητήσεων, ἀλλ' ἡ πραγματικὴ κατάστασις τῆς σωτηρίας, τὸ οὐσιαστικὸν αὐτῆς σύμπτωμα.

6. Δ ω ρ ε ἄ κ α ἰ α ἰ τ η μ α

Ἐτέραν χαρακτηριστικὴν καὶ εἰδικωτέραν σημασίαν ἀποκτᾷ ἡ χριστιανικὴ εἰρήνη ἐν τῇ συναφεῖα τῶν οὕτω καλουμένων π α ρ α κ λ ῆ σ ε ω ν, ἐν αἷς ὁ Ἀπόστολος παρακαλεῖ, ἐνθαρρύνει καὶ ἐμψυχώνει τοὺς πιστοὺς διὰ τῆς ἐπαγγελίας τῆς χάριτος, τῆς εἰρήνης, τοῦ ἐλέους καὶ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, προκειμένου οὗτοι νὰ ἀντιμετωπίσουν τὰ καθημερινὰ προβλήματα τῆς κοινωνικῆς, ἰδιωτικῆς καὶ λατρευτικῆς ζωῆς⁽³⁾. Ἡ ἀφετηρία καὶ ἐνταῦθα εἶναι σωτηριολογικὴ. Οὕτω π.χ. ἐν Ρωμ 14,19 προτρέπει ὁ Ἀπόστολος: «Ἄρα οὖν τὰ τῆς εἰρήνης διώκομεν καὶ τὰ τῆς οἰκοδομῆς τῆς εἰς ἀλλήλους». Εἰρήνη καὶ οἰκοδομὴ χρησιμοποιοῦνται παραλλήλως· εἰρήνη εἶναι ἡ προ-

(1) SCHLIER H., Der Brief an die Galater, Göttingen 1962, 30 ἔξ.

(2) MICHEL O., Der Brief an die Römer, Göttingen 1963, 385.

(3) Πρβλ. σχετικῶς SCHLIER H., Vom Wesen der apostolischen Ermahnung, Nach Röm 12,1 - 2, ἐν: Die Zeit der Kirche, Freiburg i. Br. 1962², 74 - 89 καὶ Die Eigenart der christlichen Mahnung nach dem Apostel Paulus, ἐν: Besinnung auf des NT, Freiburg i. Br. 1964, 340 - 357.

υπόθεσις τῆς οἰκοδομῆς τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐξυπονεῖ τὴν ἐν δικαιοσύνῃ πιστότητα τῶν πιστῶν πρὸς τὸν Χριστὸν, ἥτις συνεπάγεται τὴν οἰκειότητα πρὸς τοὺς ἀνθρώπους (στ. 18). Ὡς αἰτιολογικὸν τῆς προτροπῆς ταύτης ἀναφέρεται ἐν στ. 17: «Οὐ γάρ ἐστιν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ βρώσις καὶ πόσις, ἀλλὰ δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη καὶ χαρὰ ἐν πνεύματι ἁγίῳ». Ἡ μαρτυρία αὕτη δὲν ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐσχατολογικὴν βασιλείαν, ἀλλ' εἰς τὸν τρόπον τῆς ἱστορικῆς αὐτῆς παρουσιάσεως δηλ. εἰς τὸν ἱστορικὸν αὐτῆς χαρακτήρα⁽¹⁾. Ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἀποκαλύπτεται εἰς τὸν παρόντα χρόνον, τὰ γνωρίσματα δὲ αὐτῆς εἶναι οὐχὶ ἡ περίσσεια βρώσεως καὶ πόσεως, ἀλλ' ἡ δικαιοσύνη, ἡ εἰρήνη καὶ ἡ χαρὰ, αἱ δωρεαὶ δηλ. τοῦ ἁγίου Πνεύματος⁽²⁾. Ἡ ἐπικράτησις τῆς εἰρήνης, δηλ. ἡ ἱστορικὴ ἐκδήλωσις τῶν συμπτωμάτων τῆς πραγματικῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας ἐκ μέρους τῶν ἀνθρώπων, εἶναι ἱστορικὸν σημεῖον τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Διὰ τὸν λόγον ἀκριβῶς τοῦτον οἱ χριστιανοὶ προτρέπονται ὡς συνεργοὶ Θεοῦ νὰ εἶναι πιστοὶ εἰς τὴν κλῆσιν αὐτῶν καὶ νὰ ἐργάζονται πρὸς ἐπικράτησιν τῆς εἰρήνης, δηλ. πρὸς ἐδραίωσιν τῆς βασιλείας. Τὸν αὐτὸν εἰρμὸν ἐννοῶν δίδει καὶ τὸ χωρίον Γαλ 6,15 - 16. Ἐνταῦθα ἡ καινὴ ὑπόστασις τοῦ χριστιανοῦ, ἥτις εἶναι κανὼν ζωῆς, εἶναι ταυτόσημος πρὸς τὴν εἰρήνην καὶ τὸ ἔλεος, δηλ. πρὸς τὴν χαρισματικὴν κατάστασιν τῆς σωτηρίας. Τὴν παράκλησιν ἐν Ρωμ 14,19 συμπληροῖ τὸ ἕτερον χωρίον 15,13, ἐνθα ἐκφράζεται ἡ εὐχή: «Ὁ δὲ θεὸς τῆς ἐλπίδος πληρῶσαι ὑμᾶς πάσης χαρᾶς καὶ εἰρήνης ἐν τῷ πιστεῦν εἰς τὸ περισσεῦν ὑμᾶς ἐν τῇ ἐλπίδι ἐν δυνάμει πνεύματος ἁγίου». Ἐνταῦθα ἔχομεν τὴν τετράδα τῶν μεγάλων χριστιανικῶν ἀγαθῶν, ἐλπίδα, χαρὰν, εἰρήνην καὶ πίστιν, τὰ ὅποια παρέχει ὁ Θεὸς διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ Πνεύματός Του. Εἰρήνην ἐνταῦθα εἶναι, ὁμοῦ μετὰ τῆς χαρᾶς (πρβλ. Ρωμ 14,17· Γαλ 5,22), ἡ δωρεὰ ἐκείνη, ἥτις ἀποκαλύπτεται καὶ γινώσκειται ἐν πίστει, συνεπιφέρει δὲ τὴν περίσσειαν τῆς ἐλπίδος ἐν Πνεύματι ἁγίῳ. Ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τῆς ἐν πίστει καὶ διὰ τῆς πίστεως ἐνεργουμένης εἰρήνης, ἡ ὅποια εἶναι ἐκφρασις πληρότητος τῆς χριστιανικῆς ζωῆς. Τὸ αὐτὸ ἐκφράζεται καὶ εἰς τὴν εὐχὴν ἐν Εφ 6,23.

Εἰς τὴν παράκλησιν εἶναι ὡσαύτως δυνατόν, ἐκτὸς τῆς σωτηριολογικῆς νὰ ἐξαίρεται καὶ ἡ ἐκκλησιολογικὴ προοπτικὴ. Οὕτω π.χ. ἐν Εφ 4,3 - 4 καὶ Κολ 3,15. Εἰς τὸ πρῶτον ἐδάφιον ἐκ τοῦ γεγονότος τῆς πληρότητος τοῦ χριστιανικοῦ μυστηρίου («ἐν σῶμα καὶ ἐν πνεύμα..... εἰς κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα εἰς θεός») αἰτιολογεῖται ἡ ἐνότης τῶν πιστῶν, ἥτις ἐρμηνεύεται ὡς διατήρησις τῆς ἤδη ὑπαρχούσης ἐνότητος μεταξύ αὐτῶν ἐν

(1) MICHEL O., *Der Brief an die Römer*, Göttingen 1963, 346.

(2) FOERSTER W. ἐν: *ThWb II*, 414.

τῷ Πνεύματι. Τοῦτο γίνεται διὰ τῆς εἰρήνης, ἡ ὁποία εἶναι ὁ σύνδεσμος τῆς ἐνότητος αὐτῆς, δηλ. ἡ συνισταμένη, ἡ μᾶλλον τεχνικός ὄρος τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας. Ἡ εἰρήνη, ὡς ἔκφρασις τῆς πληρότητος τῶν σχέσεων τῶν πιστῶν μεταξύ τῶν, εἶναι ταυτοχρόνως ἔκφρασις τῆς πληρότητος τῆς σωτηρίας. Εἰς τὸ δεύτερον χωρίον ἡ «εἰρήνη Χριστοῦ» ὑπάρχει ἤδη εἰς τὰς καρδίας τῶν πιστῶν, εἶναι αὐτὴ ἡ κλήσις τῶν χριστιανῶν, ἡ ὁποία ὁμως τελεσφορεῖ μόνον ἐν τῷ ἐνὶ σώματι τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ εἰρήνη εἶναι γνώρισμα τῆς ὁμαλῆς λειτουργίας τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ καὶ συνεπῶς τὸ τέρμα τῆς κλήσεως τῶν χριστιανῶν. Ἡ εἰρήνη αὐτῆ τῶν πιστῶν μεταξύ τῶν εἶναι ἡ προέκτασις τῆς κοσμικῶν διαστάσεων εἰρήνης καὶ συνδιαλλαγῆς, τὴν ὁποίαν ἐπραγματοποίησε ὁ σταυρικός θάνατος τοῦ Χριστοῦ (1,20).

Εἰς τὴν πρακτικὴν συμπεριφορὰν τῶν πιστῶν ἡ εἰρήνη δύναται νὰ λαμβάνῃ συγκεκριμένην ἔκφρασιν. Οὕτω π.χ. ἡ εἰρήνη, ὁμοῦ μετὰ τῆς τιμῆς, εἶναι ἡ ἀμοιβὴ διὰ τὴν ἐργασίαν τοῦ ἀγαθοῦ (Ρωμ 2,10). ὁ κανὼν πρὸς ρύθμισιν τῶν σχέσεων μεταξύ τῶν συζύγων (1 Κορ 7,15) καὶ πρὸς διακανόνισιν τῆς λατρευτικῆς τάξεως ἐν ταῖς συναθροίσεσιν τῶν πιστῶν (14,33). Ἡ ὁμόνοια μετὰ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, ὁμοδόξων ἢ ἑτεροπιστῶν, δύναται ὡσαύτως νὰ ὀνομάζεται εἰρήνη (Μαρκ 9,50· 1 Θεσ 5,13· Ρωμ 12,18) καὶ τοῦτο θεωρεῖται παρουσία Θεοῦ (2 Κορ 13,11), δηλ. περίσσεια τῆς χάριτος αὐτοῦ (Εβρ 12,14 - 15). Ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ ὡσαύτως εἶναι ἐκεῖνη, ἣτις δύναται νὰ φρουρήσῃ τὰς καρδίας καὶ τὰ διανοήματα τῶν πιστῶν ἀπὸ τῆς πλάνης καὶ τῆς ἁμαρτίας (Φιλιπ 4,7), δι' αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ εἶναι ἀναγκαῖα ἡ σπουδὴ ὅπως οὗτοι εὐρεθοῦν «ἀσπιλοι καὶ ἀμόμητοι αὐτῷ (τῷ Θεῷ) ἐν εἰρήνῃ» (2 Πέτρ 3,14). Εἰδικώτερον ἐν 2 Πέτρ 1,2 ἐκφράζεται ἡ ἀποψις ὅτι ἡ ἀύξησις τῆς εἰρήνης γίνεται «ἐν ἐπιγνώσει τοῦ θεοῦ καὶ Ἰησοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν». Ἡ βαθμιαία προκοπὴ ἐν τῷ μυστηρίῳ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῆς χάριτος αὐτοῦ συνεπιφέρει ταυτοχρόνως τὴν περίσσειαν τῆς εἰρήνης. Βασικὴ προϋπόθεσις τῆς χριστιανικῆς εἰρήνης εἶναι ἡ πλήρης καὶ τελεία γνώσις τοῦ Ἰησοῦ καὶ Θεοῦ. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ὡσαύτως τοῦ μακαρισμοῦ τοῦ Κυρίου «μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί, ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ θεοῦ κληθήσονται» (Ματθ 5,9), καλοῦνται οἱ χριστιανοὶ νὰ ἐπιζητοῦν καὶ νὰ διώκουν τὴν εἰρήνην (1 Πέτρ 3,11), νὰ γίνουν δηλ. τέκνα αὐτῆς, μιμούμενοι ἐν τούτῳ τὸν «ἄρχοντα τῆς εἰρήνης», τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν εὐαγγελιστὴν αὐτῆς (Λουκ 1,79· Πραξ 10,36). Πρὸς τοῦτο δίδεται ἡ βεβαίωσις ὅτι «καρπὸς δικαιοσύνης ἐν εἰρήνῃ σπεύρεται τοῖς ποιοῦσιν εἰρήνην» (Ἰακ 3,18). Τὴν εἰρήνην δὲ ταύτην δύναται ν' ἀπολαύῃ ὄχι μόνον ὁ ἐπὶ μέρους πιστός, ἀλλὰ καὶ σύμπασα ἡ Ἐκκλησία· τοῦτο δεικνύεται ὄχι μόνον εἰς τὰς ἐξωτερικὰς ὁμαλὰς συνθήκας διαβιώσεως, ἀλλὰ κυρίως εἰς τὴν ἐνέργειαν τῶν ὄντων τοῦ ἁγ. Πνεύματος (Πραξ 9,31).

Ἐν τῇ συναφείᾳ τῆς ἀποστολικῆς παρακλήσεως διαπιστοῦται τὸ περί-

εργον κατ' ἀρχὴν γεγονός ὅτι ἡ εἰρήνη θεωρεῖται ἀφ' ἐνός μὲν δωρεὰ τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία ἦδη ὑπάρχει καὶ ἐνεργεῖ μεταξὺ τῶν πιστῶν, ἐφ' ὅσον, ὡς εἶδομεν, αὐτὴ ἐπραγματοποιήθη διὰ τοῦ ἐν Χριστῷ ἔργου (πρβλ. ἀντιπροσωπευτικῶς Ρωμ 5,1), ἀφ' ἐτέρου δὲ αὐτὴ εἶναι τὸ ἀντικείμενον τῆς εὐχῆς καὶ προτροπῆς τοῦ Ἀποστόλου (πρβλ. χαρακτηριστικῶς Ρωμ 15,13 ἢ 1 Πέτρ 1,2 : «Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη πληθυνθείη»). Ἐνταῦθα ἀποκαλύπτεται ὁ διαλεκτικὸς δυναμικὸς χαρακτήρ τῆς χριστιανικῆς εἰρήνης, δεδομένου ὅτι αὐτὴ εἶναι τόσον ἱστορικὴ δωρεὰ τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ παρόντι, ἥτις διὰ τοῦ βαπτίσματος, τῆς χάριτος τοῦ ἁγ. Πνεύματος καὶ τῆς λειτουργικῆς μετοχῆς, γίνεται καθημερινὸν βίωμα τῶν πιστῶν ὅσον καὶ ἡ εὐκαταία πληρότης τῆς χριστιανικῆς ὑπάρξεως καὶ συνεπῶς καθημερινὸς ἀγὼν καὶ φροντίς τῶν πιστῶν. Ἐν τῇ τάσει ταύτῃ ἐκφράζεται τὸ ἀκραιφνὲς πνεῦμα τῆς πρώτης Ἐκκλησίας καὶ τῆς θεολογίας γενικώτερον, ἥτις εἶναι μὲν βεβαία περὶ τῆς εὐδόκίας, τῆς χάριτος καὶ τῆς πιστότητος τοῦ Θεοῦ, τοῦτο δὲ ἐγγυᾶται τὸ ἱστορικὸν ἔργον τοῦ Ἰησοῦ, πλὴν ὁμως τὸ θέμα τῆς τελικῆς εἰρήνης καὶ σωτηρίας ἀναφέρει εἰς τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ, ὅστις γνωρίζει ν' ἀποδίδῃ κατὰ τὰ ἔργα καὶ τὰς διαθέσεις τῶν ἀνθρώπων.

7. Ἡ χριστιανικὴ πρόκλησις καὶ ἐπαγγελία

Συμφώνως πρὸς τὰ ἀνωτέρω γίνεται φανερόν ὅτι περὶ τῆς ἀληθοῦς εἰρήνης δύναται νὰ ὀμιλῆ μόνον ἡ Ἐκκλησία. Τὴν ἀξίωσιν αὐτὴν ἀντλεῖ αὐτὴ ἐκ τῆς πραγματικότητος τοῦ Σταυροῦ καὶ τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου, ἐκ τῆς δωρεᾶς τῆς μετ' αὐτοῦ κοινωνίας, δηλ. τοῦ Πνεύματος, καὶ τοῦτο σημαίνει ἐκ τῆς πραγματικῆς καὶ ἀποκαλυπτικῆς παρουσίας αὐτοῦ, ὡς τῆς μόνης ἐν αὐτῇ «ἐξ οὐρανοῦ ἀληθείας». Ἡ γνησία εἰρήνη εἶναι ἔκφρασις τῆς κοινωνίας εἰς τὰ παθήματα καὶ εἰς τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ, εἶναι δηλ. ἔκφρασις τῆς «καινότητος» τοῦ κόσμου τῆς πίστεως ἐν τῇ ἀποδοχῇ καὶ τῇ ριζικῇ ὑπερβάσει τοῦ κόσμου καὶ τῆς συνθηκῶν ἱστορικῆς ὑπάρξεως. Περὶ εἰρήνης δύναται νὰ ὀμιλῆ μόνον ἐκεῖνος, ὅστις λαμβάνει «ἀνωθεν» τὴν εἰρήνην ὡς δωρεὰν εἰς τὴν ἐν πίστει ὑποταγὴν πρὸς τὸν νικητὴν τοῦ θανάτου καὶ τοῦ κόσμου, μόνον ἐκεῖνος, ὅστις ἀνευρίσκει καὶ ἀναγνωρίζει ὡς τελικὴν αἰτίαν τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ τὴν θεῖαν χάριν καὶ τὴν ἀλήθειαν. Ὅταν ἡ χριστιανικὴ πίστις ἐκφράζεται ὡς ζῶσα κοινωνία καὶ μαρτυρία Χριστοῦ, ἐκεῖ μόνον ὑπάρχει καὶ ἡ πραγματικὴ εἰρήνη ὅπου δὲ ὑπάρχει ἡ εἰρήνη ἐκεῖ παρ-ουσιάζεται καὶ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία εἶναι ὁ τελικὸς προορισμὸς τοῦ κόσμου καὶ συνεπῶς τὸ ἱστορικὸν κριτήριον τῆς εἰρήνης.

Εἰρήνη εἶναι βασικὴ κατηγορία ἀνθρωπολογικὴ καὶ ἀφορᾷ πρωτίτως εἰς τὴν σχέσιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν, πρὸς ἑαυτὸν καὶ

πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ. Ἐπομένως ἡ χριστιανικὴ εἰρήνη δὲν εἶναι παθητικὴ ἡρεμία καὶ ἀταραξία, μυστικὴ ἀπορρόφησης εἰς μίαν ἰδέαν Θεοῦ, στωϊκὴ καὶ βουδδιστικὴ ἀπάθεια. Ἡ χριστιανικὴ ὑπαρξίς, εἶναι εἰς τὴν οὐσίαν αὐτῆς ἐπαναστατικὴ καὶ προκλητικὴ, διαρκῆς ὑπόδειξις τοῦ κόσμου τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀληθείας, σημεῖον ὑψώσεως τοῦ σταυροῦ. Μόνον ὁ πιστὸς τοῦ Χριστοῦ, ὁ πραγματικῶς ἐλεύθερος καὶ ἀδεύσμευτος ἔναντι παντὸς εἶδους συμφερόντων καὶ φιλοδοξιῶν, δύναται νὰ γίνῃ «εὐαγγελιστῆς» καὶ διάκονος τῆς εἰρήνης, τῆς πραγματικότητος τοῦ κόσμου τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Πνεύματός του. Ἡ μαρτυρία αὕτη δέον νὰ εἶναι φλογερὰ καὶ στυγνὴ διακήρυξις τῆς μοναδικότητος καὶ προσωπικότητος τοῦ ἀνθρώπου, τῆς ἀξιοπρεπειᾶς καὶ ἐλευθερίας αὐτοῦ, τοῦ δικαιώματος νὰ ὁμολογῇ ἀδεσμεύτως τὴν ἀλήθειαν καὶ τὰ ἐν αὐτῷ βιώματα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ μυστηρίου. Ὡς τοιαύτη ὑποδεικνύει ὅτι ἡ ἀληθὴς εἰρήνη ἀρχίζει ἐντὸς τοῦ ἰδιοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ εἶναι ἡ κατάστασις τῆς ἀκεραίας προσωπικότητος ὑπὸ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος. Ἡ κρίσις τοῦ σημερινοῦ κόσμου, ὅτε ἐξαγγέλλονται πανταχόθεν «μηνύματα εἰρήνης», ἐνῶ ὁ πόλεμος, τὸ μῖσος καὶ ἡ ἄλλοτριώσις εἶναι ἡ ὀδυνερὰ πραγματικότης αὐτοῦ, συνίσταται εἰς τὴν ἀπουσίαν ἢ μᾶλλον εἰς τὴν συντριβὴν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν καταπάτησιν τῶν θεμελιωδῶν δικαιωμάτων ὑπάρξεως, εἰς τὴν πολύμορφον καταπίεσιν τῶν ἀνθρωπίνων ἀξιῶν, εἰς τὴν ἀφομοίωσιν τοῦ ἀνθρώπου ὑπὸ τοῦ πολυκεφάλου μηχανισμοῦ τῆς τεχνοκρατικῆς κοινωνίας. Ἡ κρίσις τῆς σημερινῆς ἐποχῆς εἶναι ἡ κρίσις τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις ἀπόλεσε ἢ μᾶλλον ἠναγκάσθη νὰ ἀπολέσῃ τὸν ἑαυτόν του. Ἐκεῖ ὅμως ἐνθα ἀπουσιάζει ἡ ἐλευθερία ἐκεῖ ἡ εἰρήνη εἶναι φάσμα, ἀπατηλὸς λόγος καὶ τίποτε περισσότερο. Συνεπῶς τὸ αἷτημα τῆς ἐποχῆς μας εἶναι ἡ δυναμικὴ παρουσία τῶν «εὐαγγελιστῶν» καὶ μαρτύρων τῆς εἰρήνης, οἱ ὅποιοι θὰ παρουσιάσουν εἰς τὸν κόσμον ἐνσαρκωμένην τὴν ἀγάπην, τὴν αὐτοθυσίαν, τὴν ἀλήθειαν, τὴν πίστιν, τὴν ἐλπίδα. Ὁ πόλεμος, τὸ μῖσος καὶ ἡ ἐκμετάλλευσίς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι τὰ θανατηφόρα συμπτώματα τῆς ἐποχῆς μας. Ἐν ὄψει τῆς κρίσεως αὐτῆς κρίνονται ἀναποδράστως καὶ οἱ χριστιανοί.

Ἡ ἐπαναστατικὴ παρουσία καὶ συμπάσχουσα διακονία τῆς Ἐκκλησίας εἰς ὅλας τὰς περιοχὰς τῆς ἱστορικῆς ζωῆς, ἡ ἀδίστακτος στηλίτευσις καὶ διακήρυξις τῆς χρεωκοπίας πάσης ἀνθρωπίνης εἰρημιστικῆς προσπάθειας, ἡ προβολὴ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ὡς τοῦ μόνου κριτηρίου τῆς ἐν τῷ κόσμῳ ἐπιζητουμένης εἰρήνης, ἡ ἐν αὐτῇ ἐνσάρκωσις καὶ παρουσίασις τῶν δωρεῶν τῆς ἀγάπης, τῆς ἐνότητος, τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλπίδος εἶναι ἡ ἀποκλειστικὴ καὶ οὐσιαστικὴ προσφορά τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸν δεινοπαθοῦντα ἕνεκα τῶν ἀνθρωπίνων συμφερόντων σύγχρονον κόσμον. Αὐτὴ

ἀκριβῶς ἡ ἐπαναστατικὴ μαρτυρία τῆς εἰρήνης ἐκ μέρους τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ μόνη ἐναπομείνασα ἐλπίς τοῦ σημερινοῦ κόσμου¹.

(1) Ἐκ τῆς σχετικῆς βιβλιογραφίας βλ. τὰς κάτωθι ἐργασίας :

- MacGREGOR G.H.C., *The New Testament basis of pacifism*, London 1936· NESTLE W., *Der Friedensgedanke in der antiken Welt*, *Philologus - Suppl.* τόμος 31, 1, (1938)· SCHREY H. —H., *Krieg und Frieden im Neuen Testament*, ἐν : *Für Arbeit und Besinnung* 5, 1951, 466 - 480· Menoud, Ph. —H. *La paix chrétienne*, Neuchâtel 1952· LASSERRE J., *La guerre et l' évangile*, Paris 1953· GLOEGE G., *Das Friedensreich Christi*, ἐν : *Lutherische Rundschau* 4 (1954) 210 - 224· BIETENHARD H., *Der Weltfriede im Alten und Neuen Testament*, Zürich 1959· COMBLIN J., *Théologie de la paix*, Paris 1960· BARGE-NINGS H.J., *Der Friede als Aufgabe. Die ökumenischen Weltkonferenzen und das Problem «Krieg und Frieden»*, ἐν : *Evang. Theologie* 9 (1965) 485 - 512 ; von WEIZSÄCHER C.F., *Friede und Wahrheit*, ἐν : *Frieden. Vorlesungen auf dem 13. Deutschen Evang. Kirchentag*, Hannover 1967, Stuttgart/Berlin 1968², 63 - 79 ; WESTERMANN C., *Der Friede (Shalom) im Alten Testament*, ἐν : *Studien zur Friedensforschung*, Band 1, Stuttgart 1969, 144 - 177· SCHMIDT H., *Friede*, ἐν : *Themen der Theologie*, hrsgs. von H. —J. SCHULTZ, Band 3, Stuttgart 1969· STUHLMACHER P., *Der Begriff des Friedens im Neuen Testament und seine Konsequenzen*, ἐν : *Studien zur Friedensforschung*, Band 4, Stuttgart 1970, 21 - 69· FOERSTER W. —G. von RAD, *Εἰρήνη*, ἐν *Theol. Wörterbuch zum NT II*, (1935), 398 - 418 ; DINKLER E.—DINKLER E. von SCHUBERT, *Friede*, ἐν : *Reallexikon für Antike und Christentum*, τόμος 8, (1970), 434 - 505· *Den Frieden erjagen. Beiträge zur Theologie und Verkündigung des Friedens*, Trier 1970· Gnilka J., *Christus unser Friede—ein Friedens— Erlöserlied in Eph 2, 14-17*, ἐν : *Die Zeit Jesu*, Festschr. H. Schlier, Freiburg i. B, 1970, 190—207. ΜΕΡΕΝΤΙΤΟΥ Κ., «Καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη», Ἐν Ἀθήναις 1950, ἰδίᾳ σ. 45 - 65. ΘΕΟΔΩΡΟΥ Εὐ., *Εἰρήνη*, ἐν *Θρησκ. καὶ Ἠθικῆ Ἐγκυκλ.* 5, 440 - 444.

Μία διόρθωσις εἰς Ἑσθῆρ 1,18α

Ἑλῖα Β. Οἰκονόμου

Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Τὸ Ἑσθ. 1,18α εἰς τὸ μασσωριτικὸν κείμενον ἔχει ὡς ἑξῆς :

יְמֵי־רַבָּרְבָּ שְׁרַרְבָּ הַנְּרָמָת הַיָּהּ מִיָּהּ

ἦτοι «καὶ σήμερον θά εἶπουν αἱ ἀρχόντισσαι τῆς Περσίας καὶ τῆς Μηδίας....»

Ὁ τύπος הַנְּרָמָת ἐκ ρίζης נרמ μένει εἰς τὸ ἐπόμενον τμήμα τοῦ α' καὶ εἰς τὸ β' ἡμιστίχιον ἄνευ λογικῆς ἀποδόσεως, δὲν λέγεται δηλαδὴ τί θά εἶπουν αἱ ἀρχόντισσαι.

Ἡ ἔλλειψις αὕτη ἀποδόσεως ἠνάγκασε τοὺς ἐρμηνευτὰς νὰ δεχθοῦν ὅτι ἡ λέξις παρεδόθη κακῶς καὶ νὰ διατυπώσουν διαφόρους ὑποθέσεις, ὧν αἱ σπουδαιότεραι διορθῶνουν μὲ τύπον ἐκ ρίζης נרה = ἀντιτίθημι, ἀντιδρῶ Οὕτως ἡ BH³ προτείνει הַנְּרָמָת καὶ ὁ Bardtke, (Das Estherbuch στ. 285) ἀναγινώσκει הַנְּרָמָת (= θά ἀπειθήσουν), ἐκ ρίζης נרמ.

Νομίζω ὅτι ὑπάρχει χῶρος καὶ λόγος διὰ νὰ προστεθῇ μία ἀκόμη προσπάθεια ὀρθῆς ἀναγνώσεως τοῦ στίχου.

Εἰς τὸ Ἑσθ. 1,18 ὁμιλεῖ ὁ Μεμουχάν καὶ ἀναφέρεται εἰς τὰς ἀμέσους συνεπείας, τὰς ὁποίας θά ἔχη ἡ προσβλητικὴ στάσις (ἄρνησις) τῆς βασιλείσεως Ἀστίν, ὑκαινισσόμενος τὴν ἐν Ἑσθ. 1,12 ἀπάντησιν ταύτης εἰς τὴν διὰ τῶν εὐνούχων διαβιβασθεῖσαν αὐτῇ ἐντολὴν τοῦ βασιλέως :

... אִזְלָה תִּשָּׁר הַנְּרָמָת הַיָּהּ

(= Καὶ ἠρνήθη ἡ βασίλισσα Ἀστίν νὰ εἰσέλθῃ.....). Συνεπῶς ὁ Μεμουχάν ἐκθέτων τὰς εὐρύτερας συνεπείας τῆς στάσεως τῆς Ἀστίν, ἐννοεῖ ὅτι, ὅταν αἱ ἀρχόντισσαι πληροφορηθοῦν τὴν στάσιν τῆς βασιλείσεως, δὲν θά εἶπουν τι, ἀλλὰ θά μιμηθοῦν ταύτην, δηλαδὴ θά τηροῦν ἀρνητικὴν στάσιν εἰς τὰς ἐντολάς τῶν συζύγων των. Τὸ θέμα εἰς τὸ ὁποῖον ἀναφέρεται ἀποδίδεται οὐχὶ διὰ τοῦ «ἀπειθαρχῶ», ὡς ὁ Bardtke ὑποθέτει, ἀλλὰ διὰ τοῦ «ἀρνοῦμαι» (ἐκ ριζ. נרמ) καὶ ἐπομένως τὸ הַנְּרָמָת πρέπει νὰ διορθωθῇ εἰς הַנְּאָמָת (= θά ἀρνηθοῦν).

Ὡς φαίνεται ἡ φθορὰ προήλθεν μᾶλλον ἐξ ὀπτικοῦ ἢ ἀκουστικοῦ σφάλματος. Ὁ μὲν ἀντιγραφεὺς ἦ ὁ ἀναγινώσκων κατὰ τὴν ἀντιγραφὴν ἔκαμε ἀναγραμματισμὸν καὶ ἥλλαξε ἀκουσίως τὴν θέσιν τοῦ מ μετὰ τὴν τοῦ נ, ὁ δὲ ἀντιγραφεὺς δὲν ἤκουσε προφανῶς τὸ נ μετὰ ἀφθόγγου σιεβά· λάθῃ πα-

ρομοίας προελεύσεως είναι συνήθη εις τὴν χειρόγραφον παράδοσιν τοῦ κειμένου τῆς Π.Δ. καὶ ἡ παροῦσα διορθωσις οὐδὲν τὸ καινὸν εἰσάγει ἐξ ἀπόψεως ἀρχῶν.

Βέβαιον εἶναι πάντως ὅτι τὸ διὰ τῆς διορθώσεως ἐπιτυγχανόμενον νόημα εἶναι σαφέστερον καὶ οὐδὲν λογικὸν χάσμα παρουσιάζει· τοῦτο ἄλλωστε εἶναι καὶ αἴτημα τῆς κριτικῆς τοῦ κειμένου.

Τὸ πρόβλημα τοῦ «μυστικισμοῦ» τοῦ Ἁπ. Παύλου

Παν. Χρ. Ἀνδριοπούλου Δ.Θ.

Α. Πολλοὶ νεώτεροι ἐρμηνευταὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης, ὡς οἱ A. Deissmann, H. Weber, A. Wikenhauser, A. Schweitzer, R. Steiger, M. Meinertz, B. Ἰωαννίδης κ.ἄ.¹, ἐρειδόμενοι ἐπὶ τῶν χωρίων ἐκείνων τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ἁπ. Παύλου, εἰς τὰ ὁποῖα ἡ μεταξὺ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ καινοῦ ἀνθρώπου κοινωνία ζωῆς εἶναι στενὴ καὶ βαθεῖα, ὁμιλοῦν περὶ μυστικισμοῦ τοῦ Ἁπ. Παύλου καὶ ἰσχυρίζονται, ὅτι οὗτος εἶναι ὁ πρῶτος χριστιανὸς μυστικιστὴς καὶ ὁ μεγαλοφυῆς δημιουργὸς τοῦ παρουσιάζοντος πολλὰς ἰδιορρυθμίας χριστιανικοῦ μυστικισμοῦ, αἱ ὁποῖαι ἔχουν τὴν ρίζαν τῶν εἰς τὸ περιεχόμενον τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ εἰς τὴν ψυχοσύνθεσιν τοῦ Ἀποστόλου. Οὐδεὶς βεβαίως ἰσχυρίζεται, ὅτι ὁ μυστικισμὸς τοῦ Ἁπ. Παύλου εἶναι θεοκεντρικός. Ὁ Θεὸς εἶναι διὰ τὸν Ἀπόστολον ὁ παντοδύναμος Κύριος καὶ Κριτὴς, ἐνώπιον τοῦ ὁποῖου ὁ ἄνθρωπος εἶναι δοῦλος ἀχρεῖος. Μόνον εἰς δύο χωρία — 1 Κορ 14,25 καὶ 2 Κορ 6,16 — λέγει ὁ Ἁπ. Παῦλος, ὅτι ὁ Θεὸς «εἶναι ἐν ἡμῖν» ἢ «ἐνοικεῖ ἐν ἡμῖν».

Τὰ χωρία ὁμως ταῦτα, εἰλημμένα ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, στεροῦνται οἰουδήποτε μυστικοῦ περιεχομένου. Δὲν σημαίνουν, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἡ κατοικεῖ ἐντὸς ἐνὸς ἐκάστου πιστοῦ, ἀλλὰ ὅτι εἶναι παρὼν μεταξὺ τῶν μελῶν τοῦ νέου Ἰσραήλ. Μόνον εἰς 1 Κορ 3,16 λέγει ὁ Ἁπ. Παῦλος, ὅτι οἱ πιστοὶ εἶναι ναὸς τοῦ Θεοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἐπεξηγεῖ προσθέτων, ὅτι «τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ἡμῖν» (πρβλ. 1 Κορ 6,19).

Οἱ πιστοὶ εἶναι «κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ ἐν Πνεύματι», διὰ τοῦ ὁποῖου ὁ Θεὸς ἐνεργεῖ ἐν τῷ πιστῷ (Φιλ 2,13)². Ἐξυπακούεται βεβαίως, ὅτι διὰ τοῦ

1. Βλ. A. Deissmann, Die n - che Formel «in Christo Iesu», Marburg 1892 καὶ Paulus, Tübingen 1911 — H. Weber, Die Formel «in Christo» und die paulinische Christumystik, Neue Kirchl. Zeitschr. 1920, σ. 213 ἐξ. — A. Wikenhauser, Die Christumystik des hl. Pls, München 1928, — A. Schweitzer, Die Mystik des Apostels Paulus, Tübingen 1930 — R. Steiger, Die Dialektik der paulinischen Existenz, Leipzig 1931, — M. Meinertz, Theologie des Neuen Testaments, Band II, 1950, σ. 138 ἐξ. — B. Ἰωαννίδου, ὁ Μυστικισμὸς τοῦ Ἁπ. Παύλου, Ἀθήναι 1957

2. Βλ. A. Wikenhauser ἐνθ. ἀνωτ. σ. 37 ἐξ. — M. Meinertz ἐνθ. ἀνωτ. σ. 140.

Χριστοῦ καὶ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ὁ Θεὸς Πατὴρ συνδέεται στενῶς μετὰ τοῦ καινοῦ ἀνθρώπου, ὅστις ὑφύεται κατὰ χάριν εἰς τὴν θέσιν υἱοῦ Θεοῦ³.

Οἱ ὡς ἄνω ὁμοῦ ἐρμηνεύται ὁμιλοῦν περὶ χριστοκεντρικοῦ μυστικισμοῦ τοῦ Ἁπ. Παύλου, ὅστις εἰς τὸ τέλος τοῦ χρόνου θὰ ὀλοκληρωθῆ εἰς θεοκεντρικόν⁴. Ἡ θεμελιώδης σκέψις καὶ βίωσις τοῦ παυλείου μυστικισμοῦ εἶναι: εἶμαι ἐν Χριστῷ. Ἡ ἔκφρασις «ἐν Χριστῷ», ἥτις ἀπαντᾷ 164 φορές εἰς τὰς ἐπιστολάς τοῦ Ἁπ. Παύλου, ἔχει βαθὺ μυστικὸν περιεχόμενον⁵. Σημαίνει, ὅτι ὁ πιστὸς εἶναι καὶ ζῆ ἐν Χριστῷ ὡς μία ὑπαρξις, ἡ ὁποία ἔχει ἐλευθερωθῆ ἀπὸ τὸν ἁμαρτωλόν, αἰσθητὸν καὶ φθαρτὸν κόσμον καὶ ἀνήκει ἡδὴ εἰς τὸν ἐν δόξῃ οὐράνιον κόσμον⁶.

Ὁ Χριστὸς δὲν εἶναι ἐν πρόσωπον τοῦ παρελθόντος, μετὰ τοῦ ὁποίου δύναται τις νὰ ἐπικοινωνήσῃ διὰ τῆς μελέτης τῶν ἔργων καὶ λόγων αὐτοῦ, ἀλλὰ πραγματικότης καὶ δύναμις τοῦ παρόντος, πρόσωπον ζῶν, τὸ ὁποῖον κατοικεῖ ἐν τῷ πιστῷ καὶ ὁ πιστὸς ἐν Αὐτῷ⁷.

Αἱ ἐκφράσεις «ἐν Χριστῷ» καὶ «ὁ Χριστὸς ἐν ἡμῖν»⁸ παρουσιάζουν δύο πλευράς μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πραγματικότητος: ὁ χριστιανὸς ἔχει βυθισθῆ πλήρως εἰς τὴν προσωπικότητα τοῦ πνευματικοῦ Χριστοῦ, εὐρίσκεται μετ' αὐτοῦ εἰς ἐσωτάτην μυστικὴν ἔνωσιν ζωῆς καὶ ἄγεται ὑπ' αὐτοῦ εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς του⁹.

Ὁ Χριστὸς κατοικεῖ καὶ ἐνεργεῖ ἐν τῷ δικαιοθέντι ὡς προσωπικὴ ὑπαρξις καὶ οὐχὶ ἀπλῶς καὶ δύναμις ἢ ὡς ἀπρόσωπον ρευστὸν (Fluidum).

Ὁ Χριστὸς καὶ ὁ μετ' αὐτοῦ ἐνωθεὶς καινὸς ἄνθρωπος διατηροῦν ἕκαστος τὸ προσωπικὸν αὐτῶν ἐγώ. Δὲν συγχωνεύονται. Τὸ ἐν πρόσωπον δὲν ἀπορροφᾶται ὑπὸ τοῦ ἄλλου¹⁰. Ἡ μετὰ τοῦ Χριστοῦ μυστικὴ ἔνωσις δὲν ἀμορφοποιεῖ, ἀλλὰ μορφοποιεῖ, δὲν καταργεῖ τὸ προσωπικὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐγώ, ἀλλὰ τὸ μεταμορφώνει κατ' εἰκόνα Χριστοῦ, τὸ κάμνει «σύμμορφον τῆς εἰκόνης τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ»¹¹. Ἐντεῦθεν ὁ μυστικισμὸς τοῦ Ἁπ. Παύλου, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν «ἄμορμον μυστικισμὸν», δύναται νὰ ὀνομασθῆ «σύμμορφος»¹².

3. Βλ. Ρωμ. 6,10,11,13. 7,4. 1 Κορ. 1,4. 8,6. 2 Κορ. 5,17 - 21. Γαλ. 2,19. Κολ. 3,3. 1 Θεσ 1,1. 2 Θεσ. 1,1. 2 Τιμ. 1,9.

4. Βλ. 1 Κορ. 15,28. 8,6. 11,12. 12,6. Ἐφ. 4,6. Α. Schweitzer ἐνθ. ἀνωτ. σ. 13.

5. Βλ. Α. Deissmann καὶ H. Weber ἐνθ. ἀνωτ.

6. Βλ. Α. Schweitzer ἐνθ. ἀνωτ. σ. 3.

7. Βλ. Α. Deissmann, Paulus σ. 84.

8. Βλ. Ρωμ. 8,10. 2 Κορ. 13,5 Γαλ. 2,20. 4,19 Κολ. 1,27.

9. Βλ. Α. Wikenhauser ἐνθ. ἀνωτ. σ. 9. Β. Ἰωαννίδου ἐνθ. ἀνωτ. σ. 67.

10. Βλ. Α. Wikenhauser ἐνθ. ἀνωτ. σ. 41. Α. Deissman ἐνθ. ἀνωτ. σ. 91. Β. Ἰωαννίδου ἐνθ. ἀνωτ. σ. 60.

11. Βλ. Ρωμ. 8,29. 2 Κορ. 3,18. Γαλ. 2,20.

12. Βλ. R. Steiger ἐνθ. ἀνωτ. σ. 45.

Ὁ μυστικισμὸς τοῦ Ἁπ. Παύλου, τοῦ ὁποῖου ὡς ἀφετηρία θεωρεῖται τὸ παρά τὴν Δαμασκὸν ὄραμα¹³, εἶναι μυστηριακός. Τὸ βάπτισμα καὶ τὸ Κυριακὸν Δεῖπνον εἶναι μυστηριακαὶ πράξεις, αἱ ὁποῖαι ἐνεργοῦν πραγματικῶς ἐν τῷ πιστῷ. Οὗτος γίνεται κοινωνὸς τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ, ὅστις φέρει τὸ τέλος τοῦ φυσικοῦ κόσμου, καὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ, ἥτις φέρει τὴν χαραυγὴν τοῦ ὑπερφυσικοῦ κόσμου¹⁴. Κατὰ τοὺς Α. Deissmann¹⁵, H. Weber¹⁶ κ.ἄ. ἡ μετὰ τοῦ πνευματικοῦ Χριστοῦ μυστικὴ ἔνωσις συντελεῖται διὰ τῆς ἐν πίστει βυθίσεως ἐν αὐτῷ¹⁷.

Β. Πολλοὶ ὁμῶς τῶν νεωτέρων καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν νεωτάτων ἐρμηνευτῶν¹⁸ ἀπορρίπτουν σαφῶς τὴν ὡς ἄνω θέσιν καὶ ὑποστηρίζουν, ὅτι δὲν δύνανται νὰ γίνῃ λόγος περὶ παυλείου μυστικισμοῦ. Οὕτως εἰς πάντα ἐρμηνευτὴν τοῦ Ἁπ. Παύλου τίθεται τὸ ἐρώτημα: Δύνανται νὰ γίνῃ σοβαρῶς λόγος περὶ μυστικισμοῦ τοῦ Ἁπ. Παύλου; Ἡ ἀπάντησις δὲν εἶναι εὐκόλος καὶ ὁπωσδήποτε δὲν δύνανται νὰ εἶναι ἀναντίρρητος.

Πρῶτον μὲν, διότι ἡ ἔννοια τοῦ μυστικισμοῦ εἶναι τόσον ἐλαστικὴ, ὥστε νὰ μὴ δύνανται τις νὰ εἴπῃ μετὰ βεβαιότητος, τι ἀκριβῶς εἶναι μυστικισμὸς¹⁹, δεύτερον δέ, διότι ὑπάρχουν εἰς τὰς ἐπιστολάς τοῦ Ἁπ. Παύλου χωρία, τὰ ὁποῖα ἔχουν τὸ πάθος καὶ τὴν φλόγα ἐνὸς γνησίου μυστικισμοῦ.

Κατὰ τὸν Leo Baeck²⁰ δὲν ὑπάρχει εἰς μυστικισμὸς ἐν γένει, ἀλλὰ κάθε θρησκεία ἀναπτύσσει, συμφώνως πρὸς τὸν χαρακτῆρα αὐτῆς, τὸν ἰδιαίτερον αὐτῆς μυστικισμὸν. Ἐντεῦθεν αὐδεμία λέξις ἐχρησιμοποιήθη μετὰ

13. Βλ. Β. Ἰωαννίδου ἐνθ. ἀνωτ. σ. 40 ἐξ.

14. Βλ. Α. Schweitzer ἐνθ. ἀνωτ. σ. 18 ἐξ. R. Steiger ἐνθ. ἀνωτ. σ. 43 καὶ 85.

15. Βλ. Paulus σ. 84 ἐξ.

16. Ἐνθ. ἀνωτ.

17. Βλ. Π.Κ. Ἀνδριοπούλου, Ὁ ἄνθρωπος τῆς ἁμαρτίας καὶ τῆς χάριτος κατὰ τὸν Ἁπ. Παῦλον, Ἀθήναι 1969. σ. 256 ἐξ.

18. Βλ. J. Weiss, Das Urchristentum, Göttingen 1917—W. Schmauch, In Christus Cütersloh 1935—Fr. Büchsel, Theol. des Neuen Testaments, Gütersloh 1937 καὶ «In Christus» bei Paulus, Zeitschr. f.N.W. 1949—Karl Barth, Der Römerbrief 1919—M. Dibelius, Botschaft und Geschichte, Tübingen 1956, σ. 95 ἐξ. Paulus, Berlin 1960, σ. 97 ἐξ. R. Bultmann, Theologie des Neuen Testaments, Tübingen 1958, σ. 311 ἐξ. 328 ἐξ. Glauben und Verstehen, Bde 4, Tübingen 1961 ἐξ. Das Problem der Ethik bei Pls, Zeitschr. f.N.W., 1924—A. Oepke, Th. W. z. N.T. von Kittel, Band II, Stuttgart 1953, σ. 534 ἐξ.—E. Käsemann, Exegetische Versuche und Besinnungen, Bd 1, Göttingen 1960, σ. 91 ἐξ.—E. Fuchs, Christus und der Geist bei Pls, Leipzig 1932. Die Freiheit des Glaubens, München 1949—G. Bornkamm, Das Ende des Gesetzes, München 1959, Paulus, R.G.G. 3. Auflage, Bd V. H. Conzelmann, Grundriss der Theologie des Neuen Testaments, München 1968 κ.λ.π.

19. Βλ. Ὁρισμοὺς εἰς Β. Ἰωαννίδου, ἐνθ. ἀνωτ. σ. 10, Ν.Ι. Λούβαρι, Νεωτ. Ἐγκυκλ. Λεξ. Ἡλίου, τόμος ΙΔ' σ. 166, Α. Schweitzer ἐνθ. ἀνωτ. σ. 1.

20. Ursprung und Anfänge der jüdischen Mystik βλ. καὶ Α. Wikenhauser ἐνθ. ἀνωτ. σ. 94.

τοιαύτης ελαστικότητας, ὅσον ἡ λέξις μυστικισμός» καὶ ἐντέθεν «ὁπάρχουσι πολλοὶ ὀρισμοὶ τοῦ ὄρου μυστικισμοῦ ἀναλόγως τῆς κοσμοθεωρίας καὶ ἰδιοσυγκρασίας τῶν ἀσχοληθέντων περὶ τὸ ζήτημα τοῦτο»²¹.

Παρὰ ταῦτα ὁμως ὑπάρχουν ὀρισμένα χαρακτηριστικά, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ ἔχῃ εἰς οἰασδὴποτε ποιότητος, μορφῆς καὶ ἀποχρώσεως μυστικισμός, διὰ νὰ δύναται οὗτος νὰ φέρῃ τὸ ὄνομα τοῦτο, χαρακτηριστικά, τὰ ὁποῖα δὲν δυνάμεθα νὰ εὐρωμεν εἰς τὰς ἐπιστολάς τοῦ Ἁπ. Παύλου.

1. Ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ὁμοίωσις καὶ ἡ μυστικὴ μετ' αὐτοῦ ἔνωσις, ἡ θεώσις, εἶναι ἡ βασικὴ ἐπιδίωξις καὶ τὸ ὕψιστον ἀγαθὸν παντὸς μυστικιστοῦ. «Τοῦτό ἐστι τὸ ἀγαθὸν τέλος τοῖς γνῶσιν ἐσχῆκοσι θεωθῆναι»²². Κατὰ τὴν ἱερὰν μυσταγωγίαν ἀποθνήσκει ὁ ἄνθρωπος καὶ γεννᾶται ὁ νέος Θεός. Ὁ μύστης ταυτίζεται μετὰ τῆς θεότητος. Ἡ διαφορὰ μεταξὺ ὑποκειμένου καὶ ἀντικειμένου, Θεοῦ καὶ κόσμου ἐξαφανίζεται. Βιοῦται ἡ ἀπόλυτος ἐνότης Ἐγὼ καὶ Σὺ, Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, μικροκόσμου καὶ μακροκόσμου. «Ἐγὼ εἶμαι Σὺ», λέγει ὁ γνήσιος μυστικιστὴς εἰς τὸν Θεόν. Κατὰ τὰς στιγμὰς τῆς ἐνώσεως μετὰ τοῦ Θεοῦ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι σταγὼν διαλυομένη εἰς τὸν ὠκεανὸν ἢ σπινθὴρ ἐπιστρέφων εἰς τὸ πῦρ τῆς θεότητος²³.

Ὁδῶμα ὁμως εἰς τὰς ἐπιστολάς τοῦ Ἁπ. Παύλου γίνεται λόγος περὶ θεώσεως, θεοῦσθαι, θεοποιεῖσθαι. Ἡ μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου ἀπόστασις εἶναι χαώδης διὰ τὸν μαθητὴν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ὁ Θεός εἶναι ὁ παντοδύναμος Κύριος καὶ Κριτὴς. Ἡ περὶ δικαιοσύνης Θεοῦ διδασκαλία τοῦ Ἁπ. Παύλου δὲν ἐπιτρέπει τὴν υπέρβασιν τῆς μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου ἀνοιγομένης ἀβύσσου.

Διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος δικαιούται, ὑψοῦται κατὰ χάριν εἰς τὴν θέσιν υἱοῦ Θεοῦ, οὐδέποτε ὁμως παύει οὗτος νὰ εἶναι πρὸ τοῦ Θεοῦ δοῦλος ἀχρεῖος²⁴.

Ἀλλὰ καὶ ἡ μεταξὺ Χριστοῦ καὶ καινοῦ ἀνθρώπου κοινωνία ζωῆς οὐδέποτε ἐγγίζει τὰ ὄρια τῆς μυστικῆς ἐνώσεως. Ὁ Χριστὸς παραμένει πάντοτε ὁ Κύριος, πρὸς τὸν ὁποῖον ἡ ἀληθὴς σχέσις τοῦ πιστοῦ εἶναι ἡ τῆς ὑπακοῆς²⁵.

2. Εἶναι σήμερον σχεδὸν γενικῶς παραδεδεγμένον, ὅτι ἐπὶ τῆς ἐκφρά-

21. Β. Ἰωαννίδου, ἐνθ. ἀνωτ. σ. 10.

22. Βλ. Ποιμάνδρης § 26 — W. Bousset, *Kyrios Christos*, Göttingen 1913, σ. 149 ἐξ.

23. Βλ. Ποιμάνδρης § 26, *Metamorphosen* 11,4. R. Reitzenstein, *Die hellenistischen Mysterienregionen*, 1927, σ. 28 ἐξ. W. Bousset, ἐνθ. ἀνωτ. M. Dibelius ἐνθ. ἀνωτ. σ. 155 ἐξ. Ν.Ι. Λούβαρι ἐνθ. ἀνωτ.

24. Βλ. Π. Χρ. Ἀνδριοπούλου ἐνθ. ἀνωτ. σ. 141 ἐξ.

25. Βλ. Ρωμ. 1,4. 4,24. 5,1. 10,9. 13,14. 16,18. 1 Κορ. 1,7 ἐξ. 5,4,8,6. 11,27. 2 Κορ. 1,14. 4,5. Γαλ. 6,14. Εφ. 6,23,24. Φιλ. 1,2. 2,11. 3,20. 1 Θεσ. 2,19. 3,13. 5,23. 2 Θεσ. 1,8 κ.λ.π.

σεως «ἐν Χριστῷ» δὲν δύναται νὰ θεμελιωθῇ ὁ ἰσχυρισμὸς περὶ δῆθεν χριστοκεντρικοῦ μυστικισμοῦ τοῦ Ἁπ. Παύλου²⁶.

(α) Εἰς πολλὰ χωρία χρησιμοποιεῖται ἡ ἔκφρασις αὕτη, διὰ νὰ χαρακτηρίσῃ τὴν εἰσοδὸν τινος εἰς τὸν χριστιανισμόν, διὰ νὰ δηλώσῃ τὸ γεγονός, ὅτι ἐγένετό τις χριστιανός, χρησιμοποιεῖται δηλ. μὲ τὴν σημασίαν τῶν λέξεων χριστιανός καὶ χριστιανικός, τὰς ὁποίας δὲν ἐγνώριζεν ὁ Ἁπ. Παῦλος²⁷.

(β) Εἶναι πιθανόν, ὅτι ἡ ἔκφρασις «ἐν Χριστῷ» ἐδημιουργήθη ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἔκφρασιν «ἐν νόμῳ», ἣν ὁ Ἁπ. Παῦλος ἔλαβεν ἀπὸ τοὺς Ὁ', ὁπότε αὕτη στερεῖται οἰουδήποτε μυστικοῦ περιεχομένου²⁸.

(γ) Εἰς πολλὰ χωρία, εἰς τὰ ὅποια ἡ ἔκφρασις ἐν Χριστῷ δηλοῖ τὴν ἀντικειμενικὴν θεμελιώσιν τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου, ἡ πρόθεσις «ἐν» ἔχει τὴν σημασίαν τῆς προθέσεως «διὰ». «Ἰδοῦ», παρατηρεῖ ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, «τὸ ἐν διὰ ἐστίν»²⁹.

(δ) Εἰς τινὰ χωρία³⁰ δὲν δύναται νὰ ἀποκλεισθῇ ἡ τοπικὴ ἐρμηνεία τῆς ἐκφράσεως. Τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει, ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι ὑλικόν τι στοιχεῖον, ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ πιστὸς συγχωνεύεται καὶ ἀπορροφᾶται, ἀλλ' ἐννοεῖται τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ἡ Ἐκκλησία, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκει ὁ πιστὸς οὐ μόνον πνευματικῶς, ἀλλὰ καὶ σωματικῶς³¹. Δὲν ὀμιλεῖ δὲ ὁ Ἁπ. Παῦλος εἰς τὰ χωρία ταῦτα ἀπλῶς περὶ ἐκκλησίας, διότι θέλει νὰ τονίσῃ ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἡ περιοχὴ τῆς βασιλείας τοῦ Χριστοῦ³².

ε) Τὸ μυστικὸν περιεχόμενον τῆς ἐννοίας ἀποκλείει καὶ ἡ ἀντίστοιχος ἔκφρασις «ἐν Ἀδάμ» εἰς 1 Κορ. 15,22 ἔξ.

3. Ὁ μυστικισμὸς καταργεῖ ἤδη εἰς τὸ παρὸν τὰ μεταξὺ γήνιου καὶ ὑπεργήνιου, χρονικῶς καθωρισμένου καὶ αἰωνίου, ὑψούμενα ὄρια. Ὁ Ἁπ. Παῦλος ὅμως τονίζει πάντοτε τὸν γνήσιον ἱστορικὸν χαρακτήρα τῆς χρι-

26. Βλ. Βιβλιογραφίαν εἰς ὑποσημειώσιν 18.

27. Βλ. Ρωμ. 16,7, 1 Κορ. 3,1, 2 Κορ. 12,2, Γαλ. 1,22.

28. Βλ. Fr. Büchsel ἐνθ. ἀνωτ. σ. 141 ἔξ. W. Schmauch ἐνθ. ἀνωτ. σ. 109 ἔξ. Β· Παραλ. 15,3, 31,21. Α· Ἑσδρ. 1,31. Β· Ἑσδρ. 20,29. Α· Μακ. 2,64. Β· Μακ. 1,4. Ψαλμ. 1,2, 77,10, 118,1. Ἦσ. 33,6 κ.λ.π. Πρβλ. Ρωμ. 2,12, πρὸς Σοφ. Σειρ. 23,23. Φιλ. 4,1 καὶ 1 Θεσ. 3,8 πρὸς Β· Ἑσδρ. 20,29 καὶ Ψαλμ. 77,10 καὶ 118,1.

29. P.G. Τόμος 62, σ. 518. Βλ. H. Conzelmann ἐνθ. ἀνωτ. σ. 232 ἔξ.

30. Ρωμ. 6,11, 12,5. 1 Κορ. 1,30, 15,22. 2 Κορ. 5,17. Γαλ. 3,26,27. 5,6. Ἐφ. 1,3 ἔξ. κ.λ.π.

31. Βλ. 1 Κορ. 6,16, 10,17, 12,13. Γαλ. 3,28 καὶ ἐπιστολάς πρὸς Ἐφεσίους καὶ Κολασσαίς.

32. Βλ. E. Käsemann ἐνθ. ἀνωτ. σ. 92 καὶ Leib und Leib Christi, 1933. R. Bultmann, Theol. des N.T. σ. 311, 318. C.H. Dodd, Das Gesetz der Freiheit, München 1960, σ. 43. R. Bultmann, Glauben und Verstehen, 2 Bd σ. 68 ἔξ. de Zwaan, Persönlicher Glaube bei Paulus, Zeitschr. f. Syst. Theol., 1936, σ. 114 ἔξ. K.L. Schmidt, Eschatologie und Mystik im Urchristentum, Zeitschr. für neutest. Wissenschaft, 1922, σ. 285 ἔξ.

στιανικής υπάρξεως. Ὁ καινός ἄνθρωπος ζῆ ἢ περιπατεῖ ἐν σαρκί³³. Δὲν κλείει τοὺς ὀφθαλμοὺς (μύει) πρὸ τῆς ἀπαιτήσεως ἐκάστης συγκεκριμένης ἱστορικής στιγμῆς, ἀλλὰ ἀκούει τὴν κλήσιν τοῦ Θεοῦ καὶ δι' ἐλευθέρας καὶ ὑπευθύνου ἀποφάσεως ὑποτάσσεται διὰ πράξεων ἀγάπης εἰς τὸ θέλημα Αὐτοῦ³⁴. Καὶ εἰς τὸ ἔχον τὴν φλόγαν τοῦ μυστικοῦ χωρίου Γαλ. 2,20 ὁ Ἀπόστολος σπεύδει νὰ προσθέσῃ· «ὃ δὲ νῦν ζῶ ἐν σαρκί, πιστεῖ ζῶ».

4. Ὁ μυστικιστὴς πρεσβεύει, ὅτι ἀπὸ τοῦδε ἀπολαύει τῆς μυστικῆς μετὰ τοῦ Θεοῦ ἐνώσεως (unio mystica) καὶ ζῆ ἐν ἀπάτῃ μακαριότητι, ὡς ἐν παραδείσῳ³⁵. Κατὰ τὸν Ἄπ. Παῦλον ὁ χριστιανὸς ἔχει δικαιοσύνη, καταλλαγὴ μετὰ τοῦ Θεοῦ, ἔχει λυτρωθῆ, σωθῆ, ἀγιασθῆ³⁶. Εἶναι ἤδη καινὴ κτίσις. Δὲν ἔχει ὅμως τελειωθῆ. Ἐχει ἀκόμη φθαρτὸν σῶμα. Ἐκτίθεται εἰς πειρασμοὺς. Ὑπάρχει πάντοτε ὁ κίνδυνος τῆς πτώσεως. «Περιπατεῖ διὰ πίστεως, οὐ διὰ εἶδους» (2 Κορ. 5,7). «Γινώσκει ἐκ μέρους» (1 Κορ. 13,9). Βλέπει «ἄρτι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι» (1 Κορ. 13,12). Ἡ ἐσχατολογία τοῦ Ἄπ. Παύλου ἔχει ἔντονον διαλεκτικὸν χαρακτῆρα. Ὁ πιστὸς ἔχει ἤδη τὰ ἀγαθὰ τῆς σωτηρίας, δὲν ἔχει ὅμως ταῦτα πλήρως. Εἰς τὰς ἐπιστολάς τοῦ Ἀποστόλου ἐναντι τοῦ «ἤδη τώρα» ἴσταται τὸ «οὐχὶ ἀκόμη». Ἐντεῦθεν ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ πιστοῦ ὑπάρχει ἡ δυναμικὴ, ἡ διαλεκτικὴ τάσις μεταξὺ τῆς πεποιθήσεως τῆς ἤδη κατοχῆς τῆς σωτηρίας καὶ τῆς ἐλπίδος—μετ' αὐτῆς συνοφαινεται ὁ φόβος—τῆς μελλούσης πλήρους καὶ ὀριστικῆς κατοχῆς ταύτης (Κολ. 3,3. 1 Κορ. 13,9 - 12)³⁷.

5. «Κατὰ τοὺς μυστικούς πάντων τῶν λαῶν καὶ πάσης ἐποχῆς ἡ ἀσκησις θεωρεῖται ὡς ἀπαραίτητος ὅρος καὶ ἡ πρώτη βαθμὶς διὰ τὴν ἀνάβασιν τῆς ψυχῆς μέχρι τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν μετ' αὐτοῦ ἔνωσιν»³⁸. Ὁ Ἄπ. Παῦλος ὅμως οὐδαμῶς ὀμιλεῖ περὶ via negativa, περὶ ἀρνητικῆς ὁδοῦ, ὁδοῦ καθάρσεως καὶ ἀσκήσεως, ἥτις νὰ καθιστᾷ δυνατὴν τὴν μετὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ κοινωνίαν ζωῆς. Τὴν μετὰ τοῦ Κυρίου κοινωνίαν ζωῆς λαμβάνει ὁ ἄνθρωπος «ἄδωρεάν τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι» διὰ τῶν μυστηρίων. Τὸ χρέος τοῦ πιστοῦ εἶναι : νὰ μένῃ πλησίον τοῦ Κυρίου του καὶ ἐν τῇ βασιλείᾳ Του διὰ τῆς ὑπακοῆς εἰς τὸ θέλημά Του. Εἶναι δὲ σοβαρὸν ἐρμηνευτικὸν λάθος ἢ ἐν μυστικῇ ἐννοίᾳ ἐξήγησις τοῦ χωρίου 1 Κορ. 9,24 - 27 καὶ ὁ ἰσχυρισμὸς, ὅτι καὶ ὁ Ἄπ. Παῦλος ἐγνώριζε τὴν ἀσκησιν ὡς στάδιον ἀναβάσεως τῆς ψυχῆς πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τῆς μετ' αὐτοῦ ἐνώσεως. Ὁ Ἀπόστολος ὑποπιᾷζει τὸ σῶμα

33. Βλ. 2 Κορ. 10,3. Φίλ. 1,22.

34. Βλ. R. Bultmann, *Glauben und Verstehen*, 2 Bd, σ. 68.

35. Βλ. Β. Ἰωαννίδου ἐνθ. ἀνωτ. σ. 17.

36. Βλ. Παν. Χρ. Ἀνδριοπούλου ἐνθ. ἀνωτ. σ. 144 ἐξ.

37. Βλ. Παν. Χρ. Ἀνδριοπούλου ἐνθ. ἀνωτ. σ. 215 ἐξ.

38. Βλ. Ἰωαννίδου ἐνθ. ἀνωτ. σ. 93 ἐξ.

αὐτοῦ καὶ δουλαγωγεῖ, ὄχι διὰ νὰ δυνηθῇ οὕτω νὰ ἐνωθῇ μετὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ διὰ νὰ παρουσιασθῇ δόκιμος πρὸ τοῦ Κυρίου καὶ Κριτοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως.

6. Κατὰ τοὺς μυστικούς ἢ μετὰ τοῦ Θεοῦ ἔνωσις ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς *via contemplativa*, διὰ τῆς θεωρίας. Ἡ εὐσέβεια ὁμοῦ τοῦ Ἁπ. Παύλου δὲν εἶναι ἡσυχαστική, ἀλλὰ ἄκρως ἐνεργητική. Ἡ ζωὴ του εἶναι ἀκατάπαυστος δραστηριότης εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Εὐαγγελίου. «Ἀνάγκη γάρ μοι ἐπίκειται· οὐαὶ γάρ μοι ἐστὶν ἂν μὴ εὐαγγελίζωμαι» (1 Κορ. 9,16β). Εἰς τὴν θέσιν τῆς θεάς τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς μεταβολῆς διὰ τῆς θεάς θέτει ὁ Ἀπόστολος τὰς ἱεραποστολικὰς περιοδείας μὲ τοὺς ἀγῶνας των καὶ τὰ παθήματά των. «Συμμορφίζεται τῷ θανάτῳ τοῦ Χριστοῦ» (Φιλ. 3,10) οὐχὶ διὰ μυστικῆς θεωρητικῆς βυθίσεως εἰς τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ διὰ τῶν βασανιστηρίων καὶ τῶν πληγῶν, τὰς ὁποίας προξενοῦν οἱ διώκται του. Τὰ «στίγματα τοῦ Ἰησοῦ», τὰ ὁποία «βαστάζει ἐν τῷ σώματί του» εἶναι ὅλως διάφορα τῶν τοῦ Φραγκίσκου τοῦ ἐξ Ἀσσίζης. Ἡ ἐν ὁδοιπορίαις, ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ καὶ κινδύνοις ἀποστολικῆ ζωῆ εἶναι ἡ μυσταγωγία τοῦ Ἁπ. Παύλου³⁹.

7. Κατὰ τοὺς γνησίους μυστικιστὰς ἢ ἔκστασις εἶναι ὁ μόνος τρόπος, διὰ τοῦ ὁποίου ἐνοῦται τις μετὰ τοῦ Θεοῦ. «Αἱ πτήσεις τοῦ πνεύματος δύνανται νὰ ἐξιχθῶσι μέχρι τῶν πωλῶν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου, ἀλλ' ἐντός αὐτοῦ μόνῃ ἢ ἔκστασις εἰσάγει τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν»⁴⁰. Εἰς οὐδὲν ὁμοῦ χωρίον τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ἁπ. Παύλου παρουσιάζεται ἢ ἔκστασις ὡς ἢ ἀναγκαῖα ἐκείνη κατὰστασις, ἐν τῇ ὁποίᾳ συντελεῖται ἢ μετὰ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ κοινωνία ζωῆς. Περὶ τῆς ἰδικῆς του δὲ ἐκστάσεως ὁμιλεῖ ὁ Ἀπόστολος μόνον μίαν φορὰν εἰς 2 Κορ. Κεφ. 12ον, ἀναγκασθεὶς πρὸς τοῦτο ὑπὸ τῶν ἀφρόνων καυχωμένων ἀντιπάλων αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ ὁ Ἀπόστολος δίδει δευτερεύουσαν σημασίαν εἰς ἐκεῖνο τὸ γεγονός. «Ἡδιστα οὖν μᾶλλον καυχῆσομαι ἐν ταῖς ἀσθενείαις μου, ἵνα ἐπισκηνώσῃ ἐπ' ἐμὲ ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ» (2 Κορ. 12,9). Εἶναι δὲ λίαν χαρακτηριστικόν, ὅτι καὶ ἐδῶ ὁ Ἁπ. Παῦλος δὲν χρησιμοποιεῖ τοὺς μυστικούς ὄρους «θέα», «θέωσις» κ.λ.π., ἀλλὰ ὁμιλεῖ ἀπλῶς περὶ ἀ κ ο ῆ ς (12,4).

8. Ὁ μυστικισμὸς εἰσάγει εἰς ἐκάστην θρησκευτικὴν εἰδὸς τι θρησκευτικῆς ἀριστοκρατίας καὶ εἶναι προφανὴς ὁ κίνδυνος καθιερώσεως ἐνὸς θρησκευτικοῦ ἐγωισμοῦ. Ἡ θεὰ τοῦ θεοῦ καὶ ἢ μετ' αὐτοῦ ἔνωσις εἶναι τὸ μέγα προνόμιον ὀλίγων ἐκλεκτῶν ψυχῶν. «Τὰ τῆς τῶν πολλῶν ψυχῆς ὁμματα καρτερεῖν πρὸς τὸ θεῖον ἀφορῶντα ἀδύνατον»⁴¹. Κατὰ τὸν Ἁπ. Παῦλον

39. Βλ. 2 Κορ. 4,10 ἐξ. 11,23 - 27. M. Dibelius, Paulus σ. 96. R. Bulmann Th. N.T. σ. 352.

40. Βλ. Β. Ἰωαννίδου ἐνθ. ἀνωτ. σ. 107.

41. Βλ. Πλατ. Σοφ. Στ. 253Α, Β. Ἰωαννίδου ἐνθ. ἀνωτ. σ. 15.

ὁμως πάντες ἀνεξαιρέτως οἱ πιστοὶ διὰ τοῦ μυστηρίου τοῦ βαπτίσματος γίνονται μέλη τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, τῆς Ἐκκλησίας, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἔχουν βαθεῖαν τὴν μετὰ τῆς κεφαλῆς κοινωνίαν ζωῆς. Πάντες οἱ πιστοὶ μεταμορφοῦνται ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν (2 Κορ. 3,18).

Εἰς τὰς ἐπιστολάς πρὸς Κορινθίους, Κολασσαεὺς καὶ Ἐφεσίους ὁ Ἀπόστολος καταπολεμεῖ τὸν θρησκευτικὸν ἐγωισμόν τῶν γνωστικῶν τῆς ἐποχῆς του. Τοὺς «ἀλαλῶντας ἐν γλώσσῃ» καλεῖ νὰ θέσουν τὸ χάρισμα τῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἀγάπης πρὸς οἰκοδομὴν τῆς Ἐκκλησίας (1 Κορ. 14,12), διότι «τὸ ἐν Χριστῷ εἶναι» σημαίνει διακονεῖν τὴν ἐκκλησίαν, τὰ μέλη αὐτῆς⁴². Ἡ ἀγάπη εἶναι τὸ μείζον χάρισμα, ἡ καθ' ὑπερβολὴν ὁδὸς (1 Κορ. 12,31), ὁ σύνδεσμος τῆς τελειότητος (Κολ 3,14).

Πρέπει δὲ νὰ ληφθῆ σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἡ ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν μεταμόρφωσις τοῦ καινοῦ ἀνθρώπου δὲν συντελεῖται διὰ μυστικῆς τινοῦ θέας, ἀλλὰ συνίσταται αὐτῆς⁴³:

(α) Εἰς τὴν ὀρθὴν καὶ πλήρη κατανόησιν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, εἰς τὴν καθαρὰν γνῶσιν τοῦ Εὐαγγελίου⁴⁴.

(β) Εἰς τὸ «ἐν καινότητι ζωῆς περιπατεῖν»⁴⁵.

(γ) Κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν «κοινωνίαν τῶν παθημάτων τοῦ Χριστοῦ», εἰς τὸ «συμμορφίζεσθαι τῷ θανάτῳ αὐτοῦ»⁴⁶.

Γ. Πιστεύομεν, ὅτι αἱ ἀνώτερα διαπιστώσεις ὀδηγοῦν ἀβιάστως καὶ ἀσφαλῶς εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ναὶ μὲν ὑπάρχουν εἰς τὰς ἐπιστολάς τοῦ Ἀπ. Παύλου ἴχνη μυστικισμοῦ, δὲν δύναται ὁμως νὰ γίνῃ σοβαρῶς λόγος περὶ παυλείου μυστικισμοῦ, διότι οὗτος ἔρχεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν προφητικὴν ἰδιοσυγκρασίαν τοῦ Ἀποστόλου, τὴν περὶ δικαιοσύνης Θεοῦ καὶ ἐσχάτων διδασκαλίαν αὐτοῦ. Ὅταν οὗτος θέλῃ νὰ περιγράχῃ τὴν νέαν κατάστασιν, ἡ ὁποία ἐδημιουργήθη ὑπὸ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ ἐκφράσῃ τὸ βάθος καὶ τὴν ἐντασιν τῆς μετὰ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ κοινωνίας ζωῆς, τότε χρησιμοποιοῦ ἐνίοτε φράσεις καὶ εἰκόνας, τὰς ὁποίας λαμβάνει ἐκ τῆς γλώσσης τῶν μυστικῶν τῆς ἐποχῆς του. Πάντοτε ὁμως ἔχει πλήρη συνείδησιν τῶν φραγμῶν, οἱ ὁποιοὶ δὲν ἐπιτρέπουν τὴν τελείαν μετὰ τοῦ Χριστοῦ ἐνότητα εἰς τὸν παρόντα κόσμον καὶ χρόνον. Εἰς Κολ 3,3 ἐξ. ἐκφράζεται κατὰ θαυμάσιον τρόπον ἡ διαλεκτικὴ τῆς παυλείου θεολογίας καὶ τῆς χριστιανικῆς ὑπάρξεως τοῦ ἔχειν, ἀλλὰ οὐχὶ πλήρως ἔχειν. «Ἀποθάνετε γάρ, καὶ

42. Βλ. Ρωμ. 12,5. 1 Κορ. 10,23 ἐξ. 12,15 ἐξ. 2 Κορ. 8,4. 9,1, 12,13 κ.λ.π.

43. Βλ. Παν. Χρ. Ἀνδριοπούλου ἐνθ. ἀνωτ. σ. 282 ἐξ.

44. Βλ. 2 Κορ. 3,14-16. 4,3 πρβλ. Ἐφ. 3,9, 16-19. 4,13. Κολ. 3,10. Βλ. Κυριλλου Ἀλεξανδρείας P.G. Τομ. 74. στ. 932 AB.

45. Βλ. Ρωμ. 6,4. 7,6. 2 Κορ. 3,6,9. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, P.G. Τόμος 61, στ. 645.

46. Βλ. 2 Κορ. 1,5,11,23 ἐξ. 4,8-11. 12,9. Φιλ. 1,3-11. 3,10. Κολ. 1,24 κ.λ.π.

ἡ ζωὴ ὑμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ· ὅταν ὁ Χριστὸς φανερωθῆ, ἡ ζωὴ ἡμῶν, τότε καὶ ὑμεῖς σὺν αὐτῷ φανερωθήσεσθε ἐν δόξῃ. Νεκρώσατε οὖν τὰ μέλη ὑμῶν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, πορνείαν, ἀκαθαρσίαν, πάθος, ἐπιθυμίαν κακὴν, καὶ τὴν πλεονεξίαν, δι' ἣ ἔρχεται ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῆς ἀπειθείας».

Διὰ τὸν μυστικισμόν, ὅστις ἀγνοεῖ τὴν διαλεκτικὴν ταύτην, οὐδεμία θέσις ὑπάρχει εἰς τὴν θεολογίαν τοῦ Ἁπ. Παύλου.

Πράξεις τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου Θωμᾶ

Σάββα Ἀγουριδίου

Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Εισαγωγικά

Τὸ κείμενον ποὺ ἀκολουθεῖ ἀποτελεῖ τὸ ἀρχικὸν τμήμα τοῦ γνωστοῦ ἐκ τῶν Ἀποκρύφων τῆς Κ. Διαθήκης ἔργον «Πράξεις τοῦ Θωμᾶ», κατὰ τὸ ὑπ' ἀριθ. 51 ἀνέκδοτον χειρόγραφον τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου τῆς Ἱερῆς Μητροπόλεως Σπάρτης. Πρόκειται περὶ μικροῦ χαρτινοῦ κώδικος ἐξ 121 μονοστιλίων ff τῶν ἐξῆς διαστάσεων: 0,198 x 0,145 (μὴ γεγραμμένη ἐπιφάνεια 0,136 x 0,97), 17 - 18 γραμμαὶ ἐν ἐκάστη σελίδι. Περιέχει τὰ ἐξῆς: 1) ff 1R - 138R Βίος καὶ Πολιτεία τοῦ ἁγίου ἐνδόξου καὶ πανευφήμου Ἀποστόλου Θωμᾶ τοῦ Διδύμου... 2) ff 39R - 101R Βίος τοῦ Ἁγίου Ἀλεξίου, Ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ. 3) ff 102R - 121V (μὴ πλήρης) Βίος τοῦ Ἀβραάμ. Ἐκ τῆς γραφῆς ὁ κώδιξ φαίνεται ὅτι ἀνάγεται εἰς τὸν 15)16 αἰῶνα.

Τὸ ἔργον, ὡς γνωστόν, σώζεται εἰς τὴν ἑλληνικὴν, σιριακὴν, αἰθιοπικὴν καὶ ἄρμενικὴν γλῶσσαν. Γενικότερα περὶ τοῦ ἔργου τούτου βλ. A.F. J. Klijn, *The Acts of Thomas (Introduction - Text - Commentary)*, Suppl. Nov. Test. 2,5, Leiden, Brill, 1962, σελ. 304. M.R. James, *The Apocryphal New Testament*, Oxford, 1915, σελ. 364 ἐξ. Δ. Μπαλάνοβ, *Πατρολογία*, ἐν Ἀθήναις 1930, σελ. 109. Π. Χρῆστου, ἐν Θ.Η.Ε., σ. 576 - 577.

Εἰδικότερον, ὡς πρὸς τὸ ἑλληνικὸν κείμενον, σημειωτέον τοῦτο ἔχει ἐκδοθῆ ὑπὸ τῶν R.A. Lipsius - M. Bonnet, *Acta Apostolorum Apocrypha*, II, Leipzig, 1903 (ἀνατύποισις 1959) 99 - 291. Κατὰ τὴν ἔκδοσιν ταύτην ἐχρησιμοποιήθησαν 21 ἑλληνικοὶ κώδικες, ὧν τὰ περιεχόμενα παραθέτει σχηματικῶς ὁ Klijn. Ὁ ἑλληνικὸς κώδιξ Romanus Vallicelanus (U), τοῦ 11ου αἰῶνος, περιλαμβάνει τὸ ὅλον κείμενον μετὰ τοῦ Ὑμνου τῆς Ψυχῆς, ὃν ἐξέδωκαν κεχωρισμένως ὁ A.A. Bevan κ.ἄ. (βλ. καὶ A.F. Klijn, ἐν *Vigil. Christ.*, 1960, Ὑμνος ψυχῆς, σελ. 154 - 164). Ὁ ὕμνος οὗτος, μετὰ πολλῶν ἄλλων ὕμνων, ἐπιχωριάζει εἰς τὸν σιριακὸν τύπον τοῦ κειμένου τῶν Πράξεων Θωμᾶ (βλ. A. Adam, *Die Psalmen des Thomas καὶ das Perlenlied als Zeugnisse vorchristlichen Gnosis*, Töpelmann, Berlin, 1959, σελ. 90).

Τὰ πλεῖστα ἐκ τῶν ἑλληνικῶν χειρογράφων σταματοῦν εἰς τὸ κεφ. 29. Τὸ κείμενον τῶν χειρογράφων ABCDFTXPU YQRSY εἶναι ὅμοιον κατὰ τὴν ἔκτασιν καὶ τὰ περιεχόμενα πρὸς τὸ σιριακὸν, ἐνῶ τὰ χειρόγραφα GHMZ παρουσιάζουν βραχύτερον τύπον κειμένου. Κατὰ τὸ Klijn ἀμφότεροι οἱ τύποι

περιέχον συριασμούς. Βάσει αὐτῶν καὶ ἄλλων τινῶν παρατηρήσεων, οὗτος ἀπορρίπτει τὴν ἄποψιν περὶ τινος ἀπολεσθέντος ἑλληνικοῦ ἀρχικοῦ κειμένου τῶν Πράξεων Θωμᾶ, μεταφρασθέντος εἰς τὴν συριακὴν, ἐξ ἧς προήλθον ἀπαντες οἱ τέτοιοι ἑλληνικοὶ κειμένοι οἱ σωζόμενοι εἰς τὰ χειρόγραφα. Κατὰ παρόμοιον τρόπον ἐξηγεῖ καὶ τοὺς δύο τύπους κειμένων, οὓς ἔχομεν ἐν τοῖς τελικοῖς κεφαλαίοις, ἧτοι ἐν τῷ Μαρτυρίῳ τοῦ Θωμᾶ (Αὐτόθι σελ. 4 - 7), ἐνθ' ὃ Bonnet καὶ ὁ James ἐξάγουσιν ἐκ τῶν διαφορῶν τούτων ἐν τοῖς χειρογράφοις τὴν ἐπίθεσιν, ὅτι τὸ ἔργον Πράξεις Θωμᾶ εἶχεν ἀρχικῶς γραφῆ ἑλληνιστί, μετεφράσθη δὲ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς εἰς τὴν συριακὴν (βλ. James, ἐνθ. ἄνωτ. σελ. 364).

Εἰς τὰ χειρόγραφα ἐμφανίζονται ἐπὶ τὸ ὄνομα Νικίττα τινος Ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης: α) ἐπιξεργασία τις τοῦ Ὑμνου τῆς Ψυχῆς, ἐκδοτοῦ Μ. Bonnet ἐπὶ τῇ βιάσει χειρογράφου ἐκ τοῦ ἸΙου αἰῶνος (βλ. *Annalecta Bollandiana*, XX, 1901, σ. 159 - 164) β) ἐπιξεργασία τῶν Πράξεων τοῦ Ἁγίου Θωμᾶ, ἧς τὸν πρόλογον ἐδημοσίευσεν ὁ ῥωσσοῦ κανονολόγος Benéchevits ἐν «*Description des manuscrits grecques du Monastère de St. Catérine au Sinai*», I, Petrograd 1911, σελ. 190 - 191. Τὸ κείμενον τοῦτο περιελήφθη εἰς τὴν ἔκδοσιν τῶν Πράξεων Θωμᾶ ἐπὶ τοῦ Μ. Bonnet, Leipzig 1883, σελ. VIII - IX. Κατὰ τὰς πληροφορίες ταύτας τοῦ Μ. Jugie (ἐν *Dictionary de Theol. Cath.*, IX [I], στ. 476) τὸ πλῆρες κείμενον τοῦ Νικίττα εὑρεῖται ἐν Κωδ. 516 τῆς Μονῆς τοῦ Σινᾶ.

Εἰς τὸν κατάλογον τῶν χειρογράφων τῆς Μονῆς Σινᾶ, τὰ ὅποια ἐφωτογράφησεν ὁμᾶς ἐπιστημόνων διὰ λογαριασμόν τῆς *Library of Congress* τῶν Η.Π.Α., ἐκδοθέντα δὲ ἐπὶ τοῦ καθηγητοῦ Kenneth Clark, ἀναγράφονται ἐπὶ τὸν ἀριθμὸν 516 δύο χειρόγραφα, τὸ ἐν ὧς Μηρολόγιον XI αἰών., 213 ff., καὶ τὸ ἕτερον, ἀραβιστὶ γεγραμμένον, ὡς Ἱστορία (τοῦ Sagar καὶ τῶν Βυζαντινῶν, X αἰών, 94ff), δὲν ὑπάρχει δὲ ἐν τῷ καταλόγῳ οἰαδήποτε ἄλλη ἐνδειξις περὶ ἔργων τοῦ Νικίττα Θεσσαλονίκης. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἴσως νὰ ἀπαιτηθῆ χρόνος διὰ τὴν εἰς microfilm ἀπόκτησιν τῆς ἐπιξεργασίας τοῦ Νικίττα, ὥστε νὰ εἶναι δυνατὴ ἡ σύγκρισις τοῦ ἡμετέρου κειμένου πρὸς ἐκεῖνον.

Τὸ ἐνδιαφέρον τῶν Βυζαντινῶν διὰ τὰς Πράξεις Θωμᾶ δὲν εἶναι ἐμφανὲς μόνον ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἑλληνικῶν χειρογράφων, ἐν αἷς αὗται σώζονται, ἐκ τῶν παραλλαγῶν ἐν τῷ κειμένῳ, ἐκ τῆς ἐπιξεργασίας τοῦ Νικίττα, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐγκωμιαστικῶν λόγων εἰς τὸν Ἀπόστολον μὲ βάσιν τὴν ἀφήγησιν τῶν Πράξεων Θωμᾶ. Βλ. π.χ. μεταξὺ τῶν ἐγκωμιαστικῶν λόγων Νικίττα τοῦ Παφλαγότου, *Λόγος Ζ'* εἰς τὸν ἅγιον καὶ πανεύφημον ἀπόστολον Θωμᾶν (Migne, P. G. 105 στ. 128 ἐξ.), ἔσθα προῖποτιθενται ὡς λίαν γνωσταὶ εἰς τὸ βυζαντινὸν ἀναγνωστικὸν κοινὸν αἱ Πράξεις τοῦ Θωμᾶ (στ. 140: «Πάντα μὲν οὖν καθ' ἐν διεξιέναι περᾶσθαι λόγῳ ὅσα τῷ τρισμακαρωτάτῳ κατώφθωται μυσταγωγῶν' καὶ πᾶσαν δὲ τῶν τε λόγων αὐτοῦ καὶ ἔργων τὴν περίοδον, οἷς Παρθίαν

τε πᾶσαν καὶ Ὑγκριανὴν καὶ Βακτριανὴν εὐαγγελιζόμενος προσήγαγε τῷ Χριστῷ, ταῦτόν ἄν εἶη καὶ ἐκεῖτο σταγόνας ἐπιχειρεῖν ἀριθμεῖν» Στ. 141, α... "Ἦν οὖν ταῦτα παρῶμεν ἱστορίας ἔργον, καὶ οὐ τοῦ παρόντος ὄντα σκοποῦ»).

Τὸ πλήρες κείμενον περιλαμβάνει 13 Πράξεις τοῦ Ἀποστόλου καὶ τὸ Μαρτύριόν του ἐν 169 συνολικῶς κεφαλαίους. Τὸ ἡμέτερον κείμενον διακόπτεται εἰς τὸ 26 κεφ. ἐν τῇ 2α Πράξει, ἀκριβῶς μετὰ τὴν μείαν τοῦ βαπτίσματος τοῦ βασιλέως Γουναφόρου καὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Γιάδ, παρῶσιάζει δὲ καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν ποικίλα παραλλαγὰς ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ ἐκ τῶν κωδίκων γνωστόν, ἢ κυριώτερα τῶν ὁποίων εἶναι ἀσφαλῶς ὅτι, μετὰ τὸ κεφ. 26 ἐν τῇ Β' Πράξει, τὸ ἡμέτερον κείμενον, μετὰ τὸ βάπτισμα τῶν δύο ἀδελφῶν, ἀρχεται μακρᾶς κατηχήσεως (1) ἢ ὁποῖα καταλήγει εἰς τὸν προσηλυτισμὸν εἰς τὴν πίστιν πολλῶν ἐκ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς περιοχῆς. Εἰς τὸ σημεῖον ἀκριβῶς τοῦτο ὁ βίος κατακλείεται μὲ οἰκοδημητικὸν σχόλιον περὶ ἀνταμοιβῆς τῆς ἐλεημοσύνης εἰς τοὺς οὐρανούς «διὰ τὰ ἀξιοθῶμεν νὰ ἀπολαύσωμεν καὶ ἡμεῖς τὰ παλάτια ἐκεῖνα ὅπου ὁ Ἀπόστολος Θωμᾶς ἔκτισεν, νὰ χαίρομεστέν εἰς αἰῶνα αἰῶνος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτενεῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ὃ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας ἀμήν». Τὸ κήρυγμα ἢ ἡ κατήχησις αὕτη τοῦ Θωμᾶ εἶναι δυσαναλόγως μακρὰ πρὸς τὰς διαστάσεις τοῦ ἀφηγηματικοῦ πλαισίου τοῦ ἔργου· ἀρχεται ἀπὸ τῆς πτώσεως τῶν πρωτοπλάστων, χωρεῖ εἰς τὴν ἀφηγήγησιν περὶ τοῦ κατακλυσμοῦ, τῆς κλήσεως τοῦ Ἀβραάμ, περὶ τῶν Προφητῶν, διὰ τὰ καταλήξῃ εἰς τὴν ἔλευσιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὰ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου Του, καταλήγει δὲ εἰς τὰ σχετικὰ μὲ τὸ γεγονός τῆς Πεντηκοστῆς, τῆς ἀποστολῆς τῶν Μαθητῶν, καὶ τοῦ Θωμᾶ εἰς τὴν Ἰνδίαν. Βεβαίως ἡ κατήχησις αὕτη ἔχει προσλάβει εἰς τὸ ἡμέτερον χειρόγραφον μορφήν προδίδουσαν ἀμέσως τὴν μεταγενεστέρην ἐπεξεργασίαν κάποιου ἴσως ἀρχικοῦ κειμένου, ἂν δὲν πρόκειται κατὰ πᾶσαν πιθανότητα περὶ προσθήκης τοῦ βυζαντινοῦ ἀφηγητοῦ, ὁ ὁποῖος ἔκρινε ὅτι εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἦτο ἀναγκαῖον ἐν εἰδὸς κατηχήσεως τῶν βαπτισθέντων βασιλέων. Γενικῶς, δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι τὸ ἔργον Πράξεις Θωμᾶ εἶναι πλήρες κηρυγμάτων τοῦ Ἀποστόλου καὶ δοξολογικῶν ὕμνων. Ἀλλὰ τὰ μὲν κηρύγματα εἶναι καθαρῶς ἠθικοῦ περιεχομένου (πορτεία, πλεονεξία, κοιλιοδουλεία κ.τ.τ.) μὲ σαφῆ τὰ ἐγκρατικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς σκέψεως τοῦ συγγραφέως, οἱ δὲ ὕμνοι εἶναι πλήρεις θεολογικοῦ - μυστικοῦ βῆθους καὶ ποιήσεως. Ἀμφότερα εὐρίσκομεν πάντοτε ἐντὸς τοῦ γενικοῦ μέτρου τῆς οἰκονομίας τοῦ ἔργου. Ἡ κατήχησις τοῦ ἡμέτερου χειρογράφου ἐκφεύγει παντὸς μέτρου, εἶναι ἱστοριοδογματικοῦ χαρακτήρος μὲ τελικὸν στόχον νὰ ἐξηγήσῃ τὴν κατὰ θεῖαν βουλήν καὶ οἰκονομίαν παρουσίαν τοῦ Θωμᾶ εἰς τὴν Ἰνδίαν. Εἰς οὐδεμίαν μορφήν τοῦ κειμένου τῶν Πράξεων, εἴτε ἐν συριακῇ εἴτε ἐν ἐλληνικῇ γλώσσῃ, ἀπαντᾶται ἡ κατήχησις αὕτη ἢ παρόμοιον εἰδὸς κατηχήσεως.

Ἄγνοοῦντες εἰσέτι τὸ κείμενον τῆς ἐπεξεργασίας τοῦ Νικίτα Θεσσακης, δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν τι περὶ τῆς σχέσεως τῆς παρουσίας ἐπεξεργασίας πρὸς ἐκείνην, μία τοιαύτη ὁμῶς σχέσις δὲν ἀποκλείεται. Κατὰ τὰ ἄλλα ἡ κατήχησις τοῦ χειρογράφου τῆς Σπάρτης ἔχει καλῶς τὴν θέσιν τῆς ἐκεῖ ὅπου εὐρίσκεται.

Καὶ μία τελευταία παρατήρησις : Ἐκ τοῦ μικροῦ μεγέθους τοῦ Κώδικος ὡς καὶ ἐκ τῆς σειρᾶς καὶ τῆς ὑφῆς τῶν περιεχομένων αὐτοῦ δύνανται τις νὰ συναγάγῃ ὅτι ὁ ἀντεγραφεὺς δὲν εἶχε κατὰ νοῦν νὰ ἀντεγράψῃ τὸ ὅλον ἔργον Πράξεις Θωμᾶ. Δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ εἰπώμεν διατὶ ἡ ἀφήγησις ἔχει τὸ παρὸν τέλος. Ἐνδιεφέρετο ὁ ἀρχικὸς αὐτῆς συντάκτης διὰ τὸ θέμα τῆς ἐλεημοσύνης ἰδιαίτερος ; Ἡ, ὅπερ τὸ πιθανώτερον, ἐξέτεινε τὴν ἀφήγησιν ὅσον ἀπητεῖτο διὰ νὰ καλυφθῇ ὁ χρόνος ἐνὸς γεύματος ἢ σειρᾶς γευμάτων τῆς μοναστικῆς κοινότητος εἰς ἣν ἀνήκε; Διότι ἐκ τοῦ «Εὐλόγησον Δέσποτα» ἐν ἀρχῇ καὶ ἐκ τῆς καθόλου ὑφῆς τῶν περιεχομένων ἐν τῷ κώδικι ψυχοφελῶν καὶ τερπνῶν συγχρόνως ἀναγνωσμάτων φαίνεται λίαν πιθανόν ὅτι ταῦτα ἀνεγινώσκοντο εἰς τὴν μοναστικὴν τράπεζαν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ φαγητοῦ. Δι' ἔν ἔργον δὲ ὡς αἱ 13 Πράξεις τοῦ Θωμᾶ, ὅπου τὰ ἐπεισόδια διαδέχονται ἄλληλα μετὰ τινος ἀνεξαρτησίας, δὲν εἶχε τόσην σημασίαν διὰ τὸν ἀρχικὸν συντάκτην τοῦ Βίου ἢ θὰ περιελάμβανε δύο, τρεῖς ἢ περισσοτέρας Πράξεις τοῦ Θωμᾶ χάριν τῆς τέρφους καὶ οἰκοδομῆς τῶν ἀδελφῶν του ἐν τῇ τραπέζῃ. Ἐν κατακλείδι ἐπισημαίνομεν τὴν σημασίαν τοῦ προνότου κειμένου ἀπὸ γλωσσικῆς ἀπόψεως διὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκοκρατίας. Διειτηρήσαμεν τὴν ὀρθογραφίαν τοῦ χειρογράφου ἐνῶς ἢ στίξις εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ἰδική μας. Ἡ εἰς κεφάλαια διαίρεσις ἐγένετο συμφώνως πρὸς τὴν ἔκδοσιν τοῦ Βονηπ.

Εἰς τὸν συνάδελφον κ. Ἰ. Παγαγόπουλον, διδάκτορα τῆς Θεολογίας, ὀφείλω εὐχαριστίας, διότι μὲ συνόδενσεν εἰς τὴν Σπάρτην, κατὰ ἐξαιρετον δὲ τρόπον, ἐκτὸς ἄλλων, ἐφοτογράφησε καὶ τὸ παρὸν χειρόγραφον.

Βίος και πολιτεία τοῦ Πανευφήμου Ἀποστόλου Θωμᾶ τοῦ Διδύμου

Εὐλόγησον Πάτερ,

Ι. Κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, ὅπου ἦσαν οἱ ἀπόστολοι εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ὁμοθυμαδόν, οἱ ὅποιοι ἦσαν, Σίμος ὁ λεγόμενος Πέτρος, καὶ Ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, Ἰάκωβος ὁ τοῦ Ζεβεδαίου καὶ Ἰωάννης ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, Φίλιππος καὶ Βαρθολομαῖος, Θωμᾶς καὶ Ματθαῖος ὁ Τελώνης, Ἰάκωβος ὁ τοῦ Ἀλφαίου καὶ Σίμων ὁ Κανανίτης, καὶ Ἰούδας Ἰακώβου, οἱ ὅποιοι ἦτον τὰ κλήματα τῆς οἰκουμένης. Ὡσάν γοῦν ἀνελήφθην ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ ἐκάθησεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός, ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἔκαμαν οἱ ἀπόστολοι κλήρους, ἤγουν λαχνοὺς, καὶ ἐμοίρασαν ὅλον τὸν κόσμον, ποῦ καὶ ποῦ νὰ ὑπάγῃ ὁ καθ' ἕνας. Τότε ἔπεσε κλῆρος καὶ τοῦ ἀποστόλου Θωμᾶ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Ἰνδίαν. Ὅμως αὐτὸς δὲν εἶχε κατὰ νοῦν νὰ ὑπάγῃ, ἔστῶντας καὶ νὰ ἦτον πολλὰ μακρέα. Τότε ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐφάνη εἰς τὸν ὕπνον του καὶ λέγει του· Θωμᾶ μὴ φοβηθεῖς μόνον ὑπαγε εἰς τὴν Ἰνδίαν, κατὰ τὸν λαχνὸν ὅπου σοῦ ἔπεσεν καὶ ἐγὼ εἶμαι μετ' ἐσένα, διὰ νὰ κηρύξῃς τὸ Εὐαγγέλιόν μου. Ὁ δὲ Θωμᾶς εἶπε· Κύριέ μου μετὰ πάσης χαρᾶς, εἰς ὅποιον ἄλλον τόπον ὀρίσῃς, νὰ ὑπάγω, μόνον εἰς τὴν Ἰνδίαν μὴν μέ στείλεις. Καὶ εἶχε κατὰ νοῦν νὰ μὴν ὑπάγῃ.

II. Τότε λοιπὸν εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ εὐρέθην ἕνας κάποιος ἄνθρωπος πραγματευτῆς, ἀπεσταλμένος ἀπὸ τὸν βασιλέα τῆς Ἰνδίας, τὸ ὄνομά του Ἰβάνης, διὰ κάποιαν πραγματείαν. Καὶ εἶχε του καὶ παραγγελίαν νὰ εὕρῃ κανένα ἄνθρωπον λεπτοουργὸν τεχνίτην, κατὰ πολλὰ εἰς πᾶσα χρειάν τῆς λεπτουργικῆς, νὰ τὸν ἀγοράσῃ. Ὁ γοῦν Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, βουλόμενος νὰ νικήσῃ τὸν Θωμᾶν εἰς τὸ πῖσμα, ὅπου ἔβαλε διὰ νὰ μὴν ὑπάγῃ, ἐβουλήθη νὰ τὸν στείλῃ καὶ στανικῶς του, ἤγουν καὶ χωρὶς τὸ θέλημά του νὰ ὑπάγῃ. Λοιπὸν, ἐφάνη μίαν ἡμέραν, ὡσάν ἄνθρωπος, εἰς ἐκεῖνον τὸν πραγματευτὴν Ἰβάνην, ἐκεῖ ὅπου ἐστέκετον εἰς τὸ παζάρι καὶ ἐγύρευε νὰ ἀγοράσῃ λεπτοουργόν, καὶ λέγει του· μὴ νὰ χρειάζεσαι κανένα λεπτοουργὸν νὰ ἀγοράσῃς, τεχνίτην πολλὰ ἐπιτήδιον; Λέγει του ὁ πραγματευτῆς· καὶ κατὰ πολλὰ τὸν χρειάζομαι. Λέγει του ὁ Κύριος· ἔχω ἕνα δοῦλον καὶ θέλω νὰ τὸν πουλίσω. Καὶ ἔδειξεν τὸν καὶ τὸν ἐπαράδωσεν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Ἰβάνη, τοῦ πραγματευτοῦ. Καὶ ὡσάν εἶδεν τὸν Θωμᾶν ὁ Ἰβάνης, λέγει του· δοῦλος εἶσαι τοῦ ἀνθρώπου τούτου; Ὁ δὲ Θωμᾶς ἐγνώρισεν τὸν Χριστὸν καὶ λέγει του· δοῦλος τοῦ εἶμαι. Καὶ τότε λέγει του ὁ πραγματευτῆς· νὰ ἤξεύ-

ρης πῶς σέ ἀγόρασα ἀπ' αὐτόν. Ὁ δὲ εἶπεν· δοῦλος του εἶμαι καὶ ἐπειδὴ με ἐπούλησεν ἔρχομαι μὲ τοῦ λόγου σου.

III. Τότε ὑπῆγεν ὁ Θωμᾶς μὲ τὸν πραγματευτὴν Ἀβάνην εἰς τὸ καράβι καὶ εὐθὺς ἄρρηξαν νὰ βάλουν φορτίον· καὶ ἐσυμβόηθα καὶ ὁ Θωμᾶς. Λοιπόν, ὡσάν ἐβαλαν τὸ φορτίον εἰς τὸ καράβι, λέγει ὁ Ἀβάνης πρὸς τὸν Θωμᾶν· τί τέχνην ἤξεύρης νὰ κάμῃς τῆς λεπτουργικῆς; Ὁ δὲ Θωμᾶς εἶπεν· ἀπὸ μὲν ξίλα ἤξεύρω νὰ κατασκευάσω καράβια, ἀμάξια, ζυγούς, νταβάνια, καὶ ὅσα ἄλλα γίνονται μὲ τὰ ξίλα· καὶ πάλιν μὲ λίθους κάμνω γεοφύρια, ἐκκλησιάς, ὀσπήτια, παλάτια βασιλικά καὶ θαυμάσια, ὡς ἄλλος οὐδεὶς. Λέγει του ὁ πραγματευτὴς· τοιοῦτον τεχνίτην ἤθελα καὶ ἐγώ. Ὅμως, ἐσηκώθησαν ἀπ' ἐκεῖ καὶ ἔκαμαν ἄρμενα. Καὶ γενόμενος καιρὸς ἐπιτήδιος, ὑπῆγαν καὶ ἐκατήνησαν εἰς ἓνα κάστρον, ὀνομαζόμενον Ἀνδράπολις.

IV. Καὶ οὕτως εὐγῆκαν ἔξω ἀπὸ τὸ καράβι καὶ ἐσέβησαν εἰς τὸ κάστρον ἐκεῖνον. Καὶ τῆς ὥρας, ἀκούουν καὶ λαλοῦν ὄργανα, τρουμπέττες, καὶ ἄλλα μουσικά. Ἐρώτησαν δὲ τὴν αἰτίαν καὶ τοὺς εἶπαν, πῶς ὁ αὐθέντης τοῦ κάστρου ἔχει μίαν θυγατέρα μονογενῆ καὶ κάμνει χαρὰν, ὅτι θέλει νὰ τὴν ὑπανδρεύσῃ, νὰ τὴν δώσῃ εἰς ἄνδρα. Καὶ ὁ βασιλεὺς ἐστειλεν εἰς πᾶσα τόπον διαλαλητάδες, νὰ ὑπάγουν εἰς τὴν χαρὰν τῆς θυγατρὸς του μικροὶ καὶ μεγάλοι, πτωχοὶ καὶ ἄρχοντες, νέοι καὶ γέροντες, ὅλοι νὰ μαζωθοῦν. Καὶ οὕτως ἐδιαλάλει εἰς τὸ κάστρον ὁ διαλαλητὴς, μεγάλη τῆ φωνῆ καὶ ἔλεγεν· ὅτι ὁποῖος δὲν ὑπάγει εἰς τὸν γάμον νὰ κόπτουν τὴν κεφαλὴν του, νὰ λαμβάνῃ θάνατον. Ταῦτα ἀκούοντας καὶ ὁ Ἀβάνης εἶπε πρὸς τὸν Θωμᾶν· ἄς ὑπάγωμεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὸν γάμον, διὰ νὰ μὴν πέσωμεν εἰς τὴν ὀργὴν τοῦ βασιλέως, ὅπου ἤμεσθεν ξένοι. Ὁ δὲ Θωμᾶς εἶπε πρὸς τὸν Ἀβάνην· ἄς ὑπάγωμεν ὅπου ὀρίσης. Ὅμως ὑπῆγαν καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν χαρὰν τοῦ βασιλέως. Θεωρῶντας δὲ ὁ Θωμᾶς, πῶς ἐκάθονταν ὅλοι εἰς τὴν τράπεζαν, ὑπῆγε καὶ αὐτὸς καὶ ἐκάθησεν εἰς τὴν μέσσην τους. Οἱ δὲ ἐντόπιοι ἐθεωροῦσαν ὅλοι τὸν Θωμᾶν, ἐπειδὴ ἦτον ἡ φορεσιά τους ἄλλης λογῆς καὶ ἐδειχεν πῶς ἦτον ἀπὸ ἄλλον τόπον. Τὸν δὲ Ἀβάνην τὸν ἐκάθησαν εἰς τὴν ἐπάνω μερῆν τῆς τραπέζης, ὡς ἄρχονταν.

V. Λοιπόν, ὅλοι τῆς τραπέζου ἐχαίρονταν καὶ εὐφραίνονταν, μόνον ὁ Θωμᾶς δὲν ἔτρωγεν, ἀλλὰ ἐστέκετον συλλογισμένος, βάνωντας κατὰ νοῦν, πῶς τὸν ἐπούλησεν ὁ Χριστός. Εἶπον δὲ αὐτῷ· ὦ ἄνθρωπε, δὲν τρώγεις, διατί δὲν συνεφραίνεσαι εἰς τὴν τράπεζαν μὲ ὄλους εἰς τὴν χαρὰν τοῦ βασιλέως; Ὁ δὲ Θωμᾶς ἀπεκρίθη· ἐγὼ ἀδελφοί μου ἦλθα εἰς τὴν χαρὰν ὄχι διὰ φαγὴ καὶ πιωτῶν, μόνον διὰ τὸν διαλαλημὸν ὅπου ἔκαμεν, πῶς ὁποῖος δὲν ἔλθῃ εἰς τὴν χαρὰν τοῦ βασιλέως λαμβάνει θάνατον· καὶ διὰ τοῦτο ἦλθα. Λοιπόν, ἐκεῖ εἰς τὴν τράπεζαν, ἤφεραν στέφανα καὶ λουλουδία καὶ ροδοστάμα εἰς τοὺς καλεσμένους. Τότε ἐπῆραν ὅλοι ἀπὸ τὰ λουλουδία καὶ ἐβαλαν εἰς τὰς κεφαλὰς των, καὶ ροδοστάμα καὶ ἐνίφθησαν. Ἐπῆρε δὲ καὶ ὁ Θωμᾶς

καὶ ἔβαλε λουλουδί εἰς τὴν κεφαλὴν του, καὶ ροδόσταμα καὶ ἔνιψεν τὸ πρόσωπόν του.

VI. Λοιπὸν, ἐκεῖ εἰς τὴν τράπεζαν, ἦτον δύο τζεγκήστριας, ἡ μία ἦτον ἔβραθα, καὶ ἡ ἄλλη ἀπὸ Ἑλληνες, καὶ ἔπεζον ἐκεῖ πολλῶν γενεῶν παιγνήδια μουσικὰ καὶ ἔχόρευαν τραγουδῶντες τρόγυρα τῆς⁽¹⁾

IX. Καὶ εἶπεν μεγάλη τῇ φωνῇ· ἄρχοντες, μέγας ἄνθρωπος εἶναι τὴν σήμερον σιμά σας· καὶ ἡ προφήτης εἶναι, ἡ υἱὸς προφήτου, καὶ ἔδειξεν τὸν ἀπόστολον μὲ τὸ χέρι τῆς καὶ ὑπήγε καὶ ἐστάθηκε σιμά του. Καὶ ἐδιηγήθη ἅπαντα πρὸς τοὺς παρεστώτας· ἄρχοντες αὐτὸς ὁ κεραστής, ὁποῦ βαστὰ τὴν χεῖρα του τὸ σκυλλίον, ἐκτύπησε τὸν ξένον ἐτοῦτον ἕνα ράπισμα καὶ αὐτὸς τὸν ἐκατηράσθη ἔβραϊκὰ καὶ εἶπεν· ἡ χεῖρα αὐτῆ ὁποῦ μοῦ ἔβάρεσεν νὰ τὴν ἰδοῦν οἱ πάντες πῶς τὴν σύρουν τὰ θηρία εἰς ἔνδειξιν ὀλωνῶν· καὶ ἰδοὺ τώρα ὁποῦ θεωροῦν ὅλοι πῶς τὴν σύρουν τὰ σκυλλία. Ταῦτα λέγωντας ἡ τζεγκήστρια ὄλοι ἐθαύμασαν. Καὶ ἄλλοι μὲν ἐπίστευσαν καὶ ἄλλοι δὲν ἐπίστευσαν. Ἀκούσας δὲ τοῦτο καὶ ὁ βασιλεὺς καὶ βεβαιωθείς ὅτι ἀληθὲς ἐστὶ περὶ τῆς χειρὸς, ὑπήγε πρὸς τὸν Θωμᾶν καὶ λέγει του· ἀληθῶς, ὦ ἄνθρωπε, δίκαιος εἶσαι καὶ πιστεύω, ὅτι ἀδίκως σοῦ ἔδωσε τὸ ράπισμα καὶ ἐκατηράσθη αὐτὸν καὶ ἔφθασεν ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπ' αὐτόν· λοιπὸν τώρα, παρακαλῶ σε, νὰ εὐχηθῆς τὴν θυγατέρα μου καὶ νὰ κάμῃς δέησιν πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ αὐτῆς, διότι δὲν ἔχω ἄλλο τέκνον καὶ σήμερον τὴν ἔδωσα εἰς γάμον καὶ νὰ τὴν εὐχηθῆς· ὅτι, ἐπειδὴ ἡ κατάρα σου ἔφθασε τὸν κερνάτορα, πόσον μᾶλλον θέλει ὠφελῆσαι ἡ εὐχή σου; Ὁ δὲ ἀπόστολος δὲν ἤθελε νὰ τὸν ἀκούσῃ. Τότε, θεωρῶν ὁ ἀπόστολος πῶς τὸν βιάζει ὁ βασιλεὺς

X. ὑπήγεν ἐκεῖ, ὁποῦ ἦτον ἡ νύμφη μὲ τὸν γαμβρὸν καὶ ἐκάθησε κοντά τους καὶ ἄρχισε νὰ τοὺς νοθετᾷ καὶ νὰ τοὺς διδάσκῃ, πρὸς θεοσέβειαν, τὰ ὅσα ἐδύνατον. Καὶ ἐδίδαξεν αὐτοὺς περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος καὶ περὶ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ οὕτως, τοὺς εὐχήθη καὶ εἶπε τοὺς· ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ νὰ εἶναι μετ' ἐσᾶς καὶ ἡ χάρις του. Καὶ ἐξῆλθεν ἀπ' αὐτοὺς καὶ ὑπήγε πρὸς τὸν Ἀβάνην καὶ ἔκαμαν ἄρμενα καὶ ἐπεριπατοῦσαν κατὰ τὸν δρόμον τῆς Ἰνδίας.

XI. Ἡ δὲ θυγατέρα τοῦ βασιλέως καὶ ὁ γαμβρὸς του, ἀφοῦ ἐδιδάχθησαν ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου, ὡσὰν ἔγινεν ἐσπέρα καὶ ἐκλείσαν ταῖς πόρταις τοῦ γάμου, ἔμειναν μόνον οἱ δύο τοὺς εἰς τὴν νυμφικὴν κάμεραν. Τότες, ἄρχησαν νὰ συνομιλοῦσιν περὶ τῆς διδασκαλίας καὶ τὰς παραγγελίας τοῦ ἀποστόλου. Καὶ διὰ νὰ ἔχουν ἀγάπην εἰς τοὺς λόγους, ὁποῦ ἤκουσαν καὶ τοὺς ἐδίδαξεν ὁ Θωμᾶς, ἐφάνη ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, εἰς τὸ μέσον αὐτῶν, εἰς σχῆμα τοῦ ἀποστόλου καὶ λέγει αὐτοὺς· εἰρήνην ἡμῖν. Καὶ ὡς τὸν εἶδαν,

1. Ἐκ τῆ χειρογράφου ἄλλοιπουν τὰ ἐπόμενα δύο κεφάλαια·

παρευθός ἐσυκώθησαν ἀπὸ τὸ κρεββάτι καὶ ἐκάθησαν καὶ λέγει ὁ γαμβρός μυστικά πρὸς τὴν νύμφην· δὲν ὑπῆγεν ὁμπροσθότερας ἀπὸ δλους καὶ ἐμίσειψαν, πῶς εὐρέθη πάλιν ἐδῶ ; Ὁ δὲ Κύριος ἐπρόσταξεν αὐτοὺς καὶ ἐκάθησαν· εἶτα λέγει πρὸς αὐτοὺς· τί σᾶς εἶπεν ὁ ἀδελφός μου ὁ Θωμᾶς, διότι δὲν εἶμαι ἐγὼ ἐκεῖνος, ἀλλὰ ἀδελφός ἐκείνου.

XII. Λοιπόν, εἰ τι σᾶς ἐδίδαξεν ἐκεῖνος καὶ σᾶς ἐπαρήγγειλεν, ἐκεῖνα νὰ σᾶς λέγω καὶ ἐγὼ νὰ φυλάξετε, ἤγουν νὰ φυλάξετε τὴν σάρκα σας ἀμόληντον, διὰ νὰ εἰσται καθαροὶ καὶ νὰ μείντε ἀμέτοχοι ἀπὸ πᾶσα ὀδύνην καὶ λύπην, αἱ ὅποια προξενουσι ταῖς φροντίδαῖς τοῦ κόσμου, ὅπου εἶναι ἀπώλεια ψυχικῆ. Διότι, ἐὰν γεννήσετε καὶ παιδιά, θέλετε γενῆ ἄρπαγες, πλεονέκται, νὰ ἀδικῆτε τὰς χεῖρας καὶ τὰ ὀρφανά. Καὶ πολλαῖς φοραῖς γίνονται καὶ τὰ παιδιά κακὰ καὶ ἄτυχα καὶ κρυφὰ καὶ φανερά, ἢ τυφλά, ἢ κωφά, ἢ ἀλαλα, καὶ εἰς αὐτὰ ὅλα θέλετε ἔχει λύπην, διότι πολλαῖς φοραῖς τὰ παιδιά γίνονται κλέπται καὶ πόρνοι καὶ μοιχοί. Καὶ αὐτὰ ὅλα εἶναι πίκρα εἰς τοὺς πατέρας τους. Καὶ ἂν μοῦ ἀκούσετε τοὺς λόγους μου καὶ τὰς παραγγελίας τοῦ ἀδελφοῦ μου τοῦ Θωμᾶ, νὰ κάμετε ὅσα σᾶς ἐδιδάξαμεν, νὰ φυλάξετε τὰ κορμιά σας καὶ τὰς ψυχὰς σας, θέλετε εἰστέν καθαροὶ καὶ ἅγιοι σιμὰ εἰς τὸν Θεὸν καὶ θέλετε εἰστέν καὶ ἀμέριμοι τοῦ κόσμου καὶ εἰς τὸν μέλλοντα αἰῶνα θέλετε λάβει ἐκεῖνον τὸν παράδεισον, ὅπου ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν καὶ ποιῶσι τὰ αὐτοῦ προστάγματα. Ταῦτα εἰπὼν ὁ Κύριος, εὐλόγησεν αὐτοὺς καὶ ἔγινεν ἄφαντος.

XIII. Οἱ δὲ νέοι ἐδέχθησαν τοὺς λόγους αὐτοὺς εἰς τὰς καρδίας αὐτῶν καὶ ἐπίστευσαν Χριστῷ τῷ ἀληθινῷ Θεῷ ἡμῶν καὶ ἔλαμπε τὸ πρόσωπον αὐτῶν τὸ φῶς τῆς θεογνωσίας καὶ ἔκαμαν ἀποχὴ τῶν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν καὶ ἐκάθησαν ὀλονυκτικὸς ὡσάν ἀδελφοί, διὰ τοὺς λόγους, ὅπου ἐδιδάχθησαν ἀπὸ τὸν Θωμᾶν καὶ ἀπὸ τὸν Κύριον. Τὸ δὲ ταχύ, ὡσάν ἐξημέρωσεν, ἠτοίμασεν ὁ βασιλεὺς τράπεζαν, με παντοδαπὰ φαγητὰ καὶ ἀπαντέγεχνε τὸν γαμβρὸν νὰ εὐγῆ νὰ φάγουν καὶ νὰ πίνον, καθὼς ἦτον τάξις νὰ εὐφρανθοῦν. Ὑπομένωντας δὲ ὁ βασιλεὺς, νὰ εὐγῆ ὁ γαμβρός του καὶ ἐστῶντας νὰ ἀργήσῃ, ἐσέβην ὁ βασιλεὺς μέσα καὶ ἤυρε τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ μετὰ τῆς νύμφης καὶ ἐκάθουσαν μακρῆα ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλον. Καὶ ὡς εἶδε τὸ πρόσωπον τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ ἀδιάντροπον καὶ ξέσκεπον ὡσάν καὶ πρῶτα, προτοῦ νὰ ὑπανδρευθῆ, καὶ λέγει πρὸς αὐτὴν· διατί παιδί μου κάθεσαι ἐτζῆ ἀδιάντροπα καὶ ἀξέσκεπα ;

XIV. Ἡ δὲ θυγατέρα του εἶπεν· ἀληθῶς, ὦ πάτερμου, εὐχαριστῶ τὸν Θεόν, ὅπου τῆς ἐντροπῆς μου καὶ τῆς ἀγνωσίας μου τὸ σκέπασμα με ἐξεσπέκασεν καὶ εἰς ἄλλον γάμον ἀληθινόν ἐστεφανώθημεν καὶ εἰς τὴν ἡμέραν τῆς χαρᾶς μου δὲν ἐνεπαίχθηκα.

XV. Ὁμοίως καὶ ὁ γαμβρός αὐτοῦ ἄρχησεν νὰ λέγῃ· εὐχαριστῶ σε, δέσποτα Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ὅτι διὰ τοῦ δούλου σου Θωμᾶ ἐφάνης εἰς ἡμᾶς καὶ μᾶς

ἐλύτρωσες ἀπὸ τῆς σαρκὸς τὴν ἀκαθαρσίαν. Καὶ πάλιν εὐχαριστῶ σοι, ὁποῦ ἐφάνης εἰς ἡμᾶς ὡς ἄνθρωπος καὶ μᾶς ἐδίδαξες τὴν ὁδὸν τῆς σῆς ἀληθείας καὶ μᾶς ἐλύτρωσες ἀπὸ τὸν πρόσκαιρον καὶ μάταιον κόσμον καὶ ἐβοήθησες ἡμᾶς, ὁποῦ ἤμεσθεν χαϊμένοι. Εὐχαριστοῦμεν σοι Κύριε Χριστέ βασιλεῦ τῶν ἀπάντων, ὅτι ἠξίωσες ἡμᾶς καὶ ἐγνωρίσαμεν σὲ τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν.

XVI. Ταῦτα ὡς ἤκουσεν ὁ βασιλεὺς, ἀπὸ τοῦ γαμβροῦ καὶ ἀπὸ τῆς νόμφης τὸ στόμα, εὐθὺς διέρριξε τὰ ἱμάτια αὐτοῦ καὶ ἔρριξεν αὐτὰ εἰς τὴν γῆν καὶ ἄρχησεν νὰ ὀργίζεται μετὰ θυμοῦ καὶ λέγει πρὸς τοὺς δούλους αὐτοῦ ὀγγίγοι νὰ τριγυρίσετε ὅλον τὸ κάστρον μετὰ σπουδῆς, νὰ εὐρήτε ἐκεῖνον τὸν πλάνον, νὰ μὲ τὸν φέρετε. Ἐγὼ τὸν ἔφερα νὰ εὐχηθῆ καὶ νὰ εὐλογῆσῃ τὸ ἀνδρόγυνόν μου, ἦγουν τὴν θυγατέρα μου καὶ τὸν γαμβρόν μου καὶ αὐτὸς τοὺς ἐδιάστρεψε καὶ ἀπόλεσέ τοὺς. Πλὴν ὅποιος τὸν εὐρή καὶ μὲ τὸν φέρῃ, κάμνει με μεγάλην χάριν, καὶ εἴ τι μὲ ζητήσῃ νὰ τὸν χαρίσω. Καὶ παρευθὺς, ἐξέβησαν καὶ ἐτρογύρησαν ὅλον τὸ κάστρον, γιρεύοντες τὸν καραβίου εἰς τὴν Ἰνδίαν. Καὶ γιρεύοντας τὸν ἀπόστολον, ἀπὸ ὁσπῆτι εἰς σπῆτι, ἦδραν τὴν τζεγκῆστριαν τὴν ἑλλην, ὁποῦ ἐκάθετον εἰς ἓνα ξενοδοχεῖον καὶ ἔκλαιε πικρῶς διὰ τὸν ἀπόστολον, πῶς ἀποχώρισεν ἀπ' αὐτήν. Οἱ δὲ ὑπῆρται εἶπον τὴν ὑπόθεσιν πρὸς αὐτήν, πῶς τὸν ζητεῖ ὁ βασιλεὺς, διότι ἐδιάστρεψε τὸν γαμβρόν του καὶ τὴν θυγατέρα του μὲ ταῖς παραγγελίαις καὶ ταῖς νουθεσίαις ὁποῦ τοὺς ἐδίδαξεν. Ταῦτα ἀκούωντας ἐκείνη ἡ τζεγκῆστρια, ἐσυκώθη καὶ ὑπῆγε πρὸς τὸν γαμβρόν τοῦ βασιλέως καὶ τὴν θυγατέρα του καὶ ἐπαράτισε τὴν λύπην ὁποῦ εἶχεν. Καὶ ἔκαμε μὲ αὐτοὺς μερικὸν καιρόν, ἕως οὗ καὶ τὸν βασιλέα ἐπίστρεψαν πρὸς θεογνωσίαν καὶ ἐφώτισαν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τῆ τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριτι. Ὡς δὲ ἐπέρασεν ὀλίγοι χρόνοι καὶ ἔμαθαν πῶς ὁ ἀπόστολος εὐρίσκεται εἰς τὴν Ἰνδίαν καὶ διδάσκει τοὺς τόπους ἐκεῖνους, ὑπῆγαν καὶ ἐβαπτίσθησαν ὑπὸ χειρὸς αὐτοῦ.

XVII. Λοιπὸν, ὡσάν ὑπῆγεν ὁ Θεωμᾶς εἰς τὴν Ἰνδίαν πρὸς τὸν βασιλέα, ὁποῦ τὸν ἀπέστειλεν, εἶπεν ὁ Ἄβάνης τοῦ βασιλέως περὶ τοῦ Θεωμᾶ, πῶς εἶναι ἐπιτήδιος εἰς πᾶσα τέχνην τῆς λεπτουργικῆς ἐπιστήμης. Ἀκούωντας οὖν ὁ βασιλεὺς ἐχάρη κατὰ πολλὰ καὶ αὐτὴν τὴν ὥραν ἐπρόσταξε νὰ ἐλθῆ νὰ τὸν ἰδῆ. Καὶ ὡσάν ὑπῆγεν ὁ ἀπόστολος πρὸς τὸν βασιλέα ἠρώτισεν αὐτὸν λέγων· ποίαις τέχναις ἠξεύρης μὲ ξύλα νὰ κάμῃς καὶ ποίαις μὲ πέτρας; Ὁ δὲ Θεωμᾶς ἀπεκρίθη καὶ εἶπεν· ὦ βασιλεῦ, ἠξεύρω νὰ κάμω μὲ λίθους ἐκκλησίας, γεφύρια, παλάτια βασιλικά, ναοὺς νὰ κτήσω, κολῶνας. Ἄπο δὲ ξύλα ἠξεύρω νὰ κατασκευάσω καράβια, ἀμάξια, νταβάνια, ἄλετρα, ζυγοὺς καὶ ὅσα ἄλλα γίνονται μὲ ξύλα. Ὁ δὲ βασιλεὺς, ἀκούωντας ἐχάρη κατὰ πολλὰ καὶ εἶπεν· τέτοιον τεχνίτην χρειάζομαι καὶ ἐγώ. Καὶ πρῶτον

θέλω νά μοῦ κτίσης ἕνα παλάτιον εὐμορφον. Καί ὅσο νά κτίσης ἐκεῖνο, θέλεις πάρει δοκιμήν νά κτίσης καί καλλιώτερον.

XVIII. Τότε ἐπῆρε τὸν Θωμᾶν ὁ βασιλεὺς κατὰ μόνας καὶ λέγει του· μέ πολλήν ἐπιμέλειαν νά μοῦ κτίσης τὸ παλάτιον καὶ νά βάλῃς πᾶσα σπουδὴν καὶ μέθοδον. Καὶ ἔδειξέ του καὶ τὸν τόπον, ὁποῦ ἐβούλετον νά τὸ κτίσῃ. Εἶπε δὲ πρὸς τὸν βασιλέα ὁ ἀπόστολος· ἀληθῶς, ὦ βασιλεῦ, πολλὰ ἐπιτήδειος εἶναι ὁ τόπος πρὸς οἰκοδομήν τοῦ παλατίου, διότι ἦτον ὁ τόπος τρυγῦρου ὄλον βρύσσαις καὶ πολλὰ εὐμορφος τόπος. Λέγει του ὁ βασιλεὺς· ἄρχισε λοιπὸν νά κτίσῃς ἀπὸ τώρα. Ὁ δὲ ἀπόστολος εἶπε· δὲν εἶναι τώρα καιρὸς διότι εἶναι χειμῶνας, μόνον νά ἀρχίσω τὸν Μάρτιον μῆνα, νά τελειωθῇ ὄλον Νοέμβριον. Λέγει του ὁ βασιλεὺς· ἐπειδὴ σοῦ ἔδειξα τὸν τόπον, βάλε σιμάδι καὶ δείξε μου πῶς θέλεις νά τὸ κτίσῃς τὸ παλάτι, διότις ἐγὼ ἀπὸ χρόνου ἐρχομαι νά τὸ ἰδῶ. Καὶ παρευθὺς ὁ ἀπόστολος ἐπῆρε καλάμι καὶ διεχώρισε τὸν τόπον, ὁποῦ ἤθελε νά τοῦ κτίσῃ τὸ παλάτιον, πῶσω τὸ μᾶκρος καὶ πῶσον τὸ μᾶκρος (μῆκος) καὶ ποῦ νά κάμῃ τὰς πόρτας καὶ ποῦ τὰ παράθυρα καὶ τὰς μὲν πόρτας ἔδειξε νά τὰς κάμῃ κατὰ ἀνατολάς, διὰ νά φέγκουν, τὰ δὲ παράθυρα κατὰ τὴν δύσιν, ἦγουν πρὸς τοὺς ἀνέμους. Καὶ ἔδειξε, πῶς νά κάμῃ τὸν ψωμοκοπέιον, ἦγουν τὸν φοῦρνον, ἐκ δεξιᾶν, τὰ δὲ νερά νά τρέχουν ἀπὸ τὸ ἀριστερὸν μέρος. Τοιοῦτοτρόπως ἐψήφισεν ὁ Θωμᾶς νά κτίσῃ τὸ παλάτιον. Ὁ δὲ βασιλεὺς ὡς εἶδε τὸν Θωμᾶν πῶς ἔδειξε τὸ σχῆμα τοῦ κτίσματος, ἐθαύμασε τὴν τέχνην καὶ τὴν σοφίαν τοῦ Θωμᾶ καὶ ἄρσέν τον κατὰ πολλὰ τὸ σχῆμα καὶ τὸ κατάθεμα τοῦ παλατίου καὶ ἐχάρη μεγάλως καὶ λέγει του, ὄντως ἀληθῶς μέγας τεχνίτης εἶσαι καὶ πρέπει σε νά δουλεύῃς βασιλέα. Τότε τοῦ ἔδωσε βίον περισσόν, χρυσίον καὶ ἀργύριον διὰ νά ἐτοιμάσῃ πάντα ὅσα τοῦ κάμουν χρεία, διὰ ἔξοδον τοῦ κτίσματος.

XIX. Καὶ ἐκεῖ ὅπου ἤθελε νά μισέψῃ ὁ βασιλεὺς, πάλιν λέγει του, θέλω σου στείλει καὶ ἄλλα ἀργύρια μετὰ ταῦτα μόνον νά ἰδῶ τι οἰκοδομήν θέλεις κάμει. Ὁ δὲ Θωμᾶς εἶπεν· ἐγὼ νά σοῦ κτίσω ἕνα παλάτιον, ὁποῦ ἡ ὠραιότητά του νά μὴν βρίσκεται εἰς ὄλον τὸν κόσμον. Τότε ὁ ἀπόστολος ὡς ἔλαβε τὸν βίον εἰς τὰς χεῖρας του, ἐπεριπάτει ἀπὸ τόπον εἰς τόπον καὶ ἐμοίραζεν εἰς τοὺς πτωχοὺς τὰ πρὸς τὴν χρείαν καὶ ἐδίδασκεν αὐτοὺς τὸν λόγον τῆς ἀληθείας καὶ ἐβάπτιζεν αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἐδειδε γοῦν καὶ πολλὰς ἐλεημοσύνας εἰς χήρας καὶ εἰς ὄρφανὰ καὶ ἐθεράπευσε αὐτοὺς καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη. Τὴν μὲν ψυχὴν μὲ τὸ ἅγιον βάπτισμα, τὸ δὲ σῶμα μὲ τὴν ἐλεημοσύνην καὶ ἔλεγεν αὐτοὺς· πάλιν τοῦ βασιλέως ὁ βίος εἰς τὸν βασιλέα μέλλει νά δοθῇ. Λοιπὸν ἀφοῦ ἐπέρασεν ἕνας χρόνος ἔστειλεν ὁ βασιλεὺς ἄνθρωπον, διὰ νά ὑπάγῃ νά ἰδῇ, ἂν ἴσως καὶ ἐτελειώθῃ τὸ παλάτιον ὑπὸ τοῦ Θωμᾶ. Ὅμως, παγένωντας ὁ ἀπεσταλμένος πρὸς τὸν Θωμᾶν, ἐρώτησεν αὐτὸν καὶ λέγει του· ὁ βασιλεὺς σε

χαιρετᾶ καὶ με ἔστειλεν νὰ σὲ ἐρωτήσω, ἂν ἐτελειώθη τὸ παλάτιον. Ὁ δὲ ἀπόστολος εἶπε πρὸς τὸν ἀπεσταλμένον· ὕπαγε εἰς τὸν βασιλέα καὶ εἰπέ του, ὅτι τὸ παλάτιον ἐκτίσθη, ὥσάν τὸ ἤθελεν, μόνον ἡ σκέπασις ἀπέμεινε καὶ ἔξοδον δὲν ἔχω καὶ εἰπέ πρὸς τὴν βασιλείαν του νὰ με στείλῃ καὶ ἄλλην ἔξοδον. Καὶ παγένωντας ὁ ἀπεσταλμένος εἶπεν αὐτῷ τὰ ὅσα τοῦ εἶπεν ὁ Θωμᾶς. Τότε ὁ βασιλεὺς τοῦ ἔστειλε καὶ ἄλλον βίον τοῦ ἀποστόλου καὶ ἔγραψέν του καὶ γράμμα οὕτως· ὃ ἡγαπημένε μου Θωμᾶ, ἰδοὺ ὅπου σὲ στέλλω καὶ ἄλλην ἔξοδον, μόνον νὰ γενῆς ἐπίμονος πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ παλατίου, νὰ τελειωθῇ με πᾶσα σπουδὴν καὶ ἐπιμέλειαν. Ὁ δὲ ἀπόστολος, ὡς ἐδέχθη πάλιν τὸν βίον, εὐχαρίστησε τὸν Θεὸν καὶ εἶπεν· εὐχαριστῶ σε Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ὅτι με ἐπούλησες, διὰ νὰ ἐλευθερωθοῦν πολλοὶ πτωχοὶ καὶ ἀπὸ τὴν πτωχείαν καὶ ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ διαβόλου καὶ ἀπὸ τῆς πλάνης τοῦ προσκαίρου κόσμου τούτου. Καὶ οὕτως πάλιν ἐμοίρασε καὶ ἐκείνων τὸν βίον εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ εὐχαρίστησε τὸν Θεὸν καὶ ἔλεγε πρὸς τοὺς παρεστῶτας· ὁ Κύριος τὰ οἰκονόμησεν, ἀδελφοί, αὐτὸς μοιράζει πᾶσα ἐνὸς τὴν τροφήν καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ τροφεὺς τῶν ὀρφανῶν καὶ τῶν χηρῶν καὶ ὄλων τῶν ἐλπίζόντων εἰς αὐτόν, παρηγορία καὶ ἄνεσις.

XX. Μετὰ δὲ ὀλίγον καιρὸν, ἔστειλεν ἀνθρώπους ὁ βασιλεὺς εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον, ὅπου τοῦ ἐπαράγγειλεν τὸν Θωμᾶν νὰ κτίσῃ τὸ παλάτιον, νὰ ἰδοῦν ἂν ἐτελειώθη. Τότε ὑπήγαν οἱ ἀπεσταλμένοι πρὸς αὐτόν, εἰς τὸν τόπον ὅπου τοὺς ἔστειλεν ὁ βασιλεὺς νὰ ἰδοῦν καὶ οὔτε παλάτιον εἶδον, οὔτε ξίλον, οὔτε ἄσβεστον, οὔτε πέτραν, ἀλλ' οὔτε μᾶστορα τινάν. Καὶ ὥσάν εἶδον ἔτζη ἐστράφησαν παρευθὺς ὀπίσω πρὸς τὸν βασιλέα καὶ λέγει του· κράτιστε βασιλεῦ, οὔτε παλάτιον ἐκτίσεν ὁ Θωμᾶς, οὔτε κἄν θεμέλιον παντελῶς ἔβαλεν, ἀλλὰ περιπατεῖ ἀπὸ κάστρον εἰς κάστρον καὶ ἀπὸ χώραν εἰς χώραν καὶ ἐμοίρασεν ὄλον τὸν βίον εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ τοὺς διδάσκει νὰ πιστεύουσι ἓνα νέον Θεόν, κάποιον Χριστόν. Καὶ μόνον με τὸ ὄνομα αὐτοῦ κάμνει πολλὰ θαύματα· ἀσθενημένους ἰατρῶει, δαιμονισμένους θεραπεύει, καὶ πᾶσαν ἄλλην ἀσθένειαν διδὲι ὑγίαν μόνον με τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ. Καὶ νομίζομεν νὰ μὴ εἶναι μάγος. Ἀλλὰ πάλιν ἀπὸ τὰ λόγια του καὶ ἀπὸ τὴν ταπεινωσιν καὶ τὴν συμπάθειαν ὅπου ἔχει, ὁμοιάζει ὅτι εἶναι δίκαιος ἄνθρωπος, ἢ ἀπόστολος Θεοῦ νέου, τὸν ὅποιον κηρύττει αὐτός. Καὶ πάντοτε νηστεύει καὶ προσεύχεται καὶ ποτὲ δὲν κάμνει κανένα ἄπρεπον ἔργον καὶ παντοδαπά φαγιὰ δὲν τρώγει, οὔτε κρασί πολὺ δὲν πίνει· καὶ ὄλην του τὴν ζωὴν ἓνα φέρεμα βαστᾶ καὶ τὸν χειμῶνα καὶ τὸ καλοκέρρι· καὶ ὅσους ἰατρῶσει ποτὲ πληρωμὴν δὲν πέρνει, ἀλλὰ μᾶλλον ὅσα ἔχει τὰ δίδει εἰς τοὺς πτωχοὺς. Τότε, ὡς ἤκουσεν ὁ βασιλεὺς τούτους τοὺς λόγους, ἐσκέπασεν τὸ πρόσωπόν του μαζῆ καὶ τὰ ὀμμάτιά του με τὸ χέρι του καὶ ἐστάθη πολλὴν ὥραν ὥσει νεκρός· καὶ ἀπὸ τὸν θυμὸν καὶ τὴν λύπην του ἐστάθη ἀφῶνος πολλὴν ὥραν.

XXI. Καὶ ὥσάν ἑκαταπράυνεν ὁ θυμὸς του ὀλίγον, ἔστειλε νὰ φέρουν τὸν

Ἄβανην τὸν πραγματευτήν, ὅπου τοῦ τὸν ἤφερον, καὶ ἐπρόσταξε νὰ φέρουσιν καὶ τὸν Θωμᾶν ἔμπροσθέν του. Καὶ παρευθὺς ὁ λόγος ἔργον ἐγένετο. Καὶ ὡσάν ἤλθαν ἔμπροσθεν αὐτοῦ καὶ οἱ δύο λέγει πρὸς τὸν Θωμᾶν ὁ βασιλεὺς· ἔκτισες τὸ παλάτιον; Ὁ δὲ Θωμᾶς¹⁾ ἀπεκρίθη· ναὶ βασιλεῦ, ἔκτισά το. Καὶ ὁ βασιλεὺς εἶπε, πότε νὰ ὑπᾶμεν νὰ τὸ ἰδοῦμεν; Καὶ ὁ Θωμᾶς εἶπε· τώρα δὲν εἶναι καιρὸς, ὦ βασιλεῦ, νὰ τὸ ἰδῆς, διότι δὲν σὲ κάμνει χρεία. Λέγει του ὁ βασιλεὺς, ἂν δὲν μὲ ἔκαμνε χρεία δὲν σοῦ ἔδίδα τόσον βίον νὰ τὸν ἐξοδιάσῃς διὰ νὰ μοῦ τὸν κτίσῃς, μόνον συκώσου νὰ ὑπάγωμεν νὰ μοῦ τὸ δεῖξῃς. Ὁ δὲ ἀπόστολος εἶπεν, δὲν σοῦ εἶπα, ὦ βασιλεῦ, πῶς δὲν εἶναι δυνατόν νὰ τὸ ἰδῆς; Διότι δὲν εἶναι ἐδῶ εἰς τὸν κόσμον ἐτοῦτον, ἐπειδὴ ἐδῶ ἔχει περισσά, ἀλλὰ εἰς τὸν μέλλοντα αἰῶνα θέλεις τὸ ἰδῆ νὰ μὲ εὐχαριστήσῃς περισσά. Τότε ὁ βασιλεὺς εἶπεν, ἐγὼ τὸν ἐρωτῶ καὶ τὸν λέγω διὰ τὸ παλάτιον καὶ αὐτὸς μοῦ λέγει παραμύθια. Σύρτε νὰ τοὺς βάλετε καὶ τοὺς δύο εἰς τὴν φυλακὴν, νὰ τοὺς μάθω νὰ μὴ γελοῦν τοὺς βασιλεῖς, ἕως οὗ νὰ συλλογισθῶ τί θάνατον νὰ τοὺς δώσω. Τότε ὑπήγγενεν ὁ Θωμᾶς μὲ μεγάλην χαρὰν εἰς τὴν φυλακὴν μὲ τὸν Ἄβανην καὶ τοῦ ἔλεγεν μὴν πικραίνεσαι οὔτε νὰ δειλιάσῃς ποσῶς, ἀλλὰ πιστεῦε τῷ Θεῷ μου καὶ δὲν θέλεις φοβηθεῖς ἀπὸ κανέναν ἄνθρωπον. Καὶ ἐὰν πιστεύσῃς ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου, θέλεις ἐλευθερωθεῖν καὶ ἀπὸ τὸν μάταιον κόσμον, νὰ ἀπολαύσῃς τὰ αἰῶνια ἀγαθὰ καὶ ζῶν αἰῶνιον θέλεις κληρονομήσει. Ταῦτα τὰ λόγια, ὡς ἤκουσεν ὁ Ἄβανης ἀπὸ τὸν ἀπόστολον Θωμᾶν, ἔκατανύγει τῇ καρδίᾳ καὶ ἐπέστρεψεν εἰς θεογνωσίαν. Καὶ μέσα εἰς τὴν φυλακὴν ἐδόξαζον τὸν Θεὸν καὶ ἠψυχάριστον. Λοιπὸν, ὁ βασιλεὺς εἶχεν ἀδελφὸν καὶ τὸν ἀγάπα κατὰ πολλὰ· καὶ ἀγάπα καὶ ἐκείνον κατὰ πολλὰ τὸν βασιλέα. Ὁ δὲ, ὡς ἤκουσε τοῦ ἀδελφοῦ του τὴν ζημίαν, ἐπικράνθη μεγάλως, τόσον ὥστε ἀπὸ τὴν λύπην του ἠσθένησε μεγάλως καὶ ἔπεσεν εἰς τὸ στρῶμα. Καὶ τόσον βαρῆα ἠσθένησεν, ὅτι ἤλθεν ἕως θανάτου. Ὁ δὲ βασιλεὺς, ὡς ἤκουσε τὸ ἐξαφνικὸν τοῦ ἀδελφοῦ του, πῶς εἶναι εἰς τὸν θάνατον, ἔτρεξε μετὰ βίας νὰ προφθάσῃ τὸν ἀδελφόν του ζωντανόν. Καὶ ἐρχόμενος ὁ βασιλεὺς, ἐσύκωσε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ ὁ ἀσθενής, ἐκεῖ ὅπου ἐκείτε τον εἰς τὸ στρῶμα καὶ θεωρεῖ τὸν ἀδελφόν του τὸν βασιλέα καὶ λέγει του· ἀδελφε ἡγαπημένε, ἰδοὺ ἐγὼ ἀποθῆνω καὶ τὰ πράγματα τοῦ ὀσπητιοῦ μου καὶ ὅλον μου τὸν βίον εἰς τὰς χεῖρας σου τὰ παραδίδω. Ὅμως νὰ ἡξεύρῃς πῶς ἀπὸ τὸ πολὺ μου πικρὸν ἀποθῆνω. Διότι, ἀφοῦ τὸ ἤκουσα πῶς σὲ ἐγέλασεν ὁ Θωμᾶς καὶ σοῦ ἐξόδιασε τόσον βίον, διὰ νὰ κτίσῃ τὸ παλάτιον, ἐκείνη ἡ πίκρα μὲ ἐθανάτωσεν. Λοιπὸν, ἀδελφε μου ἡγαπημένε, μεγάλας παιδεύσεις καὶ πολλὰς τιμωρίας νὰ κάμῃς εἰς αὐτὸν τὸν μάγον τὸν Θωμᾶν καὶ εἰς τὸν Ἄβανην τὸν πραγματευτήν, ὅπου

1. Ἐν τῷ χειρογράφῳ ἀρχικῶς ἀναφέρετο «ὁ δὲ βασιλεὺς» τοῦτο διορθώθη μεταγενεστέρως ὑπὸ ἐτέρας χειρὸς.

σου τὸν ἤφεραν, διὰ νὰ μάθουν καὶ ἄλλοι νὰ μὴν γελοῦν τοὺς βασιλεῖς. Ταῦτα, ὡς ἤκουσεν ὁ βασιλεὺς, ἔκλαυσεν καὶ λέγει πρὸς τὸν ἀδελφόν του· ὦ ἠγαπημένε μου ἀδελφέ, μόνον μὴν πικραίνεσαι, μόνον νὰ δώση ἡ τύχη μας νὰ συκωθῆς καὶ ἐγὼ ἐκεῖνον τὸν Θωμᾶν τὸν πλάνον νὰ τὸν ἐγδάρω ζωντανόν.

XXII. Καὶ ἐκεῖ ὁποῦ ἐσυντόχενεν ὁ βασιλεὺς ἐξεψύχησεν ὁ ἀδελφός του. Καί, Θεοῦ οἰκονομία, παρευθὺς ἐπῆραν οἱ ἄγγελοι τὸν ἀδελφόν του, ἤγουν τὴν ψυχὴν του εἰς τὸν παράδεισον, καὶ τῆς ἔδειχναν τὴν ὠραιότητα καὶ τὴν εὐμορφίαν, ὁποῦ ἔχει καὶ τὰ εὐμορφα κατοικητήρια. Ὅμως, ἐρώτισαν αὐτὸν καὶ εἶπαν του, ποῦ θέλεις νὰ κατοικήσης ἀπ' αὐτὰ ὅλα ὁποῦ εἶδες; Ὁ δὲ ἀδελφός τοῦ βασιλέως εἶδεν ἕνα ὑψηλὸν παλάτιον, κατὰ πολλὰ ὠραιότατον καὶ λέγει πρὸς τοὺς ἀγγέλους· παρακαλῶ σας, κύριοί μου, ἐπάρετέ με νὰ ἰδῶ καὶ ἐκεῖνο τὸ παλάτιον. Τότε οἱ ἄγγελοι ἐπῆραν αὐτὸν καὶ εἶδεν το. Καὶ ὡς τὸ εἶδεν ἐθαύμασεν εἰς τὴν ὠραιότητα ὁποῦ εἶχε, διότι ἦτον ὀλόχρυσον καὶ οἱ τεῖχοι του ἦτον ἀπὸ λίθους τιμίους. Καὶ ἐξεπλάγει ἀπὸ τὴν εὐμορφίαν καὶ τὴν λαμπρότητα ὁποῦ εἶχεν. Καὶ ἐμπροσθεν τοῦ παλατίου ἦτον περιβόλι θαυμαστόν, μὲ πολλῶν λογίων δένδρα ἐξαιρέτα καὶ ὠραιώτατα. Καὶ ἀπὸ τὴν εὐωδιαν ἐκείνην ἀγάλλετον. Καὶ μέσα εἰς τὸ περιβόλι ἔτρεχαν τέσσαρα ποτάμια βασιλικά. Καὶ τὸ εἶδεν ὁ ἀδελφός τοῦ βασιλέως ἐξεπλάγει καὶ ἐθαύμασεν. Τότε λέγει πρὸς τοὺς ἀγγέλους· κύριοί μου, ὅλα καλά καὶ εὐμορφώτατα εἶναι, ὁποῦ νοῦς ἀνθρώπινος δὲν δύναται νὰ καταλάβῃ. Πλὴν ἀπὸ ὅλα, ἐτοῦτο τὸ παλάτιον μὲ ἄρεσεν καὶ παρακαλῶ σας, κύριοί μου, αὐτοῦ νὰ μὴ ἀφήσεται εἰς ἕνα μέρος νὰ κατοικήσω, ὅτι πολλὰ μὲ ἄρεσεν. Οἱ δὲ ἄγγελοι εἶπον πρὸς αὐτόν· μετὰ χαρᾶς εἰς ὅποιον ἄλλο παλάτιον νὰ σὲ βάλωμεν, ὅμως εἰς αὐτὸ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ σοῦ τὸ δώσωμεν, διότι εἶναι τοῦ ἀδελφοῦ σου τοῦ βασιλέως, τὸ ὅποιον τοῦ ἔκτισεν ὁ Θωμᾶς, ὁποῦ ἔχει εἰς τὴν φυλακὴν. Τότε εἶπε πρὸς τοὺς ἀγγέλους ὁ ἀδελφός τοῦ βασιλέως· παρακαλῶ σας, κύριοί μου, ἀφήτε με νὰ ὑπάγω πρὸς τὸν βασιλέα τὸν ἀδελφόν μου νὰ τὸ ἀγοράσω.

XXIII. Οἱ δὲ ἄγγελοι πάλιν ἐγίρησαν τὴν ψυχὴν του εἰς τὸ κορμί του. Καὶ ἐκεῖ ὁποῦ ἠτοίμαζαν νὰ τὸν θάψουν καὶ ἐνδυναν τὰ βασιλικά αὐτοῦ ἱμάτια καὶ ἔκλαιον ὄλοι, μικροὶ καὶ μεγάλοι, καὶ ὁ βασιλεὺς ὀδύρετον καὶ ἀνάσπα τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ἐκ τῆς μεγάλης λύπης, ἐσυκώθη ὁ νεκρὸς καὶ ἐκάθησεν καὶ ἔτριβε τοὺς ὀφθαλμούς του, ὡσάν ἀπὸ ὕπνου καὶ παρευθὺς ἔκραζεν· ποῦ εἶναι ὁ βασιλεὺς ὁ ἀδελφός μου; Οἱ δὲ παρεστῶτες, ὡς εἶδον τὸ θάψμα, ἔφριξαν καὶ ἔμειναν ἐξεστικοὶ καὶ ἔδωσαν λόγον εἰς τὸν βασιλέα, ὁ ὁποῖος ἐκάθετο καὶ ἔκλαιεν καὶ εἶπον· μὴν κλαίεις, ὦ βασιλεῦ, διότι ὁ ἀδελφός σου ἀνέζησε καὶ σὲ γιρεύει. Ἀκούωντας δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς ἐξεπλάγη ἐπὶ τῷ θαύματι. Καὶ ἀπὸ τὴν πολλὴν λύπην καὶ τὴν χαρὰν δὲν ἐδύνητο νὰ περιπατήσῃ καὶ μετὰ βίας ὑπῆγεν. Καὶ ὡς εἶδεν αὐτὸν καθήμενον, ἔπεσεν

ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ καὶ ἔκλαιεν. Τότε ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ εἶπε πρὸς τὸν βασιλέα· ὦ κύριέ μου, ἐγὼ πάντοτε εἶ τι σοῦ ἐζήτησα ἀπὸ τὴν βασιλείαν σου ποτὲ δὲν με τὸ ἐκράτησες, πλὴν καὶ τώρα ἓνα ζήτημα ἔχω ἀπὸ τὴν βασιλείαν σου καὶ παρακαλῶ σε νὰ μὴ τὸ ὑστερίσῃς ἐμένα. Τότε λέγει του ὁ βασιλεὺς· γλυκυτότέ μου ἀδελφέ καὶ περιπόθητε, μετὰ πάσης χαρᾶς, διότι ἠξεύρης πῶς πάντοτε πολλὴν ἀγάπην εἶχα εἰς ἐσένα. Καὶ πάλιν ἐσύ, διὰ νὰ πικρανθῆς εἰς τὴν ζυμίαν μου, ἐκατηλθες εἰς θάνατον· πλὴν ζήτησόν με εἶ τι θέλεις ἕως ἡμίσου τῆς βασιλείας μου νὰ σοῦ τὸ δώσω. Τότε λέγει ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ· πρῶτον θέλω νὰ με βεβαιώσῃς μετ' ὄρκου νὰ μὴν παρέβῃς τὸν λόγον σου καὶ μετὰ ταῦτα νὰ σὲ τὸ εἰπῶ. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐποίησεν ὄρκον φρικτὸν πρὸς τὸν ἀδελφόν του, ἵνα εἶ τι ζήτημα ζητήσῃ ἀπὸ ὅλην του τὴν βασιλείαν νὰ τοῦ τὸ δώσῃ καὶ νὰ μὴν τοῦ τὸ ὑστερήσῃ. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἔκαμεν ὄρκον φρικτὸν πρὸς τὸν ἀδελφόν αὐτοῦ, εἶ τι ζήτημα ἔχει ἀπὸ ὅλην του τὴν βασιλείαν νὰ τοῦ τὸ δώσῃ καὶ νὰ μὴν τοῦ τὸ ὑστερήσῃ⁽¹⁾. Ὁ δὲ εἶπε πρὸς αὐτόν· θέλω, ἀδελφέ μου καὶ βασιλεῦ, νὰ με πουλίσης τὸ παλάτιον, ὅπου ἔχεις εἰς τοὺς οὐρανοὺς. Λέγει του ὁ βασιλεὺς· ἐγὼ παλάτιον εἰς τοὺς οὐρανοὺς δὲν ἔχω. Λέγει δὲ αὐτῷ· ναί, βασιλέα μου, ἔχεις παλάτιον εἰς τοὺς οὐρανοὺς; Λέγει του πάλιν ὁ βασιλεὺς· καὶ ποῦ τὸ ἦῤρα ἐγὼ τὸ παλάτιον εἰς τοὺς οὐρανοὺς; Ἐγὼ δὲν ἔχω ἀδελφέ τοιοῦτον πρᾶγμα οὔτε τὸ ἠξεύρω οὔτε εἶδῃσιν παντελῶς ἔχω. Πάλιν λέγει του· τὸ παλάτιον ὅπου σοῦ ἔκτισεν ὁ Θεωμᾶς ὁ χριστιανός, τὸν ὅποιον ἔχεις εἰς τὴν φυλακὴν καὶ βούλῃσαι νὰ τὸν θανατώσῃς. Αὐτὸ τὸ παλάτιον γυρεύω νὰ με πουλίσης. Καλὰ σοῦ ἔλεγεν, ἀδελφέ μου, πῶς ἐδῶ δὲν σὲ κάμνει χρεία, διότι ἐδῶ εἰς τὸν κόσμον ἐτοῦτον ἔχεις πολλὰ κοί ἐσύ, ἀδελφέ μου, δὲν τοῦ ἐπίστευσες, ἀλλὰ ἐθάρρεις πῶς σὲ περιπαίζει καὶ τὸν ἔβαλες εἰς τὴν φυλακὴν καὶ πολλὰ ἔσφαλες καὶ ἐγὼ διὰ τὴν ἀγνωσίαν μου ἐπικράνθηκα εἰς τὴν ζημίαν, τάχα ὅπου σὲ ἐζημίωσεν, καὶ ἐκατηλθα εἰς θάνατον. Τότε ὁ βασιλεὺς λέγει πρὸς τὸν ἀδελφόν του· ὦ ἠγαπημένε μου ἀδελφέ, παρακαλῶ σε, διηγῆσου μου περὶ τοῦ παλατιοῦ ἐκείνου, ποῦ εὐρίσκειται καὶ πῶς τὸ ἠξεύρεις; Ὁ δὲ ἀδελφὸς αὐτοῦ λέγει· ὦ βασιλεῦ, εἶδες πῶς ἀπὸ τὴν λύπην μου καὶ ἐγὼ ἐκατηλθα εἰς θάνατον. Καὶ ἀφοῦ ἐχώρισεν ἡ ψυχὴ τοῦ σώματός μου, ἦλθον δύο τινὲς καὶ ἔλαβον αὐτὴν καὶ ὑπήγαγαν τὴν ἕως εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ εἶδα ἐκεῖ παλάτια πολλὰ, εὐμορφα καὶ ἐξαιρετα τόσον, ὅτι ἐθαύμασα τὴν ὠραιότητά τους. Οἱ δὲ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι μὲ ἐρωτοῦσαν εἰς ποῖον μὲ ἀρέσκει νὰ κατοικήσω. Εἶδα δὲ ἐκεῖ καὶ ἓνα παλάτιον ὑψηλότερον, ἀπὸ μακρόθεν καὶ ἐπαρακάλεσά τους νὰ με πάρουν νὰ τὸ ἴδῶ. Ἐκεῖνοι δὲ ἔκαμαν τὸ θέλμά μου καὶ με ἐπήραν καὶ εἶδατο. Καὶ ὡς τὸ εἶδα ἐθαύμασα καὶ ἐξεπλάγηκα. Πῶς δὲ νὰ τὸ διηγηθῶ δὲν δύνομαι, διότι εἰς αὐτὸν τὸν κόσμον δὲν εἶναι τίποτε πρᾶγμα νὰ τὸ παρομοιάσω. Ὅμως νὰ σοῦ

(1) Ἐπανάληψις ἐκ παραδρομῆς τοῦ συγγραφέως.

εἰπῶ ὅσον εἶναι τῆς δυνάμεώς μου· ἦτον ὄλον λαμπρόν, ὡσάν χρυσίον καθαρόν καὶ οἱ τεῖχοι ἦτον λαμπροί, ὡσάν τοὺς λίθους τοὺς τιμίους, ὁποῦ εἶναι εἰς τὸν κόσμον ἐτοῦτον, ἦγουν διαμάντια, ρουμπία, μπαλαόσσα, σμαράγδια καὶ ζαφύρια. Τὴν δὲ σύνθεσιν, ὁποῦ εἶχε καὶ τὰ γυρίσματα, τὶς νὰ διηγηθῆ, διότις ἦτον τόσον τεχνικὰ καὶ ὠραιότατα, ὁποῦ εἰς αὐτὸν τὸν κόσμον δὲν εἶναι. Καὶ ἔμπροσθεν τοῦ παλατίου ἦτον ἓνα περιβόλι θαυμαστὸν καὶ ἐξαιρετόν. Καὶ τὶς νὰ διηγηθῆ τὰ εὐκαρπα ἐκεῖνα καὶ παντοδοπα δένδρα. Τὴν εὐωδιαν τῶν βοτάνων, τὴν πανεξαιρετόν, ὁποῦ εἰς αὐτὸν τὸν κόσμον δὲν εἶναι τέτοια εὐωδία καὶ ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἔτρεχαν τέσσαρα ποτάμια βασιλικὰ καὶ θαυμάσια. Καὶ ἐγώ, ὡς τὸ εἶδα ἐκεῖνο τὸ παλάτιον, μὲ ἄρεσε κατὰ πολλὰ, ὑπὲρ τὸ μέτρον καὶ εἶπα πρὸς αὐτοὺς κύριοί μου, παρακαλῶ σας νὰ μὲ ἀφήσετε νὰ κατοικήσω εἰς ἓνα μέρος αὐτοῦ τοῦ παλατιοῦ. Αὐτοὶ δὲ εἶπον μοι· δὲν εἶναι δυνατόν διότι εἶναι τοῦ ἀδελφοῦ σου τοῦ βασιλέως, τὸ ὁποῖον τοῦ ἔκτισεν ὁ Θεωμᾶς ὁ χριστιανός, διὰ τὸ ὁποῖον τὸν ἔβαλεν καὶ εἰς τὴν φυλακὴν. Ἐγὼ δὲ, βασιλεῦ, ἐπαρακάλεσά τους, νὰ μὲ ἀφίσουν νὰ ἔλθω πρὸς τὴν βασιλείαν σου, νὰ τὸ ἀγωγάσω. Καὶ οὕτως, ἔφεραν τὴν ψυχὴν μου καὶ τὴν ἔβαλαν εἰς τὸ σῶμα μου. Καὶ τώρα, διὰ τοῦτο, πολλὰ σὲ παρακαλῶ νὰ μὲ τὸ πουλίσης καὶ ἔπαρε ὅσιν τιμὴν θέλεις.

XXIV. Τότε, ὡς ἤκου ὁ βασιλεὺς τὰ λόγια ταῦτα, ἐθαύμασε καὶ εἶπεν εἰς τὸν ἑαυτὸν του· ἀληθῶς καλὰ μοῦ ἔλεγεν ὁ Θεωμᾶς, πῶς δὲν εἶναι καιρὸς νὰ τὸ ἰδῶ καὶ ὅτι δὲν μοδκάνει χρεια εἰς ἐτοῦτον τὸν κόσμον, μόνον ὅταν ἀποθάνω θέλω τὸ ἰδεῖ καὶ ἐγὼ δὲν τοῦ ἐπίστευα, μόνον τὸν ἐφυλάκωσα. Καὶ λέγει πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ· ἀληθῶς, ἀδελφέ, ἐγὼ τοῦ ἔκαμα ὄρκον, ὅτι ζητήματα ζητήσεις ἀπὸ τὴν βασιλείαν μου ὄλην, νὰ σοῦ τὸ δώσω καὶ ἕως ἡμίσου τῆς βασιλείας· καὶ εἰς αὐτὸν τὸν ὄρκον στέκομαι, ἵνα ὅτι μὲ ζητήσης ἀπὸ ὅλα μου τὰ ὑπάρχοντα νὰ σὲ τὸ δώσω, ἂν θέλῃς καὶ ὄλον μου τὸν βίον, ὅμως τὸ ζήτημα αὐτὸ δὲν εἶναι τῆς δυνάμεώς μου, μήτε εἶναι τρόπος νὰ τὸ πουλίσω, διότι μοῦ κάμνει καὶ ἐμένα χρεια, ὅταν ἀποθάνω νὰ κατοικήσω εἰς αὐτὸ καὶ ἄμποτες νὰ ἀξιωθῶ καὶ ἐγὼ ὁ ἁμαρτωλὸς νὰ τὸ ἀπολαύσω. Ὅμως, ἀδελφέ μου, μὴ λυπᾶσαι καὶ πικραίνεσαι, διότι ὁ κτίστης, ὁποῦ ἔκτισεν ἐκεῖνο τὸ παλάτιον, εἶναι εἰς τὴν φυλακὴν καὶ τώρα νὰ στείλω νὰ τὸν εὐγάλω καὶ δόσε του ἔξοδον καὶ θέλει σου κτίσει ἄλλο. Καὶ παρευθὺς, ἔστειλε καὶ εὐγαλε τὸν Θεωμᾶν καὶ τὸν Ἀβάνην, τὸν πραγματευτήν, ἀπὸ τὴν φυλακὴν καὶ λέγει πρὸς τὸν Θεωμᾶν· νὰ μὲ συγχωρέσης, ὅτι ἔσφαλλα εἰς ἐσένα καὶ ἐκεῖ ὁποῦ ἔπρεπε νὰ σοῦ χαρίσω μεγάλα χαρίσματα καὶ δωρεάς, ἐγὼ σὲ ἐφυλάκωσα. Καὶ ἐδιηγήθη πάντα, περὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, πῶς ἀνέβη εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ εἶδε τὸ θαυμαστὸν ἐκεῖνο παλάτιον καὶ πῶς τοῦτο ζητεῖ νὰ τὸ πουλίση καὶ τὰ ἐπίλοιπα, ὅσα εἶδε, τὰ ἐδιηγήθη καταλεπτῶς. Ὡς δὲ ἤκουσεν ὁ Θεωμᾶς ταῦτα, παρὰ τοῦ βασιλέως, ἐστράφη πρὸς τὸν Ἀβάνην καὶ λέγει του· δὲν σοῦ ἔλεγα νὰ μὴν πικραίνεσαι καὶ ὁ Θεὸς εἶναι βοηθός; Τότε

ἐσύκωσε τὰς χεῖρας του ὁ ἀπόστολος καὶ εἶπεν· εὐχαριστῶ σοι Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁποῦ οἰκονομᾷς καὶ προσποιεῖσαι τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων.

XXV. Καὶ ὁ βασιλεὺς εἶπε· δοῦλε, τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, διδάξέ μας τὸν Θεόν, ὁποῦ σέβεται καὶ κηρύττει, νὰ πιστεῦσωμεν καὶ ἡμεῖς, ὅτι αὐτὸς εἶναι ἀληθινὸς Θεὸς καὶ πλὴν αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἕτερος. Τότε ὁ ἀπόστολος ἐκατήχησεν αὐτοὺς καὶ τοὺς ἐβάπτισεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Τὸν βασιλέα καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ καὶ ὄλον του τὸν ὑπήκοον ἐβάπτισε καὶ ἐπίστευσαν ὅλοι εἰς τὸν Χριστόν⁽¹⁾.

Καὶ ἐδίδαξαν αὐτοὺς τὸν λόγον τῆς ἀληθείας λέγων· νὰ ἡξεύρετε, πῶς ἐξ ἀρχῆς ἐπλασεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν ἐβαλεν εἰς ἐκεῖνον τὸν παράδεισον, ὁποῦ τοῦ βασιλέως ὁ ἀδελφὸς εἶδεν· καὶ βασιλέα τὸν ἔκαμε εἰς ὅλα του τὰ ποιήματα καὶ τὸν ἐπαρήγγειλε μόνον καὶ μιὰν ἐντολὴν νὰ φυλάξῃ, ἡγουν ἀπὸ πᾶσα ξύλον, ὁποῦ εὐρίσκεται εἰς τὸ παράδεισον νὰ φάγῃ, ἀπὸ δὲ τὸ ξύλον τῆς γνώσεως νὰ φυλάγεται νὰ μὴ φάγῃ· εἰ δὲ ὅποιον ὦραν φάγῃ, εὐθὺς θέλει ἀποθάνῃ. Ὁ δὲ πρωτόπλαστος καὶ προπάτωρ ἡμῶν Ἀδάμ δὲν ἐφύλαξε τὴν ἐντολὴν του καὶ παρευθὺς ἐδιώχθη ἀπὸ τὸν παράδεισον. Καὶ διατὶ τὸν ἐπρόσταξε νὰ μὴ φάγῃ; Διατὶ νὰ ἡξεύρῃ πῶς ἔχει αὐθéntην εἰς τὴν κεφαλὴν του, διὰ νὰ ἐγνωρίζῃ πῶς ἔχει Θεὸν καὶ ποιητὴν, καὶ φοβᾶται, νὰ μὴν ὑπεριφανευθῇ, διότι τὸν ἔκαμε βασιλέα εἰς ὅλα του τὰ κτίσματα καὶ ἄλλος δὲν ἦτον μεγαλειότερος εἰς τὸν κόσμον ἀπὸ τὸν Ἀδάμ καὶ ὅλα τὰ ποιήματα τὸν ὑποτάσσονται, καὶ διὰ τοῦτο τὸν ἐπρόσταξε νὰ μὴ φάγῃ, διὰ νὰ εἰδῇ, ἂν φυλάσῃ τὴν ἐντολὴν του. Αὐτὸς δὲ, ὡσάν ἐπαρέβη, δὲν ἠθέλησε νὰ εἰπῇ πῶς ἐσφαλέν, μόνον ἔρριξε τὴν ἀφορμὴν εἰς τὴν Εὐαν, καὶ εἶπε πῶς αὐτὴ τὸν ἐπλάνεσε καὶ ἔφαγεν. Καὶ οὔτε ἡ Εὐα δὲν ἠθέλησε νὰ εἰπῇ καὶ αὐτὴ πῶς ἐσφαλε, μόνον εἶπεν, ὁ ὄφις μὲ ἐξεπλάνεσεν. Καὶ ἀληθῶς ὁ ὄφις τὴν ἐπλάνεσεν, πλὴν ἂν δὲν ἠθελε τοὺς παραγγεῖλη, δὲν εἶχαν πταίσιμον. Καὶ διὰ τοῦτο τοὺς ἐδίωξεν⁽²⁾ ἀπὸ τὸν παράδεισον, διατὶ τὸν λόγον τοῦ ὄφως ἐπίασαν, τὸ δὲ πρόσταγμα τοῦ Θεοῦ δὲν ἐφύλαξαν· διὰ τοῦτο καὶ δικαίως ἐδιώχθησαν. Ἦτον δὲ καὶ συνεργεῖα καὶ φθόνος τοῦ ἑωσφόρου, ὁποῦ ἐξέπεσεν ὁ Ἀδάμ. Ὅμως, ἂν ἠθελε φυλάξῃ τὸ πρόσταγμα τοῦ Θεοῦ, δὲν ἐδύνητον ὁ διάβολος νὰ τὸν πειράξῃ, διὰ τοῦτο ἐξέπεσεν ἀπὸ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ καὶ ἐδιώχθη ἀπὸ τὸν παράδεισον καὶ ἔλαβε καὶ κατάραν ἀπὸ τὸν Θεόν, νὰ τρώγῃ τὸ ψωμί του μὲ τὸν ὕδρον του, νὰ εἶναι ἡ γῆ κατηραμένη εἰς τὰ ἔργα του καὶ νὰ φυτρώνῃ ἀγκάθια. Καὶ ὡσάν εὐγῆκεν ἀπὸ τὸν παράδεισον, πλέον δὲν ἐδύνητο νὰ σέβῃ μέσα. Μετὰ δὲ ταῦτα, τὸ γένος ὄλον τοῦ Ἀδάμ εἶχεν ἐχθραν μὲ τὸν Θεόν. Λοιπόν, ἕως καμπόσαις γενεαῖς ἐγνωρίζαν τὸν Θεόν, μετὰ δὲ ταῦτα ἔγιναν ἀποστᾶται καὶ δὲν ἔκαμαν τὰ θελήματα τοῦ Θεοῦ μόνον ἐδώ-

(1). Ἐνταῦθα διακόπτεται ἡ ἐξάρτησις ἐκ τοῦ παραδεδομένου κειμένου.

(2). Τὸ χειρόγραφον ἔχει ἐκ παραδρομῆς «ἐδίωξεν».

θησαν εἰς τὰ κοσμικά, νὰ τρώγουν καὶ νὰ πίνουν καὶ νὰ πορνεύουν καὶ τελειῶς ἀστόχησαν τὸν Θεόν. Τόσον, ὅτι ἐθυμώθη ὁ Θεὸς καὶ ἤθελε νὰ ἐξαλειψῇ τὸ γένος ὅλον τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τὴν γῆν καὶ πάλιν ἡ ἐλεημοσύνη του δὲν ἀψῆσε. Καὶ ἔκαμε τὸν κατακλυσμὸν καὶ ἐφύλαξε μόνον τὸν Νῶε με τοὺς υἱοὺς του, διὰ νὰ μὴν ἐξαλειφθῇ παντελῶς τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων. Καὶ πάλιν, ἀπὸ τὸ γένος τοῦ Νῶε, ἐγίνε δευτέρος κόσμος. Καὶ δὲν ἐπέρασε πάλιν πολὺς καιρὸς καὶ ἀστόχησαν τὸν Θεόν. Ὑστερον δέ, ἀπὸ τοῦ Ἄβραάμ τὸ γένος μόνον ἐγνώρισαν τὸν Θεόν, τὰ δὲ λοιπὰ ἔθνη ἐπροσκυνοῦσαν τὰ εἰδῶλα, οἱ μὲν τὸν ἥλιον, οἱ δὲ τὴν σελήνην, ἄλλοι δὲ πάλιν τὸν Κρόνον καὶ ἄλλοι τὸν Ἑρμῆν καὶ ἄλλοι πέτραις καὶ ξίλα καὶ ἄλλα ὅμοια ἔργα τῶν ἀνθρώπων. Καὶ ἔπεσαν εἰς μεγάλην πλάνην καὶ τὸν πλάσαντα αὐτοὺς Θεὸν δὲν ἐπίστευαν, μόνον τὰ ἔργα τῶν χειρῶν τους. Καὶ ἀγάπησεν ὁ Θεὸς τὸ γένος τοῦ Ἄβραάμ καὶ αὐξήσεν αὐτὸ καὶ τὸ ἐπλήθυνεν, ὡς τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ καὶ ὡς τὴν ἄμμον τῆς θαλάσσης. Ὑστερον δὲ πάλιν, διὰ τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν, ἔκαμῃ τους σκλάβους εἰς τὴν Αἴγυπτον. Καὶ πάλιν ἐλεημονήθη τους καὶ ἔστειλε τὸν Μωϋσῆν ἐν χειρὶ κραταιᾷ καὶ ἐν βραχίονι ὑψηλῷ καὶ ἐλευθέρωσέν τους καὶ ἔδωσέ τους τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας καὶ πολλὰ θαύματα ἔκαμεν εἰς αὐτοὺς καὶ πολλὰς εὐεργεσίας. Καὶ αὐτοὶ πάλιν τὸν ὕβριζαν καὶ ἀθετοῦσαν τὰς ἐντολάς του καὶ τὰ προστάγματά του καὶ ἔσμιγαν μετὰ τὰ ἔθνη καὶ ἔκαμαν τὰ θελήματά τους καὶ τὰ καμώματά τους. Μετὰ δὲ ταῦτα ἔστειλε προφήτας καὶ ἐπροέλεγαν, πῶς θέλει νὰ ἔλθῃ ὁ Μεσίας Χριστός, ὁ Υἱὸς του, νὰ τοὺς ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ διαβόλου καὶ αὐτοὶ τοὺς προφήτας δὲν ἐπίστευσαν, οὕτε τοὺς λόγους τους ἤκουον. Καὶ ἄλλους μὲν ἐπρίονίζαν καὶ ἄλλους ἐλιθοβόλησαν.

Θεωρῶντας δὲ ταῦτα ὁ πανάγαθος Θεός, πῶς ὅσοι ἀποθένουν ὑπάγουν ὅλοι εἰς τὴν κόλασιν, διὰ τὴν ἀμαρτίαν τοῦ Ἀδάμ, ὁποῦ ἐκλείσθη ὁ παράδεισος, ἐλυπήθη πάλιν τὸ πλάσμα του, τὰ ἔργα τῶν χειρῶν του, καὶ ἔστειλε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ καὶ ἐγένε ἀνθρώπος τέλειος δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἐφόρεσε σάρκα, μόνον μετὰ τὸν λόγον τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριήλ, εἰς τὴν κοιλίαν τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας, χωρὶς σπορᾶν ἀνδρὸς καὶ ἐγέννησεν αὐτὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν μονογενῆ, τὸν γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰῶνων, ὑπ' αὐτοῦ μόνου τοῦ Πατρὸς καὶ μετὰ τὸ γεννησθαι αὐτὸν πάλιν παρθένος ἔμεινε, ὡς τὸ πρότερον. Καὶ ἐσπαργάνωσε αὐτὸν καὶ ἐθύλασεν αὐτὸν καὶ ἐγένε τέλειος ἀνθρώπος ὡσὰν καὶ ἡμᾶς. Καὶ ἔφαγε καὶ ἔπινε καὶ ἐκοιμήτο καὶ ἐκουράζετο καὶ ἐπίνασε καὶ ἐδίψασε καὶ ἐκρύωσε καὶ πάντα ὅσα ὁ ἀνθρώπος κάμνει ἔκαμε, πλὴν χωρὶς ἀμαρτίας. Καὶ ἐτελειώθη τὸ ρηθὲν ὑπὸ τοῦ προφήτου, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ, καὶ ἐδίδασκεν ἐν ταῖς συναγωγαῖς καὶ οὐκ ἐπίστευον αὐτοῦ. Ἐβαπτίσθη δὲ ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ προδρόμου ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ποταμῷ, διὰ νὰ ξεπλύνῃ τὸ προπατορικὸν ἀμάρτημα. Καὶ ἀφοῦ

ἐβαπτίστη ἄρχησεν νά κάμη θαύματα καί ἐπίστευσαν πολλοί καί ἠκολούθησαν αὐτῷ πολλοί, ἐκ τῶν ὁποίων εἶμαι καί ἐγώ ἕνας. Καί τά θαύματα αὐτοῦ τίς διηγῆσεται ; Τυφλοί ἀνέβλεψαν, χολοί, ἀπό πολλοῦς χρόνους κατάκοιτοι, ἐσύκωσαν τόν κράββατον εἰς τοὺς ὤμους τους καί ἐπεριπάτησαν, δαιμονισμένους ἐθεράπευσεν, νεκρούς ἀνάστησεν. Καί ταῦτα ὅλα, μέ τόν λόγον του τά ἔκαμεν καί ὄχι παρακαλετικῶς, ὡσάν τόν Ἥλιον καί ὡς τοὺς λοιποὺς τῶν προφητῶν, ἀλλά προστακτικῶς· ἦγουν, σὺ λέγω, ἔγειρε καί περιπάτει· καί ἄλλον, ἀνάβλεψον· καί τῶν δαιμόνων, σοὶ λέγω ἐξελθε· καί τῶν νεκρῶν, δεῦρο ἔξω· Καί πάντα ὅσα ἔκαμεν, ὅλα προστακτικῶς τά ἔκαμεν. Ταῦτα ὅλα, θεωρῶντα τὸ ἀχάριστον γένος τῶν Ἰουδαίων, ἐπρίοντο τὰς καρδίας αὐτῶν καί ἐγέμισαν φθόνον καί ἄλλοι μάγον τὸν ἔλεγον· ἄλλοι ἐν τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια· καί ἄλλοι Σαμαρίτην τὸν ἔλεγον· καί ἄλλοι ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν καί προφήτην τὸν ὀνόμαζαν. Τόσον, ὅτι οἱ Γραμματεῖς καί οἱ Ἀρχιερεῖς καί οἱ Φαρισαῖοι, ὑπῆγαν εἰς τὸν Πιλάτον καί τὸν ἔδωσαν περισσὰ ἀργύρια καί ἠύραν καί ἀπό τοὺς μαθητάς του ἕνα, ὁποῦ ἦτον κακὸς ἄνθρωπος καί ἄγγελος τοῦ διαβόλου καί ἐσέβη ὁ σατανᾶς εἰς τὴν καρδίαν του. Καί ἐπῆραν ἀπό τοὺς Ἀρχιερεῖς καί Γραμματεῖς τριάντα ἀργύρια καί ἐπαρέδωκεν αὐτόν εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν. Καί ὑπῆγαν τον εἰς τὸν Πιλάτον καί ἐσταύρωσαν αὐτόν, ἀνάμεσα δύο ληστῶν. Τότε, ὅταν τὸν ἔβαλαν εἰς τὸν σταυρόν, ἔγινε σεισμός μέγας καί πολλοὶ νεκροὶ ἀναστήθηκαν· καί ὁ ἥλιος ἐσκοτίσθη ἀπὸ ὥρας ἕκτης ἕως ἐνάτης· καί ἐσχίσθη τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω.

Ταῦτα δὲ τὰ θαύματα, θεωρῶντας ὁ ἕνας ληστής, ἦγουν τοῦ ἡλίου τὸ σκότος καί τὰ λοιπὰ, ἐκεῖ ὁποῦ ἦτον κρεμνόμενος εἰς τὸν σταυρόν, ἐγνώρισε τὸν Κύριον καί ἐκατάλαβε καί εἶπεν· ἦ Θεός, ἢ υἱὸς Θεοῦ, εἶναι ἐτοῦτος, ὁποῦ ἐσταύρωσαν. Καί εὐθὺς εἶπεν· μνήσθητί μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. Ὁ δὲ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ἰδὼν τὴν μετάνοιαν καί τὴν πίστιν αὐτοῦ, εἶπεν· σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ. Ὁ δὲ ἕτερος ληστής ἐβλασφήμει αὐτῷ καί ἔλεγεν· ἂν εἶσαι υἱὸς τοῦ Θεοῦ κατέβα ἀπὸ τὸν σταυρόν καί ἐλευθέρωσε καί ἡμᾶς. Ὁ δὲ ληστής, ὁποῦ ἐγνώρισε τὸ φῶς τῆς θεότητος, ἔλεγε πρὸς ἐκεῖνον, ὁποῦ ἐβλασφήμει· ἄνθρωπε δὲν σωπένεις ; Ἡμεῖς, καθὼς ἐπράξαμεν, ἀπολαύσαμεν καί δικαίως, καθὼς μᾶς ἔπρεπε, μᾶς ἐσταύρωσαν, ἀλλὰ ἐτοῦτος, ὁποῦ εἶναι εἰς τὴν μέσσην μας κρεμνόμενος, δὲν ἔπαισε τίποτε. Καί πάλιν ἔλεγε πρὸς τὸν Χριστόν· μνήσθητί μου Κύριε ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. Τότε ὁ Χριστὸς ἐζήτησε νά πῆ καί ἀντίς νερόν, τὸ ἀχάριστον γένος, ὁποῦ τοὺς ἔθρεψε μέ τὸ μάνα εἰς τὴν ἔρημον, ἐγέμισαν ἕνα σφογγάρι ξίδι μέ χολὴν καί ἔδεσάν το εἰς ἕνα καλάμι καί τοῦ ἔδιδαν νά πῆ, ἐκεῖ ὁποῦ ἦτον καρφωμένος τὰς χεῖρας καί τοὺς πόδας εἰς τὸν σταυρόν.

Ταῦτα ὅλα ὑπέμεινε ὁ Υἱὸς καί Λόγος τοῦ Θεοῦ καί Θεός, διὰ νά ἐλευ-

θερώση τὸν Ἀδὰμ ἀπὸ τὴν προπατορικὴν ἁμαρτίαν. Ἐκρεμμάσθη ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, διὰ νὰ ἀφανίσῃ τὴν κατάραν τοῦ Ἀδὰμ, ὁποῦ τοῦ ἔδωσαν ὁ Θεός, νὰ εἶναι ἐπικατάρατος ἢ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις του, διατι ἐπικατάρατος καὶ πᾶς ὁ κρεμμάμενος ἐπὶ ξύλου. Διὰ δὲ τὸ ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἀνατελεῖ ἐφόρεσε στέφανον ἐξ ἀκανθῶν εἰς τὴν ἁγίαν αὐτοῦ κεφαλὴν· διὰ τὸ ἐν ὑδρότητι φαγεῖν τὸν ἄρτον του, ἔτρεχαν οἱ ὑδρώτες αὐτοῦ ὡσεὶ θρόμβοι αἵματος.

Καὶ ὡσάν ἐτελειώθησαν ταῦτα πάντα εἰς τὸν σταυρόν, ἔκλινε τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ καὶ ἐπαρέδωκε τὸ πνεῦμα εἰς χεῖρας Θεοῦ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ. Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι, διὰ νὰ μὴ μένουσιν εἰς τὸν σταυρόν τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῶν δύο ληστῶν, ὑπῆσαν εἰς τὸν Πιλάτον καὶ τὸν ἐπαρακάλεσαν νὰ τὰ κατεβάσσουν. Τότε ἓνας στρατιώτης ὑπῆγε νὰ ἰδῇ, ἂν ἐπόθανεν ὁ Χριστὸς καὶ ἔκρουσέν του μὲ τὴν λόγχην εἰς τὴν πλευρὰν αὐτοῦ καὶ πάραυτα ἔτρεξεν αἷμα καὶ ὕδωρ καὶ εὐθέως ἐπίστευσεν εἰς τὸν Χριστὸν ὁ ἑκατόνταρχος, μὲ ὄλα του τὰ στρατεύματα. Ὅμως, τὸ βράδυ ὑπῆγε κάποιος μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ, Ἰωσήφ ὀνόματι, καὶ ἐπαρακάλεσε τὸν Πιλάτον, διὰ νὰ ἀφήσῃ νὰ θάψῃ τὸν Χριστὸν καὶ ἔδωσέ του θέλημα καὶ τὸν ἐκατέβασεν. Καὶ ἦτον ἐκεῖ ἓνα μνήμα, πελεκημένον ἀπὸ πέτραν καὶ ἔβαλεν ἐκεῖ τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ καὶ τὸ ἐσκέπασε κατὰ τὴν συνήθειαν. Τότε οἱ Ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Γραμματεῖς ἐνθυμήθηκαν τὸν λόγον, ὁποῦ ἔλεγε ὁ Χριστὸς καὶ ἐφοβήθησαν, νὰ μὴ ἔλθουν οἱ μαθητὰδες του καὶ τὸ κλέψουν καὶ θέλει ἀκουσθεῖ, ὅτι ἀναστήθην καὶ λέγει πρὸς αὐτοὺς ὁ Πιλάτος· ἐσεῖς ἔχετε κουστωδιάν, ἦγουν ἓνα τάγμα, τουτέστιν ἑκατόνταρχον, ὁποῦ ἦτον ἀπάνω εἰς αὐτό, τὸ τάγμα ἐκείνον, ἦτον συνεργοὶ εἰς τὸν θάνατόν του καὶ ὑπάγετε βουλώσατέ το, καθὼς ἤξεύρετε. Τότε ὑπῆσαν οἱ Ἀρχιερεῖς ἀτοί τους καὶ ἐβούλλωσαν τὸν τάφον μὲ ὄλην τὴν κουστωδιάν καὶ ἔβαλαν καὶ στρατιώτας ξαὶ ἐφύλαταν τὸν τάφον νὰ μὴν χαλάσῃ τινὰς ταῖς βούλλαις. Ὁ δὲ Χριστὸς ὑπῆγεν εἰς τὸν Ἀδὴν καὶ εὐγαλε τὸν Ἀδὰμ καὶ τοὺς ἐξ Ἀδὰμ καὶ πάντας τοὺς προφῆτας. Περὶ δὲ τὴν νύκτα τῆς Κυριακῆς τὸ μεσονύκτιον ἐγινεν ἓνας μέγας σεισμὸς καὶ οἱ στρατιῶται ὁποῦ ἐφύλαταν τὸν τάφον ἐκοιμοῦντο, ὁ δὲ Χριστὸς ἀναστήθην καὶ ἔλαβε τὸ σῶμα του γυμνὸν χωρὶς τὸ σεντόνι, ὁποῦ ἦτον καλλυμένον εἰς τὸ κορμί του, διότι εἶχαν τέτοια συνήθειαν οἱ ἔβραιοι τὸ καιρὸν ἐκείνον καὶ ἐτύλιζαν μὲ σμύρναν καὶ συνδόνα καθαρὰν τῶν ἀπεθαμένων τὰ σώματα. Τοιοῦτοτρόπως, ἐτύλιξεν καὶ ὁ Ἰωσήφ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ μὲ σμύρναν καὶ συνδόνα καθαρὰν. Καὶ ὡσάν ἀναστήθην, ὑπῆγε πρῶτον εἰς τὴν μητέρα του καὶ λέγει τῆς· χαῖρε. Ἡμεῖς δὲ ὄλοι ἡμεσθεν κρυμμένοι οἱ μαθητὰδες του καὶ ἐφοβούμεσθαι νὰ ὑπάμεν εἰς τὸν τάφον. Ὑπῆγε δὲ κάποια Μαρία, ἀπὸ ἓνα χωρίον λεγόμενον Μάγδαλα, ἧ καὶ Μαγδαλινὴ ἐλέγγοτο καὶ ἄλλαις γυναῖκες, κάποια Σαλώμη καὶ Μαρία τοῦ Ἰακώβου, εἰς τὸν τάφον νὰ κλάψουσιν, κατὰ τὴν συνήθειαν. Καὶ εἰς τὸν δρόμον ἀπάντησαν τὸν Χριστὸν καὶ ὡς ἦτον νύκτα δὲν τὸν ἐγνώρισαν καὶ ἔκλαιον, θαρρῶντας

πῶς εἶναι ὁ κηπουρός, καὶ λέγουσιν τοῦ ποῦ εἶναι τὸ μνημα τοῦ Ἰησοῦ ; Αὐ-
 τὸς δὲ εἶπε πρὸς τὴν Μαρίαν τὴν Μαγδαλινὴν· Μαρία ; Ἡ δὲ παρεῦθε
 ἐγνώρισε τὸν Χριστὸν ἀπὸ τὴν φωνὴν καὶ λέγει· διδάσκαλε ; Τότε λέγει τῆς
 ὁ Χριστὸς· μὴ γγίξης, διότι ἀκόμη δὲν ὑπῆγα ἀπάνω εἰς τὸν Πατέρα μου,
 μόνον πάγετε εἰς τοὺς ἀδελφούς μου καὶ εἰπέ τους το. Αἱ δὲ ἄλλαι γυναῖκα
 ὑπῆγαν εἰς τὸ μνημα καὶ ἐζητοῦσαν τὸν Χριστὸν καὶ ἐκλαιον. Οἱ δὲ στρα-
 τιῶται, ὡσὰν ἔγινε ὁ σεισμός καὶ ἀναστήθην ὁ Χριστός, ἐσुकώθησαν ἀπὸ
 τὸν φόβον τους καὶ βλέπουν τὸν τάφον ἀνοικτὸν καὶ οἱ βούλλαις σωσταῖς
 καὶ ἀκέραις, τὸ δὲ σῶμα τοῦ Χριστοῦ δὲν ἦτον μέσα καὶ ἐθαυμάζονταν.
 Καὶ μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς εἶδον τὸν ἄγγελον, ὁποῦ ἐσुकώσε τὴν πέτραν. Ὅταν
 δὲ ἑφθασαν οἱ γυναῖκες δὲν εὐρήκαν τοὺς στρατιῶταις, διότι ὑπῆγαν εἰς τοὺς
 Ἄρχιερεῖς καὶ εἶπαν τους, πῶς ἀναστήθην ὁ Χριστός καὶ πῶς εὐγῆκεν ἀπὸ
 τὸ μνημα, χωρὶς νὰ χαλάσουν οἱ βούλλαις· καὶ περὶ τοῦ ἀγγέλου καὶ τοῦ
 σεισμοῦ. Οἱ δὲ Ἄρχιερεῖς ἐπαρακάλεσαν τους καὶ ἔδωσάν τους καὶ ἀργύρια
 περισσά νὰ μὴν εἰποῦν πῶς ἀναστήθην, μόνον νὰ εἰποῦσιν πῶς ἦλθον οἱ
 μαθητὰδες του τὴν νύκτα καὶ ἡμεῖς ἐκοιμούμεσθαι καὶ τὸν ἐκλεψαν. Οἱ δὲ
 στρατιῶται ἐπῆραν καὶ τὰ ἀργύρια καὶ πάλιν, ὡσὰν εὐγῆκαν ἔξω, εἶπαντο
 πῶς ἀναστήθην· καὶ ἠκούσθην ὁ λόγος. Οἱ δὲ γυναῖκες, ὡς δὲν ἤδραν τὸν
 Χριστὸν καὶ ἐκλαιαν ἴδον ἕναν ἀσπροφορεμένον νέον καὶ λέγει τους· γυναῖ-
 κες, τί κλαίετε, τίνα ζητεῖτε ; Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον ὁποῦ ἐσταύρωσαν ;
 Ἄνέστη, δὲ εἶναι ἄδω. Ἄν δὲν πιστεύετε, ἰδοῦ καὶ ὁ τόπος, ὁποῦ ἦτον θαμ-
 μένος, πῶς εἶναι ἄδιος. Τότε παγέωντας νὰ τὸ εἰποῦσι τοὺς ἀποστόλους,
 πάλιν ἐφάνηκεν ὁ Κύριος εἰς τὸν δρόμον καὶ χαιρέτισέ ταις. Ὑπῆγε, λοι-
 πόν, ὁ Πέτρος καὶ ὁ Ἰωάννης τὴν αὐτὴν νὰ ἴδουσιν καὶ δὲν ἤδραν εἰς τὸ μνη-
 μα καὶ ἐγίρησαν. Τότε, ἐκεῖ ὁποῦ ἐκάθονταν κρυμμένοι οἱ ἀπόστολοι, καὶ
 ἐσφαλισμέναις οἱ πόρτες, ἐσέβην ὁ Χριστός καὶ λέγει τους· χαίρετε νὰ μὴν
 φοβᾶσθε. Ἰδοῦ, ὁποῦ ἀναστήθην, καθὼς σᾶς ἔλεγα καὶ ἐδίδαξέ τους, ὡς
 ἂν καὶ πρῶτα. Ὅμως, ἐγὼ ὁ Θεωμᾶς, δὲν ἔτυχα ἐκεῖ τὴν ὄραν ἐκείνην, ὁποῦ
 ἦλθεν ὁ Χριστός. Καὶ ὡσὰν ἦλθα, ἤδρα τους χαροῦμενοι ; Οἱ δὲ εἶπον μοι, ὅτι ὁ Χριστὸς
 διὰ ποῖαν ἀφορμὴν εἰσται τόσον χαροῦμενοι ; Οἱ δὲ εἶπον μοι, ὅτι ὁ Χριστὸς
 ἀνεστήθην καὶ ἦλθεν ἐδῶ καὶ τὸν ἴδωμεν. Ἐγὼ δὲ εἶπον πρὸς αὐτούς, δὲν τὸ
 πιστεύω πῶς ἀναστήθην, ἂν δὲν τὸν ἴδῶ καὶ νὰ βάλω τὸν δάκτυλόν μου εἰς
 ταῖς τρύπαις τῶν καρφίων καὶ νὰ βάλω καὶ τὸ χέρι μου μέσα εἰς τὴν πλευρὰν
 του, ὁποῦ με τὴν λόγχην ποῦ ἐκρούσαν, δὲν τὸν πιστεύω. Τότε, πάλιν με
 ὀκτῶ ἡμέραις, ἦλθεν ἐκεῖ ὁποῦ ἐκαθόμεσθαι σφαλισμένοι καὶ μᾶς εἶπεν·
 χαίρετε. Καὶ προτοῦ νὰ τὸν εἰποῦμεν, ἢ νὰ τὸν συντύχωμεν τίποτες, λέγει με·
 Θεωμᾶ, ἔλα φέρε τὸν δάκτυλόν σου καὶ βάλε τον εἰς ταῖς τρύπαις τῶν καρφίων
 καὶ φέρε καὶ τὴν παλάμην σου καὶ βάλε την εἰς τὴν πλευρὰν μου νὰ πιστεύ-
 σης, πῶς ἐγὼ εἶμαι ἐκεῖνος ὁ Χριστός, ὁποῦ ἐσταύρωσαν οἱ ἔβραιοι, πῶς
 ἐγὼ εἶμαι ὁ διδάσκαλος σου. Αὐτὰ τὰ χέρια εἶναι, ὁποῦ ἐκάρφωσαν εἰς τὸν

σταυρόν. Αυτό είναι τὸ ἴδιον κορμί και ἡ πλευρά ἐκεῖνη, ὅπου ἐκέντησαν με τὴν λόγχην και ψηλάφησε καλά και ἰδέτο, νὰ μὴν βάλῃς κατὰ νοῦν πῶς εἶναι ἄλλο· ἢ πῶς δὲν εἶμαι ἐγὼ ἐκεῖνος, ὅπου ἦτον εἰς τὸν τάφον, ἐπειδὴ τόσα θαύματα ἔκαμα και δὲν τὰ ἐπίστευσε, ὅπου μετὰ ὀμμάτιά σου, εἶδες τὸν ἥλιον πῶς ἐσκοτίσθη τρεῖς ὥραις· ἴδες τοὺς νεκροὺς πῶς εὐγήκαν ἀπὸ τὰ μνήματα· ἴδες τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ πῶς ἐσχίσθη εἰς δύο ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω. Αὐτὰ εἶδες και δὲν ἐπίστευσε, κἄν τώρα ὅπου με τὰ χέρια σου θέλεις ψηλαφῆσαι νὰ πιστεύσῃς. Τῶν ὀμματιῶν σου δὲν ἐπίστευσε, κἄν νὰ πιστεύσῃς τὰς χεῖρας σου. Τότε ὕπηγα και ἔβαλα τὸν δάκτυλόν μου εἰς τὰς τρύπας τῶν καρφίων και ἔβαλα τὴν παλάμην μου εἰς τὴν πλευράν του και εἶπα· ἐσύ εἶσαι ὁ Κύριος και ὁ Θεός μου. Και οὕτως, ἀπὸ τότε, κηρύττω και ὁμολογῶ αὐτὸν Θεὸν ἀληθινὸν και ἀληθινὸν ἄνθρωπον. Και πῶς, διὰ τὴν ἄκραν αὐτοῦ ἀγαθότητα, ἔγινεν ἄνθρωπος και ἐσταυρώθη και ἐτάφη και ἀνέστη, ὡς Θεὸς ἀθάνατος και ἐλευθέρωσέν μας ἀπὸ τὴν προκατορικὴν ἁμαρτίαν και μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ, ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς και ἐκάθησεν ἐν τῇ δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ και Πατρὸς και ἔστειλε τὸ ἅγιον αὐτοῦ Πνεῦμα ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς πεντηκοστῆς, ἐκεῖ ὅπου ἤμεσθεν ὅλοι οἱ ἀπόστολοι και ἐφώτισεν ἡμᾶς και ἀρχήσαμεν νὰ συντηχόμεν ὅλας τὰς γλώσσας και ἐδυνάμωσεν ἡμᾶς και εὐγήκαμεν εἰς τὸ φανερόν και ἐδιδάσκαμεν φανερῶς τὴν ἀνάστασιν και ἠφέραμεν και τοὺς στρατιῶτας και ἐκήρυξαν και αὐτοὶ πάντα ὅσα εἶδον περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ. Και ἐπίστευσαν και ἐβαπτίστησαν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς και τοῦ Υἱοῦ και τοῦ ἁγίου Πνεύματος και ἀπὸ τότε εὐγήκαμεν ὅλοι οἱ ἀπόστολοι εἰς τὸ φανερόν και ἐδιδάσκαμεν παρρησία εἰς τὰς συναγωγὰς και ἐκηρύξαμεν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ εἰς ὅλην τὴν Ἰουδαίαν και ἐμοίρασάμεν και ὅλον τὸν κόσμον και ἔβαλάμεν τὸν κληρὸν και ἐδώθη εἰς ἐμένα κληρὸν νὰ ἔλθω ἐδῶ εἰς τὴν Ἰνδίαν και ἐδίστασα και δὲν ἤθελα νὰ ἔλθω και ἐφάνη μου πάλιν ὁ Χριστὸς εἰς τὸν ὕπνον μου⁽¹⁾ και λέγει μου· ὕπαγε και ἐγὼ εἶμαι μετ' ἐσένα. Και πάλιν ἐστέκουμεν περίλυπος. Τότε ἦλθεν ἀτὸς του, ἐν σχήματι ἀνθρώπου και ἐπιάσέ με ἀπὸ τὸ χέρι και ἐπούλισέν με πρὸς τὸν Ἀβάνην διὰ τριάντα ἀργύρια και ἔτζη ἦλθα ἐδῶ και εὐχαριστῶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ τὸ ἅγιον, ὅτι δὲν με ἐγκατέλιπεν, ἀλλὰ ἔστειλε τὸ ἅγιον αὐτοῦ ἔλεος και ἐφώτισεν και ἐσᾶς εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας. Διό, παρακαλῶ σας, τὰ ὅσα εἶπα πρὸς ἐσᾶς και τὰ ὅσα ἐφωτίσθητε ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, νὰ τὰ φυλάξετε και νὰ διδάξετε και ἐσεῖς τοὺς μετέπειτα ἐρχομένους, διὰ νὰ ἀξιοθῆτε τῆς οὐρανόθεν βασιλείας, εἰς τὴν χαρὰν ἐκεῖνην τὴν ἀνεκκάλυπτον τὴν ὅποιαν ἐκαταξιώθη και εἶδεν ὁ ἀδελφός τοῦ βασιλέως.

Ταῦτα εἰπὼν ὁ Θωμᾶς, εὐγήκε και ἐμίσησεν ἀπ' αὐτοῦς και ὕπηγε

(1) Τὸ χειρόγραφον ἐκ παραδρομῆς ἔχει «του».

κηρύσσω τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὰ περίχωρα ὅλα τῆς Ἰνδίας καὶ ἐβάπτισεν αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, διότι ὅλοι ὅσοι ἤκουαν τὴν διδασχὴν αὐτοῦ ἔτρεχον καὶ ἐπίστευον εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστόν. Ὁ δὲ ἀπόστολος ὕστερον ἔλαβε καὶ τὸν τοῦ μαρτυρίου στέφανον καὶ ἀπῆλθεν ἐν τῷ χορῷ τῶν λοιπῶν ἀποστόλων, εἰς τὸν τόπον, ὅπου ὁ Χριστὸς τοὺς ἠτοίμασεν καὶ μέλλει νὰ καθίσῃ εἰς θρόνον, με τοὺς λοιποὺς ἀποστόλους, ἐν τῇ δευτέρᾳ παρουσίᾳ, ὅταν ἔλθῃ ὁ κριτὴς, τοῦ κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς.

Διὸ καὶ ἡμεῖς, ἀδελφοί μου ἀγαπητοί, ἅς ἀκούσωμεν, τί ποιεῖ ἡ ἐλεημοσύνη καὶ ἅς τὴν μεταχειρίζομεθα, διὰ τὴν ἀξιωθῶμεν νὰ ἀπολαύσωμεν καὶ ἡμεῖς τὰ παλάτια ἐκεῖνα ὅπου ὁ ἀπόστολος Θωμᾶς ἔκτισεν, νὰ χαιρόμεσθαι εἰς αἰῶνας αἰῶνος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας, Ἀμήν.

Ἡ ἐν Ναοῦμ 1,9 ἀρχὴ τοῦ δεδικασμένου τῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κριθέντων

Παναγιώτου Ἐπαμ. Χριστινάκη

1. Γενικά τινα

Ἐν ἐκ τῶν μᾶλλον παρεξηγημένων χωρίων τῆς Π.Δ. εἶναι, φρονοῦμεν, τὸ Ναοῦμ 1,9 καὶ ἰδίᾳ ἢ ἐν αὐτῷφράσει **הַרְצָה אֶת הַרְצָה אֶת הַרְצָה אֶת**, ἥτις ὑπὸ τῶν Ο' ἀπεδόθη διὰ τοῦ: «Οὐκ ἐκδικήσει δις ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐν θλίψει». Τὸ χωρίον τοῦτο, καίτοι ἀπησχόλησε πολλοὺς καὶ ἐπιφανεῖς ἐρευνητάς¹, δὲν ἔχει ἐξαντληθῆ ἄχρι τοῦ νῦν πλήρως ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ, ἀλλὰ ἔχει ἐρμηνευθῆ μόνον ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς τῆς Παντοδυναμίας τοῦ Θεοῦ. Διὸ κρίνομεν ὅτι ὑπάρχει σημαντικὸν ἀκόμη ἔδαφος προκειμένου νὰ ἐρευνηθῆ τοῦτο ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ καὶ ἀπὸ πάσης πλευρᾶς.

Ἐκ τῶν πολλῶν θεμάτων καὶ ζητημάτων, τὰ ὁποῖα σχετίζονται ἀμέσως ἢ ἐμμέσως πρὸς τὸ χωρίον τοῦτο, ἐντονώτερον προβάλλουν τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ κριτικὴν τοῦ κειμένου, τὴν ἐρμηνείαν τοῦ στίχου ἐξ ἐπόψεως Π.Δ., τὴν ἔννοιαν τοῦ «οὐκ ἐκδικήσεις (sic) δις ἐπὶ τὸ αὐτὸ» εἰς τοὺς 1. κανόνας καὶ τὸ πρόβλημα τῆς ἐπιβολῆς ἢ μὴ διπλῆς ποινῆς εἰς τὸ Ποινικὸν τῆς Ἐκκλησίας Δίκαιον. Ἡμεῖς θίγομεν ἐνταῦθα μόνον ἐν τῶν εἰς τὴν ἐρμηνείαν τοῦ στίχου ἐξ ἐπόψεως Π.Δ. ἀναγομένων ζητημάτων, τ.ἔ. τὸ ζήτημα τῆς μὴ ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐπανόδου τοῦ Θεοῦ προκειμένου περὶ θέματος ἤδη ὑπ' αὐτοῦ κριθέντος, ἢ, κατὰ νομικὴν ἔκφρασιν, ἐρευνῶμεν τὸ δεδικασμένον τῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κριθέντων.

Πάντα τὰ λοιπὰ περὶ τὸ χωρίον ζητήματα τόσον ἐξ ἐπόψεως Π.Δ. ὅσον καὶ ἀπὸ πλευρᾶς 1. κανόνων καὶ Ποινικοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου, ἀπησχόλησαν καὶ ἀπασχολοῦν ἡμᾶς εἰσέτι, εὐελπιστοῦμεν δὲ ὅτι θὰ δυνηθῶμεν, διαπραγματευόμενοι ταῦτα ἐν ἐκτάσει, νὰ ἐκθέσωμεν, ὅσον ἔνεστι τάχιον, τὰς ἐπὶ τούτων ἡμετέρας ἀπόψεις.

1. Οὕτως ἐπὶ τοῦ ἔδαφους τῆς Π.Δ. ἠσχολήθησαν πλὴν γενικῶς μὲ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ «οὐκ ἐκδικήσει δις ἐπὶ τὸ αὐτὸ», πάντες οἱ ἐρμηνεύσαντες ἢ ἐρευνήσαντες τὸ βιβλίον τοῦ Ναοῦμ. Ἐξ ἄλλου ἀπὸ πλευρᾶς ποινικοῦ δικαίου τῆς Ἐκκλησίας ἐπελήφθησαν τῆς ἐρμηνείας αὐτοῦ, πλὴν τῶν ἐπιφανῶν κανονολόγων Ζωναρᾶ, Βαλασαμῶνος, Ἀρισταίου καὶ μεταγενεστέρως τοῦ Νικοδήμου, καὶ πολλοὶ τῶν νεωτέρων ἐπιστημόνων, θεολόγοι καὶ νομικοὶ οἱ οἱ, **Ι. Εὐταξίας, Δ. Τσιβανόπουλος, Κ. Δυοβουνιώτης, Χρ. Παπαδόπουλος, Μ. Βολανάκης, Δ. Πετρακάκος, Ν. Μίλας, Α. Χριστοφίλοπουλος κ.ά.**

2. Ἡ Παντοδυναμία τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ δεδικασμένον τοῦ Ναοῦ μ 1,9.

Οἱ ἐρμηνευταὶ τοῦ Ναοῦ μ 1,9 ἐστήριξαν ἄχρι τοῦ νῦν τὴν μὴ ἐπ' ἀνόδον τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τὸ αὐτὸ εἰς τὴν Παντοδυναμίαν Αὐτοῦ. Ἐπιστεύθη δηλονότι ὅτι ὁ Θεὸς ὡς Παντοδύναμος δύναται διὰ μιᾶς νὰ καταστρέψῃ ὀριστικῶς ὁ,τιδήποτε εἰς τρόπον, ὥστε νὰ μὴ χρειασθῇ νὰ ἐπανεέλθῃ πλέον ἐπὶ τὸ αὐτό. Ἡ τοιαύτη ἀντίληψις κυριαρχεῖ εἰς τὴν ἐρμηνείαν τοῦ χωρίου ἀπὸ ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς μέχρι σήμερον².

Οὕτως ἐκλαμβάνων τὸ «οὐκ ἐκδικήσει δις ἐπὶ τὸ αὐτό» ὁ ἐκ τῶν ἀρχαιότερων ἐρμηνευτῶν αὐτοῦ Θεόδωρος ὁ Μοψουεστίας (†428) ἐπάγει : «Δοκιμάσας γὰρ παντελῆ ποιῆσαι τὸν ἀφανισμόν, οὕτως ἀθρόον τὸ δοκοῦν αὐτῷ καθ' ὑμῶν ἀπεργάζεται, ὥστε μὴ δεηθῆναι δευτέραν αὐτὸν πληγὴν ἐπενεγκεῖν, ἀθρόαν δ' ὑμῶν ἀπὸ τῆς πρώτης πληγῆς τὴν ἀπώλειαν ἐγγενέσθαι»³.

Τὰ αὐτὰ φρονῶν καὶ ὁ Θεοδώρητος Κύρου (†460), ἀναφερόμενος εἰς τὸ «Τί λογίζεσθε ἐπὶ τὸν Κύριον;» τῆς Μεταφράσεως τῶν Ὁ, θεωρεῖ τοῦτο σημαῖνον : «Ποίαν αὐτὸν (δηλ. τὸν Κύριον) ὑπολαμβάνετε δύναμιν ἔχειν;» ἐρμηνεύων δ' ἐν συνεχείᾳ τὸ «οὐκ ἐκδικήσει δις ἐπὶ τὸ αὐτό ἐν θλίψει» τονίζει ὅτι «ἀθρόαν ἐπάξει τὴν τιμωρίαν, ὥστε μὴ δεηθῆναι δευτέρας πληγῆς».

Οὐδεμία, νομίζομεν, ὑπάρχει ἀμφισβήτησις τοῦ ὑπερτονισμοῦ τῆς Παντοδυναμίας τοῦ Θεοῦ, ὡς ἀποφασιστικοῦ στοιχείου τοῦ δεδικασμένου τῶν ὑπ' αὐτοῦ κριθέντων. Λόγῳ ἀκριβῶς τῆς Παντοδυναμίας ταύτης κατ' ἀφοτέρας τὰς ἀνωτέρω ἐρμηνείας, δὲν θὰ χρειασθῇ («μὴ δεηθῆναι») νὰ ἐπιφέρῃ ὁ Θεὸς καὶ δεύτερον μετὰ τὸ πρῶτον κτύπημα, νὰ ἐπιβάλῃ δηλ. δευτέραν μετὰ τὴν πρώτην ποιήν.

Τὴν ἐρμηνείαν ταύτην ἀκολουθοῦν καὶ ἅπαντες οἱ νεώτεροι ἐρμηνευταί, καθ' ὅσον δὲ γνωρίζομεν καὶ οἱ ξένοι. Οὕτως, ὁ Χρυσόστομος Παπαδόπουλος, εἰδικῶς ἀσχοληθεὶς μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ «οὐκ ἐκδικήσεις (sic) δις ἐπὶ τὸ αὐτό», δέχεται ὅτι ἐν τῇ Π.Δ. τοῦτο «σημαίνει ὅτι ὁ Θεὸς Παντοδύναμος ὢν, ἀπαξ διὰ παντὸς τιμωρεῖ τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ, δὲν ἔχει ἀνάγκην καὶ δευτέραν φοράν νὰ ἐπέρχεται κατ' αὐτῶν»⁴.

Τὴν αὐτὴν γνώμην ἔχει καὶ ὁ Δ. Πετρακάκος, ὅστις ἐπόμενος τῷ Χ.

2. Μοναδικὴν ἐξάιρεσιν ἀποτελοῦν οἱ κανόνες εἰς οὓς ἐπανελήθη ἐκ τοῦ Ναοῦ μ 1,9 τὸ «οὐκ ἐκδικήσεις (sic) δις ἐπὶ τὸ αὐτό».

3. Migne, P.G. 66, 408.

4. Migne, P.G. 81, 1793.

5. Χρυσόστομος Παπαδόπουλος, Ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ «οὐκ ἐκδικήσεις δις ἐπὶ τὸ αὐτό», ἐν περιόδ. «Ἐκκλησία» τόμ. ΙΓ', 1935 σελ. 209 ἐξ.

Παπαδοπούλω τονίζει ότι ο προφήτης Ναούμ εμφανίζει τον Θεόν «ως παντοδύναμον, ικανόν να καταστρέψη τούς ἐχθρούς αὐτοῦ, κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νά μή παρίσταται ἀνάγκη ὅπως ἐπέρχηται ἐκ νέου»⁶.

Μή ἀφιστάμενος τούτων καί ὁ ἀείμνηστος καθηγητής ἡμῶν Β. Βέλλας, εἰδικῶς μέ τὸ Βιβλίον τοῦ Ναοῦμ ἀσχοληθεῖς, φρονεῖ : «...ὁ στίχος οὗτος δηλοῖ ὅτι ἡ ἐξαγγελλομένη καταστροφή τῶν ἐχθρῶν τοῦ Jahwe δέν εἶναι μερική οὔτε παροδική, ἀλλ' εἶναι τοιαύτη, ὥστε ὁ Jahwe δέν θά ἀναγκασθῇ διὰ δευτέραν φοράν νά ἐπέλθῃ κατ' αὐτῶν, εἶναι συνεπῶς καταστροφή ὀλική καί τελική»⁷.

Τόν Β. Βέλλαν ἀκολουθῶν καί ὁ Π. Παναγιωτᾶκος σημειώνει καί αὐτός ὅτι ὁ Θεός παρίσταται ὑπὸ τοῦ Ναοῦμ «ὡς Παντοδύναμος, ικανός νά καταστρέψη πάντα ἐχθρόν κατὰ τρόπον μοναδικόν καί ἀποκλείοντα νεωτέραν ἐπάνοδον αὐτοῦ πρὸς κολασμόν τοῦ ἀμαρτήσαντος»⁸.

Ζωηρότατα τέλος ἐκ τῶν ἡμετέρων τονίζει τὰ αὐτὰ καί ὁ Ἰωήλ Γιαννακόπουλος. Κατ' αὐτόν: «...τόσον τὸ κτύπημα θά εἶναι σκληρόν, ὥστε μιά κτυπημασιά καί κάτω. Δεύτερον δέν θά δοθῇ... Δέν χρειάζεται νά δευτερώσῃ τὴν πληγὴν»⁹.

Ὅμοια φαίνονται φρονούντες καί οἱ προσιτοὶ εἰς ἡμᾶς ξένοι ὡς ὁ C. Taylor¹⁰, J. Wellhausen¹¹, F. Hitzig¹² κ.ἄ.

3. Τὸ Ναοῦμ 1,9 ὑπὸ τὸ φῶς τῆς Δικαιοσύνης καί ἄλλων τοῦ Θεοῦ ιδιωμάτων.

Ἄπασαι αἱ ἀνωτέρω ἐρμηνεῖαι τοῦ Ναοῦμ 1,9 εἶναι κατὰ βάσιν ὀρθαί, πλην δέν ἐξαντλοῦν, ὡς προείπομεν, τὸ περιεχόμενον τοῦ στίχου. Διὰ νά εὐρωμεν τὸ πλήρες καί ἐν ταυτῷ ἀληθές νόημα αὐτοῦ, πρέπει νά προχωρήσωμεν ἐτι βαθύτερον, λαμβάνοντες ἐπ' ὄψιν πλην τῆς Παντοδυναμίας καί ἄλλα τοῦ Θεοῦ ιδιώματα ὡς ἐν τῇ Π.Δ. διδάσκονται ταῦτα.

Οὕτω, διὰ νά θέσωμεν ὡς ἀφετηρίαν καί ἡμεῖς τὴν Παντοδυναμίαν τοῦ Θεοῦ, οὐδεμίαν ἔχομεν ἀμφιβολίαν, ὅτι ὁ Θεός, Παντοδύναμος ὢν, δύναται

6. Δ η μ ἦ τ ρ ι ο ς Π ε τ ρ α κ ᾶ κ ο ς, Νομοκανονικαὶ ἐνασχολήσεις, Ἀθήναι 1943, σελ. 55.

7. Β. Βέλλας, Ἀνάλυσις τοῦ βιβλίου τοῦ Ναοῦμ, Ἐν Ἀθήναις 1930, σελ. 28. Τ ο ὁ α ὁ τ ο ὁ, Ἰωῆας - Ναοῦμ - Ἀββακούμ - Σοφονίας, Ἀθήναι 1949 σελ. 43.

8. Π. Παναγιωτᾶκος, Σύστημα τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου κατὰ τὴν ἐν Ἑλλάδι ἰσχύον αὐτοῦ, τόμ. 3, Τὸ Ποινικὸν Δίκαιον τῆς Ἐκκλησίας, Ἐν Ἀθήναις 1962, σελ. 71, ὕπ. 3.

9. Ἰ. Γιαννακόπουλος, Οἱ 12 μικροὶ προφῆται, Ἀθήναι 1963, σελ. 232.

10. Charles Taylor, The book of Nahum, ἐν The Interpretatis Bible, τόμ. 6 σελ. 955 ἐξ.

11. J. Wellhausen, Die Kleine Propheten 1963, σελ. 159 ἐξ.

12. Ferd. Hitzig, Die Prophetischen Bücher des Alten Testaments, Nahum, Leipzig 1854 σελ. 331.

νά καταστρέψη διά μιᾶς και ὀριστικῶς ὁ,τιδήποτε εἰς τρόπον, ὥστε νά μή χρειασθῆ νά ἐπανεέλθῃ πλέον ἐπ' αὐτοῦ. Τοῦτο ὁμως θά συμβῆ μόνον ὅταν θελήσῃ ¹³, ἢ, κατ' ἐκφρασιν Θεοδώρου τοῦ Μωφουεστίας, ὅταν δοκιμάσῃ τήν τοιαύτην καταστροφήν¹⁴. Ὁ Θεός δὲν καταστρέφει τυχαίως ἢ ἀλόγως ἢ ἀκούσιας. Τοῦναντίον πᾶσα ὑπ' αὐτοῦ γενομένη καταστροφή, ἢ γενικώτερον ἐπιβαλλομένη ποινή, ἢ τιμωρία προϋποθέτει ἀναγκαίως θείαν ἀπόφασιν. Οὔτε καὶ αὕτη πάλιν εἶναι τυχαία, ἀκούσια ἢ ἄλογος, ἀλλὰ προϋποθέτει ἀναγκαίως θείαν κρίσιν, τὴν ὁποίαν προκαλεῖ ἡ ἀξιόδσα τὴν θείαν τιμωρίαν ἀξιόποινος συμπεριφορά, δηλ. τὸ ἀμάρτημα ἢ ἔγκλημα.

Εὐρισκόμενοι νῦν πρὸ τοῦ κλιμακωτοῦ σχήματος: ἔγκλημα - θεία κρίσις καὶ ἀπόφασις - τιμώρησις ἔχομεν νά παρατηρήσωμεν τὰ ἑξῆς:

α. Μόνον τὸ τελευταῖον μέρος τοῦ κλιμακωτοῦ τούτου σχήματος τ.ἐ. μόνον ἡ τιμώρησις, δυναμένη νά χαρακτηρισθῆ ὡς ἐκτέλεσις τῆς θείας ἀποφάσεως, προϋποθέτει τὴν θείαν Παντοδυναμίαν καὶ κυριαρχεῖται ὑπ' αὐτῆς. Ὁ Θεός ἐν τῇ Παντοδυναμίᾳ Αὐτοῦ δύναται νά ἐκτελέσῃ πᾶν ὅ,τι ἀπεφάσισε, διότι «μὴ ἀδυνατήσῃ παρὰ τῷ Θεῷ πᾶν ρῆμα» ¹⁵, ἀλλὰ «πάντα ὅσα ἠθέλησεν ἐποίησεν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῆ ἐν ταῖς θαλάσσαις καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἀβύσσουσις» ¹⁶. Ἐάν ὁ Θεός δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νά ἐκτελῇ τὰς ἀποφάσεις Του, θά ἔμενον αὐταὶ ἄνευ σκοποῦ, ψιλὸν ρῆμα, μηδεμίαν πρακτικὴν ἀξίαν ἔχουσαι. Ἡ Παντοδυναμία ἐν προκειμένῳ ἀποκλείει τὸ ἄτοπον τοῦτο.

β. Ὅπως ἀντιθέτως, ἡ θεία κρίσις καὶ ἀπόφασις κυριαρχοῦνται ὑπὸ τῆς θείας Δικαιοσύνης καὶ ἄλλων τοῦ Θεοῦ ἰδιοτήτων, οἷαι αἱ Παγγνωσία, Ἀμετάβλητον, Ἀναλλοίωτον καὶ Αἰώνιον Αὐτοῦ. Ὁ Θεός εἶναι ὁ μόνος δντῶς δίκαιος ¹⁷, δυνάμενος νά ἐκφέρῃ «κρίσιν ἀληθινὴν καὶ δικαίαν»¹⁸, καὶ νά ἀποδώσῃ ἀπόλυτον δικαιοσύνην ¹⁹. Ἀντίθετος ἄποψις δὲν δύναται νά στηριχθῆ διότι ὀδηγεῖ εἰς ἄρνησιν οὐ μόνον τῆς Δικαιοσύνης, ἀλλ' ἐν τινι μέτρῳ καὶ τῆς Παγγνωσίας Αὐτοῦ. Ἡ τελευταία συντείνει, ὥστε ὁ «ἐτάζων καρδίας καὶ νεφροῦς Θεός» ²⁰,

13. Ψαλμ. 113,1· 134,6.

14. Migne P.G. 66,408, «Δοκιμάσας γὰρ ὁμῶν παντελῆ ποιήσαι τὸν ἀφανισμόν...».

15. Γέν. 18,14.

16. Ψαλμ. 134,6. Πρβλ. καὶ Ψαλμ. 113,11. Πλείονα περὶ τῆς Παντοδυναμίας ἐν γενεῇ τοῦ Θεοῦ παρὰ Π. Τρεμπέλφ, Δογματικὴ, τόμ. 1, Ἀθήναι 1959, σελ. 215 ἔξ.

17. Ἐξοδ. 9,27· Δευτ. 32,4· 1 Βασ. 2,22· Ἐσθρ. 9,15· Τωβ. 3,2· Ψαλμ. 7,12· 10,7· 114,5· 144,17· Παρμ. 16,11 κ.ἀ.

18. Τωβ. 3,2.

19. Περὶ τῆς Δικαιοσύνης γενικῶς τοῦ Θεοῦ παρὰ Π. Τρεμπέλφ ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 219 - 221.

20. Ψαλμ. 7,10· πρβλ. καὶ Ἱερ. 11,20· 17,10· 20,12.

νά ἔχη πλήρη γνώσιν ἀπάσης τῆς ἀξιοποίνου συμπεριφορᾶς εἰς ὄλας αὐτῆς τὰς λεπτομερείας. Οὐδεμιᾶς δεῖται ὁ Θεὸς ἀποδείξεως, διὰ νά λάβῃ γνώσιν τινος. Γνωρίζει ἐν τῇ Παγγνώσίᾳ Αὐτοῦ ἅπαν, δυνάμεθα νά εἰπώμεν, τὸ ἀποδεικτικὸν ὑλικὸν ἐκάστου ἁμαρτήματος, διότι : «Πάντα γυνά και τετραχλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ»²¹ και «πνεῦμα Κυρίου πεπλήρωκε τὴν οἰκουμένην»²², διὸ «φθεγγόμενος ἄδικα οὐδεὶς μὴ λάθῃ, οὐδὲ μὴ παροδεύσῃ αὐτὸν ἐλέγχουσα ἡ δίκη»²³.

Τὸ οὕτω γνωστὸν ἀποδεικτικὸν ὑλικὸν, τ. ἔ. ἅπαντα τὰ συνιστῶντα τὸ ἐγκλημα στοιχεῖα, ἐκτιμῶνται πλέον λόγῳ Δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ κατὰ τρόπον δίκαιον. Πλήρης γνώσις και δικάια κρίσις εἶναι παρὰ τῷ Θεῷ στενωδῶς συνυφασμένα²⁴, διότι ἡ δικάια ἐκτίμησις τῶν γνωστῶν στοιχείων ἐκάστου ἐγκλήματος ἄγει εἰς τὴν ἐκδοσιν ἀπολύτως δικάιας ἀποφάσεως²⁵.

Ἄπολύτος ὁμως γνώσις, ἀπολύτως δικάια κρίσις και ἀπόφασις ἔχουν ἀναγκαίαν συνέπειαν, ἐφ' ὅσον ἡ ἀπόφασις εἶναι καταδικαστική, τὴν κατάγνωσιν ποινῆς ἐπίσης ἀπολύτως δικάιας. Τοῦτο σημαίνει ὅτι κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ποινῆς ταύτης, και, οὕτως εἰπεῖν, ἀκριβῶς διὰ τῆς ἐκτελέσεως, καίτοι κυριαρχούσης τῆς θείας Παντοδυναμίας, οὐδὲν ἄλλο ἔχομεν κατ' οὐσίαν εἰ μὴ π ρ α γ μ ᾶ τ ω σ ι ν τ οῦ δ ι κ α ῖ ο υ. Κατὰ τοῦτο ἡ Παντοδυναμία ἀσφαλῶς ἔρχεται ἐπίκουρος τῆς Δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ.

4. Δεδικασμένον και ἀποκλεισμὸς ἐπιβολῆς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διπλῆς ποινῆς διὰ δύο ἀποφάσεων.

Λέγοντες ἀνωτέρω ὅτι ἡ κρίσις τοῦ Θεοῦ, συμπεριλαμβανομένης και τῆς διὰ τῆς ἀποφάσεως αὐτοῦ καταγνώσεως ποινῆς, εἶναι ἀπολύτως δικάια, νοοῦμεν πρὸς τοῖς ἄλλοις, ὅτι αὕτη ἀποκλείεται νά περιέχῃ σφάλμα. Σφάλμα δύνανται νά περιέχουν μόνον αἱ κρίσεις τοῦ ἀνθρώπου, διότι οὗτος ἐκ διαφόρων αἰτίων κινούμενος ἢ ὑπ' αὐτῶν πλανώμενος «πολλάκις δίκαιον κρίνει τὸ ἄδικον»²⁶, καθ' ὅτι παρ' αὐτῷ «ἔστι πανουργία ἀκριβῆς και αὕτη ἄδικος και ἔστι διαστρέφων χάριν τοῦ ἐκφάναι κρίσιν»²⁷, διὸ και «ἐνεκεν τούτου ἐξελεύσεται τὸ κρίμα διεστραμμένον»²⁸ ὑπ' αὐτοῦ. Μόνον τοιαύτη κρίσις και ἀπόφασις διεστραμμένη, και ἐν ταυτῷ ἄδικος, χρήζει, ὡς εἰκόσ,

21. Ἐβρ. 4,13.

22. Σοφ. Σολ. 1,7.

23. Αὐτόθι 1,8.

24. 2 Παρλ. 24,22· «Ἴδοι Κύριος και κρινάτω».

25. Τωβ. 3,2.

26. Παρμ. 17,15.

27. Σοφ. Σειράχ 19,25· Πρβλ. και Ἐξοδ.. 23,6 Μι. 3,9.

28. Ἀββακ. 1,4· Πρβλ. και Ἦσ. 59,8.

ἵνα δικαία καταστη, ἀναθεωρήσεως ἢ ἐπανεξετάσεως, δι' ἣν ὁμως ἀπαιτεῖται δευτέρα κρίσις.

Ἐπανάληψις ἐν τούτοις κρίσεως παρά τῷ Θεῷ πρὸς διόρθωσιν ἢ συμπλήρωσιν τῆς ἀποφάσεως Αὐτοῦ εἶναι τι τὸ ἀδιανόητον, διότι, ὡς δικαία, μηδεμιᾶς δεῖται διορθώσεως ἢ συμπληρώσεως, οὔσα κατὰ τοῦτο ἀμετάβλητος, ἀναλλοιώτος καὶ αἰώνιος καθὼς καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ Θεὸς ²⁹.

Φρονοῦμεν ὅτι δὲν θά ἦτο τολμηρὸν νὰ υποθέσωμεν, ὅτι τὸ «οὐκ ἐκδικήσει δις ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐν θλίψει» ἐκφράζει γενικὴν ἀρχὴν, προϋπάρχουσαν τοῦ Ναοῦμ, καὶ ἐκφράζουσιν τὸ δεδικασμένον τῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κριθέντων συνεπειᾶ τοῦ ὁποίου ὁ Θεὸς οὐδέποτε ἐπανεργεῖται νὰ κρίνῃ ζήτημα ἡδὴ ὑπ' Αὐτοῦ κριθέν. Τὸ ὅτι δὲν ὑπάρχει ἐν τῇ Π.Δ. ἕτερα ταυτόσημος ἐκφρασις³⁰ δὲν πρέπει νὰ ὀδηγῇ εἰς τὴν διόρθωσιν τοῦ χωρίου³¹, τὸ μὲν διότι, ἐν τῷ αὐτῷ περιπτώσει, θά ἔδει νὰ διορθωθῇ πᾶν τὸ ἐν τῇ Βίβλῳ ἅπαξ ἀπαντῶμενον, τὸ δὲ διότι εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν τὸ «οὐκ ἐκδικήσει δις ἐπὶ τὸ αὐτὸ» ἐρμηνευόμενον ὀρθῶς, κατὰ τὰ ἀνωτέρω, εὐρίσκεται ἐν πλήρει ἁρμονίᾳ πρὸς βασικὰς περὶ Θεοῦ διδασκαλίας τῆς Π.Δ. οἷαι αἱ περὶ Παγγνωσίας τοῦ Θεοῦ, Ἄμεταβλήτου, Ἀναλλοιώτου, Αἰωνίου καὶ ἰδία ἀπολύτου Αὐτοῦ Δικαιοσύνης.

Ἐρμηνευόμενον συνεπῶς τὸ Ναοῦμ 1,9 ὑπὸ τὸ φῶς οὐ μόνον τῆς Παντοδυναμίας ἀλλὰ καὶ τῶν λοιπῶν κατὰ τὰ ἀνωτέρω ἰδιωμάτων τοῦ Θεοῦ, εὐκόλως καταδεικνύεται, ὅτι ἐκφράζει ἀρχὴν, περὶ τοῦ δεδικασμένου τῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κριθέντων, δυνάμει τῆς ὁποίας ὁ Θεὸς οὐδέποτε ἐπανεργεῖται ἵνα κρίνῃ ζήτημα ὑπ' αὐτοῦ κριθέν. Οὐδέποτε συνεπῶς, ἐκδίδει νέαν ἀπόφασιν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ διὰ τοῦτο οὐδέποτε ἐπιβάλλει διπλῆν ποινὴν διὰ δύο διαφόρων Αὐτοῦ ἀποφάσεων.

Περαίνοντες, ὀφείλομεν νὰ σημειώσωμεν καὶ ἐνταῦθα, καίτοι δὲν ἀνήκει εἰς τὰ περὶ δεδικασμένου τῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κριθέντων, ὅτι ὁ Θεὸς οὔτε καὶ διὰ μιᾶς ἀποφάσεως Αὐτοῦ ἐπιβάλλει διπλῆν ποινὴν. Εἶναι καὶ τοῦτο συνέπεια τῆς ἀπολύτου Αὐτοῦ Δικαιοσύνης, καὶ ὡς ἀρχὴ ἐπίσης ἐνυπάρχει εἰς τὸ «οὐκ ἐκδικήσει δις ἐπὶ τὸ αὐτὸ», διότι τὸ «δίς», ὡς ἀλλαγῆς θέλομεν διαλάβει, ὑποδηλοῖ καὶ τὴν εἰς μέγεθος ἢ ἔκτασιν ἢ βαρῦτητα διπλῆν ποινὴν, ἧτις διὰ μιᾶς καὶ μόνης, πλὴν ἀδίκου ἀποφάσεως, δύναται νὰ ἐπιβληθῇ. Παρὰ τῷ Θεῷ ὁμοῦ τοιαύτη ἀδίκος ἀπόφασις ἐπιβάλλουσα διπλῆν ποινὴν εἶναι τι τὸ ἀδιανόητον, διὸ καὶ οἰαδήποτε κατὰ γνώσιν ποινῆς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ μίαν καὶ μόνην τιμώρησιν ἐπιβάλλει.

29. Γέν. 21,33 Ἦσ. 26,4 40,28, Σουσάννα 42· Ψαλμ. 89,2· 101,13,27 ἔξ.

30. Β. Βέλλας, Ἰωνᾶς - Ναοῦμ... Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 43.

31. Αὐτόθι. σελ. 43.

Studiorum Novi Testamenti Societas

ΚΣΤ' Γενική Συνέλευσις

Ἀπὸ 23 ἕως 27 Αὐγούστου 1971 ἡ Studiorum Novi Testamenti Societas συνεκάλεσε τὸ ἐτήσιον Συνέδριόν της εἰς τὸ Leeuwoenhorst Congres Center ἐν Noordwijkerhout πλησίον τοῦ Amsterdam. Ἔλαβον μέρος 170 περίπου καινοδιαθηκολόγοι ἀπὸ ὅλων τὸν κόσμον. Τὸ πρόγραμμα ἦτο ἄνετον τοι-
σουτοτρόπως ἐδόθη εἰς τοὺς συνέδρους ἡ εὐκαιρία διὰ καθ' ἴδιαν ἐπαφὰς καὶ συζητήσεις. Ἀλλὰ καὶ αἱ πρὸς τὴν ὀλομέλειαν γεγόμεναι ἐπιστημονικαὶ εἰσηγήσεις καὶ ἀνακοινώσεις, καθὼς καὶ αἱ συζητήσεις καθ' ὀμάδας (seminar), εἶχον μέγα ἐνδιαφέρον ἐνημερωτικόν, ὄχι μόνον ὡς πρὸς τὰς κρατού-
σας σήμερον ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τάσεις εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν ποικίλων καινοδιαθηκικῶν προβλημάτων ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὰς ὑπαρχούσας προ-
πτικὰς διὰ τὸ μέλλον.

Κατὰ τὰς ἀρχικὰς συνήθεις διαδικαστικὰς συνάξεις γίνεται ὁ ἀπολο-
γισμὸς τοῦ παρελθόντος ἔτους ὡς καὶ τῶν ἀφορώντων εἰς τὸ περιοδικὸν New Testament Studies, ἡ ἐκλογή τοῦ Προέδρου τοῦ ἐπομένου ἔτους, ἡ εἰσδοχὴ νέων μελῶν, ἡ ἐκλογή τόπου καὶ χρόνου συγκλήσεως τοῦ προσεχοῦς Συνεδρίου τῆς Societas ὡς καὶ ἡ μορφή τῶν συναντήσεων τούτων. Ἐκ πάντων τῶν διαδικαστικῶν τούτων θεμάτων ἐνδιαφέρει ἴσως ἄμεσώτερον τοὺς Ἑλληνας συναδέλφους ἡ πληροφορία ὅτι πρόεδρος κατὰ τὸ προσεχὲς ἔτος θὰ εἶναι ὁ γνωστὸς καθηγητὴς E. Käsemann, ὅτι ἡ Societas θὰ συνέλθῃ τὸν Αὐγούστον τοῦ 1972 ἐν Claremont τῆς Καλιφορνίας καὶ τὸν Αὐγούστον τοῦ 1973 ἐν Southampton τῆς Ἀγγλίας, ἔτσι ὥστε νὰ συνδυασθῇ μὲ τὸν χρόνον συγκλήσεως, κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 1973, τοῦ Oxford Congres on Biblical Studies.

Καὶ ἐρχόμεθα εἰς τὰς εἰσηγήσεις, τὸ περιεχόμενον τῶν ὁποίων κατατίθεται ἐνταῦθα ἐπὶ τῇ βάσει καὶ τῶν διανεμηθεισῶν περιλήψεων. Τὸ θέμα τοῦ λόγου τοῦ Προέδρου, τοῦ γνωστοῦ διὰ τὰς ἐπὶ τοῦ κειμένου τῆς Κ.Δ. ἐργασίας του καθηγητοῦ B.M. Metzger, ἦτο: Αἱ Πατερικαὶ Μαρτυρίαι καὶ ἡ κριτικὴ τοῦ κειμένου τῆς Κ.Δ. Ἐν ἀρχῇ, ἀνεφέρθη οὗτος εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς συλλογῆς τῶν πατερικῶν μαρτυριῶν εἰς εἰδικὰ apparatus critici τῆς Κ.Δ., εἰδικώτερον δὲ ἠσχολήθη μὲ τὰς συγχρόνους σχετικὰς ἐπιστημονικὰς προσπάθειας: Beuron, Strassbourg, (40.000 σχετικαὶ κάρται), International Greek N.T. Πε-

ριττόν νά σημειώση ὁ γράφων ὅποιαν ἀξίαν ἔχουν διὰ τοὺς ὀρθοδόξους καινοδιαθηκολόγους αἱ συλλογαὶ αὐταὶ ὄχι μόνον διὰ τὴν κριτικὴν τοῦ κειμένου ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐρμηνείαν, ὅπως θὰ ἔπρεπε νά εἶναι περιττὴ καὶ ἡ σύστασις τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς χρησιμοποιήσεως τῶν θησαυρῶν τούτων, καὶ ἡ ἀποφυγὴ ἐπιδείξεως ψευδοῦς καὶ ἀνυπάρκτου ἀμέσου γνώσεως τῶν πατερικῶν πηγῶν. — Ἐν συνεχείᾳ ὁ προεδρικός λόγος ἐξυγοστάτησε τὰς διαφόρους θεωρίας περὶ τῆς ἀξίας τῶν πατερικῶν μαρτυριῶν διὰ τὴν κριτικὴν τοῦ κειμένου: α) δευτερεύουσα ἡ ἀξία τῶν· β) ἡ πολεμικὴ κατὰ τῆς θεωρίας ταύτης ὑπὸ τῶν Blaas, Conybeare, Boismard· γ) ἐξέτασις καὶ ἀναιρεσις τῶν θεωριῶν τοῦ Boismard περὶ τοῦ ἀρχικοῦ κειμένου τοῦ Δ' Εὐαγγελίου, ἐν τῇ ἐξετάσει εἰδικώτερον τῶν χωρίων 5, 39 («ἐν αἷς δοκεῖτε ζῶν ἔχειν· αὐτὰ μαρτυροῦσιν περὶ ἐμοῦ» ἀντὶ «ὅτι ὑμεῖς δοκεῖτε ἐν αὐταῖς ζῶν αἰώνιον ἔχειν· καὶ ἐκεῖναί εἰσιν αἱ μαρτυροῦσα περὶ ἐμοῦ» κατὰ τοὺς ἀρχαίους κώδικας)· 1,12 - 13 («.....ὅς οὐκ ἐξ αἱμάτων οὐδὲ ἐκ σαρκὸς ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθη»)· 14,2· 1,18 («θεὸν οὐδεὶς ἑώρακεν πώποτε εἰ μὴ ὁ μονογενής. Εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς ἐκεῖνος ἐξηγήσατο»)· 11,48· 13,24. Ὁ προεδρικός λόγος κατέληξεν εἰς τὰς ἐξῆς παρατηρήσεις καὶ συμπεράσματα: α) Αἱ πατερικαὶ μαρτυρίαι (καὶ αἱ Μεταφράσεις) ἔχουν δευτερεύουσαν καὶ ἕμμεσον ἀξίαν ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν πρωταρχικὴν καὶ ἀμέσον μαρτυρίαν τῶν ἐλληνικῶν χειρογράφων τῆς Κ.Δ. β) Δέον νά διακρίνη τις μεταξὺ πλήρους καὶ ἐλλιποῦς μαρτυρίας εἰς τοὺς Πατέρας. γ) Ἡ σύμπτωσις ἐν ταῖς πατερικαῖς μαρτυρίαῖς δυνατόν νά προέρχεται ἐκ τῆς ἐξαρτήσεως πατρὸς τινος ἐξ ἄλλου προηγουμένου μᾶλλον ἢ ἐξ ἀντιγράφου τινος τῆς Κ.Δ. δ) Εἶναι ἀναγκαῖα ἡ σύγκρισις χειρογράφων τῆς Κ.Δ. πρὸς τὰ πατερικὰ χειρόγραφα ἐκ τῆς ἐπόψεως τοῦ χρόνου ἀντιγραφῆς ἀφ' ἑνός, τῆς ποιότητος κατ' αὐτὴν ἀφ' ἑτέρου. ε) Ἰδιαιτέραν ἀξίαν διὰ τὴν κριτικὴν τοῦ κειμένου ἔχει ἡ μαρτυρία τῶν πατέρων ἐπὶ παραλλαγῶν τοῦ κειμένου, γνωστῶν εἰς αὐτοὺς ἐκ τῶν συγχρόνων τῶν χειρογράφων. στ) Ἐνῶ ὡς πρὸς τὴν συμβολὴν τῆς πατερικῆς μαρτυρίας πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ ἀρχικοῦ κειμένου δύναται νά ὑπάρξῃ ἀμφισβήτησις, εἶναι ἀναμφισβήτητος ἡ ὕψ' αὐτῆς διαφώτισις τῆς ἱστορίας τῆς μεταδόσεως τῶν ποικίλων μορφῶν τοῦ κειμένου.

Ἦκολούθησεν ἡ εἰσήγησις τοῦ Dr. David Hill, καθηγητοῦ εἰς τὸ Sheffield τῆς Ἀγγλίας. Τὸ θέμα του ἦτο «Προφητεία καὶ Προφήται ἐν τῇ Ἀποκαλύψει τοῦ ἁγίου Ἰωάννου.» Ἡ πρώτη θέσις τοῦ κ. Hill ἦτο ὅτι, παρὰ τὰ ποικίλα ἰουδαϊκὰ ἀποκαλυπτικὰ στοιχεῖα του, τὸ βιβλίον τῆς Ἀποκαλύψεως εἶναι προφητικὸν κατὰ τὴν πρόθεσιν καὶ τὸν χαρακτήρα, καὶ ὅτι ὁλον τὸ παραδεδομένον ἀποκαλυπτικὸν apparatus ἐν αὐτῷ ὑπηρετεῖ τὴν προ-

φητικήν ούσιαν τοῦ ἔργου. Ἡ ἐξέτασις τοῦ ὄρου «προφήτης» ἐν τῇ Ἀποκαλύψει ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἄποψιν ὅτι πρωταρχικῶς καὶ εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων ὁ ὄρος δηλοῖ χριστιανούς προφήτας. Οὗτοι παρουσιάζονται κατὰ τινὰ τρόπον κεχωρισμένως ἀπὸ τοῦ σώματος τῶν πιστῶν, ἐκ τοῦ κειμένου ὁμοῦ δὲν εἶναι σαφῆς παρ' αὐτοῖς διάκρισις τῆς ἐξ ἐπόψεως ἡγεσίας ἢ θέσεως κατὰ τὸ κεφ. 11,18(;) ἢ ὅλη Ἐκκλησία εἶναι φορεὺς τοῦ προφητικοῦ λειτουργήματος. Ὁ συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου οὐδαμοῦ ὀνομάζεται προφήτης, ἢ ὅλη ὁμοῦ δραστηριότης καὶ τὸ μήνυμά του ἀνήκουν εἰς τὴν προφητικὴν παράδοσιν. Ἐνεκα τῆς ὑπ' αὐτοῦ προβαλλομένης ἀπαιτήσεως παρουσιάζεται οὗτος ἰστάμενος ἐγγύτερον πρὸς τὴν ἰουδαϊκὴν ἢ πρὸς τὴν καινοδιαθηκικὴν προφητείαν, καθ' ὅσον γνωρίζομεν περὶ τῆς τελευταίας ταύτης. Ἡ θεώρησις τοῦ στιχ. 19,10 («...συνδουλός σου εἰμι καὶ τῶν ἀδελφῶν σου τῶν ἐχόντων τὴν μαρτυρίαν Ἰησοῦ· τῷ θεῷ προσκύνησον. Ἡ γὰρ μαρτυρία Ἰησοῦ ἐστὶν τὸ πνεῦμα τῆς προφητείας») ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἔρευναν τῶν ἐκφράσεων «μαρτυρία τοῦ Ἰησοῦ», «ἔχειν τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἰησοῦ». Αὗται φαίνεται ὅτι σημαίνουν λαμβάνειν καὶ διαφυλάττειν ἢ ἐπιβεβαιῶναι τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἰησοῦ (ἐν τῇ ἐννοίᾳ καὶ τῇ μαρτυρίᾳ πρὸς τὸ πρόσωπόν Του), δηλ. τὴν πιστοποίησιν Αὐτοῦ περὶ τοῦ σχεδίου τῆς θείας οικονομίας, περὶ τῆς δικαιοσύνης Αὐτοῦ καὶ κυριότητος, ἐν τῇ ζωῇ Αὐτοῦ καὶ ἐν ταῖς διακυρόξεσιν Αὐτοῦ ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ βιβλίῳ τῆς Ἀποκαλύψεως. Μεταξὺ ἐκείνων οἵτινες «ἔχουν μαρτυρίαν Ἰησοῦ» - ἢ φράσις φαίνεται ὅτι περιλαμβάνει πάντας τοὺς πιστοὺς (12,17· 6,9· 20,4) - ἀνήκουν καὶ οἱ παραληπτὰ τοῦ βιβλίου τῆς Ἀποκαλύψεως. Ἡ διάταξις τῶν προτάσεων ἐν 19,10 φαίνεται δηλοῦσα ὅτι πάντα τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας εἶναι κατ' ἀρχὴν ἢ δυνάμει προφῆται. Τινὲς καλοῦνται ἐν εἰδικῇ ἐννοίᾳ νὰ ἐκπληρώσουν τὸ ἔργον τῆς μαρτυρίας καὶ προφητείας, δὲν φαίνεται ὁμοῦ ὅτι οὗτοι τίθενται ἐν ἐπισήμῳ τινι θέσει ὑπεράνω τῶν λοιπῶν χριστιανῶν (πρβλ. 1' Κορ. κεφ. 14).

Περὶ τῆς δραστηριότητος τῶν χριστιανῶν προφητῶν γνωρίζομεν τινὰ ἐκ τῶν Πράξεων καὶ ἐκ τῶν Ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου, πολὺ ὀλίγα ὁμοῦ περὶ τοῦ περιεχομένου τῆς προφητείας τῶν. Ἐν τῇ περιπτώσει τοῦ συγγραφέως τῆς Ἀποκαλύψεως εὐρίσκομεν ἴσως ἐπιβεβαιώσιν τῶν ὄσων γνωρίζομεν περὶ προφητείας ἀλλαγῶν· ἐὰν ὁμοῦ ὁ Ἰωάννης ἀποτελεῖ τι μοναδικὸν ἐν τῇ κοινότητι αὐτοῦ (καθὼς ἀφίνει νὰ ἐννοηθῇ ἢ ὅλη μαρτυρία τοῦ βιβλίου καὶ ἡ ἀπαιτούμενη δι' ἐαυτὸν ἀθηντία τοῦ συγγραφέως) δὲν δυνάμεθα νὰ μεταφερθῶμεν ἐκ τῶν δραστηριοτήτων του εἰς ἐκείνας τῶν χριστιανῶν προφητῶν ἐν γένει. Ὅτι δυνάμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν μετὰ βεβαιότητος εἶναι ὅτι οὗτοι ὑπῆρξαν οἱ μεσάζοντες τῆς ἀποκαλύψεως τῆς δοθείσης πρὸς αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ προφήτου Ἰωάννου.

Δὲν ὑπάρχει χώρος διὰ μακροὺς σχολιασμοὺς τῶν ἀνωτέρω ἀποφύων

τοῦ δρ. Hill. Ὁ Ἕλλην ἀναγνώστης δύναται νὰ ἀντιληφθῇ τὴν σημασίαν τῶν θέσεών του, ἐὰν λάβῃ ὑπ' ὄψιν πόσα Λόγια τοῦ Κυρίου, τὰ ὅποια ἔχομεν εἰς τὰ Εὐαγγέλια ὁ Bultmann καὶ ἡ Σχολή του ἀποδίδουν εἰς χριστιανοὺς προφήτας, λαλοῦντας ἐν ὀνόματι Ἐκείνου πρὸς τὴν κοινότητα : «ὡπὼς ἀκριβῶς εὐρίσκομεν ἐν τῇ Ἀποκαλύψει παραδείγματα χριστιανῶν προφητῶν λαλοῦντων ἐν ὀνόματι τοῦ δοξασθέντος Χριστοῦ — πρβλ. Ἀποκ. 3 20· 16,15» R. Bultmann, *Theology of the N. Testament*, μεταφρ. K. Grobel, SCM Press, London, I, σελ. 48).

Ἠκολούθησεν ἡ εἰσήγησις τοῦ καθηγητοῦ ἐν Ρώμῃ Prosper Grech μετὰ τίτλον «Τὰ Testimonia καὶ ἡ νεωτέρα ἐρμηνευτικὴ». Ποία ἡ ἐν φιλοσοφικῇ καὶ θεολογικῇ ἐννοίᾳ ἐρμηνευτικὴ, ἦν προϋποθέτει ὁ αὐθαίρετος τρόπος, καθ' ὃν ἡ Π.Δ. παρατίθεται ἐν τῇ Καινῇ; Πρόκειται περὶ παρανοήσεως ἐκ μέρους τῶν ἱερῶν συγγραφέων τῆς Κ. Διαθήκης ἢ πρόκειται περὶ φαινομένου, τὸ ὅποῖον, μαρτυρούμενον καὶ εἰς τὴν σύγχρονον τῇ Κ.Δ. ἰουδαϊκὴν γραμματείαν, ἀπαιτεῖ ἐρμηνευτικὴν ἐξήγησιν;

Σύγχρονοι μελέται περὶ τῆς ἐκ νέου ἐρμηνείας τῆς Π.Δ. ἐντὸς αὐτῆς ταύτης τῆς Π.Δ., περὶ τῶν κειμένων τῆς Ν. Θαλάσσης, τῶν Ταργουμιμ καὶ Μιδρασίμ, συνέβαλον εἰς τὴν γεφύρωσιν ἐν τῇ παραδόσει μεταξὺ τῶν ἀρχικῶν λογίων τῆς Π.Δ. καὶ τῆς ἐν τῇ Κ.Δ. ἐρμηνείας αὐτῶν. Ἡ ὑποκειμένη ἐρμηνευτικὴ ἀρχὴ ἐν τούτοις φαίνεται νὰ εἶναι ὅτι ὁ λόγος τῆς Γραφῆς ποτὲ δὲν ἀποθνήσκει καὶ πάντοτε ὀμιλεῖ πρὸς τὴν ἐκάστοτε σύγχρονον κατάστασιν. Τὴν Γραφὴν, λοιπόν, πρέπει νὰ πλησιάζωμεν μετὰ τὴν προ- κατανόησιν (Vor-verständniss) τῆς συγχρόνου καταστάσεως καὶ τῶν προβλημάτων τῆς. Ἐν τῇ περιπτώσει τῆς Κ.Δ. τὸ μέγιστον σύγχρονον γεγονός ἦτο ἡ Ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ Πνεύματος ὅτι οἱ Ἑθνικοὶ ἦσαν δεκτοὶ ἐντὸς τοῦ νέου Ἰσραὴλ μετὰ τὴν ἀπόκρουσιν τοῦ Εὐαγγελίου ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων. Ἐξ ἄλλου, δεόν νὰ σημειωθῇ ὅτι ὑπάρχει διαφορὰ μεταξὺ γραπτῆς καὶ προφορικῆς λόγου. Ὁ γραπτὸς λόγος χάνει ἐν μέρει τὴν ἀρχικὴν συνάφειαν διὰ νὰ προσλάβῃ τὴν συνάφειαν τοῦ ἀναγνώστου.

Ἐκ τῶν προταθεισῶν ὑπὸ φιλοσόφων καὶ θεολόγων θεωριῶν περὶ τοῦ πῶς δύναται νὰ γεφυρωθῇ τὸ χρονικὸν κενὸν μεταξὺ συγγραφέως καὶ ἀναγνώστου, ὁ Schleiermacher ὀλίγον συνέβαλεν εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ προβλήματος. Ἡ ὑπαρξιακὴ ἐρμηνευτικὴ τοῦ Bultmann ἐξηγεῖ τὰ testimonia ἐν μέρει, καθ' ὅσον ταῦτα δὲν λαμβάνουν ὑπ' ὄψιν τὴν ἱστορίαν τῆς σωτηρίας, τὴν ὅποιαν ἡ Κ.Δ. σαφῶς προϋποθέτει. Ἴσως ἡ ἐξήγησις τοῦ Gadamer εἶναι ἡ καλυτέρα· οὗτος ὀμιλεῖ περὶ «περικεκτικῆς ἀντιλήψεως», ἣτις εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα ἐνὸς διαλόγου μεταξὺ κειμένου καὶ προ- κατανόησεως,

ὡς αὐτὴ παρέχεται ἐν τῇ παραδόσει. Ἄν ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ προ - κατανόησις τῶν συγγραφέων τῆς Κ.Δ. παρεσχέθη ὑπὸ τῶν σωτηριωδῶν συμβάντων τῶν ἡμερῶν τῶν, ὅταν ταῦτα ἦλθον εἰς διάλογον μετὰ τῶν ἰδεῶν ἃς εἶχον ἐκ τῆς Π.Δ., ἡ προκύψασα ἀντίληψις ἀπεκάλυψε τὰς τελευταίας ταύτας ὡς προκαταλήψεις.

Ἡ θεωρία τοῦ Gadamer χρήζει διορθώσεως, ὡς ὑποδεικνύει ὁ Pannenberg, διὰ τὸ νὰ ἔχωμεν τὴν μεσολάβησιν τῆς παραδόσεως ὄχι μόνον ἐπὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἐπιπέδου ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ ἀληθοῦς ἱστορικοῦ.

Μέχρις ἐδῶ ἡ φιλοσοφία δύναται νὰ δώσῃ μίαν ἀπάντησιν εἰς τὸ ἐρμηνευτικὸν πρόβλημα, τὸ ὁποῖον προϋποθέτουν τὰ «testimonia». Ἄλλ' οἱ συγγραφεῖς τῆς Κ.Δ. προϋποθέτουν μίαν ἄλλην διάστασιν: τὸ Πνεῦμα. Τὰ κείμενα τῆς Π.Δ. δένονται μὲ τὰ σύγχρονα τῆς Κ.Δ. συμβάντα, διότι τὸ Πνεῦμα ποῦ ὁμίλησε διὰ τῶν κειμένων ἐκείνων ὀρθῶς τώρα ἐν τῇ αὐτῇ ἐννοίᾳ πρὸς τὴν αὐτὴν κατεύθυνσιν. Εἶναι, λοιπόν, τὰ παρόντα γεγονότα τοῦ ἀποκαλύπτουν τὸ ἀληθὲς νόημα τῶν Γραφῶν ἐκείνων. Ἄν ἡ θεωρία περὶ sensus plenior τῶν Γραφῶν ἤθελε γίνεαι ἀποδεκτὴ ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ, δύναται νὰ συμφιλιωθῇ μετὰ γενικῶν ἐρμηνευτικῶν θεωριῶν διὰ τὸ νὰ ἐξηγήσῃ τὰς παραθέσεις ἐκ τῆς Π.Δ. ἐν τῇ Καινῇ.

Εἶναι φανερά ἡ δυσχέρεια τοῦ προβλήματος ποῦ ἀντιμετωπίζει εἰς τὴν εἰσήγησίν του ὁ π. Grech, ὅπως εἶναι ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφέρουσα ἡ προσπάθειά του νὰ συνδυάσῃ τὴν θεωρίαν τοῦ Gadamer περὶ «περικτικῆς ἀντιλήψεως», πληροῦσης τὸ κενὸν τοῦ χρόνου μετὰξὺ ἐνὸς ἀρχαίου κειμένου καὶ ἐνὸς μεταγενεστέρου ἀναγνώστου, πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐρμηνευτικὴν θεωρίαν περὶ sensus plenior, ἣτις ἔτυχεν ἰδιαίτερας προσοχῆς κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίας ἰδίως παρὰ ρωμαιοκαθολικοῖς κύκλους.

Ἡ ἐπομένη εἰσήγησις προσεφέρθη παρὰ τῆς δεσποινίδος Α. Jaubert μὲ τίτλον. «Ἡ καλύπτρα τῶν γυναικῶν ἐν 1' Κορ. 11, 2 - 16». Ἐν πρώτῳ βλέμμα εἰς τὸ κείμενον δεικνύει κατὰ τὴν δ/δα J., ὅτι ὁ Παῦλος θέλει ἐδῶ νὰ μεταφέρῃ εἰς τὴν Κόρινθον ἓνα Ἰουδαίου - χριστιανικὸν ἔθιμον. Ἡ ἐπιχειρηματολογία του ἔχει ὡς ἀφετηρίαν τὴν τάξιν τῆς δημιουργίας καὶ στηρίζεται ἐπὶ τῶν φυσικῶν δεδομένων τῆς εὐσχημοσύνης. Ἡ συνάφεια εἶναι ἡ τῆς λατρείας («προσεύχεσθαι καὶ προφητεῦν»). Οὐδαμοῦ γίνεται λόγος περὶ τῆς πτώσεως. Ἡ ὅλη τάσις ἐν τῇ ἐξηγήσει τῆς δ/δος Jaubert εἶναι νὰ ἀποκλεισθῇ οἰαδήποτε ἐρμηνεία τῆς περικοπῆς εἰς τὸ ὑπόβαθρον γνωστικῶν περὶ ἀνδρὸς - γυναικὸς - ἀγγέλων ἀντιλήψεως, ἡ ὁποία ἐπικρατεῖ εἰς εὐρεῖς προτεσταντικὸς κύκλους.

Διὰ τὸ ἀνήρ δύναται νὰ προσεύχεται καὶ νὰ προφητεῖ ἀκάλυπτος;

Ἡ ἀπάντησις εἶναι δύσκολος. Τὰ ἰουδαϊκὰ ἔθιμα θὰ ὠδήγουν μᾶλλον πρὸς τὴν ἀντίθετον κατεύθυνσιν. Τὰ κείμενα ποῦ προσάγονται εἰς ὑποστήριξιν τῆς συνδέσεως τοῦ ἀκαλύπτου πρὸς τὴν ἀνεξαρτησίαν εἶναι σπάνια· ἐξ ἄλλου ὁ ἀνὴρ εὐρίσκεται ἐν ἐξαρτήσῃ ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ. Ἡ δ/νίς J πιστεύει ὅτι τὸ κείμενον 2' Κορ. 3,12 - 18, ἂν καὶ εὐρίσκεται εἰς διάφορον συνάφειαν, δύναται νὰ διαφωτίσῃ καὶ τὸ παρὸν θέμα. Ὁ ἀνὴρ εἰκὼν (ἀνάμνησις τῆς δόξης τοῦ Ἀδάμ) προσφέρει δόξαν τῷ Θεῷ διὰ τῆς εἰς αὐτὸν ἐπαναγωγῆς τῆς δημιουργίας. Ἡ ἀπόδοσις «εἰκὼν καὶ δόξα» εἶναι καλυτέρα τῆς «εἰκὼν καὶ ἀνταύγεια».

Εἶναι τὸ ἀρσενικὸν μέρος τοῦ ἀνθρώπου, ποῦ ἐντὸς τῆς λατρείας ἀποτελεῖ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ. Ἡ γυνὴ εἶναι δόξα (ὄχι ἀνταύγεια) τοῦ ἀνδρός. Ἀναφέρεται εἰς αὐτὸν κατὰ τὴν τάξιν τῆς δημιουργίας. Ἄν ἡ γυνὴ ἠθελε ἀτιμάσει τὴν κεφαλὴν τῆς (τὸν ἄνδρα καὶ ἑαυτήν), ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνὴ δὲν θὰ ἠδύναντο πλέον νὰ δώσουν δόξαν τῷ Θεῷ ἐν τῇ λατρείᾳ, διότι ἐν Κυρίῳ ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνὴ δὲν νοοῦνται ὁ εἰς ἄνευ τοῦ ἑτέρου.

Διατὶ ἡ γυνὴ πρέπει νὰ καλύπτεται ; Μία ἔρευνα τῶν ἰουδαϊκῶν κειμένων δὲν παρουσιάζει τὴν κάλυψιν τῆς κεφαλῆς ὡς σημεῖον ὑποταγῆς· πρόκειται περὶ σημεῖου εὐσηχημοσύνης, ἧτις ἀποτελεῖ τιμὴν διὰ τὸν ἄνδρα καὶ τὴν γυναῖκα συγχρόνως.

Οὐσιαστικῶς, πρέπει νὰ καλύπτεται ἡ κόμη (ἐρωτικὴ ἔννοια τῆς κόμης). Ἐτσι ἐξηγεῖται ἡ μνεῖα ἀγγέλων, οἱ ὅποιοι δὲν παρίστανται κατὰ τὰς συνάξεις τῆς κοινότητος ὡς φύλακες τῆς τάξεως ἀλλὰ πρὸς σήμανσιν τῆς ἀγιότητος ἐν τῇ λατρείᾳ.

Τὰ περὶ ἐξουσίας ἐπὶ τῆς κεφαλῆς «διὰ τοὺς ἀγγέλους» ἔχουν καθαρῶς ἰουδαϊκὸν χαρακτῆρα. Τὶ σημαίνει «ἐξουσία» ; Ἄν ἡ κεκαλυμμένη κεφαλὴ δὲν δηλοῖ ὑποταγὴν, τότε ἡ λέξις ἐξουσία δὲν δύναται νὰ ἐκληφθῇ ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ. Ἐξ ἄλλου ἡ ἔκφρασις «ἔχειν ἐξουσίαν» ἐκφράζει πάντοτε μίαν ἐνέργειαν. Ἡ πατερικὴ ἐρμηνεία περὶ «ὑποταγῆς» δὲν εἶναι ἡ ἀρχικὴ. Ἐξουσία σημαίνει δύναμις, σημαίνει ὁμοῦ καὶ ἰδιότητα, ἰκανότητα, δικαίωμα, ἀκόμη δὲ καὶ ἀδεια. Προτείνεται ὅπως ὁ δύσκολος αὐτὸς ὁρος ἐρμηνεύεται ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς ἰκανότητος τῆς γυναικὸς νὰ μετέχῃ εἰς τὴν λατρείαν.

Περὶ τὸν νὰ σημειωθῇ ὅτι προεβλήθησαν κατὰ τὴν συζήτησιν σοβαραὶ ἀντιρρήσεις εἰς τὰς βασικὰς θέσεις τῆς εἰσηγήσεως ταύτης. Ὁ καθηγητῆς Käsemann π.χ. παρετήρησε : α) Ἡ δόξα δὲν σημαίνει αὐτὸ ποῦ ἐννοεῖ ἡ δ/νίς Jaubert. β) Ἀφοῦ οἱ «ἀγγέλλου» ἔχουν παρὰ Παῦλῳ ἀρνητικὸν ρόλον, πῶς ἐδῶ τοὺς ἀποδίδεται θετικὸς ; γ) Παραγνῶριζει ἡ δ/νίς Jaubert τὴν συνάφειαν τῆς ἐκστάσεως καὶ προφητείας, ἐντὸς τῆς ὁποίας πρέπει νὰ ἐξηγηθῇ τὸ κείμενον. δ) Παραγνῶριζεται ὅτι ὁ Παῦλος διὰ τῶν ἐπιχειρημάτων του πράγματι ὑποτιμᾷ τὴν γυναῖκα.

Ἠκολούθησε ἡ εἰσήγησις τοῦ καθηγητοῦ R. Reivestad, ἐν Aas τῆς Νορβηγίας, μὲ τίτλον «Das Dogma der Prophetenlose Zeit». Τὸ θέμα εἶναι λίαν ἐνδιαφέρον, διότι θίγει τὸ πρόβλημα τῆς προφητείας, κατὰ τοὺς προκαινοδιαθηκικούς χρόνους. Ἐν ἀρχῇ ὁ εἰσηγητὴς ἀνεφέρθη εἰς τὴν ραββινικὴν παράδοσιν: T. Sotah 13,2: «ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἁγγαίου, τοῦ Ζαχαρίου καὶ τοῦ Μαλαχίου, τῶν τελευταίων προφητῶν, τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐπαυσε νερνεροῦν ἐν τῷ Ἰσραὴλ. Παρὰ ταῦτα ὁμοῦς ἐπετράπη εἰς αὐτοὺς νὰ ἀκούουν μηνύματα παρὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τινος Bath Qol (φωνῆς ἐξ οὐρανοῦ)». Αὐτὴ ἡ φωνὴ ἐξ οὐρανοῦ ἀποτελεῖ πτωχὸν ὑποκατάστατον τῆς προφητείας, διότι ὅλην τὴν προσοχὴν ἐλκύει ἡ ἐξήγησις τῶν Γραφῶν ὑπὸ τῶν Γραμματέων. Δὲν ἀποκλείεται ἡ μέλλουσα ἐμφάνισις προφητῶν εἰς ἀξίαν τινα γενεάν». Ἡ ραββινικὴ θέσις ἔναντι τοῦ Πνεύματος δὲν εἶναι πολεμικὴ ἀπλῶς συνδέεται τὸ Πνεῦμα ὄχι μόνον μὲ τοὺς Προφήτας ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν Γραφήν. Δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀρνηθῆ τις ὅτι αἱ Γραφαὶ περιέχουν προρρήσεις περὶ προφητῶν ποὺ θὰ ἐμφανισθοῦν εἰς τὸ μέλλον. Ἄλλ' ὁ ραββινισμὸς δὲν εἶχε θέσιν διὰ τὸ προφητικὸν στοιχεῖον.

Ἡ ἰδέα μιᾶς ἀνακοπῆς τῆς προφητείας ἐκπεφρασμένως δηλοῦται μόνον εἰς ραββινικὰ λόγια. Ὑπῆρχον παρόμοιαι ἀπόψεις κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰησοῦ; Ὁ εἰσηγητὴς παρουσίασε τρία μοτίβα, τὰ ὁποῖα δεικνύουν πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνσιν: 1) Ὁ θρῆνος διὰ τὴν ἀπουσίαν προφητῶν. 2) Πολεμικὴ ἔναντιον τῶν καλουμένων προφητῶν. 3) Ἀναμονὴ προφητικῆς ἀποκαλύψεως ἐν τοῖς ἐσχάτοις. Ἰδιαιτέρως ἡ εἰσήγησις ἠσχολήθη μὲ τὰ χωρία 1' Μακκ. 9,27· 4,44 - 46· 14,41 (ἐν σχέσει πρὸς τὸν Ἰώσηπον, Ἰουδ. Πόλεμος 1,68· Ἀρχαιολ. 13,299), διὰ νὰ καταλήξῃ εἰς τὰ παρατηρήσεις α) ὅτι ὁ Ὑρκανὸς εἶχε τὸ χάρισμα τοῦ προλέγειν, τοῦτο ὁμοῦς δὲν συνιστοῦσε τοῦτον ὡς προφήτην περισσότερο ἀπὸ τὸν Καϊάφαν (Ἰωάνν. 11,49)· β) ὠρισμέναι προβληματικαὶ καταστάσεις ἀντεμετωπίζοντο διὰ τῆς ἐπισήμου δηλώσεως περὶ ἀναθεωρήσεως τῶν ἐν τῷ μέλλοντι δι' ἐνὸς ἐμπεπιστευμένου προφήτου. γ) Τοιαῦται ἐπιφυλάξεις καθίσταντο σημαντικαὶ διὰ τῆς συνδέσεως τῶν πρὸς ἐσατολογικὰς προσδοκίας (πρβλ. Δανιὴλ καὶ Qumran). Εἶναι ὁμοῦς ἀξιοσημείωτον τὸ γεγονός ὅτι ἡ μακκαβαϊκὴ ἐποχὴ δὲν παρουσίασε προφητικὴν τινα ἀναγέννησιν.

Οἱ ἀποκαλυπτικοὶ συγγραφεῖς ὑπῆρξαν μόνον ἐμπνευσμένοι ἐρμηνευταὶ τῶν προφητῶν. Τὸ αὐτὸ πιθανῶς ἰσχύει καὶ περὶ τῶν Ἑσσαιῶν. Ὁ Διδάσκαλος τῆς Δικαιοσύνης δὲν παρουσίασεν ἑαυτὸν ὡς προφήτην, ἀλλ' ὡς ἀληθῆ, ἐμπνευόμενον διδάσκαλον εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῶν προφητικῶν Γραφῶν. Τὸ πρότυπόν του ἦτο ὁ Ἑσδρας ὁ Γραμματεὺς μᾶλλον ἢ ὁ Ἡλίας ἢ ὁ Μωϋσῆς. Ὁ ἀληθὴς προφήτης ἀνεμένετο νὰ παρουσιασθῇ μετὰ τοῦ Μεσσίου Ἀαρὼν καὶ τοῦ Μεσσίου Ἰσραὴλ.

Ὑπάρχει ἐν τῇ Κ.Δ. ἐνδειξίς τις περὶ τινος ἀνακοπῆς τῆς προφητείας ;

Τὰ κεφ. 1 - 2 τοῦ Λουκᾶ δὲν ἀποδεικνύουν τὸ ἀντίθετον. Αἱ ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει τοῦ Βαπτιστοῦ καὶ τοῦ Ἰησοῦ ἀντιδράσεις εἶναι ἐνδιαφέρουσαι. Ἡ περικοπή Μαρκ. 11, 27 - 33 εἶναι ἴσως ἐνδεικτικὴ περὶ τοῦ ἥτο δύσκολον νὰ ἀναγνωρισθῇ ὁ Ἰωάννης ὡς προφήτης χωρὶς νὰ ἐξάψῃ μεσσιανικὰς προσδοκίας. Οἱ Γραμματεῖς θὰ ἠδύναντο νὰ δεχθοῦν «προφήτας», προλέγοντας τὰ μέλλοντα συμβαίνειν, ἀλλ' ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἠδύναντο νὰ δεχθοῦν τινα ὡς προφήτην ἐν τῇ κυριολεξίᾳ, δηλ. ὡς κήρυκα τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ ἄνευ ἀναφορᾶς εἰς τὰς Γραφάς. Ἡ τελευταία αὕτη παρατήρησις τοῦ Leivstad εἶναι ἐξαιρετικῆς σημασίας διὰ τὴν κατανόησιν ὄχι μόνον τῆς εἰκόνας τοῦ Βαπτιστοῦ εἰς τὰ Εὐαγγέλια, ἀλλὰ καὶ τῆς σχέσεως καθόλου τοῦ Ἰησοῦ πρὸς τὸν κόσμον τῆς Π.Δ. Ἡ ἀπουσία τοῦ προφήτου ἐν τῷ παρόντι ἀποτελεῖ ἐν τῇ θεωρίᾳ μίαν τραγικῆς σημασίας προσωρινὴν ἀνακοπὴν ἐν τῇ πράξει ἥτο ἡ ἀναπόφευκτος συνέπεια τῆς πεποιθήσεως ὅτι ἡ πλήρης ἀποκάλυψις ἐδόθη εἰς τὸ Σινᾶ.

Εἶναι φανερά ἡ σημασία τῶν ἀνωτέρω διαπιστώσεων τοῦ νορβηγικοῦ καθηγητοῦ διὰ τὴν κατανόησιν τῆς σχέσεως τοῦ ἀρχικοῦ χριστιανισμοῦ πρὸς τὴν προφητείαν τῆς Π.Δ. καθὼς καὶ τοῦ ἀγῶνος ἀνδρῶν ὡς ὁ Παῦλος κατὰ τοῦ ἰουδαιοχριστιανισμοῦ, χρήζει δὲ μελέτης ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ καθηγητοῦ ὅτι ἡ δημιουργία τοῦ Κανόνος τῆς Κ.Δ. ἔθεσε τέρμα εἰς τὴν προφητείαν ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας, ἂν καὶ τοῦτο σπανίως ἀναγνωρίζεται.

•

Ἡ εἰσήγησις τοῦ ἐν Amsterdam καθηγ. Smit Sibinga μὲ τίτλον «Σύγκρισις Λουκᾶ πρὸς τὰς Πράξεις» ἔγινεν ἀντικείμενον ζῳηρῶν συζητήσεων καὶ ἀμφισβητήσεων. Πράγματι, ἡ ἐργασία τοῦ κ. Sibinga ἔκαμε μεγάλην ἐντύπωσιν διὰ τὴν ἐργατικότητα καὶ τὴν ἐφευρικότητα πολλῶν συνδυασμῶν ποῦ προϋποθέτει ἥτο ὁμοῦς προφανῆς καὶ ἡ ἀντίδρασις πάντων εἰς τὸν ὕπ' αὐτοῦ καθόλου χαρακτηρισμὸν τῶν κειμένων Λουκᾶ - Πράξεις. Προσεπάθησε δηλ. ὁ ὀλλανδὸς καθηγητὴς νὰ δεῖξῃ ὅτι τὸ ἔργον Λουκᾶς - Πράξεις ἔχει καταστρωθῆ ἐπὶ τῇ βάσει ἐνὸς ἀπιθάνου εἰς τὰς λεπτομερείας τοῦ ἀριθμολογικοῦ καὶ ἐννοιολογικοῦ σχεδίου, στηριζομένου εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν συλλαβῶν, εἴτε μικροτέρων εἴτε μεγαλυτέρων ἐνοτήτων. Διὰ νὰ λάβῃ καὶ ὁ ἀναγνώστης τοῦ παρόντος μίαν ἰδέαν τῆς ἀριθμολογικῆς μεθόδου ἐργασίας τοῦ κ. Sibinga, ἐκ τῶν πινάκων συλλαβῶν, τοὺς ὁποίους διένειμε πρὸ τῆς εἰσηγήσεως, παραθέτω ἐδῶ ἓνα παράδειγμα :

Λουκᾶ 1 και Πράξεις 27 - 28

Λουκᾶ 1,1 - 4 :	115	
5 - 80 :		2450
Πράξεις 27 - 28 :		3060
	115 +	5510 = 5625 (= 3 ² x 5 ⁴)

Λουκᾶ 2 και 24

2: 1 - 20 :	642	
21 - 32 :		404
33 - 40 :	320	
41 - 52 :		404
	992 +	808 = 1800
24: 1 - 11 :	315	
12 - 35 :		808
36 - 53 :	477	
	792 +	808 = 1600

Ἐκ τῶν πολλῶν ἐπικρίσεων τῆς προσπάθειάς τοῦ κ. Sibinga παραθέτο-
 μεν ἐκείνας ποῦ ἐθεωρήσαμεν ὡς θεμελιώδεις : α) Βάσει τίνος κριτηρίου
 γίνεται ὑπὸ τοῦ Ὀλλανδοῦ καθηγητοῦ ἡ διαίρεσις τῶν περικοπῶν ; Προ-
 ηγεῖται ἡ διαίρεσις τῆς μετρήσεως τῶν συλλαβῶν, ἢ τὰνάπαλι ; β) Πῶς
 ἔχει τὸ θέμα τῶν πηγῶν ἐν σχέσει μὲ τὸν στρουκτουραλισμὸν αὐτοῦ τοῦ εἴ-
 δους ; Σύγκρισις π.χ. Μάρκου - Λουκᾶ εἰς τὸ κοινὸν ὑλικόν. γ) Ὁ γενικὸς
 χαρακτήρ τῆς εὐαγγελικῆς παραδόσεως καθὼς καὶ τῶν συγγραφέων τῆς
 πρώτης Ἐκκλησίας καθόλου καθιστᾷ κατ' ἀρχὴν ἀπίθανα τοιαύτης φιλο-
 λογικῆς ὕφης ἐπιτεύγματα δ) Δὲν ταιριάζει τὸ εἶδος αὐτὸ πρὸς τὴν ἐννοιαν
 τῶν πρώτων αἰώνων ἔπρεπε νὰ ἦσαν εἰς θέσιν, ὁμοῦ μετὰ τῶν χριστιανῶν
 ἀναγνωστῶν τοῦ Λουκᾶ, νὰ ἀντιληφθοῦν τὸν ὑποκείμενον εἰς τὰ δύο βιβλία
 τοῦ Λουκᾶ φιλολογικὸν ἀριθμολογικὸν καὶ ἐννοιολογικὸν μηχανισμόν,
 καὶ νὰ μὴ κατηγοροῦν τὴν Ἐκκλησίαν διὰ τὴν συγγραφὴν τῶν Εὐαγγελίων
 τῆς ὑπὸ ἀγραμμάτων λεμβούχων κ.τ.τ.

Ἦκολούθησεν ἡ εἰσήγησις τοῦ ἐν Kiel - Hassel καθηγ. G. Friedrich
 μὲ τίτλον «Das bisher noch fehlende Begriffslexicon zum Neuen Testament».
 Ὁ γερμανὸς καθηγητῆς ὑπεστήριξε τὰ ἐξῆς : 1) Τὸ σύνθεσις κατ' ἀλφαβη-
 τικὴν τάξιν λεξικὸν εἶναι πρακτικόν, ὅταν ἐπιθυμῆ τις νὰ κατατοπισθῇ ἐν
 σπουδῇ ὡς πρὸς τὴν ἐννοιαν μιᾶς λέξεως. Τὸ εἶδος ὁμοῦ τοῦτο τοῦ λεξικοῦ

δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν φύσιν τῶν λέξεων, ὅπως χρησιμοποιοῦνται ἐν τῇ γλώσσῃ. 2) Διὰ τὴν ἀποφυγὴν τῆς σχηματικῆς, ἀλφαβητικῆς διάταξης, καὶ τὴν συλλέξιν λέξεις εἰς εὐρείας ομάδας, ἀπαιτεῖται ἐν ἐτυμολογικὸν λεξικόν, μὲ κατάταξιν τῶν λέξεων κατὰ οἰκογενείας. Ὁ κίνδυνος τοῦ εἶδους τούτου εἶναι ὅτι τείνει τὴν νὰ ὑπερνετωπωσιασθῇ ὑπὸ τῆς ἐτυμολογίας, καὶ τοιοῦτοτρόπως νὰ παρουσιάσῃ ἀνακριβῶς αὐτὴν ταύτην τὴν γλῶσσαν. 3) Μία τρίτη ὁμάς λεξικῶν ὀργανοῦται ὄχι κατὰ τὴν μορφήν τῆς λέξεως ἢ τοῦ τῆς ρίζης τῆς, ἀλλὰ κατὰ τὸ θέμα, τὸ ὅποιον ἐρευνᾶται. Αὐτὰ τὰ ὀργανωμένα κατὰ θέματα λεξικά, ἂν καὶ προσφέρουν τὸ γλωσσικὸν ὑλικὸν εἰς λογικὴν τάξιν, δὲν ἱκανοποιοῦν, διότι χρησιμοποιοῦν μίαν ἐξωγλωσσικὴν ἀρχὴν ὡς βάσιν διὰ τὴν ὀργάνωσιν γλωσσικῶν φαινομένων. 4) Οἱ R. Hallig καὶ W. v. Wartburg ἔχουν προτείνει γενικὸν ἐννοιολογικὸν σύστημα ὡς βάσιν διὰ τὴν λεξικογραφίαν. Ἡ μέθοδος αὕτη ὀργανώσεως ἐπιθυμεῖ νὰ εἶναι ἓνα σύστημα ποῦ παράγεται ἐκ τῆς ἐν χρήσει γλώσσης καὶ τῆς πραγματικῆς τῆς καταστάσεως εἰς πᾶν σημεῖον τοῦ χρόνου. 5) Ἐνα λεξικόν ποῦ στηρίζεται ἐπὶ τοῦ ἐννοιολογικοῦ συστήματος δὲν παραθέτει πᾶσαν λέξιν ἀλλὰ μόνον κατ' ἐπιλογὴν ἐννοίας, αἱ ὅποια ὅμως καλύπτουν ὅλα τὰ πεδία τῆς ζωῆς. Ἐπειδὴ δὲ ἡ γενικὴ ἐννοία εἶναι ἡ ἐνότης, αἱ λέξεις δὲν ἐμφανίζονται εἰς μίαν μόνον θέσιν, ἀλλὰ συμφώνως πρὸς τὴν πολλαπλότητα τῆς σημασίας των, εἰς πολλὰς θέσεις ἐν τῷ συστήματι. 6) Διὰ τὴν Κ.Δ. ἔχουμεν λεξικά κατ' ἀλφαβητικὴν τάξιν, λεξικά κατὰ ρίζας, καὶ συλλογὰς συνωνύμων τῆς Κ.Δ., δὲν ἔχομεν ὅμως ἀκόμη λεξικὸν ὀργανωμένον κατὰ τὸ ἐννοιολογικὸν σύστημα. 7) Ἡ δυσκολία ἐνὸς τοιοῦτου λεξικοῦ συνίσταται εἰς τὴν εὕρεσιν ἐνὸς σχήματος ἀνταποκρινομένου εἰς τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ θέματα 8) Ἐν τοιοῦτον λεξικόν δὲν θὰ εἶχε χρησιμότητα μόνον διὰ τὴν ἐρευναν τῆς Κ.Δ., ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν δογματικὴν καὶ τὴν πρακτικὴν θεολογίαν.

Ἡ τελευταία εἰσήγησις ἐγένετο παρὰ τοῦ καθηγητοῦ ἐν St. Andrews τῆς Ἀγγλίας κ. R. McL. Wilson μὲ θέμα «Τὶ εἶδους Γνωστικοὶ ἦσαν οἱ Κορίνθιοι;» Εἰς πολὺ ζῶηρον διὰ τὴν περίστασιν ὕψος ὁ εἰσηγητὴς εἶπεν ὅτι ἡ ἀπάντησις εἶναι ἐν πολλοῖς θέμα ἀκριβοῦς ὀρισμοῦ τῶν ἐνοιῶν. Ἦσαν οἱ «Κορίνθιοι» ἐξ ἔθνων ἢ ἐξ Ἰουδαίων χριστιανοί; Θὰ ἐνοήσωμεν τὸ 1' Κορ. 1,12 ὡς ἐκπροσωποῦν ἰουδαιοχριστιανικὰς, παυλείους καὶ γνωστικὰς ομάδας; Θὰ θεωρήσωμεν τὰς 1' καὶ 2' Κορινθίους (ἢ τὰς συνδεθείσας πρὸς σχηματισμὸν τῶν ἐπιστολῶν) ὡς ἀναφερομένας εἰς τὴν αὐτὴν κατάστασιν;

Ὅταν χρησιμοποιῶμεν τὸν ὄρον «γνωστικός», ἐννοοῦμεν αὐτὸν ὑπὸ τὴν παραδεδομένην ἐννοίαν τῆς ἀρέσεως τοῦ Γνωστικισμοῦ τοῦ β' αἰῶνος, ἢ ὑπὸ τὴν εὐρύτεραν τῆς Γνώσεως, ὅφ' ἦν συνήθως χρησιμοποιοῦν αὐτὴν οἱ

γερμανοί θεολόγοι; Παρατηρείται ότι οί δύο οὔτοι ὄροι δὲν σημαίνουν τὸ αὐτὸ πρᾶγμα, θὰ ἔκρεπε δὲ νὰ υἱοθετηθῆ γενικῶς ἢ ὑπὸ τῶν Γάλλων συναδέλφων γενομένη διάκρισις μεταξὺ «γνώσεως» καὶ «γνωστικισμοῦ».

Συχνάκις γίνεται λόγος περὶ «γνωστικῶν μοτίφ» ἐν τῇ Κ.Δ. Εἶναι ὁμοῦς ταῦτα μοτίφ, τὰ ὅποια ἦσαν ἢ δὴ γνωστικὰ πρὶν χρησιμοποιηθοῦν ἐν τῇ Κ.Δ., ἢ κατ' ἐστὶ σα ν γνωστικὰ ἀργότερον; Εἶναι δυνατόν νὰ ὀμιλωμεν περὶ γνωστικοῦ μύθου, ὅστις προϋποτίθεται ἐν χρήσει ἐντὸς τῆς Κ.Δ.;

Ἄν διαφόρως διατυπώσωμεν τὸ ἐρώτημα τοῦ τίτλου τῆς εἰσηγήσεως, τοῦτο τίθεται ὡς ἑξῆς: Ἦσαν οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Παύλου ἐν Κορίνθῳ γνωστικοὶ ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ β' αἰῶνος, ἢ ἔχομεν ἐδῶ μόνον τὰς πρώτας ἀρχὰς αὐτοῦ, ποῦ κατόπιν ἐξειλίχθη εἰς τὸν πλήρη Γνωστικισμόν; Παρατηρεῖται, ὅτι τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐν τῇ πραγματικότητι συμβαίνει καὶ ὅτι ἀπρόσεκτος καὶ ἀδιάκριτος χρήσις τῶν ὄρων γνῶσις καὶ γνωστικισμὸς ἐν τῇ συναφείᾳ ταύτῃ εἶναι ἐπικίνδυνος καὶ παραπλανητικῆ.

Ἡ βιαιότης, μεθ' ἧς ὁ ὀμιλητῆς διέκρινε μεταξὺ γερμανικῆς καὶ ἀγγλοσαξωνικῆς θέσεως ἐπὶ τοῦ θέματος τῶν σχέσεων Γνώσεως καὶ Κ.Δ., προεκάλεσε ἀναλόγους ἀντιδράσεις. Ὁ ἀμερικανὸς Robinson διεμαρτυρήθη διὰ τὴν διάκρισιν αὐτὴν καὶ ἀνέπτυξε τὰ γνωστὰ ἐπιχειρήματα διὰ τὴν ὑπαρξίν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Κ.Δ. «γνώσεως» καὶ «γνωστικοῦ μύθου» περὶ Σωτήρος. Τὴν ἐπιχειρηματολογίαν ταύτην ἀνέπτυξεν ἔτι περαιτέρω ὁ Käsemann, ὁ ὅποιος μεταξὺ πολλῶν ἄλλων, ποῦ εἶπεν, ἠρώτησεν: ἀφοῦ ὑπῆρχον μέλη τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν Κόρινθον, τὰ ὅποια ἔλεγον «ἀνάθεμα Ἰησοῦς (ὁ ἀνθρώπος Ἰησοῦς)» 1' Κορ. 12,3, εἶναι δυνατόν νὰ ἀμφισβητῶμεν τὴν ὑπαρξίν γνωστικοῦ μύθου ἐν Κορίνθῳ; Ἀντιθέτως, ὁ π. de la Potterie, καθηγητῆς ἐν Ρώμῃ, ὑπεστήριξεν ὅτι δὲν ὑπάρχουν πηγαι κατὰ τὸν α' αἰῶνα, βάσει τῶν ὁποίων νὰ εἶναι δυνατὴ καὶ βεβαία ἡ ὑπαρξις τοιοῦτου μύθου, καὶ ὅτι οὗτος συνάγεται ἐκ σημείων τῆς Κ.Δ., τὰ ὅποια ὁμοῦς ἐπιδέχονται καὶ ἄλλης ἐρμηνείας, ἰδιαίτατα παλαιοδιαθηκικῆς.

Ἐκτὸς τῶν εἰσηγήσεων πρὸς τὴν ὀλομέλειαν καὶ παραλλήλως, καθὼς ἐλέχθη ἐν ἀρχῇ, ἐλειτούργησαν διάφορα Σεμινάρια, ὀκτῶ τὸν ἀριθμόν, μὲ τὰ ἑξῆς θέματα: 1) Ἡ χριστολογία τῆς Κ. Διαθήκης, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἐκ Σικάγου καθηγ. N. Perrin. 2) Οἱ Ἐβδομήκοντα, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ S. Jellicoe. 3) Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐν τῷ Δ' Εὐαγγελίῳ, ὑπὸ τὸν π. de la Potterie 4) Τὸ Διατεσσάρων, ὑπὸ τὸν καθηγ. J.N. Birdsall. 5) Der historische Jesus, ὑπὸ τὸν καθηγ. G. Strecker. 6) Ἀρχικὴ Ἰουδαϊκὴ ἐξήγησις καὶ ἡ Κ. Διαθήκη ὑπὸ τὸν καθηγ. P. Borgen καὶ ἄλλους. 7) Τὸ Συνοπτικὸν Πρόβλημα ὑπὸ τὸν καθηγ. W.R. Farmer. 8) Paulenische Studien, ὑπὸ τὸν καθηγ. W.G. Kümmel. Ἐπὶ πλεόν, ὁ καθηγ. K. Grayson ὄργάνωσε δύο συναντήσεις δι' ὅλας τὰς ομάδας μὲ θέμα τὴν φιλολογικὴν χρήσιν τῶν ἠλεκτρονικῶν ὑπολογιστῶν.

Ὁ ὑποφαινόμενος ἐδήλωσε συμμετοχὴν εἰς τὴν ὁμάδα, ἣν θὰ ἀπησχόλουν οἱ Ἑβδομήκοντα. Πρόκειται περὶ τοῦ ἐξῆς: Ὑπὸ τῆς Διεθνοῦς Ὁργανώσεως διὰ τοὺς Ἑβδομήκοντα καὶ τὰς συναφεῖς Σπουδᾶς (IOSCS) καὶ ὑπὸ εἰδικοῦ σεμιναρίου. «Ἡ ἑλληνικὴ Κ.Δ. καὶ οἱ Ο'» τῆς *Stodiorum Novi Testamenti Societas* (SNTS) ἀπὸ τοῦ 1968 ἀπεφασίσθη ἡ μελέτη τῶν προϋποθέσεων διὰ τὴν ἐτοιμασίαν τοῦ ὕλικου πρὸς ἔκδοσιν ἐνὸς λεξικοῦ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης τῶν LXX καὶ τῶν συναφῶν Σπουδῶν. Βασικὰ προβλήματα, ἀπαιτοῦντα προσεκτικὴν μελέτην, εἶναι ἡ ἀκολουθητέα μέθοδος, ἡ ἔκτασις τοῦ λεξικοῦ καὶ ἡ διαμόρφωσις τῶν ἐπὶ μέρους εἰσακτέων λημμάτων. Ἐθεωρήθη διὰ τοῦτο φρόνιμον νὰ γίνουιν δειγματοληπτικῶς διάφοροι ἔρευναι, διὰ νὰ δοκιμασθοῦν αἱ διάφοροι δυνατότητες, μορφαὶ κτλ., ὥστε νὰ διευκολυνθῇ ἡ συζήτησις καὶ νὰ ὑπάρξῃ καθοδήγησις διὰ τὴν μελλοντικὴν πορείαν. Δύο κυρίως θέματα ἐξητάσθησαν κατὰ τὰς συναντήσεις τοῦ σεμιναρίου μας ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ γνωστοῦ ἑβδομηκοντολόγου *Jellicoe*, ἀφοῦ ὁ καθηγ. *R.A. Kraft* (Φιλαδέλφεια, Πα.) ἔκαμε μίαν γενικωτέραν ἀνασκόπησιν τῶν γενομένων σχετικῶς κατὰ τὸ 1970/71: Πρέπει νὰ γίνῃ λεξικὸν κατὰ βιβλία, ἢ διὰ τὸ σύνολον τῶν βιβλίων τῆς ἑλληνικῆς Βίβλου; β) Ἡ μορφή τῆς παρουσιάσεως τῶν εἰσακτέων εἰς τὸ λεξικὸν λημμάτων. Βάσιν τῆς συζητήσεως ἀπετέλεσεν λεξικογραφικὴ μελέτη εἰς τὸ βιβλίον Ἰωὴλ ὑπὸ τοῦ ἑβδομηκοντολόγου καθηγητοῦ ἐν *Manchester F.F. Bruce*, ἡ ὁποία εἶχε σταλῆ εἰς τὰ μέλη τοῦ σεμιναρίου δύο μῆνας ἐνωρίτερον, εἰσήγησις τοῦ *David Hill* περὶ τοῦ λήμματος «περιοχὴ», καθὼς καὶ προφορικὴ ἔκθεσις ὑπὸ τοῦ γερμανοῦ καθηγ. *K. Rengsdorf* περὶ τῆς πορείας παραλλήλου *projet* ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ *Münster*.

Δὲν εἶναι δυνατόν ἐδῶ νὰ δώσωμεν περισσοτέρας πληροφορίας, διότι τὸ χρονικὸν τοῦτο ἔλαβεν ἤδη μεγάλην ἔκτασιν. Πᾶς ἑλλην θεολόγος ἀνλαμβάνεται τὴν ἀξίαν ποῦ ἔχει ὁ ἐπιστημονικὸς αὐτὸς μόχθος ὡς πρὸς τοὺς Ο' ὄχι μόνον διὰ τὴν ἐπιστήμην καθ' ἑαυτήν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν Ἐκκλησίαν μας εἰδικότερον, τῆς ὁποίας οἱ Ο' ἀποτελοῦν τὴν ἐπίσημον βίβλον τῆς Π.Δ.

Εἰς τὰ πλαίσια τοῦ Συνεδρίου ἐγένοντο δύο δεξιώσεις: μία ὑπὸ τοῦ Λόρδου Δημάρχου τοῦ *Amsterdam* ἐν τῷ *Rijksmuseum* (εἶχε πολὺ ἐνδιαφέρον ἡ δεξιῶσις ἐντὸς τοῦ μεγάλου τούτου Μουσείου), ἕτερα δὲ ὑπὸ τοῦ Παν/μίου τοῦ *Leyden*. Κατὰ τὸ πέρασ τοῦ Συνεδρίου ὁργανώθησαν ἑκδρομαὶ εἰς διαφόρους ἀρχαιότητας τῆς χώρας με προαιρετικὴν συμμετοχὴν.

Ἐλλείπει χώρου ἐν τῷ παρόντι τεύχει, μένει διὰ τὸ ἐπόμενον ἡ ἔκθεσις τῶν κατὰ τὸ *Collaquiium Biblicum Lovaniense*, 31 Αὐγούστου - 2 Σεπτεμβρίου, με θέμα «Τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Μάρκου».

Σ. Α.

Τὸ Β' Πανερωπαϊκὸν Μεταφραστικὸν Συνέδριον τῆς Βίβλου

Ἡ προσπάθεια μεταφράσεως τῆς Βίβλου εἰς κατανοητὴν ὑπὸ τοῦ λαοῦ γλῶσσαν πρὸς ἀκριβῆ μετάδοσιν τοῦ μηνύματος τοῦ Εὐαγγελίου καὶ μετουσίωσιν τούτου εἰς πρᾶξιν ὑπῆρξε πάντοτε θέμα φλέγον, ἰδίᾳ δὲ σήμερον. Ἡ ἐκπόνησις μεταφράσεως τῆς Βίβλου δὲν καθίσταται ἀναγκαία μόνον διὰ χώρας προσφάτως δεχθείσας τὸν Χριστιανισμόν, εἰς τρόπον ὥστε πάντες οἱ ἄνθρωποι νὰ ἔχουν τὴν δυνατότητα νὰ ἀκούουν εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν γλῶσσαν τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ (Πράξ. 2,11), ἀλλὰ καὶ διὰ τοιαύτας, χρησιμοποιούσας παλαιὰς μεταφράσεις, δεδομένης τῆς ἀπὸ μακροῦ ἐκεῖ ἐξαπλώσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ. Τὸ γεγονός ὅτι ἡ γλῶσσα δὲν εἶναι ὁ σκοπός, ἀλλὰ τὸ μέσον δι' οὗ ἐκφράζεται καὶ διατυπῶνται τι, ὁ φορεὺς καὶ τὸ σκευὸς δι' οὗ μεταφέρεται τι ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, συνεχῶς μεταβαλλομένη καὶ ἐξελισσομένη πρὸς ἔκφρασιν καὶ διατύπωσιν τοῦ πνεύματος τοῦ ἀνθρώπου, καθιστᾷ ἀναποφεύκτους τὰς νέας μεταφράσεις, δεδομένου ὅτι πλεῖστοι λέξεις καὶ ἐκφράσεις χρησιμοποιοῦνται νῦν ὑπὸ διάφορον τῆς ἀρχικῆς ἔννοιαν καὶ αἱ δημιουργηθεῖσαι ἐν τῷ μεταξύ νέαι ἀποδίδουν πληρέστερον τὸ πρωτότυπον, συντελοῦσαι εἰς τὴν ὀρθὴν κατανόησιν τοῦ γνησίου πνεύματος τοῦ Εὐαγγελίου.

Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν συνεκλήθη ἀπὸ 9 - 29 Αὐγούστου 1971 τὸ Β' Πανερωπαϊκὸν μεταφραστικὸν συνέδριον τῆς Βίβλου (Α' ἐν Evangelische Akademie - Arnoldshaim, παρὰ Φραγκφούρτη Αὐγούστος 7 - 21 1968)¹ ἐν Evangelisches Diakonissenhaus (Lafontaine-str. 15) Halle (am Saale) τῆς Ἀνατολικῆς Γερμανίας. Ἐν αὐτῷ συμμετεῖχον 61 ἐκπρόσωποι, διαφόρων χριστιανικῶν ὁμολογιῶν, ἐξ εἴκοσι δύο χωρῶν τῆς Δυτικῆς καὶ Ἀνατολικῆς Εὐρώπης καὶ τινες ἐξ Ἀμερικῆς.

Ὑπὸ διακεκριμένων καὶ πεπειραμένων γλωσσολόγων καὶ θεολόγων ἀνεπτύχθησαν θέματα σχέσιν ἔχοντα πρὸς τὴν γλῶσσαν καὶ ἐπικοινωνίαν, τὴν θεωρίαν καὶ πρᾶξιν συγχρόνου μεταφράσεως, ἤτοι δυναμικῆς, συμφώνου πρὸς τὰ δεδομένα τῆς σημαντικῆς καὶ τῆς γλωσσολογίας, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἄχρι τοῦδε ἐπικρατοῦσαν τᾶσιν τῆς κατὰ λέξιν. Ἡ μετάφρασις αὕτη, λαμβάνουσα ὑπ' ὄψιν τὴν γραμματικὴν καὶ τὴν σύνταξιν, ἀναλύουσα τὸ κείμενον εἰς βασικὰς προτάσεις (elementare Sätze) καὶ συνδέουσα ταύτας κατὰ τὴν σχέσιν

1. Πλείονα περὶ τούτου βλέπε Νικολάου Μ. Παπαδοπούλου, Τὸ Α' Πανερωπαϊκὸν Μεταφραστικὸν Συνέδριον τῆς Βίβλου, ἐν περιοδικῷ «Ἐκκλησία» 1 Δεκεμβρίου 1968.

αὐτῶν, ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῆς ἀκριβοῦς ἐννοίας τούτου. Ἡ μεταφραστικὴ αὕτη μέθοδος ἐφηρμόσθη ὑπὸ τῶν μετασχόντων εἰς τὸ συνέδριον ἐπὶ ὀρισμένων τεμαχίων τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης εἰς τὴν ἰδίαν ἐκάστου γλῶσσαν. Τὰ συγκεκριμένα μεταφραστικὰ προβλήματα καὶ αἱ τυχόν ὑπάρχουσαι δυσκολαὶ ἀνεκονοῦντο ὑφ' ἐνὸς ἐκάστου ἐκ περιτροπῆς, καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ συνεδρίου, εἰς τὴν ὀλομέλειαν αὐτοῦ καὶ ἠκολούθει μετὰ ταῦτα συζήτησις ἐπ' αὐτῶν.

Τὰ κυριώτερα θέματα τοῦ συνεδρίου ἦσαν·

1. Ἐθνικαὶ γλῶσσαι (National languages): ἱστορικὴ θεώρησις καὶ δὴ σταθερότης καὶ ἀνάπτυξις αὐτῶν.
2. Γλωσσολογία (Linguistics): ἐπιστήμη τῆς δομῆς τῆς γλώσσης.
3. Γλωσσολογικαὶ θεωρίαι (Linguistic theories): ἐξέτασις τῶν κυρίων θεωριῶν καὶ σχέσις αὐτῶν πρὸς τοὺς μεταφράστας.
4. Θεωρία τῆς ἐπικοινωνίας (Communication theory): στοιχεῖα ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἐπικοινωνίαν καὶ τὰ κύρια μέσα αὐτῆς.
5. Γλῶσσα καὶ σκέψις (Language and Thought): διαφοραὶ μεταξὺ ἐννοιολογικῶν δομῶν καὶ δομῶν γλώσσης.
6. Γλῶσσα καὶ ψυχολογία (Language and Psychology): θεώρησις τῶν ψυχολογικῶν παραγόντων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὰς σχέσεις γλώσσης καὶ ψυχολογίας.
7. Διάλεκτοι καὶ ἐπίπεδα γλώσσης (Dialects and Levels of language): ἀνάλυσις σχέσεων μεταξὺ διαφόρων διαλέκτων καὶ ἐπιπέδων γλώσσης.
8. Μετάφρασις καὶ ἐρμηνεία (Translation and Interpretation): σχέσις μεταφράσεως καὶ ἐρμηνευτικῆς ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς ἀντιθέσεως, ἐξηγήσεως (exegesis = ἀποκατάστασις τοῦ ἀρχικοῦ γεγονότος ἐπικοινωνίας) καὶ ἀναλύσεως (exposition = σχέσις γεγονότος πρὸς τὴν σύγχρονον ζωὴν καὶ σκέψιν).
9. Προσαρμογὴ τῆς μεταφράσεως [εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ ἀναγνώστου] (Adjustment in translation): μελέτη τῶν στοιχείων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν μορφήν καὶ σημαντικὴν, τὰ ὅποια δεόν νὰ λαμβάνωνται ὑπ' ὄψιν κατὰ τὴν διαδικασίαν τῆς προσαρμογῆς τῆς μεταφράσεως.
10. Μεταφραστικότης τῶν γλωσσῶν (Translatability of languages): δομικαὶ, γλωσσολογικαὶ καὶ πολιτιστικαὶ βάσεις αὐτῶν.
11. Μεταβολὴ τῆς γλώσσης (Change in language): εἶδη καὶ πρότυπα μεταβολῆς καὶ ἐπιπτώσεως τούτων ἐπὶ τῆς ἀναθεωρήσεως καὶ νέας μεταφράσεως.
12. Αἱ σύγχρονοι μεταφραστικαὶ δυσχέρειαι κατὰ τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου εἰς τὸ Πακιστάν καὶ εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν Φουλάνι.
13. Ἡ σύγχρονος βιβλικὴ μεταφραστικὴ κίνησις ἐν Γαλλίᾳ.
Ἐπὶ πλέον τῶν ἀνωτέρω θεμάτων σειρὰ διαλέξεων ἀφιερῶθη εἰς τὴν

ανάπτυξιν τῆς σπουδαιότητος καὶ ἀξίας τῆς σημαντικῆς, ἀσχολουμένης οὐχὶ μόνον περὶ τὸν ἀκριβῆ προσδιορισμὸν τῆς ἔννοιᾶς τῶν λέξεων, ἀλλὰ καὶ τὴν γραμματικὴν, τὴν σύνταξιν (σχέσις λέξεων), τὰς λεξικολογικὰς ἐνότητας καὶ τοὺς συνδυασμοὺς τούτων, ἦτοι· α) τὴν ἔννοιαν τῶν λέξεων καθ' ἑαυτάς, β) τὴν ἔννοιαν τῶν λέξεων ἐν τῇ ἀλληλουχίᾳ τοῦ κειμένου, γ) τὰ συνώνυμα καὶ τὰ ἀντιθέτους λέξεις καὶ δ) τὴν ἱστορίαν τῶν λέξεων.

Ἐτονίσθη δηλαδὴ ὅτι α) ὑπάρχουν λέξεις ἀπαντῶσαι ὑπὸ μίαν ἢ περισσοτέρας ἔννοιᾶς, β) δέον νὰ γίνηται διάκρισις κεντρικῆς καὶ περιφερειακῆς σημασίας τῶν λέξεων, προσδιοριζομένης πρῶτον τῆς κεντρικῆς καὶ κατόπιν τῶν ἄλλων καὶ γ) τὸ πᾶν ἐν τῇ ἀνθρώπινῃ ἐμπειρίᾳ τοῦ πολιτισμοῦ δύναται νὰ προσδιορισθῇ διὰ λέξεων. Ἀνεπύχθη ἀρκούντως ἡ δυνατότης προσδιορισμοῦ τῆς σχέσεως τῆς σημασίας τῶν λέξεων πρὸς ἀλλήλας καὶ δὴ α) ἔννοια λέξεως περιλαμβανομένη εἰς ἄλληλῃ γενικωτέραν, β) ἔννοια λέξεων μερικῶς καλυπτομένη, γ) ἔννοια λέξεων ἐκ διαμέτρου ἀντιθέτων καὶ δ) ἔννοια λέξεων στενῶς σχετιζομένων, ἀλλὰ δυναμένων σαφῶς νὰ διακριθοῦν ἀπ' ἀλλήλων.

Ἐπεδείχθη ἡ ὀρθὴ μέθοδος ἐξευρέσεως ἔννοιᾶς λέξεων ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀναλύσεως τῶν συνθετικῶν τῶν (components), ἦτοι τῶν κοινῶν (common), τῶν διαγνωστικῶν (diagnostic = κύρια διακριτικά) καὶ τῶν συμπληρωματικῶν (supplementary). Ἐπεσημάνθησαν αἱ προκύπτουσαι δυσκολίαι ἐκ α) τῆς ἐλλείψεως ἰδιαιτέρων χαρακτηριστικῶν συνωνύμων λέξεων, β) τῆς μὴ ὑπάρξεως λέξεων πρὸς προσδιορισμὸν τῆς ἀκριβοῦς ἔννοιᾶς ἄλλων τοιούτων, γ) τῆς ὑφισταμένης διαφορᾶς μεταξὺ ἐπιπέδων γλώσσης, ὁμιλουμένης καὶ ἐπιστημονικῆς, δ) τῶν διαφορῶν προϋποθέσεων, αἱ ὁποῖαι δέον νὰ λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν πρὸς προσδιορισμὸν τῆς ἀκριβοῦς ἔννοιᾶς λέξεων καὶ ε) τοῦ τόπου εἰς ὃν τελεῖται ἡ πρᾶξις. Αἱ ἀνωτέρω δυσκολίαι καθίστανται ἔτι μεγαλύτεραι προκειμένου περὶ λέξεων, τῶν ὁποίων ἀγνοοῦμεν παντελῶς τὴν ἔννοιαν. Ἐπεγράμμισθη ὅτι ἡ δομὴ τῆς γλώσσης εἶναι διάφορος τῆς τῶν ἐθνῶν, περὶ τῶν ὁποίων δέον νὰ ἔχη τις ὑπ' ὄψει τοῦ τὰ ἐξῆς· α) εἰς ἕκαστον ἐπίπεδον ἀντιστοιχεῖ καὶ ἐν ἐπὶ πλέον συνθετικόν, β) αἱ ἔννοιαι ἐκφράζονται εὐκολώτερον διὰ τοῦ ὑψηλοτέρου ἐπιπέδου γλώσσης, γ) ὑφίσταται διαφορὰ μεταξὺ λαϊκῆς καὶ ἐπιστημονικῆς ταξινομήσεως, τῆς δευτέρας οὐσης συστηματικώτερας, δ) ἡ ταξινόμησις τυγχάνει εὐκολωτέρα τοῦ προσδιορισμοῦ τῶν αἰτίων καὶ ἡ εὐχέρεια αὐτῆς ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς βαθμίδος τοῦ πολιτισμοῦ, ε) ὁ προσδιορισμὸς τῆς ἔννοιᾶς ἀντικειμένου εἶναι εὐκολώτερον τοῦ τῶν γεγονότων καὶ τῶν ἀφηρημένων ἔννοιῶν καὶ στ) λέξεις τινὲς ἀντιστοιχοῦν εἰς διάφορα ἐπίπεδα γλώσσης.

Ἐπεστήθη ἡ προσοχὴ ἐπὶ λέξεων ἀπαντῶσων καὶ εἰς τὴν ἐξωβιβλικὴν γραμματείαν· α) εἰς ὁμοφώνους ἔχούσας τελείως διάφορον ἔννοιαν, β) εἰς ἰδιωματικὰς φράσεις, γ) εἰς ὁμοειδῆ συμπλέγματα, δ) εἰς σύνθετα, ε) εἰς

παράγωγα και στ) εις μεταφοράς. Τέλος ἐτονίσθη ὅτι προαγομένου τοῦ πολιτισμοῦ δημιουργοῦνται πρῶτον αἱ ἐννοιαὶ καὶ κατόπιν αἱ λέξεις.

Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω τόσον ἐκ τῶν γενομένων εἰσηγήσεων καὶ τῶν ἐπ' αὐτῶν συζητήσεων, ὅσον καὶ ἐκ τῶν καθ' ὁμάδας ἐπὶ διαφορῶν τεμαχίων τῆς Βίβλου μεταφραστικῶν προσπαθειῶν, διεπιστώθη ὅτι πρὸς ἀπόδοσιν τοῦ γνησίου πνεύματος τοῦ ἱεροῦ συγγραφέως κατὰ τὴν μετάφρασιν εἰς διαφοροὺς γλώσσας καὶ ἰδιώματα δέον νὰ δοθῇ ἰδιαιτέρα προσοχὴ εἰς τὴν σχέσιν τῶν ἐννοιῶν τῶν διαφορῶν λέξεων καὶ οὐχὶ μόνον εἰς τὴν συντάξεως αὐτῶν. Ἐκτὸς τῆς μνημονευθείσης διαπιστώσεως ἡ προσφορὰ τῶν τοιοῦτων συνεδρίων ἀξιολογεῖται ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ὑπαρχουσῶν μεταφράσεων. Ἡ ἀπὸ τοῦ 1946 μέχρι σήμερον σύντονος προσπάθεια τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου, καὶ δὴ τῶν Ἠνωμένων Βιβλικῶν Ἐταιρειῶν (U.B.S.), πρὸς μετάδοσιν τοῦ μηνύματος τῆς σωτηρίας εἰς τοὺς ἀκατηχῆτους συνετέλεσεν, ὥστε τὸ Εὐαγγέλιον νὰ μεταφρασθῇ μερικῶς ἢ ἐν συνόλῳ εἰς 1431 γλώσσας ἐκ τῶν 2500 ἀνὰ τὸν κόσμον σήμερον ὀμιλουμένων. Λαμβανομένου δὲ ὑπ' ὄψιν ὅτι αἱ πλεῖστοι τούτων ὀμιλοῦνται ὑπὸ σχετικῶς ὀλίγων, τὰ 95% περίπου τοῦ πληθυσμοῦ τῆς γῆς ἔχουν τὴν δυνατότητα νὰ ἀναγινώσκουν τὴν Βίβλον. Παρὰ ταῦτα ὁμως εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους, ἐποχὴν τεχνοκρατουμένης καὶ ἀγωνιώσης ἀνθρωπότητος, ἀπευθύνεται πρὸς πάντα χριστιανὸν ἐπιτακτικὸν τὸ ὑπὸ τοῦ διακόνου Φιλίππου πρὸς τὸν Αἰθίοπα εὐνοῦχον τῆς βασιλείσεως Κανδάκης ὑποβληθὲν ἐρώτημα «ἀρὰ γε γινώσκεις ἢ ἀναγινώσκεις;» (Πράξ. 8,30).

Νικόλαος Μ. Παπαδόπουλος

Ἐφηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Τὸ ἐν Uppsala 7ον Διεθνὲς Συνέδριον τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης

Ἀπὸ 8 - 12 Αὐγούστου 1971 συνεκλήθη ἐν Uppsala, μεγάλη Πανεπιστημιούπολις τῆς Σουηδίας, τὸ 7ον διεθνὲς συνέδριον τῆς «International Organization for the Study of the Old Testament». Ἐν αὐτῷ μετέσχεν ἰκανὸς ἀριθμὸς ἐνδιαφερομένων ἐρευνητῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἀνατολιστῶν, γλωσσολόγων καὶ θρησκευολόγων. Αἱ δύο πρῶται ἡμέραι ἀφιερώθησαν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν θεμάτων ἀφορῶντων εἰς τὴν μετάφρασιν τῶν Ο' καὶ συγγενῶν πρὸς αὐτήν, ἐνθ' αἱ λοιπαὶ εἰς τὴν διαπραγμάτευσιν γενικωτέρων τοιούτων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, καθ' ἑαυτὴν καὶ πρὸς τὸν περιβάλλοντα τὸν Ἰσραὴλ ἀρχαῖον κόσμον τῆς ἐγγύς Ἀνατολῆς.

Ἡ ὀργάνωσις ἐιδικοῦ συνεδρίου πρὸς μελέτην τῶν ἑβδομηκοντολογικῶν θεμάτων δεικνύει σαφῶς ὅτι ἐπέστη ὁ καιρὸς τῆς συστηματικῆς πλέον ἐρεύνης τῆς μεταφράσεως τῶν Ο'. Τοῦτο καθίσταται ἐτι ἐπιτακτικὸν ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου, δεδομένης τῆς μεγάλης σημασίας καὶ ἀξίας τὴν ὁποίαν αὕτη ἔσχεν καὶ ἔχει καὶ τὸν ρόλον ὃν αὕτη διεδραμάτισε διὰ μέσου τῶν αἰώνων εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας μας. Δι' ἡμᾶς ἀποτελεῖ μέγα πλεονέκτημα τὸ ὅτι κατέχομεν τὸ κείμενον ταύτης εἰς τὴν μητρικὴν μας γλῶσσαν. Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι τὸ ἅπαν, διότι παραλλήλως πρὸς τὴν γνῶσιν ταύτης ἀπαιτεῖται καὶ ἡ τοῦ πρωτοτύπου, ἥτοι τῆς βεβαί- κης, δεδομένου τοῦ σημιτικοῦ χρωματισμοῦ ταύτης.

Τὰ θέματα τοῦ συνεδρίου, ὡς καὶ ἐκ τοῦ κατωτέρω προγράμματος καταφαίνεται, εἶναι λίαν διαφέροντα καὶ ἄκρως ἐπιστημονικά, καλύπτοντα σχεδὸν πάντας τοὺς τομεῖς τῆς ἐπιστήμης τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Αἱ καθ' ἡμέραν ἐργασίαι τοῦ συνεδρίου κατενέμοντο εἰς δύο κύκλους. Τὸ πρόγραμμα κατὰ τὰς προϋνάς ὥρας ἐκαλύπτετο ὑπὸ εἰσηγήσεων ἐπὶ διαφόρων γενικῶν θεμάτων, κατὰ δὲ τὰς ἀπογευμτινὰς οἱ σύεδροι, χωριζόμενοι εἰς τμήματα, παρηκολούθουν ἐιδικὰς εἰσηγήσεις, κυρίως νέων ἐπιστημόνων, ἐν τῷ πλαισίῳ τῶν γενικῶν τοιούτων, τῶν γενομένων κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πρωΐας.

Τὰ θέματα τοῦ ἐν λόγῳ συνεδρίου κατὰ σειρὰν ἔχουν ὡς κάτωθι:

Α' Θέματα ἀφορῶντα εἰς τὴν μετάφρασιν τῶν Ο' καὶ συγγενῆ πρὸς αὐτήν.

Σάββατον, 7 - 8 - 71

1. H.M. Orlinsky· Χαιρετισμὸς καὶ γενικαὶ παρατηρήσεις.
2. W. Eisenbeis (Ἠνωμένοι Πολιτεῖαι)· Σκέψεις τινὲς περὶ γραμματικῆς καὶ λεξικοῦ τῶν Ο'.

3. E. Ton (Ἰσραήλ): Λουκιανός και «Πρωτο - Λουκιανός»: πρὸς νέαν λύσιν τοῦ προβλήματος.
4. A. Pietersma (Καναδάς): Πάπυροι 961 και 962 τοῦ βιβλίου τῆς Γενέσεως τῶν Ο'.
5. C.T. Fritsch (Ἡνωμένα Πολιτεῖαι): Μελέτη τῆς Θεολογίας τοῦ βιβλίου τῶν Ψαλμῶν τῶν Ο'.
6. R. Hanhart (Γερμανία): Ἡ μετάφρασις τῶν Ο' ὡς πρόβλημα τῆς ἱστορίας τοῦ κειμένου, τῆς ἱστορίας τῆς ἐρεύνης και τῆς Θεολογίας.
7. D. Gooding (Μεγάλη Βρετανία): α) Ἡ ἐν Γοττίγγη ἐκδοσις τοῦ βιβλίου τῶν Ἀριθμῶν. β) Τὰ κατάλοιπα τοῦ Peter Kats (Walters)
8. J.W. Wevers (Καναδάς): Λουκιανός και Γένεσις.

Κυριακή, 8 - 8 - 71

1. M.S. Daniel (Γαλλία και Ἰσραήλ): Τὸ λεξιλόγιον τοῦ «Νόμου» εἰς τὴν Πεντάτευχον τῶν Ο'.
 2. Bo Johnson (Σουηδία): Παρατηρήσεις τινὲς ἐπὶ τῶν θυγατέρων μεταφράσεων τῶν Ο'.
 3. L.C. Allen (Μεγάλη Βρετανία): Ἀπόψεις τινὲς τῶν βιβλίων τῶν Παραλειπομένων.
 4. T. Muraoka (Μεγάλη Βρετανία): Ἐπανεξέτασις τῆς θεωρίας τῶν διπλῶν μεταφράσεων βιβλίου τῶν Ο'.
 5. H.M. Orlinsky: Ἡ ἔκτασις τοῦ πρωτοτύπου τοῦ βιβλίου τοῦ Ἰὼβ τῶν Ο'. Πρόβλημα μεθοδολογίας.
 6. I. Soisalon Soiniinen (Φιλανδία): Σύνταξις ἡ τεχνικὴ μεταφράσεως.
 7. J.W. Clear (Ἡνωμένα Πολιτεῖαι): Τὸ αἰθιοπικὸν κείμενον τοῦ Β' Παραλειπομένων.
- *Ανακοινώσεις.

Β' Θέματα γενικότερα πρὸς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην καθ' ἑαυτὴν και πρὸς τὸν περιβάλλοντα αὐτὴν κόσμον.

Κυριακή, 8 - 8 - 71

1. H. Ringgren: Χαιρετισμὸς τῶν συνέδρων.
2. Prof. H.S. Nyberg: Σουηδικαὶ συμβολαὶ εἰς τὴν ἐρευναν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα.

Δευτέρα, 9 - 8 - 71

Σημαντικὴ και βιβλικὴ Θεολογία.

Prof. Dr. G. Johannes Botterweck (Bonn): Σημασιολογία και Θεολογία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Βασικαὶ ἐρωτήσεις θεολογικοῦ λεξικοῦ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. (Δὲν ἐγένετο).

Prof. G. Gerleman (Λούδη): Ἡ ρίζα šalom.

Συναντήσεις Τμημάτων.**Τμήμα I**

M. Diedrich - O. Loretz· Βιβλιογραφία περί Ουγαριτίδος.

Dahood· Ουγαριτικά τινα παράλληλα εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Ἰώβ.

Fensham· Τὸ πρῶτον οὔγαριτικὸν κείμενον εἰς Ugaritica V καὶ εἰς Παλαιὰν Διαθήκην - Γλωσσολογικὴ σύγκρισις.

Ahlström· Ναβαταϊκὴ ἐπιγραφή ἐκ Wadi Mukkateb, Σινά.

Ohata· Παρατηρήσεις τινὲς περὶ τῶν σχέσεων μεταξὺ τῆς ἐποχῆς τοῦ σιδήρου - μορφῶν θεοτήτων ἐκ Tell Zeror - καὶ τῆς μαρτυρίας τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

Schedl· Προσδιορισμὸς τοῦ σημείου τῆς ἀνοίξεως ὡς κριτηρίου τῆς βιβλικῆς καὶ βαβυλωνιακῆς χρονολογίας τῆς πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ ἐποχῆς.

Τμήμα II

Bertram· Ἡ ἀπόδοσις τῆς συνεσκιασμένης περὶ Θεοῦ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἐκφράσεως ἐν τῇ μεταφράσει τῶν Ο'.

Hasel· Ἡ πολεμικὴ φύσις τῆς κοσμολογίας τῆς Γενέσεως.

Muffs· Ἡ ἀναβαλλομένη τιμωρία ὡς ἀποκάλυψις τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ ἐν Ἐξόδῳ 34, 6 ἔξ.

De Savignac· Τὰ Σεραφεῖμ.

Perrina y Grau· Βιβλικὴ ἐξήγησις τοῦ βράχου = Θεός.

Sandys - Wunsch· «Ἀποδείξεις» ὑπάρξεως Θεοῦ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ.

Τμήμα III

Weil· Χειρόγραφα τῆς ἑβραϊκῆς βίβλου ἐντὸς τῶν δημοσιευθεισῶν συλλογῶν (προκαταρκτικὸς τίτλος).

Guény· Ἐκθεσις βαβυλωνιακῆς μικρᾶς Μασώρας (Massorah parva) ἐντὸς τῶν στηλῶν χειρογράφου τῆς Βίβλου, φυλασσομένου εἰς τὴν Ἐθνικὴν βιβλιοθήκην τῶν Παρισίων.

Jobin· Ἀνάλυσις τῆς μεγάλης Μασώρας (massorah magna) τοῦ ἀνατολικοῦ χειρογράφου 4445 τοῦ βρεττανικοῦ Μουσείου ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ συστήματος ἐκδόσεως, τοῦ καθιερωθέντος ὑπὸ τοῦ Ἰνστιτούτου ἐρευνῶν καὶ τῆς ἱστορίας τῶν κειμένων.

Gevargahu· Κολοφώνιον ἐν τῇ Βίβλῳ.

Clarke· Μαρτυρία τοῦ ἐν ἀποσπασματικῇ μορφῇ διασφραζομένου Ταργκούμ εἰς Γένεσιν κεφ. 6 - 9.

Komlosh· Ἡ ἐξηγητικὴ σπουδαιότης τῆς ἀραμαϊκῆς μεταφράσεως τοῦ Ἰεζεκιήλ.

Prof. Dr. A. Kusche (Τυβίγγη) καὶ Doz. Dr. M. Metzger (Ἀμβούργον)· Kumidi καὶ αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς Tell Kamid el - Loz (Νοτιῶς τῆς Baalbek παρὰ τῷ Λιβάνῳ).

Τρίτη, 10 - 8 - 71

Προφητεία και Ίστορία.

Prof. Dr. Karl - Heinz Bernhardt (Βερολίνον): Θεολογία της έλπίδος και Θεολογία της επαναστάσεως.

Prof. R. North, S.J. (Ρώμη): Ή ιστορία ώς μέλλον. Ή προφητεία εις αποκαλυπτικήν διά Ζαχαρίου.

Τετάρτη, 11 - 8 - 71

Κοινωνικαί δομαί.

Prof. J. Amusin (Λένινγκρατ): Μετοικία έν τη Βίβλῳ (Ger. Tosab). (Δέν έγένετο).

Prof. Dr. J. van der Ploeg (Nijmegen): Δουλεία έν τη Παλαιῃ Διαθήκη.

Συναντήσεις Τμημάτων**Τμήμα I**

Claburn: Δευτερονομιακή άρχή και Δευτερονομιακόν Πιστεύω.

Lohfink: Ή μέχρι σήμερα βιβλιογραφία του Δευτερονομίου (1800 - 1970).

Rofe: Τα στρώματα του νόμου περί της συγκεντρώσεως της λατρείας και της ιστορίας της Δευτερονομιακής κινήσεως.

Sekine: Τό Δευτερονόμιον και ή δημιουργία του ιουδαϊκού γραφειοκρατικού κράτους.

Weingreen: Δευτερονόμιον - Πρωτο - Μισνά.

Τμήμα II

Hartmann: Ή συνέχισις του έβραιο-αραμαϊκού λεξικού της Παλαιῆς Διαθήκης του Ludwig Koehler και Walter Baumgartner.

Meger: Απόψεις περί του προγραμματισμού νέας εκδόσεως του έβραιο-αραμαϊκού λεξικού του Gesenius.

Schmidt: Εξέτασις ιστορικής παραδόσεως προς σύνδεσιν του Δεκαλόγου.

Sege: Παρατηρήσεις επί μορφών και λειτουργίας των άποδεκτικών τύπων του ισραηλιτικού νόμου.

Zenger: Προέλευσις και λειτουργία της νομοθεσίας του Σινά.

Τμήμα III

Margulies: 30 θέσεις εις τό θέμα. Τό μυστικόν του αίνιγματος των μελισσών του Σαμφών.

Ginsberg: Ή Έφραιμική κληρονομία της τελευταίας μοναρχίας.

Millard: Adad - Nirari III, Άράμ και Άρπάδ.

Sawger, Ήσους Ναυή 10,12 - 14 και ή ήλιακή έκλειψις της 30ης Σεπτεμβρίου 1130 π.Χ.

Prof. P.A.H. de Boer, Άνακοίνωσις περί του επομένου συνεδρίου (1974).

Prof.S. Moscari (Ρώμη): Νέαι άνακαλύψεις του φοινικικού πολιτισμού.

Πέμπτη, 12 - 8 - 71.

Φιλολογία και δομή.

Prof. Paul Beauchamp, S.J. (Λυών): Δομική ανάλυσις και βιβλική ἐξήγησις.

Prof. Meir Weiss (Ιερουσαλήμ): Ἡ μέθοδος τῆς «καθολικῆς ἐρμηνείας».

Συναντήσεις Τμημάτων

Τμήμα I

Haran: Ἀποκαλύψεις τοῦ «αὐτοματισμοῦ» εἰς τὴν βιβλικὴν ποίησιν.

Delcor: Ὁμωνυμία καὶ ἐρμηνεία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

Cathcart, Χιαστὸν καὶ ἄλλα γνωρίσματα ὕφους τοῦ βιβλίου τοῦ Ναούμ. Τὸ ἐρώτημα τῆς ἐνότητος καὶ τοῦ συγγραφέως.

Kessler: τὸ ὄρος Βαβυλῶν.

Cloud - Willis: Παράγοντες συντελέσαντες εἰς τὴν ἄνοδον τοῦ Δαυῖδ.

Steck: Παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ βου κεφ. τοῦ Ἑσαίου.

Τμήμα II

Amsler: Ζαχαρίας καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ἀποκαλυπτικῆς.

Müller: Μαντικὴ σοφία καὶ ἀποκαλυπτικὴ.

Tompson: Ὁ χρόνος τοῦ Ἰωήλ.

Treves: Ἡ σοφία τοῦ Σολομώντος.

Mantel: Ἡ πολιτικὴ θέσις τοῦ Ἀρχιερέως κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ δευτέρου ναοῦ.

Ottosson: Ἡ ὑπὸ τοῦ προφήτου Ἠλίου ἐπίσκεψις τῶν Σαρεπτῶν.

Stabo: Δυσχέρεια ἐπὶ τοῦ κειμένου τῶν βιβλίων τοῦ Ἀμῶς καὶ Ὠσηέ.

Τμήμα III

Kilpatrick: Θυσία: κοινὸν πρόβλημα Παλαιᾶς Διαθήκης.

Vink: Ἰησοῦς Ναυὴ 18,1 - 10 καὶ κεφ. 22. Ἐξηγητικαὶ τινες ἀνωμαλῖαι καὶ ἡ σχέσις τῶν πρὸς τὰ δεδομένα τοῦ Ἱερατικοῦ κώδικος.

Milgrom: Τὸ προβαλλόμενον κῆμα προσφορᾶς εἰς τὸ Ἰσραὴλ καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐγγὺς Ἀνατολήν.

Kutsch: Τὸ οὕτω καλούμενον «αἶμα Διαθήκης» ἐν Ἐξ.24,8 καὶ Ζαχαρ. 9,11.

Parsons: Αἶμα εἰς Ἰεζεκιήλ κεφ. 22.

Heller: Ὁ χρόνος τῆς προσφορᾶς τῆς θυσίας τοῦ Ἠλίου Α' Βασιλ. 18,27 - 29.

Ἡ πληθὺς ἀλλὰ καὶ ἡ ποικιλία καὶ πρωτοτυπία τῶν θεμάτων τοῦ συνεδρίου δεικνύουν τὴν σπουδαιότητα τούτου. Δι' ἡμᾶς τοὺς Ὀρθοδόξους τὸ συνέδριον τοῦτο, ἀσχοληθὲν καὶ περὶ τὴν μετάφρασιν τῶν Ὁ', δημιουργεῖ τεραστίαν εὐθύνην καὶ βαρεῖας ὑποχρεώσεις.

Εἰς δημιουργηθῶμενον κέντρον βιβλικῶν σπουδῶν θὰ πρέπει νὰ ὑπάρξῃ καὶ ἰδιαίτερον τμῆμα ἔχον ἀποστολὴν τὴν συστηματικὴν μελέτην καὶ ἔρευναν τῶν Ὁ'. Ἡ ἔρευνα αὕτη δεόν νὰ μὴ περιορισθῇ μόνον εἰς τὴν

κριτικήν τοῦ κειμένου, ἀλλά νά ἐπεκταθῆ εἰς τήν ἐξέτασιν ταύτης ὡς φιλολογικοῦ καί θεολογικοῦ μνημείου τῆς ἐποχῆς τῆς, καθισταμένης ἀναγκαίως ὡς ἐκ τούτου τῆς συντάξεως γραμματικῆς, συντακτικοῦ καί λεξικοῦ αὐτῆς. Πλέον τούτων τό τμήμα θά ἀποσκοπῆ εἰς τήν θεώρησιν τῆς Θεολογίας τῆς, τήν διακρίβωσιν τῆς χρήσεως τοῦ κειμένου αὐτῆς εἰς τήν πατερικήν γραμματείαν καί τὰ λειτουργικά κείμενα καί τήν ἐπισήμανσιν καί λύσιν πάντων τῶν λοιπῶν κυρίων προβλημάτων τῶν σχετιζομένων πρός τά καθ' ἕκαστον βιβλία αὐτῆς.

Πρός τόν σκοπόν τούτον θά πρέπει νά ἐπιλεγοῦν πρόσωπα κατάλληλα, νέοι μέ ἐπιστημονικά βιβλικά διαφέροντα κατὰ προτίμησιν διδάκτορες ἢ ὑποψήφιοι διδάκτορες ἢ καί ἀπλοῖ πτυχιούχοι τῆς Σχολῆς μας, εἰ δυνατόν συγχρόνως καί φιλόλογοι, οἵτινες κατευθυνόμενοι πάντοτε δεόντως ὑπό παλαιότερων εἰδικῶν ἐπιστημόνων, θά ἐρευνήσουν καί θά προωθήσουν πάντα τὰ σχετικά πρός τήν μετάφρασιν θέματα.

Νικόλαος Μ. Παπαδόπουλος
Ἵφηγητῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Heinz - Dietrich Wendland, Ethik des Neuen Testaments (Das N. Testament Deutsch, Ergänzungsreihe 4, Göttingen 1970), σελ. 134.

Τὴν ἠθικὴν διδασκαλίαν τῆς Κ. Διαθήκης ἐξετάζει καὶ ἐκθέτει ὁ σ. κατὰ τὸ ἀκόλουθον διάγραμμα : κεφ. I. Ὁ Ἰησοῦς. Τὸ κήρυγμα περὶ τῆς ἀρχομένης βασιλείας τοῦ Θεοῦ ὡς ἐσχατολογικὴ ἠθικὴ (σ. 4 - 33), κεφ. II. Ἡ πρώτη κοινότης. Νέοι τύποι καὶ μορφαὶ τῆς ἠθικῆς (σ. 33 - 48), κεφ. III. Παῦλος. Τὸ σωτηριῶδες γεγονός τοῦ Χριστοῦ ὡς θεμέλιον καὶ σκοπὸς τῆς ἠθικῆς (σ. 49 - 88), κεφ. IV. Τὰ δευτερο - παύλεια ἔργα (σ. 89 - 104. Κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν εἰς τινὰς προτεσταντικούς κύκλους ἀποψιν θεωρεῖ ὁ σ. ὡς δευτερο - παύλεια ἔργα τὴν πρὸς Ἐφεσίους, τὰς Ποιμαντικὰς καὶ τὴν Α' Πέτρου), κεφ. V. Ἡ ἐπιστολὴ Ἰακώβου. Ἡ δικαιοσύνη τῶν καλῶν ἔργων (σ. 104 - 109), κεφ. VI. Τὰ Ἰωάννεια κείμενα. Ἡ ἀγάπη πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς ὡς πορεία ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν (σ. 109 - 116), κεφ. VII. Αἱ ἐγκύκλιαι ἐπιστολαὶ τῆς Ἀποκαλύψεως τοῦ Ἰωάννου. Ἡ κλήσις εἰς δευτέραν μετάνοιαν (σ. 116 - 122).

Ὡς βασικὰ στοιχεῖα μαρτυροῦντα περὶ τῆς ἐνότητος τῆς ἠθικῆς τῶν βιβλίων τῆς Κ. Διαθήκης θεωρεῖ ὁ σ. τὰ ἑξῆς. (α) Τὴν ἐντολὴν τῆς ἀγάπης, (β) τὴν κριτικὴν ἐναντι τοῦ κόσμου στάσιν τοῦ Χριστιανοῦ, (γ) τὴν ἠθικὴν καθαρότητα τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, καὶ (δ) τὴν στενὴν συσχέτισιν ἐσχατολογίας καὶ ἠθικῆς (σ. 112 - 124). Τὸ κοινὸν ὑπόβαθρον τῆς ἠθικῆς ὅλων τῶν βιβλίων τῆς Κ. Διαθήκης δὲν εἶναι ἡ μία καὶ αὐτὴ θεολογία τῶν συγγραφέων ἀλλ' ἡ κοινὴ πίστις εἰς τὸν Χριστόν, ἐκ τῆς ὁποίας ἀπορρέει ἡ αὐτὴ δι' ὁλοῦς τοὺς χριστιανούς ἠθικὴ, ἐνῶ ἡ θεολογία ὡς χρησιμοποιοῦσα ἐννοίας καὶ παραστάσεις εἶναι δυνατόν νὰ ἔχη διαφόρους κατὰ συγγραφεὰ μορφάς. Διὰ νὰ μὴ ἐκλάβῃ τις ὁμοῦς τὴν ἐνιαίαν ἠθικὴν τῆς Κ. Διαθήκης ὡς κλειστὸν σύστημα, δικαίως ἐπισημαίνει ὁ σ. συχνάκις τὴν ἠθικὴν διδασκαλίαν τῆς ἐπὶ τοῦ Ὁρου ὁμιλίας, πρὸς τὴν ὁποίαν ὡς πρὸς πρῶτον καὶ ἔσχατον κριτήριον πρέπει νὰ προσμετρηθῇ πᾶσα ἄλλη ἠθικὴ παράδοσις τῆς Κ. Διαθήκης. Διότι ἡ ἀπόλυτος ἀπαίτησις τοῦ Θεοῦ, ὅπως διατυπῶνται ἐν τῇ ἐπὶ τοῦ Ὁρου ὁμιλίᾳ, διασπᾷ πᾶν σύστημα ἠθικῆς ἐν τῇ θεωρητικῇ ἢ ἐν τῇ πρακτικῇ - κοινωνικῇ ἐννοίᾳ τοῦ ὄρου, ἀντιτίθεται εἰς πᾶν εἶδος χριστιανικοῦ μοραλισμοῦ καὶ φαρισαϊμοῦ, ἀφαιρεῖ τὸ πρᾶσιμον πᾶσις «ἀνθρωπίνης» ἠθικῆς ἢ κοινωνικῆς συμβατικότητος ἢ ἠθικῶν ταμποῦ. Ἐπίσης, ἡ ἐπὶ τοῦ Ὁρου ὁμιλία ἔχει προσανατολισμὸν ἐσχατολογικὸν καθ' ὅσον ὡς ἔκφρασις τῆς νέας δικαιοσύνης καὶ ὡς ἐντολὴ τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον καὶ ὃν πρὸς τὸν ἐχθρὸν μαρτυρεῖ περὶ τῆς ἀρχομένης βασιλείας τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς τελειότητός τῆς.

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω, λοιπὸν, καθίσταται φανερόν ὅτι ἡ ἠθικὴ τῆς Κ. Διαθήκης οὐδεμίαν σχέσιν δύνανται νὰ ἔχη πρὸς τὴν καλουμένην «φιλοσοφικὴν» ἢ «αὐτόνομον» ἠθικὴν ὡς ἐπίσης καὶ πρὸς οἰονόηποτε ἠθικο - κοινωνικὸν σύστημα, εἰς τὸ ὁποῖον εὐρίσκουν τὴν δικαιοσύνην τῶν αἰ διαφόροι κοινωνικαὶ ἐκδηλώσεις ἢ οἱ θεοσμοὶ κ.τ.τ. Ἡ καινοδιαθηκικὴ ἠθικὴ δὲν χρησιμοποιοῦ φιλοσοφικὰς ἐννοίας, οὔτε ἀντλεῖ κανόνας ἐκ τοῦ ἀνθρώπινου λογικοῦ ἢ ἐκ τοῦ τὸν κόσμον διαπερῶντος λόγου ἢ ἐκ τινος ὑπερβατικῆς Ἰδέας ὡς π.χ. συμβαίνει ἐν τῇ στωικῇ ἢ πλατωνικῇ φιλοσοφίᾳ, ἀλλὰ φέρει χαρακτηριστὰ παραινετικὸν, ἀπειθυνομένην εἰς συγκεκριμένους ἀνθρώπους ζῶντας ὑπὸ περιορισμένας κοινωνικὰς συνθήκας.

Τέσσαρες προϋποθέσεις, κατά τόν σ., όφειλε τις νά εχη κατά νοϋν διά νά έρμηνεϋσθ όρθως τήν ήθικήν τής Κ. Διαθήκης :

α) Βασικής και θεμελιώδους σημασίας είναι ή πίστις εις τήν άποκάλυψιν του θελήματος του Θεού ως τούτο διατυπώδται π.χ. εις τήν επί του Όρουσ όμιλίαν παρά Ματθαίω ή εκφράζεται παρ' Ιωάννη διά του χαρακτηρισμοϋ του ως «καινή έντολή».

β) Η άποκάλυψις του θελήματος του Θεού συνετελέσθη διά του Όησοϋ Χριστοϋ, ό όποιοσ δέν είναι άπλώς ένας «δεύτεροσ Μωυσής» νομοθετών τήν καινήν έντολήν τής άγάπης, άλλ' ό έσχατολογικόσ Λυτρωτήσ τής δεσμιάσ εις τό κακόν και τήν άμαρτίαν άνθρωπότητοσ. Έντεϋθεν δύνάται τις νά όμιλή περι «θεονόμοϋ» ή «Χριστονόμοϋ» ήθικής τής Κ. Διαθήκης, ή έπίσης και περι ειδικής «χριστιανικήσ» ήθικής έν τή έννοία ότι εις τόν σταυρόν και τήν άνάστασιν του Χριστοϋ συνετελέσθη τό άποφασιστικόν διά τήν σωτηρίαν όλων τών άνθρώπων γεγονόςσ.

γ) Η ήθική τής Κ. Διαθήκης έχει ως όπόβαθρον τήν Έκκλησίαν, είναι εκκλησιαστική ήθική· άπεϋθύνεται δηλ. πρόσ άνθρώπουσ ζώντασ υπό τό κράτοσ τής άναμονής τής βασιλείασ του Θεοϋ. Και

δ) Τό κήρυγμα του Χριστοϋ, τ.έ. τό εάγγέλιον, δέν είναι μόνον τό θεμέλιον τής ήθικής αλλά και τό όριόν τής. Τούτο σημαίνει· πρώτον, ότι αϋτη δέν δύνάται νά είναι αυτόνομοσ ή άπόλυτοσ έν τή φιλοσοφική έννοία του όρου, άλλ' άντλεί τήν ισχύν τής εκ τής έν Χριστφ παρεχομένησ σωτηρίασ· και δεύτερον, ότι τό όριόν τής είναι έσχατολογικόν, έφ' όσον αι έπιταγαι τής άναφέρονται εις τόν παρόντα χρόνον, τόν χρόνον τής Έκκλησίασ.

Ταϋτα πάντα βεβαίωσ δέν σημαίνουν ότι ή ήθική τής Κ. Διαθήκης είναι «ουδρανόπεμποσ», δηλ. εκτόσ ιστορικών συνθηκών, διότι τούτο θά άπετέλει τελείαν παρανόησιν του ιστορικού χαρακτηροσ τής χριστιανικήσ άποκαλύψεωσ. Αί πρώται χριστιανικάι κοινότητεσ ζούν έντόσ συγκεκριμένου χώρου και χρόνου, και, ως είναι φυσικόν, δέχονται έπιδράσεισ εκ του περιβάλλοντοσ Ιουδαϊκοϋ ή έλληνηστικοϋ κόσμοϋ, εκ του όποιοϋ και παραλαμβάνουν διαφόρουσ γενικόσ ισχύοντασ κανόνασ ήθικής, τούσ όποιοϋσ όμοσ έμβαπτίζουσι εις τήν έν Χριστφ πίστιν.

Παρά τό ότι ό όρθόδοξοσ άναγνώστησ δέν δύνάται νά συμφωνήσθ πάντοτε μετά του σ. (ώσ π.χ. εις τόν υπερτονισμόν του έσχατολογικοϋ στοιχείου τής καινοδιαθηκικήσ ήθικής εις βάροσ του εκκλησιαστικοϋ - ιστορικοϋ στοιχείου, ή εις τήν διαίρεσιν τών έπιστολών του Παύλου εις αϊθεντικάσ και δευτερο - παυλείουσ, κ.ά.), πολλήν όφέλειαν άποκομίζει εκ του βιβλίου τούτου και δή ως πρόσ τήν κατανόησιν του χαρακτηροσ τής καινοδιαθηκικήσ ήθικής έν σχέσει πρόσ οίανδήποτε άλλην άνθρωπίνην ή φιλοσοφικήν ήθικήν.

La Bible et les Pères, Paris 1971, σελ. 280.

Ό συλλογικόσ ότοτοσ τόμοσ περιέχει εισηγήσεισ Ρωμαιοκαθολικών και Προτεσταντών έρμηνευτών ή κριτικών, αι όποιαί άνεγνώσθησαν εις Συνέδριον συνελθόν εις Στρασβούργον από 1 έωσ 3 Όκτωβρίου 1969 με θέμα «Η Βίβλοσ και οι Πατέρεσ». Η εισηγήσεισ του Μ. Aubineau (σ. 9 - 50) άναφέρεται εις τήν πατερικήν έρμηνησίαν του «άρραροϋ χιτώνοσ» έν Ιωάν. 19, 23 του συμβολίζοντοσ τήν ένότητα τής Έκκλησίασ, ή του D. Barthélemy εις τήν γνώμην του Εϋσεβίου περι τής μεταφράσεωσ τής Π. Διαθήκης υπό τών Ο' και τών «άλλων» μεταφραστών (σ. 51 - 65). Αί βιβλικάι παραπομπαί τών Πατέρων ως και τινεσ παρατηρήσεισ εις τήν έκδοσιν τής Vetus Latina άποτελοϋν τό άντικείμενον τού εισηγήσεωσ του H.J. Frede (σ. 79 - 96), ένφ ή του J. Allenbach άναφέρεται εις τό σημείον του Όρνά εις τά πρό του Μ. Κων/τίνοϋ έργα (σ. 97 - 112). Ό L. Leloir εισηγείται επί του θέματοσ «Η Βίβλοσ και οι Πατέρεσ τής έρήμου, συμφώνωσ πρόσ δύο συλλογάσ άρμενικών Όποφθεγμάτων» (σ. 113 - 134). Η υπόθεσισ τών συλλογών μεσσιανικών ρήσεων, τών

οὕτω καλουμένων Testimonia, υποστηρίζεται ὑπὸ τοῦ Ch. Kannengiesser ἐξ ἀφορμῆς τοῦ «Περὶ ἐνανθρώπησης τοῦ Λόγου» ἔργου τοῦ Μ. Ἀθανασίου (σ. 135 - 160), ὀλίγον δὲ κατωτέρω τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν στηρίζει ὁ Α. Méhat εἰς τοὺς Στωματίεις τοῦ Κλήμεντος (σ. 229 - 242). Τὸ χωρίον Παροιμ. 2, 12 - 21 εἰς τὴν ἀφρικανικὴν πατερικὴν παράδοσιν ἐρευνᾶται ὑπὸ Α.Μ. La Bonnardière (σ. 161 - 186).

Ἀπὸ κοινοῦ ὁ γάλλος κριτικὸς τοῦ καιμένου J. Duplacy μετὰ τοῦ ἀμερικανοῦ J. Suggs ὁμιλοῦν περὶ τῆς σημασίας τῶν βιβλικῶν παραθέσεων τῶν Ἑλλήνων Πατέρων διὰ τὴν κριτικὴν τοῦ καιμένου τῆς Κ. Διαθήκης (σ. 187 - 213) καὶ δὴ ὁ μὲν πρῶτος παρουσιάζει τὸ «παρελθόν», τ.ἔ. τὴν ἱστορίαν τῆς ἐρείνης τῶν πατερικῶν παραθέσεων τῆς Κ. Διαθήκης ἀπὸ τοῦ 16ου αἰῶνος μέχρι σήμερον, ὁ δὲ δεῦτερος ἐκθέτει τὸ «παρόν» τῆς ἐρείνης, καὶ πάλιν ὁ πρῶτος διαγράφει τὰς προοπτικὰς καὶ τὰ σχέδια τοῦ μέλλοντος. «Αἱ παραθέσεις ἐκ τῶν Καθολικῶν ἐπιστολῶν εἰς τοὺς κόπτας Πατέρας» (σ. 215-228) ἀποτελοῦν τὸ θέμα τοῦ K.Schüssler, ἡ κ. Μ. Harl μελετᾷ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἑλληνικῆς βιβλικῆς γλώσσης εἰς τὴν ὁρολογίαν τῶν Πατέρων διὰ παραδειγμάτων εἰλημμένων ἐκ τοῦ Ψαλμοῦ 118 καὶ τῶν Ὑπομνημάτων εἰς αὐτὸν ἀπὸ τοῦ Ὁριγένης μέχρι τοῦ Θεοδορήτου (σ. 243 - 262), καὶ τέλος κατακλείεται ὁ τόμος διὰ τῆς εἰσηγήσεως τοῦ Μ. Black «Ἡ Συριακὴ Κ. Διαθήκη εἰς τὴν ἀρχαίαν πατερικὴν παράδοσιν» (σ. 263 - 278).

Ἐνθ' οἱ πλεῖστοι τῶν εἰσηγητῶν ἀναφέρονται εἰς τὰς προβλήματα κριτικῆς τοῦ καιμένου εἴτε εἰς ἐπὶ μέρους ἐρμηνευτικὰ θέματα, ὁ J. M. Leroux δίδει μιὰν γενικὴν θεώρησιν τῆς Ἁγίας Γραφῆς ὑπὸ τοῦ ἱ. Χρυσόστομου, εἰς τὴν εἰσηγήσειν του «Σχετικότης καὶ ὑπερβατικότης τοῦ βιβλικοῦ καιμένου κατὰ Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον» (σ. 67 - 78), εἰς τὴν ὅποιαν θεὰ ἀφιερῶσμεν ὀλίγας γραμμὰς. Ὁ ἱ. πατὴρ ἀποφθεγνὶ καὶ χρησιμοποιεῖ περὶ τῆς Ἁγίας Γραφῆς τὰς λέξεις «γραπτά», «καιμένον» κ.τ.τ. αἱ ὅποιαι εἶναι ψυχραὶ καὶ στατικά, ἐνθ' ἀρέσκειται περισσότερο εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν τῆς Γραφῆς ὡς «λόγος» ἢ «ὁμιλία», ἐφ' ὅσον δι' αὐτῆς ὁ Θεὸς «ὁμιλεῖ» πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα (παρὰ ταῦτα ὁ σ. χρησιμοποιεῖ τὴν ἑκφρασιν «ἀλληλογραφία τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα», σ. 76, ἀποδίδων γνῶμην τοῦ Χρυσόστομου). Τὸ μέσον τοῦτο ἐπικοινωνία τοῦ Θεοῦ μετὰ τῶν ἀνθρώπων, ἐφ' ὅσον δὲν εἶναι τελεία ἑκφρασις τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ ἀλλὰ προτὶν «συγκαταβάσεως» του πρὸς τὴν ἀνθρώπινον ἀδυναμίαν, ἔχει καὶ ἀτελείας, αἱ ὅποιαι σχετίζονται μὲ τὸ ἀνθρώπινον ὄργανον τῆς διατυπώσεώς του. «Υπερβατικότης» λοιπὸν ἀφ' ἑνὸς καὶ «σχετικότης» ἀφ' ἑτέρου χαρακτηρίζουν τὴν Γραφήν. Ἡ τοιαύτη σχετικότης ἄλλωστε εἶναι συντηρημένη πρὸς τὴν ὀλην παιδαγωγικὴν οἰκονομίαν τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Κατὰ ταῦτα ἡ Γραφὴ πρέπει νὰ κατανοητῆ καὶ νὰ ἐρμηνεύεται «θεοπροπέως» ἐντασομένη εἰς τὸ γενικώτερον σωτηριολογικὸν σχέδιον τοῦ Θεοῦ. Χωρὶς νὰ κορρίπει ὁ ἱ. Χρυσόστομος τὰ διανοητικὰ μέσα ἐρείνης τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἐξαιρεῖ ὡς κριτὸν μέσον κατανοήσεώς της τὴν πίστιν, διὰ τῆς ὅποιας τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου καθίσταται ἱκανὸν νὰ δέχεται τὰ ἀποκεκαλυμμένα «μυστήρια» τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ. Τὰς ἀπόψεις αὐτὰς ἀνευρίσκει ὁ Leroux ὄχι τὸσον εἰς τὰ ἐρμηνευτικὰ ὅσον εἰς τὰ ἀπολογητικὰ ἔργα τοῦ Χρυσόστομου. Ἡ τελευταία αὕτη παρατήρησις μᾶς διευκολύνει νὰ ἀντιληφθῶμεν διατί δίδει εἰς ὠρισμένα σημεῖα ἰδιαίτερον ἔμφασιν ὁ ἱ. πατὴρ.

Αἱ εἰσηγήσεις τοῦ ἐν λόγῳ τόμου ἀποτελοῦν καρπὸν σοβαρᾶς ἐνασχολήσεως τῶν συγγραφέων τῶν μὲ τὴν πατερικὴν γραμματείαν, ὑπογραμμίζουσι δὲ τὴν ἀξιόλογον συμβολὴν τῶν πατέρων εἰς τὴν ἐρμηνείαν καὶ ἰδίως τὴν κριτικὴν τοῦ καιμένου τῆς Κ. Διαθήκης. Ὁ τελευταῖος μάλιστα οὗτος τομεὺς ἔχει προσελκύσει ἐσχάτως τὸ ἐνδιαφέρον πολλῶν ἐρευνητῶν.

Carl E. Braaten (έκδ.) *History and Hermeneutics*, τομ. 2 τής σειράς *New Directions in Theology Today*, London, Lutterworth Press, 1968, σελ. 205.

Τὸ ἔργον δὲν ἀπευθύνεται μόνον εἰς τὸν θεολόγον ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἐνδιαφερόμενον διὰ τὰ θεολογικὰ θέματα εὐρύτερον κοινόν. Τοῦλάχιστον αὐτὸ ἰσχυρίζεται εἰς τὸν Πρόλογον ὁ ἐκδότης W. Hodden. Ἀκολουθοῦν τὰ Περιεχόμενα καὶ ἑπτὰ Κεφάλαια τοῦ ἔργου.

Εἰς τὸ Κεφ. I. ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ Ἔννοια τῆς Ἀποκαλύψεως ὡς Ἱστορίας, ὁ σ. ἐξετάζει ἐν ἀρχῇ τοὺς λόγους, δι' οὓς παρατηρεῖται ἐν τῇ νεωτέρᾳ προτεσταντικῇ θεολογίᾳ διόγκωσις τῆς σημασίας τῆς ἐννοίας «ἀποκάλυψις» ἐν τῇ θεολογίᾳ. Ὡς κυρίαν αἰτίαν τοῦ φαινομένου θεωρεῖ τὴν ἔξαρσιν ἐν τῇ νεωτέρᾳ φιλοσοφικῇ σκέψει τοῦ γνωσιολογικοῦ προβλήματος. Ὁ σ. ἀποκρίνεται μεταξὺ ἀποκαλύψεως καὶ σωτηρίας. Ὁ Ἰ. Χ. εἶναι ὁ μόνος σωτῆρ, ὃχι ὁ μόνος ἀποκαλυπτής, τὸ δὲ νέον ἐν Αὐτῷ εἶναι τὸ ἔργον τῆς καταλλαγῆς μετὰ τοῦ κόσμου καθόλου. Γράφει : «Ὁ δραματικὸς ἱστορικὸς χαρακτήρ τοῦ γεγονότος. Ἰ. Χ. τείνει νὰ μεταῖθι διὰ τῆς διογκώσεως τῆς ἀποκαλύψεως ὡς ἀπαντήσεως εἰς τὸ ὑπερβασισθητὸν ἐπιστημολογικὸν συνειδὸς τῆς νεωτέρας θεολογίας» (σελ. 16). Ἐπειτα, ἡ ἀφύπνισις τῆς συνειδήσεως τῆς ἱστορίας κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ὤθησεν τὴν θεολογίαν ἄλλοτε μὲν νὰ ἰδῇ δι, τι αἱ Γραφαὶ ἔννοον ὡς ἀποκάλυψιν ἔξαντλούμενον ἐν τῇ ἱστορίᾳ (*Histori smus*), ἄλλοτε δέ, ὡς συμβαίνει ἐν τῇ Διαλεκτικῇ καὶ Ὑπαρξιακῇ θεολογίᾳ, ὅτι ἡ ἱστορία παραμερίζεται : «Ἡ ἀποκάλυψις ἤχηται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸν λόγον, τὸ «κῆρυγμα» πρὸς τὴν ἱστορίαν, ἡ πίστις πρὸς τὴν θρησκείαν» (σελ. 26). Τὸ κεφ. τοῦτο κλείει διὰ τῆς ἐκθέσεως τῶν ἀπόψεων τοῦ W. Pannenberg περὶ ἀποκαλύψεως, καθ' ἣς αὕτη δὲν ἔρχεται ἀπλῶς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἢ διὰ τῆς ἱστορίας ἀλλὰ ὡς ἱστορία. Ὁ τονισμὸς οὗτος τῆς οἰκουμενικῆς ἱστορικῆς προοπτικῆς τῆς ἀποκαλύψεως ἀποτελεῖ νέαν ἀφετηρίαν ἐν τῇ νεωτέρᾳ θεολογίᾳ. Ὁ Pannenberg ἀσκεῖ ὀρμητὰν κριτικὴν κατὰ τοῦ διαχωρισμοῦ ἀποκαλύψεως καὶ ἱστορίας εἴτε ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Kant ἐπιφρασθεῖσθαι θεολογίᾳ εἴτε ἐν τῇ Διαλεκτικῇ καὶ Ὑπαρξιακῇ θεολογίᾳ καὶ τονίζει τὰς συνεπείας τοῦ διαχωρισμοῦ τούτου διὰ τὰς σχέσεις τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸν κόσμον, ὁ δὲ σ. ἐπισημαίνει ὀρισμένως ἀδυναμίας τῆς θέσεως Pannenberg, ὀφειλομένης εἰς τὸ ἐγγελητὸν τοῦ ὑπόβαθρον.

Εἰς τὸ κεφ. II, ὑπὸ τὸν τίτλον «Θεολογία καὶ Ἡ Ἱστορικο - κριτικὴ Μέθοδος» ὁ σ. ἐκθέτει ἐν ἀρχῇ τὴν σχετικὴν πλουσίαν κληρονομίαν τοῦ Φιλελευθερισμοῦ ἐν τῇ προτεσταντικῇ παραδόσει ἀπὸ τοῦ 18ου αἰῶνος καὶ ἐντεῖθεν, εἴτα δὲ μετὰ πολλῆς σαφηνείας καὶ ἀκριβείας παρουσιάζει πῶς ἡ διάκρισις μεταξὺ *Historie* καὶ *Geschichte* ἐν τῇ ὑπαρξιακῇ ἱστοριογραφίᾳ ὀδηγεῖ εἰς τὴν σοβαρωτέραν ἀντίρρησην ἐναντι τῆς Θεολογίας τοῦ Bultmann, ἥτοι εἰς τὴν παρ' αὐτῷ διαπιστώσιν διαζύγιον μεταξὺ ἱστορίας καὶ κηρύγματος, διὰ τὴν ἐπισημάνη, ὅτι ἐν τῇ ὑπαρξιακῇ θεολογίᾳ ἀντιμετωπιζομένη ἀληθῆ βασιλεύοντιον αἰχμαλωσίαν τῆς ἱστορίας. Ὁ σ. προσπαθεῖ νὰ παρουσιάσῃ ἀφ' ἐνὸς μὲν τὴν ἀρχὴν τῆς ἀναλογίας ἢ τὴν θετικιστικὴν στάσιν ἐναντι τῆς ἱστορίας ὡς μίαν ἀπολυτοποιήσιν, ὀδηγοῦσαν εἰς παραμόρφωσιν τῆς ἱστορίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸν διαχωρισμὸν τῆς πίστεως ἀπὸ τῆς ἱστορικοκριτικῆς μεθόδου ὡς ἕνα «ghetto» διὰ τὴν θεολογίαν. Ἐκτιμᾷ ὁ σ. τὴν ἀσκουμένην ὑπὸ τοῦ Pannenberg κριτικὴν πρὸς ἀμφοτέρας τὰς ἀνωτέρω τάσεις, προσπαθεῖ δὲ νὰ δικαιολογήσῃ καὶ διορθώσῃ ὀρισμένως ἀκρότητας τοῦ ἰδίου, τονίζων ὅτι δὲν πρόκειται περὶ ἐκλογῆς μεταξὺ ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς τάσεως, διότι τὸ ὀρθὸν εὑρηται ἐν τῇ συζεύξει ἀμφοτέρων.

Πῶς ἐνεφανίσθη τὸ πρόβλημά τῶν σχέσεων θεολογίας καὶ Ἱστορικοκριτικῆς μεθόδου κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους δεικνύει ὁ σ. ἐν συνεχείᾳ εἰς δύο συγκεκριμένους περιπτώσεις, ἥτοι ἐν κεφ. III ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ γνώσις μας περὶ τοῦ ἱστορικοῦ Ἰησοῦ» καὶ ἐν κεφ. IV ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὸ ἱστορικὸν γεγονός τῆς Ἀναστάσεως». Ὡς πρὸς τὸ θέμα τοῦ ἱστορικοῦ Ἰησοῦ, μετὰ μίαν ἀνεσκόπησιν τοῦ θέματος ἐξετάζει τὴν σύγχρονον

χριστολογία εν εις το ύποβαθρον του κρατουντος εν τη θεολογία ιστορικού σκεπτικισμού. Ὁρθῶς ὁ σ. διαπιστώνει ἐν εἶδος δοκητισμοῦ ἐν τῇ Διαλεκτικῇ θεολογίᾳ, ὡς καὶ ἐν τῇ ὑπαρξιακῇ θεολογίᾳ τοῦ Bultmann, ἥτις διακρίνει τὸσον σαφῶς μεταξὺ τοῦ ἱστορικοῦ Ἰησοῦ καὶ τοῦ κηρύγματος τῆς ἀρχικῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἀσκούμενη κριτικὴ εἶναι ὀδισιατικὴ. Ἀλλὰ καὶ ἐναντι τῆς ποικυλταμειοῦ ἀναζητήσεως τοῦ ἱστορικοῦ Ἰησοῦ ὑπὸ μαθητῶν τοῦ Bultmann, οἱ ὁποῖοι ἐπιδιώκουν νὰ εὑρουν συνέχειάν τινα μεταξὺ Ἰησοῦ καὶ «κηρύγματος», σημειώνει: «Ἀναγνωρίζουν τὴν ἀνάγκην τῆς συνέχειας, ἀλλ' ὅταν προσπαθοῦν νὰ τὴν ἀποκαταστήσουν ὄλοι προσπερνοῦν τὴν ἀνάστασιν τοῦ Ἰησοῦ ὡς ἱστορικὸν γεγονὸς» (σελ. 73). Ἐξ ἄλλου ὁμοῦ ὁ σ., καθιστῶν σαφῆ τὴν συνθετικὴν του θέσιν, ἐπικρίνει τὸν J. Jeremias διὰ τὴν μονομερῆ ἔμφασιν του εἰς τὸ ἀποκαλυπτικὸν χαρακτῆρα τῶν λόγων τοῦ ἱστορικοῦ Ἰησοῦ, χωρὶς τὴν σαφῆ ἐν τῇ ἀποκαλύψει συμπερίληψιν τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς Πεντηκοστῆς ὡς συστατικῶν τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ Ἰ. Χ. Πράγματι, ὁ Jeremias δίδει τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ὡς μόνην προϋπόθεσιν τοῦ κηρύγματος τῆς ἀρχικῆς Ἐκκλησίας θεωρεῖ τὸ κήρυγμα τοῦ Ἰησοῦ.

Ὡς πρὸς τὸ ἱστορικὸν γεγονὸς τῆς Ἀναστάσεως, ὁ σ. ἐν ἀρχῇ διαπιστώνει τὴν εἰρωνεῖαν τῆς μορφοϊστορικῆς κριτικῆς, καθ' ἣν αὐτὴ δὲν λέγει μὲν εὐθέως ὅτι γεγονότα ὡς ἡ ἀνάστασις δὲν ἔλαβον χώραν, ὡς μέθοδος ὁμοῦ ἀναλύσεως ἀρνείται μὲν ἐκφέρῃ κρίσιν ἐπὶ θεματικῶν ἱστορικῆς πραγματικότητος καὶ ἀληθείας. Εἶτα ὁ σ. δευκνίει ὅτι ἡ ὑπὸ ποικίλας μορφῆς ἐν τῇ νεοφιλελευθερισμῷ ἐρμηνεῖα τῆς ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ ὄχι ὡς ἐνός γεγονότος συμβάντος εἰς τὸν Ἰησοῦν ἀλλ' εἰς τοὺς Μαθητάς (Ogden, Fuchs, Ebeling, von Buren) σημαίνει πάντοτε ὑποτίμησιν τῆς Ἀναστάσεως. Ἐν συνέχειᾳ ἐκτίθεται ἡ καλουμένη ὑπὸ τοῦ σ. νέα θεολογία περὶ τῆς Ἀναστάσεως (Küneth, von Campenhausen, Rengsdorf, Graas, R. Niebuhr, Koch, Pannenberg, Moltmann). Εἰδικότερον ὁ σ. παρουσιάζει τὰς ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀπόψεις τοῦ Pannenberg. Κατ' αὐτόν, δὲν εἶναι καθόλου ἰκανοποιητικὴ διὰ τὴν πίστιν ἡ ἀπλή σύνδεσις τῆς αἰθεντικῆς ἀξιώσεως τοῦ ἱστορικοῦ Ἰησοῦ μὲ τὴν ἀπόδειξιν αὐτῆς ἀπὸ μέρους τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ, ἐνῶ συμφωνεῖ μὲ τὸς νέους ἀναζητήτας τοῦ ἱστορικοῦ Ἰησοῦ, ὅτι ὁ ἱστορικὸς Ἰησοῦς καὶ ὄχι τὸ ἀναστάσιμον περὶ αὐτοῦ κήρυγμα πρέπει νὰ ἀποτελῇ τὴν ἀφετηρίαν τῆς χριστολογίας: «Ὅτε τὸ κήρυγμα τῆς ἀναστάσεως χωρὶς τὸν ἱστορικὸν Ἰησοῦν, οὔτε ὁ ἱστορικὸς Ἰησοῦς χωρὶς τὸ γεγονὸς τῆς ἀναστάσεως δύναται νὰ παράσχη τὴν βάσιν, ἐφ' ἧς δύναται σήμερον νὰ σταθῇ ἡ πίστις καὶ τὸ κήρυγμα (σελ. 93-94). Αἱ προϋποθέσεις, ὅφ' ἄς τὸ θέμα τῆς ἀναστάσεως ἀποκτᾷ ὄλην του τὴν σοβαρότητα εἶναι, πρῶτον, ἡ ἀποκαλυπτικὴ ἰουδαϊκὴ πίστις εἰς τὴν Κρίσιν καὶ τὴν Ἀνάστασιν, ἄνευ τῶν ὁποίων δὲν εἶναι δυνατόν νὰ συλλάβῃ τις τὸ γεγονὸς τῆς Ἀναστάσεως. Μόνον ὅταν ἔχη νόημα ἡ προσδοκία μιᾶς γενικῆς ἀναστάσεως διὰ τὴν ζωὴν ἢ διὰ τὴν κατωδίκην, μόνον ὅταν αὐτὴ ἡ προσδοκία ἐκφράξῃ τὴν ἀλήθειαν δι' ἡμᾶς, τότε τὸ θέμα τῆς ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ καθίσταται θέμα ἱστορικῆς σημασίας (Αἱ σήμερον κρατοῦσαι ἀπόψεις περὶ ψυχασωματικῆς ἐνόητος τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἐπιτρέπουν νὰ ἐκφρασθῇ ἡ ἐλπίς μας περὶ μελλοντικῆς τελειώσεως διὰ τῆς ιδέας περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς). Ἡ ἐλπίς μιᾶς μελλοντικῆς τελειώσεως, κατὰ τὸν Pannenberg, συνιστᾷ, δευτέρως, συστατικὸν στοιχείον τῆς ἀνθρωπίνης υπάρξεως, ἄνευ τοῦ ὁποίου ἡ μαρτυρία τῆς Ἀναστάσεως δὲν θὰ ἠκούετο ἰσχυρικῶς, δηλ. δὲν θὰ ἦτο σωτηριολογικῶς σημαντικὴ δι' ἡμᾶς. Ἡ Ἀνάστασις σημαίνει, κατ' αὐτόν πάντοτε, ὅτι τὰ ἔσχατα ἤλθον» ὅτι ἡ αἰθεντία τοῦ Ἰησοῦ εἶχε τὴν πηγὴν τῆς ἐν τῷ Θεῷ ὅτι ἐπ' αὐτῆς ἐβασίσθη ἡ ἀρχικὴ Ἐκκλησία διὰ τὴν ταύτην τοῦ Ἰησοῦ μετὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Ἀνθρώπου» ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἶναι ἡ τελικὴ ἀποκάλυψις τοῦ Θεοῦ· ὅτι ἡ ἀνάστασις τοῦ σταυρωθέντος ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς ἱεραποστολῆς εἰς τὰ ἔθνη· ὅτι οἱ λόγοι τοῦ ἀναστάντος Κυρίου πρέπει νὰ ἐννοῶνται ὡς ἡ ἐξήγησις τῆς ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ Ἀναστάσει ἐγγενεὸς σημασίας.

Τέλος, ἐν σχέσει μὲ τὸ ἱστορικὸν πρόβλημα τῆς ἀναστάσεως ὁ σ. ἀκολουθῶν τὸν

Moltmann, άπαιτεί από τόν Ιστορικό νά ιδή τήν Ιστορίαν από τοῦ πρίσματος τῆς ἀναστάσεως, ἀντί νά βλέπῃ τήν ἀνάστασιν ἀπό ἕνα θετικιστικόν αἰτιοκρατικόν, δῆθεν Ιστορικόν, πρίσμα : « Ἐν τῇ περιπτώσει τῆς ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ ὁ,τι βλέπει ὁ λόγος, ἀν καί ὄχι ἀνεπίστεως, δέν εἶναι ὀλιγότερον Ιστορικόν. Πίστις καί Ιστορία δέν ἀντιτίθενται ὀσπίωδῶς ἢ μία πρὸς τῆν ἄλλην. Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ συμπλέκονται» (σελ. 102). Ἐπεξετάθημεν εἰς τὸ θέμα τῆς ἀναστάσεως λόγῳ τῆς προφανοῦς αὐτοῦ σκευδαιδιότητος.

Εἰς τὸ κεφ. V, ὑπὸ τὸν τίτλον « Ἡ Ιστορία τῆς σωτηρίας (Heilsgeschichte) καί ἡ Π. Διαθήκη» ὁ σ. ἀναλύει τὸ ἐν τῇ προτεσταντικῇ θεολογίᾳ μετὰ τὸν Ἀ' παγκόσμιον πόλεμον ἐρμηνευτικὸν πρόβλημα ὡς πρὸς τὴν Π.Δ., ἰδιαιτάτα εἰς ὁ,τι ἀφορᾷ τὴν σχέσιν τῆς πρὸς τὴν Καινήν. Ὅχι μόνον διὰ τὸν Μύθον τοῦ 20οῦ Αἰῶνος τοῦ Α. Rosemberg, ἀλλ' ἐν τελευταίᾳ ἀναλύσει ἤδη δι' αὐτὸν τὸν Α. Harnack, ἡ Π.Δ. εἶχεν ἀπολέσει οἰανδήποτε σημασίαν διὰ τὴν σύγχρονόν μας Ἐκκλησίαν. Ἡ ἀντίθεσις Νόμος - Εὐαγγέλιον ἐπαίξει μοιραῖον ρόλον ἐντὸς τοῦ Προτεσταντισμοῦ ὡς ἐρμηνευτικῆ ἀρχῆ ἐν τῷ καθορισμῷ τῶν σχέσεων τῆς Π. πρὸς τὴν Κ.Δ. Ὁ G. von Rad ἔθεσε τὸ πρόβλημα τῆς ἐρμηνείας τῆς Π.Δ. ἐν ὅλῃ του τῇ ὀξύτητι : ἀφ' ἑνὸς ἔχομεν τὴν «κηρυγματικὴν» εἰκόνα, ἣν κατέγραψεν ὁ Ἰσραὴλ περὶ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ιστορίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ μίαν ἄλλην ὄλας διάφορον, διαγραφομένην ὑπὸ τῶν δεδομένων τῆς ἐπιστήμης. Βεβαίως, κατὰ τὸν von Rad, τὸ πρόβλημα τῆς «θεολογίας τῆς Π.Δ.», ποῦ ὁ ἴδιος ἔθεσε, παρέμεινεν ἄλυτον. Τοιοῦτοτρόπως μία ὁμάς παλαιοδιαθηκολόγων (F. Hesse, F. Baumgartel) ἤσκησε ὀρυμνίαν κατ' αὐτὸ κριτικὴν, καί κατέληξεν εἰς ἀρνητικὰ διὰ τὴν Π.Δ. συμπεράσματα ὡς πρὸς τὴν σημασίαν καί ὄξαν τῆς κατὰ τὴν Κ.Δ. ἢ τὴν Ἐκκλησίαν. Τοιαύτη ἐν γένει εἶναι καί ἡ ὑπαρξιακῆ ἐρμηνεία τῆς Π.Δ. ὑπὸ τοῦ Bultmann καί τῆς Σχολῆς του. Ἀντιθέτως, μαθηταὶ τοῦ von Rad ἐν Heidelberg προσεπάθησαν νὰ συνδέσουν τὰς δύο ἀπόψεις ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τῆς Π.Δ. (Rendtorff, Pannenberg) : « Ἡ ἔννοια ὅτι θὰ ἡδυνάμεθα νὰ ἀποβλέπωμεν εἰς τὴν ἐρμηνείαν τοῦ Ἰσραὴλ, νὰ ἀρξίσωμεν χαράσσοντες μίαν γυμνὴν Ιστορικὴν πραγματικότητα, καί νὰ φθάσωμεν εἰς νέαν τινὰ κατανόησιν μιᾶς πλέον προσιδαιζούσης πρὸς τοὺς νεωτέρους χρόνους πραγματικότητος ἐγείρει σοβαρὰς Ιστορικὰς καί θεολογικὰς ἀντιρρήσεις ἐναντίον τῆς» (σελ. 114).

Ὁ σ. ἐκθέτει ἐν συνεχείᾳ τοὺς διαφόρους τύπους ἐρμηνείας τῆς Π.Δ.: τὸν χριστολογικόν, τὸν ὑπαρξιακόν, τὸν τυπολογικόν, καί τὸν Ιστορικόν. Συνιστᾷ μίαν σύνθεσιν ἐξ ὅλων αὐτῶν μὲ βάσιν τὴν Ιστορικὴν ἐρμηνείαν. Ἀνασκοποῦντες τὴν ὄλην Π.Δ. εὐρίσκομεν ἑαυτοὺς ἐντὸς μιᾶς μεγάλης Ιστορικῆς κινήσεως, χωρούσης ἐκ τῆς ὑποσχέσεως πρὸς τὴν ἐκπλήρωσιν. Ρεῖσι ὡσὺν μεγάλος ρυαξ - ἐδῶ κινούμενος μὲ ταχύτητα, ἐκεῖ ἀναπαύομενος εἰς ἕνα ἀντίρρομα, καί ὅμως ὡς σύνολον βαίνειν πρὸς τὰ ἑμπρός, πρὸς ἕνα μακρυνόν σκοπόν, ὅστις εὐρίσκεται πέραν ἑαυτοῦ (σελ. 128).

Εἰς τὸ κεφ. VI, ὑπὸ τὸν τίτλον « Ἐρμηνευτικὴ τοῦ Λόγου καί τῆς Ἐκκλησίας», ὁ σ. ἐξετάζει τὰς ἰσχύουσας ἐν τῇ προτεσταντικῇ ἐρμηνευτικῇ ἀρχῇ ἐρμηνείας τῶν Γραφῶν ἀπὸ τοῦ Schleiermacher μέχρι τοῦ Bultmann. Ὡς πρὸς τὴν ὑπαρξιατικὴν ἐρμηνευτικὴν ἀρχὴν ὀρθῶς σημειοῖναι : « Αἱ διατυπώσεις τῆς Κ.Δ. περὶ Θεοῦ, κόσμου, Ιστορίας, κοινωνίας καί ἐκκλησίας δέν δύνανται νὰ κατανοηθοῦν ὡς πορίσματα ἐκφοριστικὰ τῆς ὑπὸ τῆς πίστεως κατανοήσεως τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως καί τῶν δυνατοτήτων τῆς... Ἡ Δογματικὴ ἐπιτελεῖ ἐπίσης μίαν λειτουργίαν ἐν τῇ ἐρμηνευτικῇ, ἀποκαλύπτουσα προκαταλήψεις, ἐργαζομένης ὀπισθεν τοῦ σκηνοῦ τῆς βιβλικῆς ἐρμηνείας, ποῦ βιάζον τὸ κείμενον νὰ προσαρμωσθῇ πρὸς ἕν ἐκ προτέρου συλληφθέν λιαν στενὸν πλαίσιον ἐργασίας» (σελ. 136-137). Ἰδιαιτέραν ἐντύπωσιν κἀμινε ὁ ὑπὸ τοῦ λουθηρανῶ προτεστάντου συγγραφέως τονισμὸς τῆς δογματικῆς παραδόσεως ὡς ἐρμηνευτικῆς ἀρχῆς τῆς Βίβλου, ἀκριβῶς λόγῳ τῆς ἀποδοιμένης ὑπ' αὐτοῦ σημασίας εἰς τὴν ἐνιαίαν Ιστορίαν τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ πως ἐπίσης, ἐντύπωσιν κἀμινουν ὅσα γράφει περὶ Γραφῆς καί Παραδόσεως ἀπὸ προ-

τεταντικής σκοπιάς εν σχέσει με την επί του θέματος καθολικήν τῆς Ἐκκλησίας παράδοσιν. Εἶναι, πράγματι, ἐνδιαφέρον, ἂν καί ὄχι ἐκκλησιαστικόν διὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ οἰκουμενικοῦ διαλόγου, νὰ ἐκθέτῃ ἕνας προτεστάντης ὄλην τὴν προβληματικὴν τοῦ «*sola scriptura*» καὶ νὰ τονίξῃ τὴν σημασίαν, ποῦ ἔχει διὰ τὴν κατανόησιν τῆς Βίβλου ἢ ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας, τὰ Μυστήρια καὶ ἡ λατρεία. Γράφει: «Υπάρχει ἕνα πρόβλημα διαρθρώσεως ἐντὸς τοῦ Προτεσταντισμοῦ, ποῦ δὲν λύεται διὰ τῆς χιλιάκις ἐπαναλήψεως τοῦ *sola scriptura* ὡς ἐρμηνευτικῆς ἀρχῆς τοῦ Προτεσταντισμοῦ. Πρέπει νὰ ὑπάρχουν συγκεκριμένοι μηχανισμοὶ ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας, διὰ τῶν ὁποίων ἡ ἐρμηνευτικὴ πορεία λαμβάνει χώραν ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν. Ἐν τῷ Προτεσταντισμῷ οἱ μηχανισμοὶ ἔχουν ἀποβῆ σκιάδεις, ἂν ὄχι ἀόρατοι. Ἐν τῷ Ρωμαιοκαθολικισμῷ ὑπέστησαν ὑπερτροφίαν καὶ ἐθεοποιήθησαν (σ.151)...» Ἡ παράδοσις τῆς Ἐκκλησίας παρέχει εἰς τὰ Σύμβολα τῆς Πίστεως καὶ τὰς Ὁμολογίας ἐρμηνευτικὰς καθοδηγητικὰς ἀρχὰς διὰ τοὺς βιβλικοὺς ἐξηγητὰς... Σήμερον ἐν ἀντίρροπον ρεῖμα ἤρχισε, διὰ νὰ ἐκφράσῃ ὅτι τὸ δόγμα εἶναι σημαντικόν καὶ διὰ τοὺς Προτεστάντας τοῦ 20οῦ αἰῶνος. Ἀλλὰ δὲ αὐτοὺς τὸ δόγμα δὲν εἶναι ἀποκεκαλυμμένη ἀλήθεια, ὅπως διὰ τοὺς Ρωμαιοκαθολικοὺς, ἀλλὰ συμπεπωκωμένη περιλήψις τῆς ἱστορίας τῆς ἀποκαλύψεως, συντεθεσὰ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας δι' ἐρμηνευτικοὺς λόγους, δηλ. ὡς βοήθημα διὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ κατανόησιν τῆς Γραφῆς» (σελ. 155). Εἶναι προφανὴς ἡ διὰ τὸν οἰκουμενικὸν διάλογον σημασία τῶν ἀποφάσεων.

Εἰς τὸ κεφ. II, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐσχατολογία καὶ Ἱστορία», ὁ σ. ἐξετάζει ἐν ἀρχῇ τοὺς διαφόρους τύπους ἐσχατολογίας, οὗς προέβαλεν ἐν τῇ Κ.Α. ἡ νεώτερα ἐρμηνευτικὴ (Συνεπῆς, Πραγματοποιηθεῖσα, τῆς Ἱστορίας τῆς θείας Οἰκονομίας - Heilsgeschichte, Ὑπαρξιακῆ, Διαλεκτικῆ). Ὡς εἶναι φυσικόν ὁ σ. ἐπιμένει περισσότερο ἐπὶ τὰς δύο τελευταίας. Περὶ τὴν μαθητῶν π.χ. τοῦ Bultmann (ὑπαρξιακῆ ἐρμηνεία), οἱ ὅποιοι προσεβαθῶν ἐν συνδέσῳ τὸν ἱστορικὸν Ἰησοῦν μετὰ τοῦ κηρύγματος, γράφει: «Ὅταν ὁμιλοῦν περὶ τοῦ μέλλοντος, δὲν ἀναφέρονται εἰς χρονικόν τι ἀλλ' εἰς ὑπαρξιακὸν μέλλον, δηλ. εἰς τὴν μελλοντικότητα τῆς ὑπάρξεως... Βλέπουν τὴν κατηγορίαν τοῦ μέλλοντος ὡς ἰδίωμα τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως... ὄχι ὁμοῦ ὡς ἰδίωμα τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος τοῦ κόσμου» (σελ. 169 - 170). Ἐπισημαίνεται παρὰ ταῦτα ἡ ἀφετηριακὴ ἐξαιρέσις τοῦ E. Käsemann, ὁ ὅποιος ἀναγνωρίζει τὴν σημασίαν τῆς Ἀποκαλυπτικῆς διὰ τὴν χριστιανικὴν θεολογίαν. Ἐν σχέσει πρὸς τὴν Διαλεκτικὴν ἐσχατολογίαν ἐπισημαίνεται ἡ ἐν αὐτῇ διάλυσις τοῦ πραγματικοῦ μέλλοντος τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἱστορίας εἰς μίαν διαλεκτικὴν χρόνον καὶ αἰωνιότητος. Ἡ τοιαύτη ἐμφασις εἰς τὸ *Nunc aeternum* (περὶ αὐτοῦ βλ. ἡμέτερον ἄρθρον *Σύγχρονοι Ἐσχατολογικαὶ Ἀπόψεις*, Χριστιανικὸν Συμπόσιον Β', Ἐστία, σελ. 111 - 118) δὲν ἀποδίδει τὰ δέοντα εἰς τὴν μελλοντικὴν διάστασιν τῆς ὑπάρξεως τῶν χριστιανῶν καὶ τῆς κτίσεως. Ὁ σ. διακτραγεῖ τῆς συνεπειᾶς μὴς τοιαύτης ὑπαρξιακῆς ἐξατομικεύσεως τῆς ἐσχατολογίας, τονίξει δὲ ὅτι ἡ ἔλπις διὰ τὴν ἱστορίαν κατέσυγε διὸ τοῦτο εἰς ἄλλην μάνδραν. Τὸ βιβλίον τοῦ Jürgen Moltmann, *Θεολογία τῆς Ἐλπίδος* (1965) καθὼς καὶ αἱ σχετικαὶ ἀπόψεις τῶν H. Ott καὶ W. Kreck ἀνοίγουν ἕναν νέον δρόμον. «Ἡ ἐσχατολογία ὀρίζει τὴν πραγματικότητα τοῦ Χριστοῦ ὄχι μόνον ἀξιολογικῶς, ὡς πράττει ὁ Bultmann, ὅτε μόνον ὑπερβατικῶς, ὡς ἔπραξαν οἱ διαλεκτικοὶ θεολόγοι, ὄλλ' ἐπίσης ὑπὸ τοῦς δρους χρονικῆς μελλοντικότητος καὶ τελικότητος. . . Τὸ παρὸν χωρὶς τὸ παρελθὸν του καὶ τὸ μέλλον του εἶναι παροδικόν καὶ ἀνευ νοήματος.» (σελ. 178 - 179).

Τὸ ὅλον ἔργον κλείνουν αἱ ὑποσημειώσεις καὶ οἱ Πίνακες Ὀνομάτων καὶ Θεμάτων.

Conzelmann Hans. *Der erste Brief an die Korinther* (Kritisch - exegetischer Kommentar über das N.T., begründet von H.A.W. Meyer, 5. Abteilung, 11. Auf.). Göttingen 1969, σελ. 363.

Ἡ ἔκδοσις ἐνὸς νέου ὑπομνήματος εἰς τὴν σειράν τοῦ Meyer ἀποτελεῖ σημαντικὸν γεγονός διὰ τοὺς ἀσχολουμένους περὶ τὴν ἐρμηνείαν τῆς Κ. Διαθήκης, λόγῳ τῆς μακρᾶς παραδόσεως καὶ τῆς σοβαρότητος καὶ ἐπιμελείας τῆς σειρᾶς ἀφ' ἐνός, ἀλλὰ καὶ λόγῳ τῆς ἐπιλογῆς ἐγκρίτων ἐρμηνευτῶν διὰ τὴν ἐπανεκδόσιν ἀφ' ἑτέρου. Τοῦτο συμβαίνει πολλῶ μᾶλλον προκειμένης τῆς ἐκδόσεως τοῦ ὑπομνήματος τοῦ ἐν Γοτίγγη ἐρμηνευτοῦ καθηγητοῦ H. Conzelmann εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους ἐπιστολήν, διότι εἰς τὸν χρόνον τῆς γερμανοφώνου θεολογίας οὐδὲν ὑπόμνημα ἐγράφη κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίας, ἡ δὲ προηγουμένη ὑπομνηματικὴ ἐργασία εἰς τὴν σειράν τοῦ Meyer ἀνάγεται εἰς τὰ 1910, γενομένη ὑπὸ τοῦ J. Weiss καὶ ἐπανεκδοθεῖσα ὡς εἶχε τὸ 1925. Ὁ καθ. Conzelmann ἐκλήθη νὰ ἐκσυγχρονίσῃ τὸ ὑπόμνημα, δοθέντος δὲ τοῦ πλήθους τῶν μονογραφιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐγράφησαν κατὰ τὴν διαρρέουσαν πεντηκονταετίαν διὰ πλεῖστα ὄσα ἐπὶ μέρους προβλήματα τῆς ἐπιστολῆς, τὸ ἔργον τοῦ δὲν ἦτο ἀπλὸν ἢ εὐκόλον.

Τὸ ὑπόμνημα διατηρεῖ τὰ βασικὰ γνωρίσματα τῆς σειρᾶς, ἦτοι κριτικὴν θεώρησιν τῶν φιλολογικῶν καὶ ἱστορικῶν προβλημάτων, βιβλιογραφικὴν ἐνημέρωσιν ἀφουγον, μεθοδικότητα ὡς πρὸς τὴν διαίρεσιν καὶ τὴν συνάφειαν τῶν ἐπὶ μέρους, ἔκτενεις πῶς παρεκβάσεις (Exkurse) κατὰ τὴν ἀνάλυσιν σπουδαίων ἐνοιῶν ἢ θεμάτων, ὡς καὶ προσαγωγὴν παραλλήλων ἐκ τοῦ θρησκευτικοῦ καὶ φιλολογικοῦ περιβάλλοντος τῶν ἱερῶν συγγραφέων. Ὁ Conzelmann διατηρῶν τὰ βασικὰ ταῦτα χαρακτηριστικὰ δίδει νέον τόνον εἰς τὴν ἐρμηνείαν διὰ τῆς διαποτιστικῆς τῆς διὰ τῆς ὑπαρξιακῆς ἐρμηνείας, εἰς τὴν ὅποιαν καὶ διαπρέπει ὡς μαθητὴς τοῦ R. Bultmann. Ἐνταῦθα εἰρηται καὶ τὸ βασικῶς «νέον» ἔναντι τοῦ J. Weiss, εἰς τὴν ἐρμηνευτικὴν θεώρησιν τῆς Ἐπιστολῆς ὑπὸ διάφορον πρῆσμα, τὸ τοῦ ὑπαρξιακῶς θεολογοῦντος ἐρμηνευτοῦ.

Τοῦ ἐρμηνευτικοῦ ὑπομνήματος προτάσσεται βιβλιογραφία (σ. 8 - 10) καὶ σύντομος εἰσαγωγή (11 - 31) ἀναφερομένη εἰς τὴν γλῶσσαν, τὸ ἔθος, τὴν ἐνότητα καὶ τὸν τόπον καὶ χρόνον συγγραφῆς, τὸν φιλολογικὸν καὶ τὸν θεολογικὸν χαρακτήρα καὶ τοὺς ἀπὸδέκτας τῆς Ἐπιστολῆς. Ἡ ἐπιστολὴ ἐγράφη ἀπὸ Ἐφέσου περὶ τὸ 55, κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἐγράφη καὶ ἡ πρὸς Ῥωμαίους, ὁ δὲ C. ὑπεραμύνεται τῆς ἐνότητός τῆς, διότι αἱ ἀντίθετοι ἀπόψεις ἀπολήγουσιν εἰς φαῖλον κύκλον, ἔνθα αἱ φιλολογικαὶ παρατηρήσεις ἀποδεικνύουσιν τὰς ἱστορικὰς ὑποθέσεις καὶ τὰν ἀπαλιν. Ἀξιόλογος ἐπίσης εἶναι ἡ κατάδειξις τοῦ μυθικοῦ χαρακτήρος τῶν μαρτυριῶν περὶ ὑπάρξεως ἱερᾶς πορνείας ἐν Κορίνθῳ (σ. 25 - 26). Ὁ C. ὑποστηρίζει ὅτι ἡ μαρτυρία τοῦ Στράβωνος (VIII, 378) στερεεῖται ἱστορικῆς βάσεως, ἀποτελεῖ δὲ ἀθιβαίτερον συμπέρασμα ἐξ ἀναγνώσεως στίχων τινῶν τοῦ Πινδάρου (ἀπ. 107), ἐνθα γίνεται λόγος περὶ συμμετοχῆς τῶν ἐταίρων εἰς τὴν λατρείαν τῆς Ἀφροδίτης, καὶ συνδέσεως αὐτῶν πρὸς μικρασιατικὴν πρᾶξιν. Ἄλλωστε καὶ τὰ ὑβριστικὰ διὰ τοὺς Κορινθίους χωρία τοῦ Ἀριστοφάνους (κορινθία παῖς, κορινθιάζεν κλπ.) καταγονται ἐκ τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν αἱ δύο πόλεις εὗρισκοντο εἰς ἐμπόλεμον κατάστασιν, φέρουσα δὲ κατὰ συνέπειαν τὸνον ἐμπαιθείας.

Τὴν Ἐπιστολήν διαίρει ὁ C. εἰς τρία κύρια μέρη. Μετὰ τὴν ἐπιγραφὴν (1,1 - 3) καὶ τὸ προοίμιον (1,4 - 9) ἀκολουθεῖ τὸ πρῶτον μέρος ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Αἱ ἐν Κορίνθῳ διαίρεσεις 1,10 - 4,21». Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο νομιζομεν ὅτι ὁ C. ἔχει μὲν δίκαιον ὡς πρὸς τὴν διαίρεσιν τῆς ὑπάρξεως μὴς «πνευματικῆς - ἐθνουσιαστικῆς - ἀτομικιστικῆς τάσεως» ἐν Κορίνθῳ, κακῶς ὁμως συνδέει αὐτὴν πρὸς τὴν διαίρεσιν τῶν Κορινθίων (σ. 48), διότι αἱ μερίδες ἀποτελοῦν περισσότερο φατρίας («εκκλησίας») ἢ θεωρητικῶς τεθεμελιωμένας ἀπόψεις. — Τὸ δεύτερον μέρος τῆς Ἐπιστολῆς διαλαμβάνει τὰ κεφάλαια 5 καὶ 6 ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ Κρίσις τοῦ βίου» (Die Krisis des Bious), ὑποδιαιρεῖται δὲ εἰς τρία

μέρη, ήτοι α) πορνεία (κεφ. 5), β) κοινότης και κόσμος (6,1 - 11) και γ) ελευθερία και sexus (σ, 12 - 20). Όμοιοι γά ότι δέν ήδυνήθην νά έννοήσω διατι ή κρίσις του βίου περιορίζεται εις τά άνωτέρω θέματα και δέν έπεκτείνεται και εις τά έπόμενα δύο τουλάχιστον κεφάλαια. Άλλωστε και αυτός ό C. ύποδιαιρεί τό ύπό τόν τίτλον «Απαντήσεις εις έρωτήματα» (κεφ. 7 - 15) τρίτον μέρος εις τά έξής τμήματα: α) άγναια και γάμος έν τώ παροδικώ κόσμω (7), β) ελευθερία και ειδωλόθυτα (8-10), γ) θέματα λατρείας (11,2 - 14,40) και δ) άνάστασις τών νεκρών (15). Νομίζομεν ότι τά έν κεφ. 7 - 8 διαλαμβανόμενα άνήκουσιν όργανικώς εις τήν προηγούμενην συνάφειαν, ή δέ ύπόταξις τούτων εις τό τρίτον μέρος προτιθέται άναγνώρισιν ένός καθαρώς μορφολογικού κριτηρίου διά τήν διαιρέσιν τής επιστολής, όπερ όμως δέν είναι τό κρατούν εις τά δύο πρότερα τμήματα.

Δέν είναι δυνατόν νά ύπεισέλθωμεν εις λεπτομερείας εις μίαν σύντομον παρουσίαν του λαμπρού ύπομνήματος του καθηγητού Conzelmann, όσον και άν έχωμεν έπιφυλάξεις διά τήν έρμηνείαν πολλών επί μέρους χωρίων. Έπιθυμούμεν μόνον κατακλείοντες νά επιστήσωμεν τήν προσοχήν του όρθοδόξου έρμηνευτού εις τόν θεολογικόν χαρακτήρα του ύπομνήματος, τό όποιον εκ τούτου διαφέρει τών παλαιότερων. Άν δε όι διαμαρτυρούμενοι έμμένουν τόσον εις τήν θεολογίαν, τοίτο άποτελεί έπιταγήν διά τούς όρθοδόξους και διά τόν πρόσθετον λόγον ότι στερούμεθα παντελώς σχεδόν θεολογικών ύπομνημάτων έρειδομένων επί τής όρθοδόξου πατερικής παραδόσεως.

Wilson, Robert McLachlan : Gnosis und Neues Testament, (=Urban Taschenbücher 118), μετάφρ. εκ του άγγλικού ύπό L. Kaufmann, Stuttgart 1971, σελ. 152.

Έκ τών πλέον σκοτεινών όσον και συναρπαστικών πτυχών τής ιστορίας του πνευματικού περιβάλλοντος του άρχηγόνου και πρώιμου Χριστιανισμού είναι τό κεφάλαιον τό άναφερόμενον εις τήν Γνώσιν και τόν Γνωστικισμόν. Άπό του Ειρηναίου και του Ίππολύτου, όι όποιοι εις τά άντιαιρετικά έργα των ένεφάνισαν τούς γνωστικούς ώς χριστιανούς αίρετικούς, μέχρι του Harnack, ό όποιος ώμίλησε περί «όξείας επιδράσεως του έλληνισμού επί του Χριστιανισμού», άφ' ένός, και του «μανδαϊκού πυρετού» τής δευτέρας δεκαετίας του αϊώνος μας μέχρι τής ύποστηριζόμενης προελεύσεως έξ αίρετικών ιουδαϊκών παραφυάδων άφ' έτέρου, προετάθησαν ποικίλαι ύποθέσεις τας έδόθησαν διάφοροι έρμηνεύται εις τό άκαθόριστον, αλλά και σαφές έξ άλλης έπόψεως, πνευματικόν τουτο κίνημα.

Ό Wilson, «Senior Lecturer» διά τήν K. Διαθήκην εις τό σκωτικόν πανεπιστήμιον του St. Andrews και ειδικός περί τό θέμα, ώς δεικνύουν αι δημοσιεύσεις του (The Gnostic Problem, 1958: Studies in the Gospel of Thomas, 1960. The Gospel of Philiph, 1962), εις τό έν λόγφ βιβλίον του, προϊόν σειράς μαθημάτων εις άμερικανικά πανεπιστήμια, άναλύει μέ σαφώνικην σαφήνειαν και νευτονικήν μεθοδικότητα τό όλον πρόβλημα και άναφέρεται εις ώρισμένα προσφάτως άνακαλυφθέντα γνωστικά κείμενα. Τό βιβλίον διαρείται εις πέντε κεφάλαια. Τό πρώτον άποτελεί σύντομον όσον και περιεκτικήν εισαγωγήν εις τό πρόβλημα ύπό τόν τίτλον «Αί γνωστικά αίρέσεις ύπό τό φώς νεωτέρων έρευνών και άνακαλύψεων» (σελ. 9 - 33). Μετά σύντομον άναφοράν εις τήν ιστορίαν τής έρείνης ό W. συνοψίζει τά κύρια χαρακτηριστικά τών γνωστικών αίρετικών (διάκρισις άγνώστου Θεού και Δημιουργού-ό άνθρωπος έχει θεϊον σπινθήρα εγκλειστον έν τή ύλη ύπό τό κράτος του Δημιουργού' ή πτώσις του ανθρώπου έρμηνεύεται διά τόν φώς νεωτέρων έρευνών και άναφωτεινήν πατρίδα έπιτιλείται διά τής σωζούσης γνώσεως) παρατηρών ότι πολλά στοιχεία εδρίσκονται και εις μή χριστιανικάς θρησκευτικάς κινήσεις (σ. 11). Δύσκολον είναι νά καθορισθ ή πηγή τών καθ' έκαστον γνωστικών στοιχείων, δοθέντος του συγκρητιστικού χαρακτήρος τών συστημάτων, ώστε τελικώς τό οδοιπόδος του Γνωστικισμού νά εδρηται εις τήν νέαν άντίληψιν περί ανθρώπου και κόσμου, ώς ύπεστηρίχθη ύπό του Bultmann και τών

μαθητῶν του (13). Ἐν συνεχείᾳ γίνεται λόγος περί τῆς υπάρξεως προχριστιανικῆς γνώσεως, τὴν ὁποίαν ὁ Wilson καταφάσκει ὡς σύνολον ἰδεῶν αἱ ὁποῖαι παρελήφθησαν ἐν συνεχείᾳ ὑπὸ τῶν χριστιανῶν γνωστικῶν. Προτείνει δὲ τὸν ἐννοιολογικὸν διαφορισμὸν τῶν δύο κόσμων, ἀποκαλῶν Γνώσιν μὲν πρὸ Χριστοῦ ἢ ἀνεξαρτήτως τοῦ χριστιανισμοῦ ἐμφανισθέντα γνωστικά ἰδεολογικά ρεύματα, ἀναφῶρων δὲ τὸν Γνωστικισμὸν εἰς τὰς γνώστας χριστιανικὰς αἰρέσεις τοῦ β' αἰῶνος (σ. 15). Ὅπωςδὴποτε ἐφιστᾷ τὴν προσοχὴν ἐπὶ τῶν δυσχερειῶν, αἱ ὁποῖαι ἀνακύπτουν ἐκ τῆς γλώσσης τῶν κειμένων, τῶν δυσκολιῶν ὡς πρὸς τὴν ἀπόδειξιν ἐξαρτήσεως—ὅμοιαι λέξεις δὲν σημαίνουν παραλλήλους ἐννοίας, παραλλήλοι δ' ἔννοιαι δὲν ὑποδηλοῦν αἰτιώδη σχέσιν—ἐν τέλει δὲ συμπεραίνει ὅτι ἀφῆτηρία διὰ τὴν ἔρευναν παραμένει ὁ «κλασικὸς» Γνωστικισμὸς τοῦ 2ου μ.Χ. αἰῶνος, χωρὶς νὰ παραθεωρῶνται συγγενῆ συστήματα, ὡς ὁ Μανιχαϊσμὸς καὶ ὁ Μανδαϊσμὸς ἢ καὶ αὐτὸς ὁ Ἐρμητισμὸς, καίτοι τὰ τελευταῖα ταῦτα ρεύματα δύνανται νὰ χαρακτηρισθοῦν κατ' ἄλλοτερον ὡς Γνώσεις. Ὁρισμένα «προ-γνωστικά» στοιχεῖα ὑπάρχουν καὶ εἰς τὸν Φίλωνα καὶ τὰ κείμενα τοῦ Qumran (26 - 27).

Τὸ δεύτερον κεφάλαιον ἐρευνᾷ τὸν «Γνωστικισμὸν» ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ (34 - 59) ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι αἱ Γνώσεις ὡς πνευματικὸν κίνημα ἔσχον πιθανῶς ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς Κ. Διαθήκης, ὡς ἱστορικῶς προτέρα καὶ β) ὁ Γνωστικισμὸς φαίνεται νὰ γεννᾷται κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς γενέσεως τῶν βιβλίων τῆς Κ. Διαθήκης. Ἐν συνεχείᾳ ἐξετάζονται σχετικῶς αἱ ἀπόψεις τῶν δεχομένων γνωστικῶν ἐπιδράσεις ἐπὶ τῆς Κ. Διαθήκης, ἰδίᾳ δὲ τοῦ E. Haenchen, ὡς αὐταὶ διευκρίνησαν ὑπὸ τοῦ τελευταίου ἐν τῷ σχετικῷ ἄρθρῳ του εἰς τὴν RGG³. Ὁ Wilson καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι διὰ τὰ παλαιότερα τῶν βιβλίων τῆς Κ. Διαθήκης δὲν εἶναι δυνατόν ν' ἀποδειχθοῦν γνωστικαὶ ἐπιδράσεις, ἐκτὸς ἂν πρὸς αὐτὴν τὴν «πανγνωστικισμὸν» (58). Γνωστικά στοιχεῖα—καίτοι οὐχὶ πάντοτε μετὰ βεβαιότητος—εὐρίσκονται εἰς τὰς Ποιμαντικὰς ἐπιστολάς καὶ τὴν Α' Ἰωάννου, ἔργα περὶ τοῦ τέλος τοῦ α' αἰῶνος, ἀρα σύγχρονα πρὸς τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Γνωστικισμοῦ. Τὸ ἐπόμενον κεφάλαιον ἀσχολεῖται μὲ τὴν «γνωστικὴν χρῆσιν τῆς Κ. Διαθήκης» ἥτοι μὲ τὸν τρόπον καθ' ὃν οἱ Γνωστικοὶ ἠρμήνευσαν ἢ μετέβαλλον κατὰ τὸ δοκοῦν τὰ κείμενα τῆς Κ. Διαθήκης (60 - 82). Πολὸν ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τὸ τέταρτον κεφάλαιον «Τὰ νέα Εὐαγγέλια», ἐνθα ἀναλόονται τὰ κατὰ Θωμᾶν καὶ Φίλιππον, ὡς καὶ τὸ Εὐαγγέλιον τῆς Ἀληθείας (83 - 92). Τὸ πέμπτον κεφάλαιον ἀναφέρεται εἰς τὰ λοιπὰ γνωστικά κείμενα τοῦ Nag Hamādī (95 - 130), ἐνθ' ὃ ἀκολουθῶν ἐπιλογος (131 - 135) συνοψίζει τὰ συμπεράσματα τοῦ συγγραφέως καὶ δεικνύει τὴν συμφωνίαν τῶν ἀποψεῶν του πρὸς ἐκεῖνας τοῦ ἀνεξαρτήτως ἐργασθέντος κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον γνωστοῦ εἰδικοῦ περὶ τὸ θέμα ἐρευνητοῦ H.M. Schenke. Πίνακες ὀνομάτων καὶ πραγμάτων κατακλείουν τὸ βιβλίον.

Εἶναι δύσκολον ν' ἀποφανθῇ τις περὶ τῆς ὀρθότητος ἢ μὴ τῶν ἐπὶ μέρους ἀποψεῶν τοῦ Wilson, ὅταν δὲν ἐγκύβη εἰς τὴν μελέτην τοῦ θέματος μετὰ τῆς αὐτῆς σοβαρότητος καὶ πολυσχιδοῦς ἱστορικῆς γλωσσικῆς καὶ ἀρχαιολογικῆς γνώσεως, μετ' ἧς ἐπραξε τοῦτο ὁ βρεττανὸς θεολόγος. Ἀντιρρήσεις δύνανται βεβαίως νὰ διατυπωθοῦν ὡς πρὸς τὰ ἐπὶ μέρους ἐρμηνευτικά προβλήματα, ὡς λ.χ. ὡς πρὸς τὴν χρονολόγησιν τῶν ἔργων τοῦ Ἰωάννου. Γενικῶς ὅμως συμφωνεῖ πᾶς προσεκτικὸς ἐρμηνευτὴς μετὰ τοῦ Wilson ὅτι δὲν χρειάζεται οὔτε ἐπιτρέπεται σπουδὴ κατὰ τὴν ἐξέτασιν τοῦ προβλήματος τῶν σχέσεων Κ. Διαθήκης καὶ Γνωστικισμοῦ ἢ Γνώσεως. Ἡ χρονολόγησις τῶν κειμένων, ἢ ἀκριβῆς ἐννοια τῶν λέξεων καὶ αἱ συνδεόμεναι πρὸς αὐτὰς παραστάσεις ἀπαιτοῦν κόπον πολλόν καὶ σύνεσιν οὐ μικράν, ὥστε νὰ δυνηθῇ τις ν' ἀχθῇ εἰς ὀριστικά συμπεράσματα. Ἀκριβῶς δὲ τοῦτο ἀποτελεῖ καὶ τὸ κύριον μῆνυμα τοῦ βιβλίου τοῦ Wilson, τὸ ὁποῖον καὶ διὰ τὸν λόγον αὐτὸν εἶναι εὐπρόσδεκτος ἀγγελος τῆς σημιουμένης ἀλλαγῆς εἰς τὸν τομεῖα τῶν σχέσεων Κ. Διαθήκης καὶ Γνώσεως.

Roland de Vaux

Παναγιώτου Σιμωνῆ

Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Ἄδοκῆτως ἐξεμέτρησε τὸ ζῆν ὁ ἐπιφανὴς ρωμαιοκαθολικὸς βιβλικὸς ἀρχαιολόγος καὶ Διευθυντὴς τῆς ἐν Ἱερουσαλὴμ Γαλλικῆς Βιβλικῆς καὶ Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς Roland de Vaux.

Ὁ ἀείμνηστος καθηγητὴς ἐγεννήθη τῷ 1903 ἐν Παρισίοις, ἔνθα ἐσπούδασε φιλολογοῦν καὶ ἔλαβε τὸ πτυχίον τῆς Σορβόννης. Ἐπιθυμῶν νὰ ἱερωθῆ ἐφοίτησεν εἰς τὸ Σεμινάριον τοῦ Ἁγίου Σουλπικίου καὶ τῷ 1929 ἐχειροτονήθη ἱερεὺς. Ἡ χειροτονία του οὐδόλως ἠμπόδισε τὸν νεαρὸν de Vaux νὰ ἀσχοληθῆ μὲ τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν ἔρευναν. Τούναντίον ἡ μελέτη τῆς Βίβλου, πρὸς ἣν ἠσθάνετο ἔντονον ἔλξιν, παραλλήλως πρὸς τὴν φιλολογοῦν, ἱστορίαν καὶ φιλοσοφίαν, ἐβοήθησεν αὐτὸν νὰ ἐγκύπη εἰδικῶς εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ κόσμου τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ τῶν πολιτισμῶν τῶν ἀρχαίων ἀνατολικῶν λαῶν. Τῷ 1933 ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ «Revue Biblique» τὴν πρώτην καθαρῶς ἐπιστημονικὴν πραγματείαν του, ἐπὶ τινῶν ἀναλογιῶν μεταξὺ Ἀδώνιδος καὶ Ὀσίριδος, διὰ τῆς ὁποίας παρουσιάζετο τὸ ἐρευνητικόν του ἄλγαντον καὶ προεμνηύετο ἡ καθιέρωσις του ὡς ἀνατολιστοῦ. Ὁ ζῆλός του διὰ τὰ εἰδικὰ ἐνδιαφέροντά του ἄφ' ἑνός καὶ τὰ πνευματικά του προσόντα ἄφ' ἑτέρου συνέβαλον εἰς τὴν πρόσληψιν καὶ προσκόλλησιν του εἰς τὸ βιβλικὸν - ἀρχαιολογικὸν ἐπιτελεῖον τῆς ὡς ἂν Γαλλικῆς Βιβλικῆς καὶ Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς, ἔνθα διήλθεν ὀλόκληρον τὸν μετέπειτα βίον του. Αὐτόθι, παραλλήλως πρὸς τὰς ἐρεῦνας του, ἐδίδασκε κατ' ἀρχὰς ἀσφυροβαβυλωνιακά, εἶτα δὲ ἱστορίαν καὶ ἀρχαιολογοῦν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ὡς ἀκαδημαϊκὸς διδάσκαλος παρουσίαζε πολλὰ προσόντα πλὴν τῶν διδακτικῶν, τὰ ὅποια ἔθελγον τοὺς μαθητάς του.

Ἐκ τῆς ἀκαδημαϊκῆς διδασκαλίας του προήλθον πολλὰ ἔργα του, ὡς π.χ. τεύχη τῆς περιφήμου γαλλικῆς μεταφράσεως τῆς Βίβλου, τῆς ὑπὸ τὸν τίτλον «Βίβλος τῆς Ἱερουσαλὴμ» γνωστῆς, ἥτις ἐπὶ μέγα χρονικὸν διάστημα ἐξεδίδετο ὑπὸ τὴν ἰδικὴν του πνοὴν καὶ ἐποπτείαν. Τοιαῦτα εἶναι τὰ ἐξῆς : Γένεσις (1949)¹, Α' καὶ Β' Βασιλέων (1951) καὶ Α' καὶ Β' Σαμουὴλ (1953).

1. Περί τοῦ ἔργου τούτου βλ. ἡμετέραν βιβλιοκρισίαν ἐν «Θεολογία», ΚΓ' (1952), σελ. 298 - 300, ὅπου προβάλλονται αἱ πρωτότυποι καὶ ὑπὸ πολλῶν γενόμεναι ἀποδεκταὶ λίαν ἐνδιαφέρουσαι ἀπόψεις τοῦ R. de Vaux ἐπὶ τοῦ ἐπιμέχου ζητήματος τῶν πηγῶν τῆς Πεντατεύχου.

Συνέγραψεν επίσης διτομον ἔργον περί τῶν θεσμῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης (1958 - 60), τὸ ὁποῖον μετεφράσθη εἰς πολλὰς γλώσσας, περί τῶν θυσιῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης (1964) κ.ά. Προητοίμαζε δὲ καὶ ἱστορίαν τοῦ Ἰσραὴλ, τῆς ὁποίας ὁ πρῶτος τόμος κυκλοφορεῖ κατ' αὐτάς. Δυστυχῶς τὸ σπουδαῖον τοῦτο ἔργον ἐπέπρωτο νὰ παραμείνῃ ἡμιτελές. Ἐδημοσίευσεν ἐπὶ πλέον πλείστας ἐπιστημονικὰς μονογραφίας, κυρίως ἐν «Revue Biblique».

Παραλλήλως πρὸς τὸ συγγραφικὸν ἔργον ἡσχολήθη καὶ μετὰ τὴν ἀρχαιολογικὴν ἔρευναν. Διεξήγαγεν ἀνασκαφὰς εἰς σημαντικὰς τοποθεσίας τῆς Παλαιστίνης, ὡς ἐν Tell el - Farah, τὴν ὁποίαν, μετὰ τὰς μακροχρονίους ἐρεῦνας του (ἀπὸ τοῦ 1946 ἕως τοῦ 1960) ἐταύτισε πρὸς τὴν βιβλικὴν Θερσά, τὴν πρῶτην πρωτεύουσαν τοῦ βασιλείου τοῦ Ἰσραὴλ. Μετὰ τὴν ἐν ἔτει 1947 ἀνακάλυψιν τῶν περιφήμων χειρογράφων τοῦ Khirbet Qumran καὶ κατόπιν πολλῶν προσπαθειῶν διενήργησεν ἀνασκαφὰς εἰς πλησίον τοποθεσίαν, αἱ ὁποῖαι διήρκεσαν ἀπὸ τοῦ 1949 ἕως τοῦ 1958. Ἐπὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν ἀνασκαφῶν τούτων ἔδωσε πολλὰς διαλέξεις εἰς μεγάλα διεθνή πνευματικὰ κέντρα, εἰς τὰ ὁποῖα τὸ ὄνομά του ἐγένετο εὐρύτατα γνωστόν. Ἀνασκαφὰς διενήργησεν ἐπίσης καὶ ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῆς ἀγγλίδος Kathleen Kenyon ἀπὸ τοῦ 1961 ἕως τοῦ 1963 ἐν Ἱερουσαλὴμ, νοτίως τοῦ τεμένους el Aqsa. Ἐκ τῶν ὄλων ἐρευνῶν του προήλθον ἀρχαιολογικὰ ἄρθρα, τὰ ὁποῖα ἐδημοσιεύθησαν εἰς περιοδικὰ, τιμητικούς τόμους, συλλογικὰ ἔργα κλπ. Μέγας δ' ἀριθμὸς τούτων συνεκεντρώθη εἰς ὀγκώδη τόμον κυκλοφορηθέντα τῷ 1967 ὑπὸ τὸν τίτλον «Βίβλος καὶ Ἀνατολή».

Χάρις εἰς τὸ ἐπιβλητικὸν κῆρὸς του ὡς ἐπιστήμονος κατέλαβε πολλὰς τιμητικὰς θέσεις, ὡς τὴν διεύθυνσιν τῆς προαναφερθείσης Γαλλικῆς Βιβλικῆς καὶ Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς, τὴν ὁποίαν διετήρησε ἀπὸ τοῦ 1945 ἕως τοῦ 1965, τὴν διεύθυνσιν τῆς «Revue Biblique», ἀπὸ τοῦ 1938 ἕως τοῦ 1953 κ.ά. Τῷ 1956 ἐξελέγη σύμβουλος τῆς Βιβλικῆς Ἐπιτροπείας τοῦ Βατικανοῦ. Κατὰ τὸ ἀκαδημαϊκὸν ἔτος 1964 - 65 μετεκλήθη καὶ ἐδίδαξεν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Harvard, ἐπωφεληθεὶς δὲ τῆς εὐκαιρίας ἔδωσε σειρὰν διαλέξεων εἰς ἀνάτατα πνευματικὰ ἰδρύματα τῆς Ἀμερικῆς. Τῷ 1952 ἐξελέγη μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιγραφῶν καὶ Γραμμάτων τῶν Παρισίων καὶ τῷ 1961 ἀντεπιστέλλον μέλος τῆς Βρετανικῆς Ἀκαδημίας. Ἐξελέγη ἐπίσης ἐπίτιμον μέλος διαφόρων ἐπιστημονικῶν Ἐταιριῶν, κυρίως βιβλικο - ἀρχαιολογικῶν. Ἐξ ἄλλου ἀπενεμήθη αὐτῷ ὁ τίτλος τοῦ διδάκτορος «honoris causa» ὑπὸ πολλῶν ἀκαδημαϊκῶν ἰδρυμάτων ἐδρευόντων εἰς μεγάλας πανεπιστημιακὰς πόλεις, ὡς ἡ Λουβαῖν, ἡ Βιέννη, τὸ Δουβλίνον κ.π.ά. Τῷ 1953 ὠνομάσθη ἱππότης τῆς λεγεῶνος τῆς τιμῆς.

Ὁ ἀείμνηστος καθηγητῆς R. de Vaux, παρὰ τὴν φήμην του, οὐδόλως εἶχε καταληφθῆ ὑπὸ οἰήσεως καὶ ὑψηλοφροσύνης, ἀλλὰ παρέμεινεν ἀπλοῦς καὶ σεμνός, διότι πρὸς τοὺς ἄλλους εἶχε καὶ βαθεῖαν θρησκευτικότητα. Πα-

ρέμεινε πιστόν τέκνον τῆς ἐκκλησίας του, καί πολλάκις ἐξεδήλωνε τὴν ζωσαν χριστιανικὴν πίστιν του, κυρίως ὅτε παρουσίαζε τὰ πορίσματα τῶν ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν του εἰς τοὺς μαθητάς του, τῶν ὁποίων ἡ πίστις οὐ μόνον δὲν ἐκλονίζετο ἐν τῇ ἐρέυνῃ, ὡς συμβαίνει εἰς τινὰς ἄλλας περιπτώσεις, ἀλλὰ τοῦναντίον καθίστατο ἐδραία καὶ ἀκλόνητος.

Εἶθε ἡ ἀγνή αὐτοῦ ψυχὴ νὰ ἀναπαυθῇ ἐν σκηναῖς δικαίων!

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΙΣ

Α' ΔΙΟΡΘΟΔΟΞΟΝ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ

ΔΙΟΡΘΟΔΟΞΟΝ ΚΕΝΤΡΟΝ ΑΘΗΝΩΝ

ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΠΕΝΤΕΛΗΣ

17 — 21 Μαΐου 1972

Θέμα: «Ἡ ἀξία τῆς πατερικῆς ἐρμηνευτικῆς παραδόσεως διὰ τὴν σύγχρονον βιβλικὴν ἔρευναν»

ΓΡΑΦΙΚΑΙ ΤΕΧΝΑΙ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Κ. ΠΑΡΙΣΙΑΝΟΣ
Καλλιγῶ 27 - Τηλ. 667.879, 661.411, 668.681, 643.2670

BULLETIN OF BIBLICAL STUDIES

Published twice a year

Administrative Board : Ch. Makris, president, N. Politakis, N. Pallis, A. Kalovoulos, Ph. Vitsas, S. Agouridis, J. Panagopoulos.

Editorial Board : Prof. S. Agouridis, Assist. Prof. N. Papadopoulos, Dr. G. Gratseas, Dr. J. Panagopoulos, Dr. P. Andriopoulos, G. Patronos, N. Rallis, A. Kalovoulos.

Chief editor : Angelos Kalovoulos, Messogion 12, Ag. Paraskevi, Attica, Greece.

Director : Prof. Savas Agourides, Efranos 12, Athens 502, Greece.

Articles, studies, communications, book reviews, books etc. should be addressed to : John Panagopoulos, Chr. Mantica 1, Athens 812. Greece. Manuscripts should be written in Greek, English, French or German, but preferably in Greek.

Contributors receive upon request 25 off - prints free of charge.

Translation, reprint or copy of any text of the Bulletin prohibited without permission of the Editors.

Manuscripts should be typewritten.

Year subscription :	in Greece : Drach. 100
	abroad : \$ 4
Price per issue :	Drach. 50

BULLETIN OF BIBLICAL STUDIES

VOL. 1

DECEMBER 1971

NUMBER 2

CONTENTS

J. PANAGOPOULOS : «Ειρήνη Χριστού»	Page 99
E. OIKONOMOU : A correction to Esther 1,18a	» 115
P. ANDRIOPOULOS : The «mysticism» of Saint Paul	» 117
S. AGOURIDES : The Acts of Thomas. An unpublished modern greek manuscript..	» 126
P. CHRISTINAKIS : Nahum 1,9 and the idea of the definite judgement by God ...	» 148
CHRONICLES : Studiorum Novi Testamenti Societas, 26th Convention (S. Agourides)	» 154
The 2nd Bible Translators Seminar (N. Papadopoulos).....	» 166
The 7th International Congress of the Old Testament in Uppsala, Holland (N. Papadopoulos)	» 170
BOOK REVIEWS :	» 176
P. SIMOTAS : In Memoriam Roland de Vaux	» 186

EDITIONS
"ARTOS ZOES,"
ATHENS